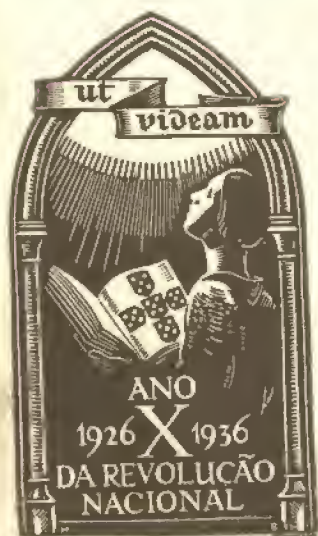

Extra

Carta

Res
3068

~~2559~~

~~180~~
~~2589~~

$\frac{4}{16}$

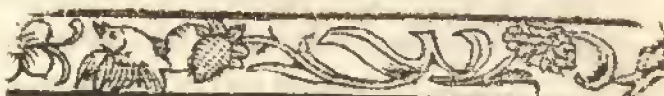
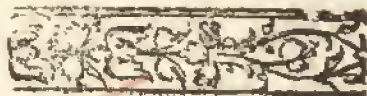
6

12
2589

~~HS~~
~~2559~~

78-5-11

Libri Quatuor

DE ANTIQVITATIBVS LVSITANIÆ

à Lucio Andrea Resendio olim inchoati, &

à Iacobo Mençetio Vasconcello

recogniti, atq; absoluti.

*Accessit liber quintus de antiquitate municipij Eborensis, ab eodem
Vasconcello conscriptus, quo etiam autore, secundus
tomus quinque alios libros continens, cito,
deo opt. max. fauente,
in lucem prodibit.*

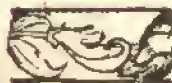
Permittente regia maiestate, & supremo sacro sanctæ
inquisitionis senatu, cum priuilegio
ad decennium.

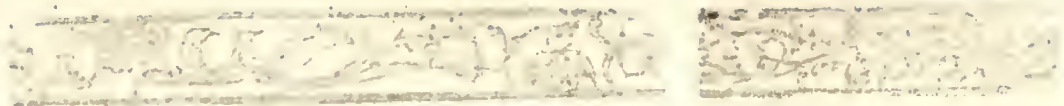
Excudebat Martinus Burgensis academia typographus.

Ebora anno

1593.

*Libreria archidiaconi scalacali dono datus ab illis. et R. in x. Sape
D. Sebastianio a Bragança Archiep. Eboren. eiusdem domus dona
tore, et fundatore primo.*

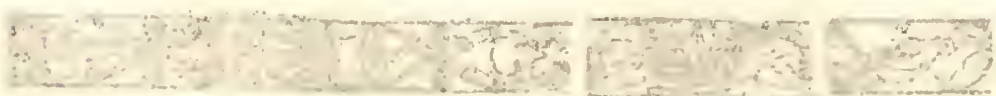
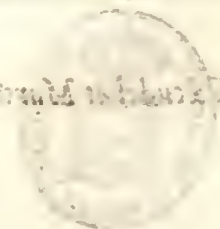
Libri Quatuor

DE ANTIQVITATIBVS AVSTRIAE
A Jacobo Burzio Historico
et Antiquario
scripta et illustrata.

Primum ab auctore
in scriptis confectum
et a Jacobo Burzio
Historico et Antiquario
illustratum.

Per litteras regiae maiestatis
imperialis auctoritate
et decretum.

Typis in Austriae Imperiali
Universitate
1793

[Faint handwritten text at the bottom of the page, possibly a library or collection note.]

Estes liuros das antiguidades de Portugal & non a-
chey nelles cousa que seja contra os costumes ou se, antes
he obra de muyta doçtrina & erudição & muy prouei-
tosa à Republica & em especial pera estudos de humani-
dade.

Christenão Freire.

Vista a informação podensê imprimir estes liuros, em Lixboa a 24. de Dezembro
de 1591.

Antonio de Mendonça.

Diogo de Sousa.

2

REY.

Pel Rey faço saber aos que este aluara virem que eu
ey por bem que Diogo Mendez de Vasconcellos Fidal-
go de minha casa & Conego na See da cidade Denora,
faça com toda breuidade imprimir os liuros que mestre
Andre de Resende deixou ordenados & postos e bor-
ram das antiguidades deste Reyno, que o dito Diogo
Mendez tem posto em limpo com o que nelles acrecetu;
porque por este me praz darlhe pera isso licença vista a
que tem do sancto officio da Inquisiçam para poder im-
primir os ditos liuros. E assi ey por bem que por tempo de dez annos imprimidor
nem liureyro algum nem outra pessoa de qualquer calidade que seja nam possa im-
primir nem vender em todos estes Reynos & Senhorios nem trazer de fora delles
os ditos liuros, salvo aquelles liureyros ou pessoas que para isso teuerem poder &
licença do dito Diogo Mendez, & qualquer imprimidor, liureyro ou pessoa q du-
rando o dito tempo imprimir ou vender os ditos liuros nestes ditos Reynos & Se-
nhorios ou os trouxer de fora delles sem licença do dito Diogo Mendez de Vascon-
cellos, perdera para elle todos os volumes q assi imprimir, vender ou de fora trou-
xer, & alem disso encorrera em pena de dozentos Cruzados, ametade para os Ca-
ptiuos & a outra metade para quem o acusar, & elle fara imprimir este Aluara
no principio de cada liuro para se saber que o ouue assi todo por bem no modo se-
bredito, & mando a todos meus Desembargadores & assi Ouidores Iuizes, Iusti-
ças, Officiaes & pessoas a que este aluara ou o treflado delle em publica forma for
mostrado & o caso pertencer que o cumpram, guardem & façam inteiramente cõ-
prir & guardar como se nelle contem sem duuida, embargo nem contradição algũa
& este quero que valha & tenha força & vigor posto que o effeito delle aja de du-
rar mais de bum anno sem embargo da ordenaçam do segundo liuro titulo vinte q
• contrario despoem Pero de Seixas o fez em Lixboa aos seis de Feureiro
de 1592.

REY.

HÆC SVNT, QVÆ HOC VOLV MINE
continentur.

IN primis epistola Iacobi Menoetij Vasconcelli, ad inuictissimum regem nostrū Philippum, huius nominis secundū, quæ opus antiquitatum illius maiestati merito dedicatur.

¶ Vita L. Andreae Resendij, ab eodem Vasconcello scripta.

¶ Epistola Resendij ad Alphonsum Cardinalem Emanuelis regis filium, quæ ad antiquitatum notitiam non nihil pertinet.

¶ Epistola Iacobi Menoetij Vasconcelli ad piissimum regem Hæricum, quæ instar indicis est totius operis, præsertim quatuor librorum, quos Resendus scriptos reliquit.

¶ Carmina eiusdem Vasconcelli in laudem Resendij.

¶ Epigrammata quædam in laudem Vasconcelli, & Resendij.

¶ Epistola Resendij ad Bartholomæum Albernortium, in qua agit de hac antiquitatum historia.

SEQVVTVR DEINDE QVATVOR
libri Andreae Resendij hoc ordine.

Primus etymologiam Lusitaniæ, & eius terminos explicat, præterea diuersos populos, seu gentes, in quas olim diuisa fuit,

adiecta ad finem breui montium descriptione.

¶ Secundus fluuiorum nomina, tam antiqua, quam noua enarrat, & diuerticulum quodam interferit, de pisce Asturione, sumpta occasione à descriptione Anæ fluminis, quod eiusmodi piscibus abundat.

¶ Tertius differit de gentibus, quæ in Lusitania olim imperium obtinuerunt, ac de rebus gestis Lusitanorum, addito præterea breui compendio de vijs militaribus.

¶ Quartus urbium, & oppidorum nomina, in quibus Romanæ antiquitatis extant vestigia (quæ pars huius operis præcipua est) explicare incipit.

¶ Cum autem librum quintum Resendius noster ab Ebora patria sua charissima exordiri vellet, vi apparuit ex foliolo quodam eius manu scripto, morte superueniente, tam præclarum opus (proh dolor) imperfectum reliquit.

¶ Adiecit igitur librum quintum Iacobus Menoetius Vasconcellus de antiquitate ciuitatis, seu municipij Eborensis, sequutus Resendij vestigia, & illius schedis plurimum adiutus, qui etiam in animo habet ea, quæ restant, deo iuuante, alio volumine complecti, in gratiam eorum, qui antiquitatis cognitione delectantur.

¶ Huic libro quinto præfixa est vita eiusdem Vasconcelli, ab ipso conscripta.

Reuerendissimi in CHRISTO patris Do-
mini Theotonij de Bargaça Archiepiscopi
Elborensis, iussu, & mandato per legi quin-
que hos libros de Lusitaniæ antiquitatibus,
D. Iacobi Moenerij Vasconcelli, & nihil in eis
offendi, quod, vel Orthodoxæ Fidei, vel sanis
moribus possit officere. Imo iudicio meo,
(quale quale illud est) ea sunt eruditione & do-
ctrina, ijsq; antiquarum rerum monumentis
referti, vt dignissimi viderentur, qui non tam sero in omnium ma-
nus venirent. Elboræ, ijsis Kalendis Februar. Anno 1594.

Ludouicus Syluius de Brito.

Isa hac informatione Licētiati Ludouici Syl-
uij de Brito nostri Auditoris, imprimantur.
Emmanuel Coelho de Sousa, qui ad præsens
gero officium scribæ Cameræ eiusdem Do-
mini, Archiep. De eius mandato scripsi. Ebo-
ræ decimo quinto Kalendis Martij. M. D.
XCIII.

Theoto. Archiep. Elbor.

AD DOMINUM CIACOBVM MENOETIVM VAS-

concellum, in laudem libri de Antiquitatibus

EPIGRAMMA.

AVTHORE LVDOVICO SYLVIO DE BRITO SCAL-

ab itano, clauis

Gregius forsaa Zephyrus si stauerit, vltro
Cantat olor, finem cum scit adesse sibi,
Vasconcelle tua hac Cygnos imitata senectus,
Facundo resonum prompsit ab ore melos.
Sed miror canum quod sic imitatus olorem,
Dulcia Olorina guttura vincis auis.
Ille filet placidas Zephyrus si denegat auras,
Tu fileat quauis aura benigna, canis.

POTENTISSIMO, ET INVICTISSIMO HISPANI-
arum Regi Philippo huius nominis secundo Iacobus Menoetius
Valconcellus perpetuam foelicitatem exoptat.

*V*M omnes animi tui cogitationes cōtendant
Rex inuictissime, vt non solum ditio-
nis tuae re-
gna, quae latissime patent, sed vniuersam Chri-
stianam Remp. omnibus modis inuare, tueri, ac
propagare valeas: nihil praetermittis quod ad cō-
munem eius salutem, incolumitatem, ornamen-
tumq; pertinere posse videatur. Nam Catholicae
fidei, & orthodoxae religionis curam praecipue
geris: leges, legumq; salutaria praecpta ab omni-
bus obseruari, diligentissime curas, res bellicas,
& militarem disciplinam in optimum statum redigere non cessas. Ad haec etiam li-
terarum studia, & omnium bonarum artium peritiam foues, diligis, & in dies ma-
gis, ac magis refluere cupis. Id ego re ipsa nuper sum expertus, cum mihi per li-
teras significasti, vt tibi exponerem in quo statu esset opus illud antiquitatum, quod
ab Andrea Resendio olim inchoatum ipse recognoscendum, absoluendumq; suscepe-
ram. Feci itaq; statim, quod imperasti, & vt plenius, & ab ipsa origine rem omnem
cognoscere posses, nisi ad te exemplar epistolae, quam ad piissimum Regem Henri-
cum ante aliquot annos scripseram, in qua satis diffuse eae causas exposui, quibus
compulsus hoc scribendi onus susceperim, quas hic repetere minime necessarium esse
existimo, quoniam ex eadem epistola, quae in huius libri initio appositae est, omnes id
facile cognoscere poterunt: Neque enim conuenit eadem saepius inculcare, apud te
praesertim, cuius tempori ab omnibus parcendum iudico, nisi in publica commoda
peccare velint. Vnum hoc tantum addam, me hac tam prouecta aetate, ac tam multis
aegritudinibus iam obnoxia hunc laborem haud quaquam suscepturum fuisse, nisi
singularis quaedam mea erga maiestatem tuam obseruantia, & incredibile tibi ob-
sequendi studium id facere coegissent. Quod cum ita sit merito tibi hoc opus dedicari,
ac sub tui augustissimi nominis auspicijs in publicum prodire debet: vt quicumq; il-
lud legerint si quid in eo vtilitatis, aut honestae voluptatis inesse putabunt, id omne

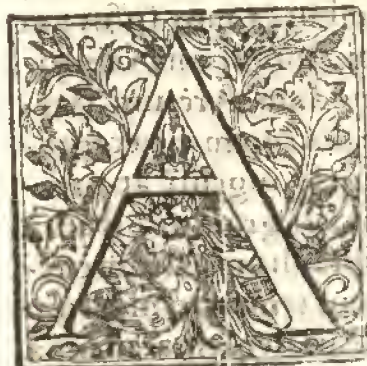
tibi acceptum referant: Accipe igitur Rex inuictissime Lusitaniam tuam, ex noua,
& recenti veterē, atq̃ antiquam factam: & quemadmodum eam, quæ hodie te regnā-
te floret, ac fortunis omnibus abundat, amas, & peculiari quadam beneuolētiā pro-
sequeris, sic etiam eius antiquitatem; & de tusta monumenta è tenebris, &
ut ita dicam, ex ipsius æui faucibus eruta pro tua verè regia animi ma-
gnitudine, & beneficentia, tuere, dilige, atq̃ amplectere. Sic enim
fiet, ut ea quæ restāt, si hæc tibi placuisse intellexero quàm
primum in lucem exeant, & diffusius, & accurat-
ius elaborata. Deus Opt. Max. te nobis Rex
inuictissime, & vniuersæ Christianæ Reip.
quādiutissimē saluū, & incolumen se: uet.

Eboræ Kal. Decembris.

Anno salutis.

1592.

VITA ANDREAE RESENDII
 Autore Iacobo Menocchio
 Vascontello

ANDREA Resendius Eboræ natus est,
 quæ ciuitas post Olisiponem, primum locum
 in Lusitania obtinet, & olim liberalitas Iulia
 cognominata fuit, teste Plinio libro. 4. c. 22.
 quod confirmant antiquæ Romanorum in-
 scriptiones in eadem vrbe repertæ, de qui-
 bus suo loco agemus.

Patrem habuit Andream Vadium Resendium, ex equestri ordi-
 ne, matrem Leonoram Vadium Gois, foeminam, vthonestæ inter
 Eborenses, conditionis, ita celebris apud omnes probitatis, & vitæ
 sanctimonie: cui etiam Angelæ alterum suæ gentis cognomen erat.
 Vnde ipse Resendius, Angeli prænomen, aliquandiu vlturpauit:
 quod ex librorum titulis, quos in prima ætate edidit, colligere licet.

Apponam autem eius verba, ex quadam epistola, quam scripsit ad
 Georgium Cœlium anno huius seculi millesimo quingentesimo tri-
 gesimo quarto, quibus nobilitas Resendianæ gentis asseritur, in
 hunc modum.

Placabis tu forsitan chœlios tuos, aut potius Cuniculos, id enim
 vestrum cognomen est, quanquam tu Chœlium te primum Lusita-
 næ linguæ proprietate, deinde quasi te ipse adoptaueris, Cœlium,
 quam Cuniculum cognominari maluisti.

Opponam ego clarissimam olim, sed & nunc non obscuram, nec
 humilis fastigi, Resendiorum gētem, a Vascō Martino Resendio,
 cui magno cognomē fuit, at auo, per Gillonem, seu maius Aegidium
 Vadium, abauum, Vascum Martinum minorem, proauum, Marti-
 num Vadium, auum, Andream Vadium patrem, Resendios, ad me
 legitimis nuptiis, & liberali matrimonio derivatam. Et alibi in ea-
 dem epistola Ego Lusitani equitis filius sum, qui bello Hispani-
 si, sanguinem pro patria non semel fudit.

¶ Patre orbatus est, cum adhuc infans, & fere in cunis esset, & à matre complures annos liberaliter educatus. Cuius impulsu, & virtute commotus, in ipsa statim adolescētia, ordini sancti Dominici nomen dedit. Et piè, ac religiosè à præpositis monasterij Eboren̄sis, optimis disciplinis, ac literarum rudimentis imbutus, mox ipsorum permissu, & auctoritate, Complutum adiit, vbi Antonium Nebryfensem, cuius tunc celebris fama erat, & postmodum Arēum Barbosam Lusitanum Salmanticæ græcas literas docentem præceptores habuit. Cumq; in illo maxima signa foelicioris ingenij apparent, ab eadem matre, & propinquis admonitus, vt grauiora studia capesseret, Salmanticam elegit, vbi peracto liberalium artium curriculo, theologiæ operam nauaret, in qua breui tempore multum profecit. Deinde verò in Galliam profectus Parisiensem academiā inuisit, transactisq; ibi aliquot mensibus, Louanium se contulit, vnde illum in contubernium suum inuitauit Petrus Mascarenius vir nobilissimus, qui apud Carolum quintum imperatorem, regis Lusitanix legatum Bruxellis agebat. quem Resendius cum vehemēter audum latinæ linguæ addiscendæ reperisset, priuatim docuit, & studio, ac diligentia effecit, vt vir grauissimus, & in eo dignitatis gradu collocatus, ac iam maturæ, & prouectioris ætatis, non erubesceret discipuli nomen, illectus vera animi voluptate, quam ex tam insignis præceptoris familiaritate, & doctrina percipiebat.

¶ Accidit eo tempore, vt Solimanus Turcarum rex, ad obsidendam Vienam Austriae caput, cum ingentibus copijs aduentaret, cui Cæsar, non sine maximo totius Christianæ reipublicæ applausu, cum valido exercitu occurrens, non solum Austriacos obsidionis metu liberauit, sed etiam ferocissimum tyrannum, re infecta, & magna copiarum parte amissa, fugam arripere coegit.

¶ Aderat in expeditione Mascarenius, secum ducens Resendium in procinctu, & in ipsis castris, quem tam ipse, quam cæteri magnates plurimi faciebāt, ob insignem hominis eruditionem, & in culpatos mores, coepitq; etiam amicorum opera Cæsari innotescere, à quo postea inter amicos semper est habitus, adeo vt quoties de viris Lusitanis sibi charis, percontandi sese occasio offerret, in eorum numero Resendium frequenter nominaret: de eius valetudine, & studiis, certior fieri cupiens: Quod ipse non semel in opusculis suis com-

memorat, maximè imperatoris erga se amorem, & benevolentiam,
non ambitiosis suffragiis, sed doctrinæ, & virtutis famâ compa-
tam in magna ponens sollicitate. Es, alio siquæ xv. eundem Hæret
Sed ita diuitiarum, opulentiaeq; cōtempтор fuit, tamq; ingenuis,
& candidis moribus, nec non egregia quadam animi libertate præ-
ditus, ut cum, & apud Cæsarem, & apud Iohannē Lusitanæ regem,
ceterosq; principes, assidue semper versatus fuerit, illisq; in pri-
mis clarus extiterit, tenui, nihilominus fortunæ conditione sit
usus, nec ad altiorē honoris gradum, opumē cupiditatem as-
pirauerit; musis semper, & literario otio defecturus. Quod multis
in locis ipse testatur, & præcipue in quadam ode ad Iulianum Al-
bium virum clarissimum, qui postea Mirandensis episcopus fuit,
& Petrum Sancium, ambos ut amicos intimos, & familiarissimos,
saturnalibus ad cœnam inuitans, vbi ad finem ita canit.

*Vivamus hodie, nam cras reddemur, amaris
Aulæ tumultibus grauis.*

*Quaquam o si tantum mihi roboris esset, ut vi
Tandem pingeret regibus.*

*Pulcherrus esset solus musis prandere benignis,
Vt quævisq; dii vitam darent.*

*Exigere, Aonias deducere monte sorores,
Æuū canendo extendere.*

*Ne totus morerer, sed pars non pessima nostræ
Olim superstes viueret.*

*Dicetis nihil hæc ad saturnalia. adeste,
Posui seueris iam modum.*

¶ Complura igitur scripsit, quorum nonnulla in Lucem edere ne-
glexit, aliqua morte interceptus, perducere ad exitum non potuit.

inter quæ fuit, historia de antiquitatibus huius prouinciæ, quam mihi post eius obitum, recognoscendam, absolueudamq; tradidit rex Henricus, vt ex epistola, ad ipsum à me conscripta videre licet, quam in operis fronte apponi curauimus. Fuit autem noster Resendius mihi arcta amicitia, & familiaritate coniunctus, ac me precipue hortante hoc opus scribere aggressus est, cum multis annis antea illud in lucem editurum Alphonso Cardinali promississet, vt ex eius literis constat, quas inferius subiiciam: sed nunquam serio, & ex professo ei manus admoùit, nisi quadriennio ferè antequàm vitam migraret. Liber autem hoc loco, elegantissimæ carmina adducere, quibus honorificam mei mentionem faciens, apertè restatur, me impulsore, opus antiquitatum à se inchoatum fuisse, sic igitur satyræ quandam stomachus abundus, aulpicatur.

Quam vim cuiq; sua inseruit natura, vel ætas
Ad sue facta diu, ingenitæ prope reddidit vsu,
Vertere difficile est bonæ Vasconcelle retrorsum;
Impellat nisi vis, rationè retexere tramam,
Et prope detextæ diffringere licia telæ.
Id mihi quando quidem senio contingit adueto,
Vt studia, in quæ me genitale adfecerat astrum,
Quæq; ad canitiem fueram sectatus, omittam,
Seponam calamum, patiar puluescere libros,
Libera per quorum nidos operetur Arachne:
Vasconcelle doles, ne per conuicia crebra,
Iam detreclantem, iam munia sacra Minerva
Exosum, reuocare cupis, monumentaq; rerum
Lusitanarum, mediò iam desita cursu,
Nec summam ad metam perducere, turpe putabis,
Debita iam regi, patriæ, studiisq; tibiq;
Quem mihi vel iuris prudentia summa, vel ipsum
Eloqui geminum decus, & sine labe furentis
Inuidia, mores, parilis vel candor vtrinq;
Nec sit in abrupta per mœnia vincla cæcenæ,
Mentis causam, ne scire labores.

¶ Neque prætermittendos puto eius endecasyllos, quibus me saluavit, eo tempore, quo hospitio excepi Mathæum Contarellum, qui postea Cardinalis fuit sancti Stephani, cum ad nos venisset in comitatu Reuerendissimi Cardinalis Alexandrini, qui ad regem Sebastianum a Pio quinto summo pontifice auunculo suo, cum amplissima legatione missus fuerat. Nobis igitur ad mensam sedentibus Resendius, ipse quoque ad cœnam inuitatus, poma Citrea, & alia munuscula obtulit, cum hoc epigrammate.

*Inter magnificas dapes, & amplas,
 Amplo, & magnifico hospiti paratas,
 Siquem das quoque muneri pusillo,
 Vasconcelle tecum, infimum licebit,
 De nostro id cape, qualecunque, rure.
 Mittunt rustica rustici poetæ.*

¶ Apud Lusitanos nemo fuit, tam ex regibus & dynastis, ac alijs principibus viris, quam ex eruditorum hominum cœtu, qui illum non arcta familiaritate, & beneuolentia, quo ad vixit, amplecteretur. Sed in primis charus extitit Alphonso Cardinali, regis Ioannis fratris, qui adeo Resendii consuetudine, & doctrina delectatus est, vt ad eius scholam, & ludum literarium ventitare, & illum docentem audire, iam ætate adulta, tantus Princeps, ea grauitate, authoritate, regi q̃ stemmatis maiestate præfulgens minimè grauaretur. Erat autem schola ædibus ipsius Cardinalis, & Eborensi ecclesiæ, ita contigua, vt ad eam per atrij sui porticum, paucis nobilibus stipatus commeari posset. Post obitum vero Alphonsi, non minori in precio ab Henrico habitus est, a quo aliquot sacerdotijs auctus, & in familiarium numerum admissus fuit, & maiora sperare potuisset, si vsque ad eius regnum peruenisset, sed obiit regnante adhuc Sebastiano.

¶ Exterorum etiam hominum, præsertim Illustrum, & quos insignis fama eruditionis commendaret, amicitia vltus est. Louani; Conradum Coclenium Belgam, virum clarissimum, præ cæteris dilexit, vt testatur Ode elegantissima, in eius laudem cõposita, quam si hic adiecero, rem haud ingratis lectoribus, me facturum puto. ea autem est huiusmodi.

Ten non plus oculis amem
Cocleni, Atq; animo, luceq; amicus,
Donec sidereum iubar
Exortu referet Phosphorus igneo?

Ante & sidereum iubar
Soluatur, nec erit Phosphorus igneus,
Quam te non oculis amem
Plus, ipsoq; animo, luceq; amicus.

Quibo ne esset tui immemor?
Ante oblitus erit sol sua munia,
Flecteturq; retro statum
Naturæ imperium, iuraq; ferrea.

Ante agros sua germina,
Ante vnda Oceanum deficient sua,
Ante amnes reflui perent
Fontes, aeris montibus editi.

Ante ad nimbisonum notum
Pigrabunt freta se stare loco inscia.
Cervisq; vnda fugacibus,
Silua conuenient scamigero gregi.

De me sic meritum sciet
Qua me cumque manet fors, regio, aut plaga.
Sive orbis Tanaiticus
Me, sive accipiet iam redutem Tagus.

Sive ibo aesti peros Libas,
Sive me fors habeat decolor India,
Haerebis memori, notis
Indelebilibus, pectore conditus.

Mitto riuentis ingeni
Quod nostri, fluit ex oceano tuo,
Testaturus id ampliter,
Dum cernam roset flammam Hyperionis.

Mitto munificentiam,
Et come ingenium. Quid? quod amas pari
Nodo, me, mea q, omnia,
Nec vatis reijcis carmina rustici?

Quid? quod concilias mihi
Immortale decus: nam Quod honestius
Nomen, quae due aliud, tua
Quam quod scripta dabunt, malim ego clarius?

Te fortuna videlicet
Invita, cineres iam superabimus:
Et per Cyaneas petras,
Contendam ad spoliū velleris aurei.

*Salve pectus amabile
Cocleni, o animæ dimidium meæ,
Quo te carmine prosequar?
Metam qui meritis carminis es super.*

¶ Amavit & Iulium Phl. & Ioannem Dantiscum Polonos, Antonium puccium Cardinalem Italum, Gratianum Lassum Hispanum, & complures alios, ad quos extant illius carmina, quæ aliquando in lucem edere cogitamus.

¶ In primæua ætate, ut iam attigimus, Hispanias, deinde Gallias, Germaniam, Italiam, non sine magna nominis celebritate peragavit. unde rediens matrem decessisse comperit, cuius obitum ita ægrè tulit, ut iterum solum vertere, & patriâ relinquere cogitarit, ut constat ex epitaphio, in deffunctæ memoriâ composito, quod inter eius schedas repertum hîc ascribere opere prætium duxi. erat autem scriptum literis maiusculis in hunc modum.

MEMORIAE ET PI-
ETATI DICATVM.

SALVE MEA MATER FOEMI-
NA INNOCENTISS. CUI ME IN-
TER CVNAS RELICTVM PIVS
PATER FIDEI TVAE NON IGN-
ARVS EXTREMA VOCE COM-
MISIT MORIENS. QVVIVSQ.
PERPETVO CASTISSIMOQ. VI-
DVVIO EDVCTVS LIBERALI-
TER ANNOS XXXIII. QVIDQVID
IDAE TATIS SVM QVIDQVID
FVTVRVS POSTEA ADCEPTVM
FERO. AVDITA MORTE TVA
ADSVMAE VLTIMIS GERMA-
NIS PARENTATVM CONLACRY-
MANS MAESTITER. IVSTA SOL-
VI. ET QVONIAM TE VNA MEA
MATER ADEMPTA MISERABILEM
ET ORBVM TADET PATRIAE OLIM
DVLCISSIMAE. ITERVM PEREGRE
REVERTOR.

L. ANCR. RESENDIVS ANGELAE
LEONORIAE VASIAE MATRI PIEN-
TISS. ET B. M. D. S. P.

¶ Cum itaque discedere pararet, regis Ioannis, & Alphonsi Cardinalis auctoritate præcipue commotus, profectionem distulit, & abeundi animum abiecit, ac Eboræ ubi tunc regia sedes aliquandiu permāsit, habitare decreuit, ubi ædes habuit modicas, sed Xysto, & Hortulo diligēter excultas, ac peramœnas, domino autem ita iu-
cundas, vt minimè aliorum spatiosis atrijs inuideret, quas ornauit, dispositis intrinsecus, circa ambitum horti, antiquis marmori-
bus, quæ cum Romanorum inscriptionibus, conquirere potuit. Cui rei adeo enixè studuit, vt quoties iter esset factururus, quanuis in longinquiora loca prolicisceretur, inter sarcinas ligonem, & alia
ferrea instrumenta, exportari curaret: vt sicubi vestigia antiquita-
tis sese offerrent, ea sua impensa, & industria eruere, & in incola-
rum notitiā proferre posset, quod plurimis in locis fecit, tanta cu-
ra, ac diligētia, vt in eo obeundo negotio, nec sumptui, nec labori vn-
quam perpercerit.

¶ Habitum Dominicani instituti, ex summi pontificis licentia in sa-
cerdotalem mutauit, media ferè ætatis parte exacta, cū triginta cir-
citer annos illum gestasset, quam vestis mutationem remittens, & co-
actus fecit, quod à præfectis sanctissimi illius ordinis adigeretur,
vt aut habitum dimitteret, aut ad pristinum sodalitiū rediret. In-
uitus ergo vestem mutauit, sed non religionis, & sacrae societatis
studium, eam enim perpetuo coluit, & matræ, ac sibi in eodem Ebo-
rensi monasterio sepulturam elegit in porticu, quam claustram vo-
cant, in ipso limine capituli obiit anno salutis 1773 ætatis suæ o-
ctuagefimo. Fuit procera statura, prægrandibus oculis, crispoca-
pillo, colore vultus aliquantulum subfusco, sed hilari, & minimè
contracta fronte, in domesticos, & discipulos seuerus, ex cuius scho-
la insignes aliquot viri prodierunt, inter quos fuit Achilles Staius.
Hæc habui de Resendi nostri vita, quæ mihi digna visa sunt rela-
tu, quibus epistolam eius adijciam scriptam ad Alphonsum Car-
dinalem ex qua patet quanto iam ab hinc tempore, hoc antiquitatum
opus parauerit.

L. ANTON. RESSENDI
LEONORIE VASIAE MATRI PIEN
TIS ET B. M. D. S. P.

GALFONSO S. R. E. CARDINALI

EMANVELIS REGIS FILIO

LANDR. RESENDIVS

S. P. D.

LLI qui vetusta hæc saxa, quæ in veteribus Romanorum coloniis, inveniuntur literis notata, admirantur, cupideque requirunt, mordentur abunde: nec solum iam ab ineruditis istis crassisque hominibus, sed interdum etiam a doctis ad prime viris. Ab illis quidem, quoniam quæ non norunt ipsi, summa improbant confidentia, & ne scitu quæque dignissima, male ignorare videatur, hinc læbetur, & periculum sibi ignorantia petunt quasi gentiliū nugas, ut pios decet, fortiter spernant. Quæ autem a doctis, non video, nisi otiosis facietari sic libet, in alienam diligentiam. Facere illi quidem, & nimis ridicula oratione locatur, tamē utinam quam false, tam vere hoc ab illis fieret. Quoniam verò neminem me plus vno, horum lædit dicacitas, accipe Princeps perspicere, quæ pro causa mea, & eorum, qui in ea mecum sunt opinione dicenda habeam. Multas ob res laudari potius, quam reprehendi ea diligentia debet. Primum omnium, si teste Fabio, scribendi ratio, quam Græci orthographiam vocant, iuncta cum loquendo est, & nos Romanè loqui, & scribere volumus, sicut eloquentiam ex doctissimis libris, ita orthographiam ex marmoribus his petendam, apud illum pervincemus, qui rem paulò æquius, animo aduerterit. Mali custodes orthographiæ sunt libri, quisque librarius suo more scribit, sua nititur opinione, mutat, inuertit, corrigit, ut libet. Nec si Ciceronis manum, aut Vergilij præ se liber ferat, pensi quidquam habuerit. Mitto quod Gellius palam testatur sciolos in Sallustio, & alijs, meras fecisse nugas, illuc eo. Vnde corrupta dessemus immortalium auctorum monumenta. quid? quum codicem vetustum quæpiam in manus adsumimus, nonne longe aliam scribendi cernimus rationē, quā ea est, qua passim nūc docti pariter utuntur, & indocti

At saxa, quod semel in scalptum est, aut incorruptum seruant, aut simul cum literis pereunt. Saxa inquam, quæ eruditum illud seculum legenda reliquit. Nec enim ego aut prisca nimis, aut recentia, hoc est post Gothicam inuersionem in ista, sequenda teneo. Nec si interdum barbarissimum inuenero in saxo, aut marmorarij ignauia, aut dormitantia, id deffendam, sed quod perpetuum magis, magisque vsitatum videro, id sequar. Nec adeo morosus sum, vt quoniam semel, iterumue, scriptum inuenerim. **VCSOR, VICSIT, PLEPS, COIVGI.** quæ prisca sunt, statim ita deinceps fecero. Adhibenda prudentia est, & quod erudit. ori seculo placuit, quodq; constanter inuenitur, id imitandum. Altera deinde accedit utilitas, nec minima. Videlicet, quod sæpe ibi legimus nomina urbium, quarum merito in libris est, quæ nun. forte ignoratur. Quod cum cosmographiæ conducatur multum, atq; adeo latine scripturis maxime, tum vero illud iucundissimum, quod quæ ad historiam attinent, & dicendi supellectilem, patriæq; ornatum, nonnunquam adferunt. Errone ante hac Badioza, pax esse Iulia credebatur. Medobriga, Cerobriga, Salacia, omnino ignoratæ. Aquarum flauiarum ne merito quidem vlla erat. De Augusti turri, & fluuio Sarte apud Pomponium, ampliter a cõmentarijs deliratum, auctoreq; ipse summa iniuria laceratus, magis quam emendatus. Quæ omnia nostra diligentia vt a situ informi adseruit, ita aliquando ab iniuria hallucinantium vindicabit. Sexcenta suppetunt exempla, quæ ne longior sim omitto. Mihi sic videtur: cui aliud arridet, per me quidem licet illi, sine hac morosa cura, profundum stertere. Ego iussis tuis partui, mi Princeps, & cupio totam perlustrare Lusitaniam, veteresq; colonias denuo redituas mundo facere. Sed nihil egregium molitur, quos familiaris res æquo malignior domi premit. Quæ per occasionem oblata sunt peregrinanti, damus. Daturi quæ post hac tempus adferet. Vale, Eboræ calendis Octobribus. M.D.XXXIII.

Finis.

SAPIENTISSIMO ET PISSIMO LV-
SITANIAE REGI HENRICO HV-
IVS NOMINIS PRIMO IACO-
BVS MENOETIVS VASCON-
CELLVS PERPETVAM FOE-
LICITATEM EXO-
PTAT.

REDIT AE sunt mihi literæ tuæ præstantissime
Rex, ac non solum potentia, sed etiam incredibili virtu-
tis, & sapientiæ splendore admirabilis: in quibus mecum
agis de scriptis L. Andreae Resendij: quæ mortem præ-
uentus, inchoata reliquit, & mihi recognoscenda, atq; in
lucem edenda tradi iussisti. Quod onus ut scis, tãquam impar hu-
meris meis, cum re. usareni, ingenij tenuitatem agnoscens, non tam
imperij iure (quod facere poteras) quàm benigno, ac blando orati-
onis genere (quæ tua est singularis humanitas) eò me adegisti, ut
ferè inuitus, & renitēs munus illud susceperim, quod nõ sinemag-
nis difficultatibus, me obire posse intelligebam. Tanta est enim ad
tua iussa capeffenda animi mei alacritas, tam constans tibi obtempe-
rãdi voluntas, ut nihil sit tam arduum, tamq; difficile, quod aggre-
di dubitem, dummodo tibi morem gerere videar. Antequam vero
eam mihi provinciam subeūdã esse, mecum omnino cõstituissem:
occurrit animo non defuturos, qui me tanquam hominem facilem,
& parum de existimatione mea sollicitum reprehenderent, quod cū
maximo in republica munere functus essem, & in omni literarum
genere, ipse ex me aliquid moliri, & efficere possim, alienis scriptis
operam impendere, & in ea facultate versari sustineam, quæ ut vul-
gus hominum existimat, indigna est viro iuris prudentiæ studijs
addictõ, & in gubernaculis reip. tandiu versato. Sed tantum apud
me habuit ponderis, incredibilis quædam mea erga te observantia,
ut etiam cum aliqua honoris mei iactura, tibi parere, non dubitave-
rim. Equidem eos vehementer decipi, & errare semper existimaui,
qui putant scuerioris literaturæ studiosos, haud magni facere

debere humaniorū literarū cognitionē, sine qua ipsi fateātur necesse est, se minus idoneos inueniri, ad percipiendas, atq; excolēdas cæteras disciplinas. Nec ferendus est nostro hoc æuo, quo iam exulare cœpit Getica, ac rudis imperitia, Theologus, aut iuris consultus, seu medicus insignis, qui non simul bonarum literarum cultum, & mediocrē vsum sibi comparauerit. Sed de hac re alio forsitan loco, & opportunius, & copiosius dicendi sese offeret occasio. Nunc vero ea prætermittam, tibi antiquitatum rationem reddere, & quo in statu sint ea scripta, de quibus certior à me fieri desideras, exponere, aggrediar.

¶ Antiqua Romanorum monumenta, quæ apud Lusitanos extant, primus Andreas Resendius inuestigare cœpit, idq; cum per quinquaginta ferme annos, quoad per alias occupationes licuit, diligenter fecisset (quod ex ipsius literis constat) nunquam tamen de ea re, ex professo, & seriò scribere tentauit, nisi quadriennio ferè ante obitus sui diem: proponens animo hoc antiquitatum opus, decem libris comprehendere, quorum quatuor tantum absolutos reliquit, eosq; tot lituris plenos, tãtisq; in margine scholijs, asteriscis, obeliscisq; notatos, & expunctos, vt in extricabile quodam mihi suscipiendum fuerit negotium, dum eos à maculis terfos, & in ordinem reductos, nitore suo restituere laboro. Cui difficultati, alia nō impar, sed fortasse maior successit: dum antiquas inscriptiones varijs in schedis penitus dispersas, atq; confusas, in vnum codicem, ordine, alphabetico iuxta oppidorū, & vrbiū nomina, in quibus repertæ sunt, transcribi, atq; exarari curauimus. Quod neq; breui tempore, nec sine maximo labore fieri poterat: tum propter amanuensium paucitatem, qui in hac vrbe, aut nulli sunt, aut minus idonei: tum etiam quia necesse erat, vt illis excribentibus perpetuo ipse adsē, qui alioqui varijs occupationibus distractus, non nisi succisiuis horis huic studio vacare poteram. Neq; eas ob causas Resendius reprehendi debet, imo vt ego iudico maiori laude dignus est cēsendus.

¶ Quod enim attinet ad lituras, & expunctiones, indicium est hominis circumspecti, ac diligentis, & qui non cursim, & ex tempore, sed adhibitâ matura deliberatione, scribere solitus esset. Quod valde necessarium est his, qui præclarum aliquod opus moliuntur, quod

in lucem prodire, & omnium iudicio submitti debeat: iuxta Horatium illud, nonnumquam prematurum annum. Et de Vergilio memoria proditum est, solitum cum crebro gloriari se, partus suos lambere, quibus verbis pudoris, & modestiæ plenis, significabat, se in componendis carminibus, minus ingenio, quam limæ indulsisse.

¶ Inscriptiones autem adeo dispersas, & inuolutas reliquisse illum, conijcio, vel quia ad eas transcribendas, & in ordinem redigendas, tempus non suppetebat homini in omni literarum genere perpetuo versanti, vel quia propter exactam antiquitatem notitiam, incredibilemque memoriam, archetypis illis schedis solum contentus erat, quæ ad ipsum vndique mittebantur, quanuis sæpius perperam scriptis & deprauatis. Erat enim illi facile, & obuium, propter assiduum usum inscriptionum, quoties opus habebat, etiam mutilatis illis, & imperfectis titulis, atque epitaphiis, commodè, & utiliter uti. Quod mihi, & cuius alij difficillimum fuisset, propter nimiam confusions perplexitatem. Quare visum est, in primis necessarium, totam illam antiquarum inscriptionum farraginem, quod dictum est ordine in methodum, & voluminis formam redigere,

¶ Ex qua diligentia illud etiam scire, atque deprehendere contigit, quantam videlicet, quamque copiosam suppellectilem Andreas Rehdigius reliquisset, ad hanc historiam absoluendam, atque ad optatum finem perducendam. Quæ etsi digna est maximo pretio, ac laude, propter eius viri solidam, & insignem eruditionem, minor tamen ipsa, quam antiquitatum studiosi de eo conceperant.

¶ Quotus enim quisque est, qui non putaret, in eius schedis, ea omnia inueniri posse, quæ ad hanc rem pertinent suis locis annotata, disposita, atque exactè, & suo ordine digesta: sed longe aliter scire res habet. Exceptis enim veterum Romanorum inscriptionibus nulli circa singulas urbium, & oppidorum narrationes (quod erat huius operis præcipuum munus, & institutum) præter pauculas annotationunculas reperiri contigit: Quod si alia fortasse scripsit, ea in manus meas minime peruenerunt. Nec abnuo potuisse supprimi, aut

aliquo casu corrumpi. Quo enim tempore, tuo iussu, mihi eius scripta tradita sunt, iam illorum manus pertransierant, qui bonorum inuentarium, iure magistratus confici, atq; conscribi curauerant.

¶ Verisimile autem mihi sit, Illum memoria fretum singulari, & exactissima cognitione rerum omnium, quas literis mādabat, minime curasse, earum veluti deliniamenta, & præludia prius depromptahabere, sed memoriter, ita vt quæq; res in mentem venerat, hos quatuor libros absoluisse. Vnde accidit, vt tot lituris, ac salebris referti ad nos peruenerint. Quæ vero his libris continentur, in summa hæc sunt.

¶ Primo libro etymologiam nominis Lusitaniæ, & quis fuerit eius author, quæue origo, exponit. terminos deinde, & cōfinia huius prouinciæ, quæ ei veteres Geographi assignarunt, declarat. obiter tangens difficiles aliquot, & sub obscuras quæstiunculas, à recentioribus vario, ac diuerso sensu intellectas, dum Plinium, Strabonem, Ptolemæum, cæterosq; Geographicæ scientiæ authores interpretantur. Agit etiam in hoc ipso libro de diuersis gentibus, populis, nationibus, quæ sub Romano imperio Lusitaniam incolebant: vt pote de Turdetanis, de Celticis, de Turdulis, de Vettonibus, de Barbarijs, de Pæsuris, seu Pesuribus, de Turdulis veteribus, de Ciscudanis, & Transcudanis, de Tamaçanis, & de peculiariter, & propriè Lusitanis. Et quales olim fuerint Lusitanorum mores. Addita deinde copiosa, & eleganti descriptione omnium montium, qui vt precipui, & eminentiores, huic prouinciæ ab antiquis scriptoribus assignantur, librum hunc primum absoluit.

¶ In secundo fluuiorum nomina, tam antiqua, quam noua, ac vulgaria enarrat. Ac dum agit de flumine Ana, diuerticulum quodam non inamoenum interserit de pisce Asturione, quem vulgo Suillum, seu Solho dicimus, referens varias neotericorum opiniones, circa nomen, quo antiqui authores, tam Græci, quam Latini id piscis genus appellarunt.

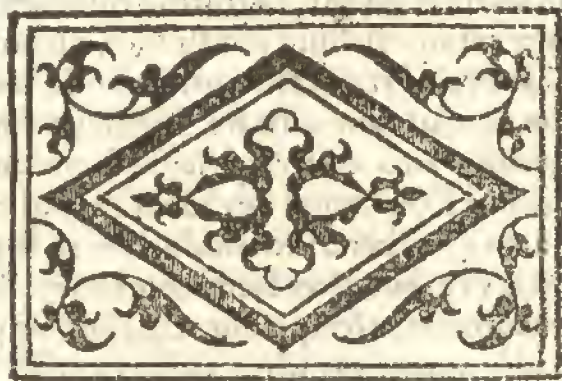
¶ Liber tertius hunc habet titulum, videlicet, Quinam olim in Lusitania rerum potiti sunt. Et diffusam narrationem continet, ad Græcas, & Romanas historias spectantem, circa res gestas, quæ ad hanc puinciam pertinere videtur, & ad duces in re militari, claros, quos olim habuit. Additum est etiam nonnihil de Gothorum, seu Geta- rum gente. Adiecto deinde quodam de vijs militaribus compendio, huic libro finem imponit.

¶ In quarto de vrbibus, & oppidis agere incipit: cuius prima hæc sunt verba. Vrbes nunc aggrediar non minimam intentionis meæ partem. Deinde nonnullas enarrat, partim antiqua nomina partim vero vulgaria apponens, vbi vetera deficiunt. Ac quindecim, aut ad summum sexdecim describit oppida, adhibitisq; antiquis inscriptionibus, quas in illis repertas habuit: hunc quartum librum, & vltimum eorum, quos scripserat, absoluit.

¶ Librum quintum scribere cœpit, in foliolo quodam, vbi viginti tantum lineæ scriptæ extant. in hunc modum. Ab Ehora patriameæ librum hunc auspicabor, sed ita vt succintius modo loquar, quando quidem historiolum de eius antiquitate Lusitana lingua pridem edidi, & multa in apologetico, ad Franciscum Nonium, Pacensem, non pauca ad Kebedium Toletanum de eadem re conscripsi. Ex quibus verbis, atq; etiam ex scribendi formula, qua in superiori libro vsus est, in enarrandis vrbibus, licet facile conijcere, illum in animo habuisse, solas Romanorum inscriptiones cui libet oppido, cui conuenire videbantur adiungere, exposita paucis verbis super qualibet earum opinione sua, nihilq; præterea addere, quod ad ipsarum vrbium conditores, & res gestas, recentiorumq; temporum historiam pertineret. Vnde facile adducor, vt credam, nihil eum amplius annotatum, aut præmeditatum habuisse, circa oppida. Si enim aliquid huiusmodi literis mandasset, vix fieri poterat, quin inter eius scripta, & schedas appareret. Ex quibus liquido constat, quam modicum est, quod reliquit, collatum cum his, quæ scribere in animo habuit. Proposuerat enim de omnibus Lusitaniæ oppidis sigillatim agere.

¶ Videns autem ipse Resendius, quam difficilem, & arduam provinciam suscepisset, quantumque homines ab eo expectarent, tanquam reformidans posteritatis iudicium, non semel in his libris restatur, & edicit, se non omnes huius provinciae antiquitates sed eas tantum quas labore suo, ac studio reperire potuisset, scribendas suscepisse. Admonens harum rerum studiosos, ut reliquas ipsi, sua industria, ac diligentia inuestigare nitantur. Cuius ego consilium sequutus, opus ab eo inchoatum dum tuis iussis pareo, ad exitum perducere sum aggressus, partim illius chedis, partim novis inscriptionibus, quas ipse reperi, adiutus.

Quatuor autem libri ab eo absoluti & à me recogniti, confestim si ita tibi visum fuerit, in lucem edi, atque divulgari poterunt, dummodo expensas in eam rem necessarias è regio ærario conferri iubeas. Deus opt. max. te nobis præstantissime rex incolumem seruet, atque tueatur. Eboræ 15. die Ianuarij. 1580.

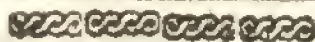
CARMINA.

Jacobi Menoetij Vasconcelli.

In laudem.

Lucis Andreae Resendij.

Lusitania Resendium alloquitur.

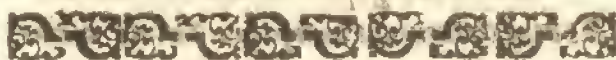

Ex Macedum clari proles generosa
sa Philippi,
Cum terras Asia quateret victori-
cibus armis,
Dirutaq; antiquae lustrans vestigia Troiae,
Potaret Simoentis aquas, Xanthiâ liquorem,
Constitit ad tumulum Sigæo in litore, magni
Æacidae, tali compellâs voce sepultum.
O felix nimis iuuenis, cui contigit altum
Mæonidæ plectrum, quo se tua gloria calo
Attollens, viget æternos mansura per annos.
Sic ego felicem Resendi maxime, nostrae
Gentis honos, dicam nunc me, nimiumq; beatam,
Quod tua me titulis decorarint, scripta vetustis,
Et decus antiqua repetens ab origine nostrum,
Erueris, monimenta meas testantia laudes.
Macte animi non tu vanos mihi fingis honores,
Aut mea fucatis auges præconia verbis:
Sed veram historia seriemq; fidemq; sequutus,

CEPIGRAMMATA.

In laudem Iacobi Menoetij Vascōcelli,
& Refendij
auctore.

Emmanuele Cabedio Vasconcello
ipſius ex ſore nepote equite
Meſſitenſi.

Vicius antiquam patriam dum à
morte pararet
Eripere, iniecit inuida Par-
ca manum.

Sed moriens poſt ſe victura volumina liquit:
Hac Iacobe tua perficiuntur ope.
Ediſ opus, ſic ille tibi dat morte carere,
Tuq̃ illi, patriæ gratus vterq̃ ſua.

¶ Aliud.

Dum ne deficient patriæ monumenta, laborat
Andreas, operi deficit ipſe ſuo.
Ac velut Atlantis laſſati pondere fertur,
Herculeis humeris incubuiſſe labor:
Incubuit labor iſte tuiſ Iacobe, nec alter,
Quo melius grauiſ hæc machina ſtaret, erat.
Lyſia te poſtquam vidit ſub pondere, dixit
Non minor Alcide es, non es Atlante minor.

Cum medium Caus Venerem pinxisset Apelles,
 Et moriens ceptum linqueret autor opus:
 Artificis manus vna, manus deterruit omnes,
 Nec medio finem quæ daret vlla fuit.
 Finxerat Andreas simulachrum nobile regni,
 Liqueat at inceptum morte peremptus opus.
 Non Iacobe tamen terret te insignis imago,
 Extremamq; operi vis adhibere manum.
 Et bene conveniunt cum primis ultima, manus
 Andrea nomen tu facis, ille tuum.

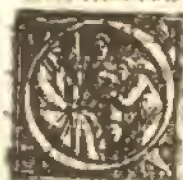
In medio Caus Venerem pinxisset Apelles,
 Et moriens ceptum linqueret autor opus:
 Artificis manus vna, manus deterruit omnes,
 Nec medio finem quæ daret vlla fuit.
 Finxerat Andreas simulachrum nobile regni,
 Liqueat at inceptum morte peremptus opus.
 Non Iacobe tamen terret te insignis imago,
 Extremamq; operi vis adhibere manum.
 Et bene conveniunt cum primis ultima, manus
 Andrea nomen tu facis, ille tuum.

Aliud.

Cum medium Caus Venerem pinxisset Apelles,
 Et moriens ceptum linqueret autor opus:
 Artificis manus vna, manus deterruit omnes,
 Nec medio finem quæ daret vlla fuit.
 Finxerat Andreas simulachrum nobile regni,
 Liqueat at inceptum morte peremptus opus.
 Non Iacobe tamen terret te insignis imago,
 Extremamq; operi vis adhibere manum.
 Et bene conveniunt cum primis ultima, manus
 Andrea nomen tu facis, ille tuum.

BARTHOLOMAEO FRIAE ALBERNO-
TIO IVRISPERITO DOCTISSIMO
L. ANDREAS RESENDIVS

S. P. D.

Vancum Albernoti ex aduentu ad me tuo, percepi vo-
luptatis, si consulero cum dolore, negati tibi in urbem
nostram ingressus, ab isto, qui pro absente provincie hu-
ius Transaganae praeside, vicarium gerebat, magistra-
tum, absq; dubio posterum hoc, prius illud, longo post
se interuallo relinquet. Nam sicut ex altero, mihi honor a te habitus
multum me extulisset, ita alterum, eo me usq; depressit, adfecitq;
pudore, vt quauquam dissimulauit, acerbitus in vita, nihil vnquam
me pertulisse, audeam affirmare. Auxit dolorem hunc, post villati-
cam illam, & quasi furtiuam vnius diei colloquutionem, sparsa per
urbem repulsae fama, admirante populo, mihi homini nec ignoto,
neq; ciuibus meis non caro, denegatam recipiendi tanti hospitis fa-
cultatem: specioso isto auertendae pestilentiae, quam ab Hispali me-
tuebamus, praetextu: cum tamen de co metu securos nos redderet, ma-
ximum inter Hispalim & Talaueriam vnde veniebas, terrarum in-
terstitium. Optimates autem, & ex decurionibus trium viri, ac me-
liorum literarum amatores, quorum non est exigua, neq; contemp-
nenda apud nos copia, vna cum superueniente Roderico Vernan-
dio Castaneda provinciae praeside, quem vobis iuris consultis per-
mittentibus correctorem appellamus, viro pererudito, ac nobili, &
ingenij maximè comis, atq; humani, indignitatem rei, non modo æ-
gerrimè ferebant, verum dictis etiam insectabantur, existimantes ad
honorem urbis, intromitti virum talem, pertinuisse: Nam si nihil
aliud hîc esset, tibi quod spectare conlibuisset, quum tamen sint non
nulla, certè sexto à recessu tuo die, puella septendecim annorum, Pu-
blia Hortensia à Castro, studijs Aristotelicis nō vulgariter instru-
cta, publicè disputans, multis doctis viris, quæ proposuerat, con-
uellentibus, cum summa dexteritate, nec minore lepore, argumenta-
tionum cauillationes eluderet, tanta animum tuum perfudisset iu-
cunditate, vt spectaculum pulchrius, tu te non vidisse, si adfuisses,
vtique faterè, & urbem, quæ eam habeat puellam, omitto formam

intra modum venustam, dignam non negaffes, ad quam solâ ea gra-
tia devenires. Sed bonus ille præsidis vicarius, vt ista potuit inter-
turbare, ita euadere non potuit, quin durissimi oris, & ingenij per-
seueri, ne dicam agrestis, poenas daret, vsq; ad conuicia barbaræ in-
ciuitatis denotatus, & ego me illi, hisce commemorandis, vt meri-
tus est, gratiam habuisse, nolui præterire. Caterum redeo ad te, cui
pro singulari tua humanitate, debere me intelligo: sed quid literato
homini, & in re ampla constituto, reddam, præter literarium mu-
nus, equidem non video. Ita ergo faciam, & antiquitatum Lusitanie
nostre, cum veteribus inscriptionibus, quibus delectari te animad-
ueri, scribam commentarium, rem a studiosis apud nos antiquita-
tis, a me diu desideratam, expectatamq; sed hætenus dilatatam, quia
peragrandâ vniuersa erat prius, ei qui de vniuersa scripturum, se
polliceatur. Quod efficere, neq; priuatis intra tenuitatem opibus,
ipse potui, neq; mihi contigit, qui sua quantaqumq; opulentiâ, a-
nimum perdifficile opus, molientem, erigeret, & incitaret. Nota i-
gitur, ac comperta mihi scribam; & patefacta curiosis ysa, alijs sup-
plenda cætera, post me relinquam.

Liber primus.

PRINCIPIO vt de nomine Lusitaniz aliquid dicamus, nomen illi dedisse Lufum liberi patris, ac Lysam cum eo bacchantem asserit Plinius, cuius verba nonnulli diuerso sensu intellexere: dum aliqui Lufum, atq; Lysam Bacchi fuisse comites credunt, à quorum altero Lusitania vocata sit, ab altero vero Lysitania: utroq; enim modo appellari solet. Alij Lufum, non hominem, sed ludum potius, seu lusionem interpretantur: Qui parum aduertisse videntur, non potuisse eo tempore, a latina voce, fortassis nondum audita, prouinciam denominari: denominata est autem Lusitania ex ipso Bacchi æuo, si Varroni, quem Plinius citat, fidem adhibeamus.

¶ Nec defunt, qui pro Lysa, Lysam reponant, id est bacchantium rabiem, atque furorem. Sed cum per diuersas prouincias Mænades bacchatae sint, cur hoc nomen hîc potius, quam alibi, tanquam rabiei monumentum sit impositum non video. Adde quod si ab illa insolenti, & absurda vocula prouinciam dictam esse admittamus, non Lysitaniam, sed Lysitaniam eam nominari oporteret. Verum cessant ista omnia, si veterem lectionem non abdicemus, & Lufum, ac Lysam homines fuisse intelligamus, & à Luso quidem Lusitaniam, à Lysa vero Lysitaniam esse vocatam, ægrè non admittamus. Certe Lufum hominem fuisse supposititius Berosi auctor intellexit, quem in Hiberia, Ascatidis nescio cuius Babyloniorum regis tempore,

regnasse perhibet, sub quo vitis apud Græcos inuenta sit: inuentam autem aiunt à Dionysio. Concurrunt igitur Dionysius vitis inuentor, & Lusus, vt appareat ex ratione temporis, Lusum ad Dionysium, id est Liberum patrem potuisse pertinere.

¶ Si vero qua necessitudine illi coniunctus fuerit, forte dubitetur, ego ex loquendi formula, filium fuisse puto. Nec vero alienum videri debet, Dionysium vtique hominem, filium genuisse perhiberi: cum ei quoque Aristæum olei inuentorem, filium Græci tribuant, vt in quadam contra verrem oratione affirmat Cicero. Quamquam ipse, non ac Lysam, sed aut Lysam legendum puto, vt idem fuerit Lusus, qui Lysus, is qui cum Libero patre bacchari sit solitus. Nā à Græco lyo, vnde ipse etiam Bacchus Lysius cognominatus est, & eius sacerdotes Lysij, homo elle, Lysus dici potuit, qui latina consuetudine in Lusum mutatus sit. Et sane magis videtur consentaneum, vt ab vno potius provincia nomen acceperit, quam à diuersis. Quin etiam si Lysam legere magis libeat, modo particulam ac, in aut commutemus idem efficietur, vt videlicet vel à Luso Lusitania, vel à Lysa Lysitania fuerit nominata.

¶ Lusitanie nomine, Latini libri pleni sunt, & Græcorum nonnulli, inter quos Ptolemæus, atq; Stephanus. Lysitanie vocabulo vtuntur Dion, Strabo, Athenæus ex Polybio. Neque id latinis est insolitum. Nam & in pandectis, sub titulo decensibus, verba sunt notissima Pauli iuris consulei. In Lysitania Pacenses, & Emeritenses iuris Italici sunt. Eboræ quoque in ædibus magistri equitum lapis est cum hac inscriptione.

LABERIAE L. F.
GALLAE FLAMI-
NICAE. MVNIC
EBORENSIS. FLA-
MINICAE. PRO-
VINCIAE LYSITA-
NIAE.

Idest.

¶ Laberiae Lucij filiae Gallae flaminicae municipij Eborensis flaminicae prouinciae Lysitaniae de qua inscriptione, in libello, quem de Eborensium antiquitate, vulgari lingua iam pridem scripsimus, multa à nobis dicta sunt.

¶ Lusitaniae verò populi, etsi in multas speciatim gentes diuisi sunt, tamen vniversi, ac generatim Lusitani appellantur. Stephanus autem in libro de urbibus, fretus Artemidori testimonio, Lusitanos, etiam Belitanos vocari tradit: sed cum causam ipse minime assignet, nec apud alios scriptores reperire liceat vllam eius nominis mentionem, ego verisimili coniectura ductus, existimo à Belis populis, vel ab oppido Bethicae, cui nomen Belon, seu à Lerhe flumine quem alio nomine Beliona dici ait Strabo, Lusitanos potuisse Belitanos vocari: nisi Stephanum Belitanos, quicunque illi fuerint, à Lusitanis originem ducere, intellexisse credamus: quod Graeca phrasis magis significare videtur, quæ sic habet. Belitani iidem sunt cum Lusitanis, iuxta Artemidorum in tertio geographiæ libro.

¶ Enumerat etiam Plinius Bellitanos populos, non procul à Cæsaraugusta, quos à Lusitanis originem traxisse suspicari possumus, & ita Stephani verba intelligi debere. Superest, ut obiter admonerem lectorem, fuisse & Lusorum gentem, quæ ut Strabo ait, ad fontes Tagi olim pertineret, & in Arcadia Lulos oppidum, in cuius ruinis Mepsæ suo tempore extarent, collocasse Pausaniam lib. octauo, ubi Clitoriorum fines describit. Sed hæc de nomine satis.

¶ LUSITANIAE TERMINI.

¶ Cæterum Lusitaniæ, ut non nullarum aliarum provinciarum terminos, apud auctores, præsertim Græcos variasse comperimus. Strabo enim à Tago ad Artabros, qui iuxta promontorium Celticum sunt, Lusitaniam protendit. Tago verò regio, inquit, ad Aquilonem spectans, Lusitania est, inter Hispanos gens applissima, & annis plurimis Romanorum armis oppugnata. Huius regionis latus australe Tagus cingit, ab occasu vero, & Septentrione Oceanus, ab aurora Carpetani, Vettones, Vaccæi, & Callaici, satis notæ gentes. Et paulo post, Minium amnem omnes Lusitaniæ fluuios dicit magnitudine superare. Artabros etiam Lusitaniæ postremos, ad Septentrionem, & occasum vocat. Regionem vero, quæ inter Tagum, & Anam est, à Lusitania excludit. Vnde & Barbarium promontorium super Lusitanos esse commemorat, ubi de stanni fodinis loquitur. Carpetanos etiam, Vettones, Vaccæos, ac Callaicos, cum ab aurora dicat Lusitaniam cingere, extra Lusitaniam eos proculdubio esse ostendit. Quanquam, ut ibidem ait, nonnulli & hos Lusitanos vocent. De Vettonibus postea. Satis modo sit, istos nonnullos, qui nulli iam sunt, Strabonem non probare, sed pro nō Lusitanis Carpetanos, Vettones, Vaccæos, & Callaicos habere. Ad hæc de Tago agens origine, eumq; ex Celtiberis per Vettones, Carpetanos, & Lusitanos in æquinoctialem labi occasum dicens, manifeste à Lusitanis separat, non modo Vaccæos, & Callaicos, sed etiam Vettones. De Vaccæis quidem dubium nullum est. De Callaiciis, & Carpetanis dubitabit aliquis. Sed meminerit, Strabonem Lusitaniam ad Artabros usq; extendisse, tametsi non dissimulat suo tempore multos Lusitanorum Callaicos iam vocari.

Ita igitur intellecta Strabonis Lusitania, Callaeci, qui ipso auctore nouissimi montana habitant, Vaccæis vicini, & Asturum nonnulli, quos omnes ob vicinitatem Callaecos appellat, ab aurora Lusitanis fiunt. Sed Carpetani, quos post Oretanos ad Aquilonem declinare commemorat, quid ad Lusitaniam attineant non video, nisi dicamus Strabonem eos per defluentem Tagum, ab Oriente versus Occasum usque ad Lusitaniam protraxisse. Similiter & Vettones, & Vaccæos, quemadmodum, & Turdulos inter Anam, & Tagum, in quibus Emeritam locat: Quæ regio illi Lusitania non est, cum primum Australe eius Latus Tago determinat.

Alibi tamen, hoc est sub finem tertij libri, cum Hispanias ab alijs in partes duas, ab alijs in quinque fuisse diuisas dicit, earumque alias plebi, Senatuique attributas ostendit, alias Romano duci, & quidem Bæticam plebi attributam, ad quam prætor mitteretur, qui legatum haberet, & quæstorem, reliquam omnem Cæsaris esse, qui duos mitteret legatos, prætorium, & consularem. E quibus prætorius legatum haberet secum, qui Lusitanis ius diceret, qui Bæticæ adjacentes, usque ad amnem Durium, & eius ostium extenderentur. Subdit veros Lusitanie terminos, Lusitaniam dicens eam regionem appellari, proprio in eundem nomine in qua regione sita sit Augusta Emerita. Reliquam autem maximam Iberiæ partem (iuuenius enim interpretes, qui Græca minus commodè verterunt) esse eam, quæ duci consulari subderetur, non indignum exercitum habenti, tribus instructum ordinibus, ac Legatis tribus. Quorum vnus duos secum ordines ducens, tractum ultra Durium ad Arctos seruariet vniuersum, quem tractum, inquit, prius Lusitanos quidam appellabant, alij vero modo Callaecos vocant. Hi itaque iuxta Strabonem Lusitanie fuere termini.

Ptolemæus Latinis geographis conuenientius Lusitanie Australe latus Ana determinat, Septentrionale Durio. Quæ autem à Durio ad Minium est regio, Callæcorum Bracarorum, Tarracoenis prouinciæ contribuit, quemadmodum, & Plinius. Differt

etiam à Strabone, quod Vettones ab Orientali parte adscribit Lusitaniæ, & sane ita sunt, sed an tam latè paterent, vt intra se Salmanticam includerent, postea expendemus. At Latinorum multo constantior, & indubitata magis est ratio. Pomponius Scriptor non modo diligens ac disertus, sed etiam, vt potè Hispanus, domesticarum rerum peritissimus, breuiter, & eleganter treis, quæ tunc erant, Hispaniæ provincias diuisit. Tribus autem, inquit, est distincta nominibus, parsq; eius Tarraconensis, pars Bætica, pars Lusitania vocatur. Tarraconensis altero capite Gallias, altero Bæticiam, Lusitaniamq; contingens, mari latera obijcit, nostro, quæ meridiem, quæ Septentrionem spectat, Oceano. Illas fluius Anas separat. & lib. tertio, deflexu terræ inter Tagum, & Durium quum agit, ita scribit. In eoq; sunt Turduli veteres, Turdulorumq; oppida. Amnes autem Munda in medium ferè vltimi promontorii Latus effluens, & radices eiusdem abluunt Durius. In tria enim promontoria dispersam Lusitaniam dixerat. Plinius similiter libro tertio, capite primo. Vltior, videlicet Hispania, in duas, per longitudinem provincias diuiditur. Si quidem Bætica latere Septentrionali prætenditur Lusitania, amne Ana discretæ. & lib. quarto, cap. vigesimo primo à Durio Lusitania incipit. Sed quando in hunc Plinij locum incidimus, exigit res, vt duo eius capita expendamus, quæ ad Lusitaniæ situm rectius percipiendum maximè pertinere censemus.

Ante annos quadraginta, cum Salmanticæ studiorum causa agerem, & Vernando Pintiano Græcarum literarum, ac Plinij publico professore, eius rei gratia plurimum vterer: Ostendit mihi vetustissimum Plinianum codicem, quem ab Ecclesia Toletana conferendi gratia, dato pignore deferendum curauerat. Alterum quoq; ex Salmanticensis academiciæ Bibliotheca, quæ certa hora solet quotidie sub duobus custodibus aperiri, non ad modum sanè veterem, scriptum tamen per diligenter. In vtroq; deprehendimus, quod in publica lectione testatus ille erat, decem aut duodecim versus, vt mihi primo visi sunt, loco suo Luxatos, à promontorio Celtico, in promontorium Olisiponenſe, scribæ oſcitantia immigrasse, magna sensus confusione, cum magna etiam Plinij ipsius iniuria.

¶ In medio igitur vigesimo capite, quarti libri ad hunc modum am-
bo codices habent. *Uenisti O da renois V boup, enodis 2 2 mms*

¶ Promontorium Celticum, quod alij Artabrum appellare, ter-
ras, maria, coelum determinans. Illo fignetur Hispaniæ latus, &
circuitu eius incipit frons. Septentrio hinc, Oceanusq; Gallicus, oc-
casus illinc, & Oceanus Atlanticus. Promontorii excursus lx.
M. prodidere. Alij xc. ad Pyrenæum inde, non pauci xii. l. milia,
& ibi gentem Artabrum, quæ nunquam fuit manifestæ errore. Aro-
tebras enim, quos ante Celticum diximus promontorium, hoc in lo-
co posuere, literis permutatis. Amnes Florius, Nelo, Celtici cog-
nomine Nerix, super q; Tamarici quorum in peninsula tres aræ Se-
stianæ Augusto dicatæ. Ceport, Oppidum Noela. Celtici cogno-
mine Præfamarci. Cileni. Ex insulis nominanda Corticata, & Au-
nios. A Cileni, conuentus Bracarum. Heleni, Graui. Castellum
Tyde. Græcorum Sobolis omnia. Insulae Cixæ Insigne oppidum
Abobriga. Minus annis liij. M. pass. ore spatiosus. Leuni. Scur-
bi. Bracarum oppidum Augusta. Quos supra, Callæcia. Flumen
Limia. Durius annis ex maximis Hispaniæ, ortus in Pelædonibus,
& iuxta Numantiam, Lapsus deinde per Arenacos, Vactæos, deter-
minatis ab Asturia Vettonibus, a Lusitania Callæcis. Ibi quoque
Turdulos à Bracaris arcens. Erratum & in annibus inelytis. Ab
Minio quem supra diximus cc. M. pass. vt auctor est Varro, abest
A Eminius, quem alibi quidam intelligunt, & Limiam vocant, obli-
uionis antiquis dictus. Omnisq; dicta regio à Pyrenæo metallis re-
ferta auri, argenti, ferri, plumbi nigri, albiq;.

1. The first part of the document is a list of names and titles, including "The Hon. Mr. Justice" and "The Hon. Mr. Justice".

¶ **Q**uod Durio Lusitania incipit, Turduli veteres. Peluri. Flumen
Vacca, oppidum Vacca, oppidum Talabriga, oppidum & flumen
Aeminium. Oppida Conimbriga, Collippo, Eburo, Britium. Ex-
currit deinde in aliud vasto cornu promontorium, quod alij magnū
appellauere, multi Olisiponense, ab oppido. Ab Durio Tagus cc.
M. passuum interueniente Munda.

Exultavi equidem tunc, propter Plinij gravitatem. Illo si quidem

pacto salutaria negligentia, quam patitur ab omnibus, qui geographica tractant, liberari sanè videbatur; & Pintianò maghasn egi gratias, qui id commonstrasset. Verum exultare desit Plinij verborum feriem penitentiùs expendēs, simulq; sumpto in manus Solino, Plinij ipsius, vt perhibetur, similia. Cuius referam verba, atq; ex manu scripto vetustissimo codice, vt sincerius exeāt. In Lusitania Hispaniæ promontorium est, quod Artabrum alij, alij Olisiponense dicunt. Hoc cœlum, terras, maria distinguit. Terris, Hispaniæ latus finit, cœlum, & maria hoc modo diuidit, quod circumitu eius incipiunt Oceanus Gallicus, & frons Septentrionalis. Oceano Arhlarico, & ortu terminatis. Ibi oppidum Olisipo ab Ulyssē conditum. Ibi Tagus flumen. Tagum ob arenas auriferas ceteris fluminibus prætulerunt. In proximis Olisiponis equæ lasciuunt mira fecunditate. Nam adspirata fauonij, vento concipiunt, & citientes viros aurarum spiritu maritantur.

¶ Non dubium est hæc Solinum ex Plinio esse mutuatum, in eandemq; sententiam, & Marcianum Capellam abiisse. Et, Isidorum decimo quinto etymologiarum libro, & alioq; ipsa verborum conexio satis indicat Plinium ita scripsisse. Attendat diligens lector. Arotebras enim, quos ante Celticum diximus promontorium, hoc in loco posuere. Sunt ne hæc verba longè à Celtico iam progressi, an adhuc in eodem describendo inhaerentis? Hoc in loco posuere, Quo in loco? In Celticone? certe. Ibi enim ceteri eos collocant, & ipsemet Plinius. Ponit enim Arotebras ante Celticum. Arotebræ autem ipsæ sunt, qui Artabri. Nostræ ætatis homines, ait Strabo, Artabros Arotebras vocant. Literis permutatis vt faterur Plinius. Quomodo igitur in Celtico detentus, quali sui oblitus, erroris manifesti argueret eos, qui ibi gentem Artabrū, quæ nunquam eo loci fuerit, posuissent.

¶ Ista quæ admissa Toletani, & Salmanticensis codicum lectione, obijci poterant, nequaquam obijciuntur, si quod de Artabris hic ait, Olisiponensi promontorio Plinium dicamus tribuisse. At falsum

est, Olisiponense promontorium terras, coelum, mariaq; distermi-
nare, illoq; Hispaniæ latus finiri, & à circuitu eius frontem inci-
pere, clarissime dicente Strabone Hispaniæ latus hoc ab sacro pro-
montorio vsq; ad Artabrorum montem, hoc est, promontorium Cel-
ticum extendi, & quantum deniq; latus ex eo loco, vsq; ad promon-
torium Pyrenes, quæ pars Boream spectat. Falsum etiam quod de
promontorii excursu, & longitudine inde ad Pyrenæum, si quidem
de Olisiponensi intelligas.

¶ Quid ergo dicemus? nisi Plinium male Artabrum promontoriū
cum Olisiponensi confuisse. Poteratq; non minima ex parte culpā
eius minuere, quod non ipse affirmat Artabrum id esse promonto-
rium, sed nonnullos ita vocasse; & ibi gentem Artabrū, quæ nun-
quam ibi fuerit, collocasse, atq; hoc manifesto, vt inquit, errore. Et
erroris causam subiicit. Arotebras enim, quos ante Celticum dixi-
mus promontorium, hoc in loco posuere, literis permutatis. Quos
iure reprehendit, quiquunq; ij fuerint, qui Artabrum promontoriū
hoc Olisiponense vocarint, additq; optima verborum consequutio-
ne alium non minimum errorem.

¶ Erratum inquit, & in omnibus inelytis, sicut, ait, erratum in hoc
est, quod promontorium magnum, siue Olisiponense Artabrum
appellauere, ibiq; gentem Artabrū, quæ nunquam ibi fuit, mani-
festo errore posuere, ita erratum ab ijs est, in omnibus inelytis, vi-
delicet AEminio, atq; Limia. Quemadmodum itaq; ex parte hac
Plinium excusare possemus, quando erroris arguat eos, qui Olisi-
ponense promontorium Artabrum appellauere, ita protegere à cul-
pa non audemus Olisiponensi isto terras, coelum, maria distingui,
eoq; Hispaniæ latus ad Occidentem finiri asseuerantem.

¶ Sed mirandum nequaquam est, falli, ac decipi tempestate ea Pli-
nium, quum nostra hac, quotidiano vsu, & tanta frequentia, quasi
digitis conrectatis rebus, & oculis etiam ad fastidium subiectis,

atq; perlustratis, Ioachimus Vadianus, qui propter erratum hoc in Plinium adeo excandescit, vniuari eum etiam prohibeat, deceptus ipse sit, promontorium Cuncum Sancti Vincentii esse caput, & sacrum idem, quod Barbarium opinatus: præter illa quæ de Salacia, atq; Olisipone alio ei loco obieci. Lubrica ist hæc sunt, & cognitu non nimis facilia, atq; in tam vasto terrarum Orbe non labi, penè monstri simile.

¶ Mihi si meo arbitrato Plinium emendare liceret sic potius legem. Promontorium Celticum, terras, maria, cœlum determinans. Illo finitur Hispaniæ latus, & à circumitu eius incipit frons; Septentrio hinc, Oceanusq; Gallicus, Occasus illinc, & Oceanus Atlanticus. Deinde in capite de Lusitania, sic. Excurrit deinde in aliud vasto cornu promontorium, quod alii Artabrum appellare, alij magnum, multi Olisiponense, ab oppido. Promontorii excursus lx. M. prædidere, alij xc. M. pass. Ad Pyrenæum inde non pauci xii. l. milia. Et ibi gentem Artabrum, quæ nunquam fuit, manifestio errore. Et quæ sequuntur. Oporteretq; tunc, & Solinum, & Capellam in iam corruptos Plinii libros incidisse causificari.

¶ Quod nescio an euinci posset. Quare per me quidem autographis libris illis, & Pintiano habeatur sane grætia Plinianum erratum sedulo amolientibus, sed recepta lectione, cum istha magni viri labecula contenti simus, neq; eius sententiæ vim faciamus.

¶ Cæterum quæ de Lusitania sequuntur, nos nostro Marte, diligentiaq; emaulauimus, reddemusq; suo cuiusq; rei loco rationem.

PLINII LIBRI III.

CAP. XXI.

¶ A Durio Lusitania incipit, Turduli veteres. Pæsuri. Flumen Vacca. Oppidum Talabriga. Oppidum, & flumen AEminium. Oppida Conimbriga, Collipo. Eburobritium. Excurrit deinde in aliud vasto cornu promontorium, quod alij Artabrum appellauere, alij magnum, multi Olisiponense ab oppido, terras, maria, coelum determinans. Illo finitur Hispaniæ latus, & à circumitu eius incipit frons. Septentrio hinc, Oceanusq; Gallicus, Occasus illinc, & Oceanus Atlanticus. Promontoriū excursum lx. M. prodidit, alij xc. m. pass. Ad Pyrenæum inde, non pauci xij. l. Milia, & ibi gentem Artabrum, quæ nunquam fuit, manifesto errore. Arcteb. a enim quos ante Celticum diximus promontorium, hoc in loco posuere, literis permutatis.

¶ Erratum & in omnibus indyctis. Ab Minio quem supra diximus cc. M. pass. ut auctor est Varro, abest AEminius, quem alibi quidā intelligunt, & Limaxam vocant obliuionis antiquis dictus, multūq; fabulosus. Ab Durio Tagus, cc. M. passuum interueniente Mūda. Tagus auriferis arenis celebratur. Ab eo clx. m. pass. promontorium sacrum ē media propē Hispaniæ fronte profilit xliij. M. pass. inde ad Pyrenæum medium colligi Varro tradit. Ab Ana vero, quo Lusitaniam à Bætica discreuimus. cxxj. M. pass. A Gadibus cij. M. pass. additis, Gentes, Celtici, Turduli, & circa Tagum Vetonēs.

¶ Ab Ana ad sacrum Lusitani. Oppida memorabilia à Tago, in ora Olisipo, equarum ē Fanonio vento conceptu nobile. Salacia cognominata vrbs imperatoria. Merobriga. Promontorium sacrum. Et alterum Cuneus. Oppida, Ossonoba, Balsa, Myrtilis, vniuersa prouincia diuiditur in conuentus treis Emeritensem, Pacensem, & Scallabitanum. Totæ populorum xlv. In quibus coloniæ sunt quinque, municipium ciuium Romanorum vnum. Latij antiqui tria. Stipendiaria xxxvj. Coloniæ, Augusta Emerita, Anæ fluuij adposita, Metallinensis, Pacensis, Norbenlis, Cæsariana cognomine. Cō-

eributa sunt in eam Castra Iulia, Castra Cæcilia. Quinta est Scallabie, quæ prælidium Iulium vocatur; Municipium ciuium Romanorum Olisipo, feclicitas Iulia cognominatum. Oppida veteris Latii Eboræ, quod item liberalitas Iulia, & Myrtilis, ac Salacia quæ diximus. Stipendiariorum, quos nominare non pigeat, præter iam dictos in Baticæ cognominibus. Augusto brigenſes, Amaienſes, Aranditani, Arabrigenſes, Balsenſes, Cæſarobrigenſes, Caperenſes, Caurienſes, Colarni, Cibilitani. Concordienſes, qui & Boccori, Interaufenſes, Lancienſes, Mirobrigenſes, qui Celtici cognominantur. Meidubrigenſes, qui Plumbarij. Ocellenſes, qui & Lancienſes. Turduli, qui Barduli, & Tapor. Luſitaniam cum Aſturia, & Callæcia patere longitudine Dxl. M. paſſ. latitudine Dxxxvj. M. Agrippa prodidit. Omnes autem Hiſpaniæ à duobus Pyrenæi promontorijs per maria totius oræ circuitu pxxxix. M. colligere exiſtimantur. Ab alijs xxvij. M.

¶ Et hic terminari caput de Luſitania, iam pridem in Vincentij mei ſcholijs admonui.

¶ Non videbimur à Scopo digredi, ſi noſtri quoque æui Luſitanix terminos exponamus. Quanquam hi magis regni totius, quam vnius Luſitanix dicendi ſunt. Protenditur enim regnum vltra Durium à Septentrione, Callaicos continens Bracaros, non modo eos, qui intra Durium, Miniumque Montesque Iureſſum, atque Maranum clauduntur, ſed qui vltra eos monteſ per Aquifluientes, Tamacanos, & reliquos, qui ad Bracraugustanum pertinent conuentum: Et deinceps per aliquot Aſturrum olim populos adſcendit vſque ad Saborem fluuium, oppidumque Sourellum. Vnde reſiſtens, conuertitur limes ad Orientem per Mirandam urbem ex aduerſo Zamoræ, Durio impoſitam, vbi introrſus ad Septentrionem curuatur amnis, excipitque Eſtulam fluuium è legionenſi agro deſluentem. Ex eaq; vrbe pro

no flumine descendit flexu modico vsq; ad Fraxinum. Hinc per Transcudanorum, Vettonumq; aliquot populos recto ferè margine percurrit ad oppidum Saluaterram, rursusq; reduci-
tur, maiore interius angulo ad Tagi ingressum. A quo recto iterum limite procedit, donec paulo supra Ouguellam oppidum ad Anam se inclinat, per Caiæ, & Caiolæ confluentes quatuor circiter passuum milibus à Badioza insigni Bæticæ provincie vrbe Anæ ipsi ad posita.

¶ Traiecto inde flumine ad Austrum versus, ex Bæticis Celti-
cis, qui Lusitaniam attingunt, oppida complectitur memora-
bilia. Oliuentiam, Moronem, Mauram, Serpam, non longe ab emne disita, & Mortiganum, ac Noudar Castella magis in Baticam penetrantia, ad fonteis vsque Ardillæ, & Xanthiæ non magni nominis fluuiorum, præter vicos ignobileis quos-
dam. Atque hæc quam circumscripsimus regio seculi nostri mo-
re Portugalæ Regnum appellatur.

¶ Ratio petenda est ex ijs, quæ nuper ad Kebedium super ea re prolixè respondimus. Id ergo totum, quod Portugaliam dicimus, Lusitanie propriæ, ac veræ partes duas continet, & ex Tarraconensi provincia Bracaros, vltraque monteis Mara-
num, atque Iurellum, Asturum nonnullos, & aliquot ex Vet-
tonibus, accessionemque vltra Anam, quam diximus. Quod si à maiori portione vno id nomine Lusitaniam appellemus, e-
rit hodie Lusitania à meridie quidem, & Septentrione longior non paulo, & auctior, ab Oriente vero propter Vettones ferè

omnes à nostris separatos, aliquanto vetere angustior.

¶ Eam ergo quæ propriè dicta Lusitania est, inter Durium, atq; Anam fluuios, incolunt gentes, Lusitani peculiariter vocati, Turdetani, Celtici, Turduli, Vettones, Barbari, Pæsurî, Turduli veteres. Quorum limites, atque confinia exactè discriminare nequaquam possumus, in tantis antiquarum rerum tenebris, & inter mutuo se collidentia Scriptorum testimonia. Numeris Ptolemæi perse rei maxime corruptioni obnoxie, nemo quisquam se astringat. Qui si perseuerarent integri, ut ab illo notati sunt, fidem integram adhuc non facerent, quum is, eos numeros, non aditis locis, sed relatione acceptis, subnotarit. In quo labi potuit facillimè, Depictæ autem tabellæ, atque illi adiectæ, plura habent, quæ reicias, & adspernere, quam quibus credere merito, vel debeat, vel possis.

DE TURDE-

TANIS.

¶ Ab Ana igitur ad sacrum promontorium, circumque illud, Turdetanos alios a Bæticis, Ptolemæus habitare ait, maritimasque illorum vrbeis, Balsam, Ossonobam, ante promontorium, deinde post fluuij Callipodis eruptiones Salaciam, atque Cætobrigam. Intus autem pacem Iuliam, ac Iuliam Myrtilin enumerat. Strabo regionem eam Celticis, & Lusitanorum plerisque tribuit, sicut diximus in Epistola, pro Colonia pacensi ad Vastum.

Plinius omiſſis Turdetanis, ab Ana ad ſacrum Luſitanos ponit, nimirum ad genus reſpiciens non ad ſpeciem, cuius Ptolemaeus rationem habuit. Sed tamen horum Turdetanorum terminos nimis extendit. Tribuit enim illis non modo Algarbij regnum, & totum Orichienſem tractum, ſed etiam aliquanto amplius, ex Celticis, & Luſitanis Strabonis, videlicet Pacem Iuliam, Salaciam, atq; Coetobrigam olim in ſinu Salaciendi poſitam, dirutam modo, ſed multa priſtinæ frequentię veſtigia retinentem, de qua ſuo dicetur loco.

DE CELTICIS.

Contigui hiſ ſunt, atq; intermixti Celtici, Gallica natio, iuxta Anam latè uſque ad Turdulos, & Vertones multis ciuitatibus effuſi, inter quas etiam noſtro æuo Heluæ claræ ſunt, ipſo nomine Originem præ ſe ferentes: parentes fuerunt hi non ſolum Celticorum, qui Nerium Callaciæ promontorium inſedere, cuiq; nomen dedere: Verum etiam eorum Celticorum qui ad alteram Anæ ripam migrantes in Bæturia, Bæticæ parte vrbeis condidere. De prioribus illis refert Strabo hiſce verbis. Extremi incolunt Ariabri circa promontorium, quod Nerium vocatur, quod, & Occidui, & Septentrionalis terminus eſt lateris. Circumhabitant ipſum Celtici conſanguinei eorum, qui ad Anam ſunt. Hos etenim, & Turdulos ſocijs armis exercitum cum duxiſſent, ibi poſt Lemij fluminis tranſitum ſeditionem egiſſe ferunt, in eaq; ſeditione facta ducis amiſſione palanteis, ac diſſipatos ibidem remanſiſſe, & ab ijs fluuium obliuionis eſſe dictum.

De alteris hiſ Plinius libro tertio capite primo. Quæ autem regio à Bæri ad fluuium Anam tendit, extra prædicta, Bæturia appel-

Iatur, in duas diuifa partes, totidemq; genteis, Celticos, qui Lusitaniam attingunt, Hispalensis conuentus, Turdulos qui Lusitaniam, & Tarraconentem adcolunt. Iura Cordubam perunt. Celticos à Celris ex Lusitania aduenisse manifestum est, sacris, lingua, oppidorum vocabulis, quæ cognominibus in Bætica distinguuntur. Diximus de hoc quoque satis in epistola ad Vasaum, pro Pacensi colonia.

¶ DE TVRDVLIS.

¶ Turduli sequuntur, gens per Hispaniam Vltiorem latè diffusa. Nam & Bætici partem tenuere, quorum Metropolis erat Corduba, & Lusitanicæ portionem iuxta Vettones, & maritimam omnem regionem à Tago vsque ad Durium, ex iis quidam veteres appellati sunt. De quibus postea. Quorum meminisse modo conuenit, ii sunt, qui à Turdulis Bætici amne Ana discreti erant. De quibus Plinius in capite de Lusitania. Gentès Celtici, Turduli, & circa Tagum Vettones.

¶ Hoc prætereundum nequaquam est. Fuisse, qui Turdulos, ac Turdetanos eisdem arbitrantur. E quibus Liuium nominare fuerit satis lib. quarto quartæ decadis in hæc verba. Fama deinde vulgatur, Cos. in Turdetaniam exercitum ducturum, & post. Interim P. Manlius prætor exercitu vetere à Q. Minutio, cui successerat, accepto, adiuncto & Ap. Claudij Neronis ex Vltiore Hispania, vetere item exercitu, in Turdetaniam proficiscitur. Omnium Hispanorum maximè imbelles habentur Turdetani, freti tamen multitudine sua, obuiam icunt agmini Romano. etcæt.

¶ Nec tamen ea pugna debellatum est. Decem milia Celtiberum mercede Turduli conducunt, alienisque armis parabant bellum.

Deinde dum Cos. exercitusq; Turdulo bello est occupatus. Vbi cernere licet terram Turdetaniam dictam, incolas, quum Turdetanos, tum etiam Turdulos appellatos, bellum quoq; Turdulum. Strabo autem horum subscribens opinioni diuersam etiam non tacuit, Regionem, inquit, ipsam à flumine Bæticam vocant, ab incolis autem Turdetaniam. Incolas vero ipsos Turdetanos, & Turdulos appellant. Quidam autem eosdem esse existimant, alij vero diuersos, è quibus etiam est Polybius. qui Turdetanis finitimos ad Septentrionem dicit esse Turdulos. Verum tempestate hac nulla inter ipsos apparet distinctio.

¶ Mihi non contigit, cum Polybii locum expendere, cum præter quinque eius libros græcè, & à Nicolao Perotto Episcopo Sipontino latinè versos, ad hoc tempus nihil viderim. Sed fidem Straboni habeo, & Polybium verè sensisse arbitror, etiam si Liuius, & alij eos propter vicinitatem confundant. Si quidem Ptolemæus distinctè Turdulos alios à Turdetanis facit, in ipsa Bætica. Nam in Lusitania Turdetanorum tantum meminit, vt superius exposuimus, Turdulos prætermisit. E contrario Plinius de Turdetanis in Lusitania nullum verbum, Turdulos posuit geminos, videlicet hos Anæ contiguos, & alios veteres vocatos. De quibus postea.

DE VITTONIBVS, ET VETTONIBVS.

¶ Vettones inter Lusitaniæ populos, circa Tagum, recenset Plinius, ita scribens. Ab Ana vero, quo Lusitaniā à Bætica discreuimus. Gentes Celtici, Turduli, & circa Tagum Vettones, Dissoluamus, si possumus, nodū hîc, superius obiter tactū, quū de Lusitaniæ terminis agebamus, vbi ex Strabonis sententia Vettones Lusitania exclusimus. Atq; de scriptura, vel nominis orthographia quiescamus tantisper,

dum cetera examinamus. Conferat diligens lector quæ Strabo dicit, Oretani maximè vergunt ad meridiem, peruenientes usq; ad maritimam, aliqua ex parte intra columnas. Post quos Carpetani declinant ad Aquilonem: Inde Vettones, & Vaccæi per quos Durus labitur.

¶ Et paulò post, ubi Lusitaniam ab aurora cingi ait Vettonibus, Vaccæis, & Callæcis. Conferat inquam hæc cum Plinii verbis lib. 3. cap. 3. Primi in ora sunt Bastuli, post eos quò dicitur ordine, intus recedentes Mentefani, Oretani, & ad Tagum Carpetani, iuxta eos Vaccæi, Vectones, & Celtiberi.

¶ Libro item quarto capite decimo. Durus amnis ex maximis Hispaniæ, ortus in Pelendoniis, & iuxta Numantiam, Lapsus, per Areuacos, Vaccæosq; determinatis ab Asturia Vectonibus, à Lusitania Callæcis. Ibi quòq; Turdulos ab Bracaris arcens. Et Collatie inter se altrinsecus vtriusq; verbis, videbit vtrumq; de Hispania citeriore loqui, Vectonesq; extra Lusitaniam ponere, sicut & Cæsar fecit in primo belli ciuilibis comentario. Afranius, & Petreius inquit, & Varro, Legati Pompei, quorum vnus tribus legionibus Hispaniam citeriorem, alter à saltu Castulonensi ad Aniam, duabus Legionibus, tertius ab Ana Vectonum agrum, Lusitaniamq; pari numero Legionum obtinebat, officia inter se partiuntur, vt Petreius ex Lusitania per Vectones cum omnibus copijs ad Afranium proficiscatur.

¶ Et post. Petreius per Vectones ad Afranium peruenit. Extra Lusitaniam ergo Vectones erant. Atqui Ptolemæus ex Lusitanis, hos maximè Orientales facit: Interque eorum ciuitates ex nostra ætate notis, Salmanticam, Caparam, atq; Obilam ponit. Plinius etiam in Lusitanie descriptione, & circa Tagum, inquit, Vettones. Querendum igitur sint ne iidem isti Vectones, seu Vettones, an diuersi, & an consent sibi auctores, anne secus.

¶ **D**urius, inquit, Plinius lapsus per Arcuacos, Vaccacosq; determinatis ab Asturia Vectonibus, à Lusitania Callacis. Qualis hæc partitio est, determinatis ab Asturia Vectonibus, à Lusitania Callacis, si Vectones isto loco positi Lusitani ex Ptolemæo sunt. Qualis & illar; & circa Tagum Vettones, si circa Tagum, non ergo i; sunt, qui Durio interfluente ab Asturibus dirimuntur, quique ab eodem ipso Plinio in Citeriori Hispania iuxta Vaccacos collocantur. Si vero i; sunt, minus aptè dictum est, & circa Tagum Vectones, cum magis ex re & æque breuiter dici potuisset, & à Tago ad Durium Vettones. Sed runc qui nam illi essent Vectones non Lusitani, ab Asturia, anne Durio determinati.

¶ **P**aulo expressius rem indagemus; eruamusq;, qui sint isti post Vaccacos Durio ab Asturibus determinati. Percurrat qui velit, in Hispaniæ pictura Durij cursum vsq; ex Numantia Pelendonum vrbe, per Arcuacos, & eorum vrbeis Vxamam, Saguntiam, Cluniam, & reliquas à Plinio commemoratas. Tum vbi se Arcua eorum nominis causa, & origo, Durio miscet. Deinde à Pisoraca fluuiò Vaccacos, eorumq; ciuitates Pallantiam, Caucam, & illis à Ptolemæo tributas Pintiam, & Sarabrin, & Senticam. Quarum Senticæ, quæ Zamora existimatur vicinâ fluminis angulo est, vbi Estulam fluuium Asturum, Durius excipit, iuxta Mirandam, cuius in Lusitanicæ descriptione meminimus.

¶ **V**ectones modo istos iis conterminos, ac Durio ab Asturibus determinatos quæramus. Nulli apparent, nisi qui ab illo, quem dixi, Durij angulo introrsus cuneato, per Meridianum Durij latus ad Carpetanos porriguntur. Si quidem i; à Mirandensibus, qui olim in Asturum validæ gentis ditione fuere, fluuiò medio secernuntur. Atqui hi sunt, quos Ptolemæus maxime Orientaleis Lusitanorum dixit, in quibus Salmanticam, Obilam, & Caperam posuit, ut tractus, per quem meat in Durium Tormis, qui Salmanticam alluit, Vettonum sit, Vaccas vti ostendimus finitimorum.

¶ Hi etiam, qui & Strabone, & Plinio in Hispania citeriori nominantur. Sed hi quid ad Vettones Plinii circa Tagum, interstitio Clx. milium passuum, quæ à Duris iuxta Vaccæos ripa, ad Tagum numerantur. Eo usq; Vettones extendebantur, inquit aliquis. Nō omnino id præter rationem. Strabo enim Tagi narrans originem, ait. Ex Celtiberis autem originem habens, per Vettones, & Carpetanos, & Lusitanos in æquinoctialem labitur occasum aliquātis per, spatio pari ab Ana & Bæti fluminibus distans. Sed Ptolemæus impedimento est, qui quum Vettonum suorum vrbeis, Salmanticam, Obilam, & Caperam, vt has solas exempli gratia nominem, diligenter recensuerit, inde ad Tagum, imo etiam ad Anam, ingentem quasi lacunam intermediam, non iam Vettonibus, sed Lusitanis propriè ita vocatis oppleuit, Caurio, Norba, Colarno, circa Tagum, aut non longe ab eo sitis, & Emerita ipsa, Vettonum: vt dicam postea, metropoli nominatis.

¶ Quid ergo dux ne istæ sunt gentes, altera Lusitana, altera nequaquam, sed ad citeriorem pertinet Hispaniam, ambæ nominis similitudine congruentes, an tantum vna? Duas esse asseuerare ego nō audeo, Sed auctorum varietate, & vnius in Scriptura literæ differentia, certe apparet, Omitto Strabonem, cuius in hoc nomine codices mirè ludunt, ipsius ne an Scribarum culpa nescio. Modo enim sunt Ouettones, modo Vuettones, modo Ouetiones. Latinorum codices expendamus. Vtrobique enim per C. T. nomen gentis huius apud Plinium scribitur, quum de citeriori loquitur provincia. Sic apud Cæsarem commentario Superius citato. Sic apud Liuium in quinte quartæ decadis libro, vbi M. Fuluium cum ijs atq; Vaccæis, & Celtiberis refert dimicasse. Apud Lucanum similiter, atq; Silium, quorum verba mox referam. At isti Lusitanæ circa Tagum Vettes geminato T T scribuntur, vt apud ipsum Plinium ibidem liquet, & in multis saxeis inscriptionibus inueni. Quarum duas in libello ad Kebedium Toletanum Canonicum nuper posui, nec pigebit modo repetere, etiam si nimium videatur, quandoquidem hic locus maxime id exposcere mihi videtur. Eboræ ingens in ædibus meis cippus ita habet,

L. VOCONIO. L. F.
QVIR. PAVLLO.
AED. Q. II. VIR. VI.
FLAM. ROM. DI.
VOR. ET. AVGG
PRAEF. COH. I.
LVSIT. ET. COH. I.
VETTONVM.

Idest.

Lucio Voconio Lucij filio Quirina Paullo AEdili quaestori
diuinitro Sextum flamin Roma diuorum, & Augustorum praefecto
cohortis primae Lusitanorum, & cohortis primae Vettonum.

Emerita autem in domo Petri Mexiae. Sic.

P. AELIO. VITALI
AVG. LIB. TABVL.
PROVINC. LVSIT
TANIAE. ET. VE
TTONIAE STEP
HANVS. LIB. ET.
HERES. PATRO
NO FECIT.

Hoc est. H

¶ Publico Aelio Vitali Augusti liberto tabulario prouinciarum Lusitanarum, & Vettoniarum Stephanus libertus, & hæres, patrono fecit. m. d. c. lxxv.

¶ Sagunti in cænobio Sanctæ Trinitatis.

SERGIAE. M. F. PE.
REGRINAE M. SER.
GIUS VETTO. A.
MITAE.

Hoc est.

¶ Sergiæ Marci filiarum peregrinæ, Marcus Sergius Vetto amittæ,

¶ In pago Oliua ex ruinis Caperensibus.

L. PUBLICIVS. L. F.
PAP. THIAMVS E.
MERIT. AN. XXVII
H. S. E. S. T. T. L.
CAECILIVS VET.
TO. SODALI CIP.
PVM. D. S. E.

D

Hoc est.

¶ Lucius Publicius, Lucij filius Papi^{ri} Thiamus Emeritensis annorum viginti septem hic situs est. Sit tibi terra leuis Cæcilius Vetto sodali cippum de suo dedicauit.

¶ In eodem pago alius lapis.

L. DOMITIVS T. F.
GAL. VETTO. OTO
BESANI H. S. E. S. T.
T. L. DOMITIVS
FORTVNAT. PA
TRONO. D. S. F.

Hoc est.

¶ Lucius Domitius Titi filius Galeria Vetto Otobesani hic situs est, sit tibi terra leuis, Domitius Fortunatus patrono de sua fecit.

¶ Ptolemæus etiam duplici TT hos Lusitanos Vettonas scribit Ouettonas. Est & alia differentia. Nam illi Vectones citerioris provincie mediam Syllabam productam habent. Vt ostendunt duo summi poetæ Lucanus, & Silius ille Pharsaliæ libro quarto, ita canens.

His præter Latias acies, erat impiger Astur,

Vettonesq; leues, præfugig; à gente vetusta

Callorum, Celta miscentes nomen Iberis.

Hic autem libro decimo sexto de Peloro equo in hunc modum.

Campus.

Vettonum reditum genitrix effuderat Harpe.

¶ Vertones vero Lusitanii, iuncti Turdulis ad Tagum, ac duplici
T. scriptis, eandem Syllabam breuem habere comperiuntur, ex
ipso Vertonum nomine, apud Prudentiun in Diua Hulatia Clara
colonia Vectonias. Cui quoque & Sannoniensis Serenus, de Vec-
tonica herba, quæ a Vectonibus inuenta in Hispania dicit Plinius.

Vettonica manus siccabit Lumina succus.

¶ Dioscorides Bettonicam appellatam à Romanis ait, quum Kestron
appellent Græci. Breuem itaq; Syllabam eam comperimus. Vnde
colligi videtur, gentem aliam esse Vertones, aliam Vectones. Quæ
si opinio recipitur, integra manebit, quum Cæsar, tum Strabonis,
tum etiam Plinii auctoritas Vectones à Lusitania separatum. Scri-
ptura tamen Straboniani codicis emendanda erit, ut vbi Ouettones,
vel Ouettones, vel Ouetiones, scriptum est, reponatur Ouettones.
Verum vacillabit tunc Ptolemæi descriptio, qui Vertones cum Vec-
tonibus, nominum similitudine videbitur confudisse, terminumq;
Lusitanie Orientalem partibus nouem cum semisse, & quadragin-
ta, & vna, ac ferè besse definiens, hoc est per Sarabrin Vaccæorum
urbem, quam Taurum nostræ ætatis docti existimant, ducta linea
vsque ad Metallinense oppidum, olim coloniam, pauloue supra. Sin
vero opinio, uti noua, explodatur, doceat me aliquis, quinam sint
Vertones, Durio ab Asturia determinati, apud Plinium, & qui ab
Oriente vna cum Carpetanis, Vaccæis, & Caleis Lusitaniam cin-
gant, apud Strabonem, & quum Ptolemæus Vectonibus circa Tagu

omissis, illorum tantum, qui Durio ab Asturia distinctur, & vsq; ad Carpetam sunt, mentionem fecerit.

¶ Si ab ea perplexitate extricari possemus, diffusis partim per citeriorem Hispaniam iuxta Carpetanos, & Vaccæos Vettonibus, Durium ex aduerso Asturum adcolentibus, partim circa Tagum iuxta Turdulos, aut ita suppressis Turdulis, vt Vettonum excelleret nomen vsq; ad Anam, vnde Emerita Vettonum clara colonia, a sanctissimo, eodemq; doctissimo Prudentio vocata sit. Iuberem equidem omnes Cæsaris, Liuij, Strabonis, Lucani, Siliij, ac Plinij emendare locos, in quibus per literas C. T. scripti sunt, & ad duplex T T. omneis reducerem, & illos qui ab Asturibus Durio secernuntur, Lusitania cum Plinio excluderem, terminumq; Lusitaniæ Orientalem non tam intus ad citeriorem Hispaniam limitarem, sed à Durii secundo flexu, quem supra ad Fraxinum notavi, hoc est à loco vbi Tormis Salmanticensium fluuius in Durium se condit, & amnis recto iam aluco hodiernam Lusitaniam ingreditur, eamq; diuidit à Calæcis Bracaris, vt autor est Plinius, inde per Rodericopolin, Placentiam, & Castra Iulia ad Metallinense oppidum, pauloue supra, lineam dirigerem.

¶ Quod autem ad Syllabæ mensuram attinet, aut Prudentio, Sere- noq; minus fiderem, aut si iniurium hoc est, ancepitum eam dicerem, vt per multas obseruarunt grammatici, apud poetas, quod instituti nostri modo non est. Hæreremus tamen rursus propter Ptolemæum, qui longius, ac penitus à Septentrionali capite Lusitaniam extendit, Plinio homine Romano, cui non credere dnrum est aperte reclamante.

¶ Vsq; adeo verum est, quod ipse ait Plinius in fine primi capituli libri tertij, alibi mutato prouinciarum modo, alibi alijs aliunde exordium mensuræ capientibus factum esse, vt nulli duo concinant. Concludamus igitur, Vettones, vel alios esse à Vectonibus, vel si iidem

sunt, quod magis probamus per geminum T T. debere scribi, nec omnibus ad Lusitaniam pertinere, sed magnam eorum partem per citeriorem Hispaniæ finitimos Carpetanos, atq; Vaccæos ad Astures vsq; diffundi, quò illòs à Lusitania seiungunt Strabo, atq; Plinius, licet non seiungit Ptolemæus. Partem alteram Lusitanis cohæsisse, protenso etiam vsq; ad Anam nomine, & cum cæteris Lusitanis prouinciã vnã coluisse. Nouissime tandem per se prouinciã effecisse Vettoniã, cuius caput, ac Metropolis esset Augusta Emerita, alioqui in Turdulis sita, vnde eam facit Prudentius clarã Vettoniæ coloniã appellari, quum tamen eandem alibi, diuersa respiciens tempora, Lusitanorum caput oppidorum dixerit. Factam vero Vettoniã per se prouinciã, ex eòq; tempore cœpisse Vettoniã, & Vettones separatim à Lusitanis scribi, in libello ad Kebedium nuper ostendimus, & ex inscriptionibus paulo ante relatis comprobatur.

DE BARBARIIS.

¶ Longè minus negocij nobis exhibebunt Barbarij, quum propter obscuritatem gentis, tum propter situm, eorum sedes ambiguitate nulla confusas, à promontorio ex ipsorum nomine vocato, vsq; ad sinum Olisiponensem. Sed de promontorio postea: De nomine propter nouitatem disquiram aliquantulum. Mihi non nunquam subijt cogitare, cur mons quem Rabidam vocamus, Barbarius dicatur, & populi circa eum Barbarij, omissa Floriani Campensis ignominiosæ appellationis fabula, ad morum asperitatem denominationem torquentis. Mei autem instituti nõ est Historias perfigmenta cõcinare. Neq; enim Barbari vocatur, sed Barbarij, vt docet Strabo libro tertio de stanno loquẽs, quòd generari dicit in Barbarijs supra Lusitanos, & in Cassiterijs insulis, & è Britannis Massiliam deferri, & eodem libro promontorium Barbarium nominat, quo etiam nomine Ptolemæus utitur.

¶ A Barbaro autem, quum ad ingenium refertur, Barbaricus, non

Barbarius diriuatur. Veni igitur in hanc cogitationem. Montis huius omnes rupes laspides sunt. Inueniunturq; inter eas laspides albi, purpurei, virides, varis, ac multicolores, splendore mirabili. Caduntur inde columnę, postea, & similia, quę ubi accedit politio trāslucent in tantum, vt speculorum visum & præbeant, & vineant. At vero, terrenum, laudatissimū, abundat cocco, Emeritensi, quod laudat Plinius, nullo modo cedente. Ex quo tingunt infectores vestem, quā scarlatam, vel granam nostri homines appellant, videlicet à granis, quę in frutigeris toto eo tractu innascuntur, sicut veteres à vermiculo in iisdem granis innato blattę simili, vermiculatam vestem dixere, quam recentiores blattęam, coccineam vel purpuream volentes significare, etli hęc distinctionem capiunt.

Nam purpurea proprię ex sanguine purpurarum, conchiliorum ve fit. Coccinea vero ex ipso, quod dixi, cocco. Heinc Suetonius in Neronis Luxuriā inuectus, auro reti, & funibus purpura, coccoq; nexis piscatum eum criminatur. Quod recentiori verbo blatteis funibus, dixit Eutropius. Multumq; vsi sunt ea voce illius æui scriptores. Ac propter eminentis coloris in vtrisq; similitudinem, ceperunt ista confundi. Ostendam hoc ex Sidonio Appollinari, non contemnendo poeta, in hoc Anacreontico, monströse deprauato, nostraq; opera, sicut cetera eius auctoris scripta, restituto.

Rutilum thoreamia bisia

Rutilusq; ferte blattas,

Recoquente quas abeno,

Melibæa fucat vnda,

Opulenter, vt merato

Bibulum colore vellus,

Perigrina det supellex

Ctesiphontis, & Niphatis

*Iuxta texta, Belluasq;
 Rapidas, vacante panno,
 Acuit quibus furorem
 Bene ficta plaga cocco,
 Iaculoq; ceu forante
 Cruor incruentus exit.*

In quibus carminibus aperte cōfundit blattam purpuram, & coccum. Melibœa namq; purpura ex conchis est, vt ostendit Lucretius lib. 2.

*Iam tibi Barbaricæ vestes, Melibœaq; fulgens
 Purpura, Thesalico concharum tecta colore.*

Ubi etiam aduertendum quas vestes barbaricas dixit Lucretius, peregrinam supellectilem dixisse Apollinarem. Redeamus iam ad institutum. Vestium purpura, cocco, vermiculo, quæ à barbaris terris, idest peregrinis adlata erant, infectores, Barbaricarij adpellari coeperunt, vt patet. C. de excusationibus artificum, & de Palatinis sac. larg. quod etiam annotauit Alciatus, in treis posteriores libros codicis. Marianus. Scotus in titulo Magistrj officiorum, & fabricæ, Barbarios eos vocat.

Etenim isthæc nomina in Arius finita, hominum ferè officia significent. Sagarius, Caligarius, Limbolarius, & quæ multa alia, apud Plautum in Aulularia bonus ille Megadorus enumerat. Sic Barbaricarius, & Barbarius, ad harum rerum officinas, opificesq; pertinent. Populi itaq; isti de quibus loquimur Barbarij appellantur. Cogitabam igitur si forte à cocco, quod in magna multitudinē colli-

gerent, venderentq; negotiatoribus Romam eam mercē conuecturis, aut fortē ipsi baphicæ gnari tingerent, Barbarij fuerint nuncupati. Verum hæc Ariolando. Quare huic meæ coniecturæ addici lectores neq; postulo, neq; partis suscepi meo periculo istius modi appellationum causas, originisue tradendi.

DE PAESVRIS, AVT PAESVRIBVS.

Ignobiles, & obscuri sunt Pæsuri, ab vnoq; auctorum omnium Plinio memorati. Latè pateret, an terminis angustis concluderentur æque ignotum. Inobliviscibili illo super Tagum ponte ad Vettoniæ oppidum Alcantaram, inter cætera provinciæ Lusitanix municipia quæ stipem ad pontem conficiendum contulisse memoriæ proditum ibi est. Pæsures vltimi recensentur. Quo sanè intelligimus, non lō-
ge eos inde esse discretos, simulq; emendandum eorum in codicibus Plinianis nomen, a secunda in tertiam inflexionem. De inscriptione vero pontis huius, quum vrbeis enarrabimus, tunc agemus.

DE TURDVLIS VETERIBVS.

Contra autem Turduli veteres valdè celebres, & parentes omnium Turdulorum, qui vltioris Hispaniæ maximam partem suo nomine repluerunt. Ab ijs enim prodisse quasi examina, Turdulos, & in Bætica & iuxta Anam, forsitan & Turdetanos, indicio est ipsum veterum cognomētum. Quum enim veteres isti sint, reliquos omnes

recentiores esse oportet. Eorum regionem Plinius à Durio dextror-
sus Oceanum versus designat, sinistrorſus vero ex dictis superiori
capite, Pæſures Turdulis ſubiunctos ab Plinio incolere exiſtima-
mus. Pomponius, cui in Hiſpaniæ rebus multum eſt merito tribu-
endum, a Tagi oſtio ad Durium eos extendit. Ab ijs inquit promō-
torijs ad illam partem quæ reſceſſit, ingens flexus aperitur, in eoque
ſunt Turduli veteres, Turdulorumq; oppida. Amnes autem Mun-
da, in medium fere vltimi promontorijs latus effluens, & radices eiuf-
dem labuens Durius.

QUALIS GENS

LVSITANI.

Explicauimus ſummatim Luſitaniam triplici terminorum diffe-
rentia, a quibusq; populis ante Gothorum inluuionem, de quibus
poſtea, poſſeſſa olim ſit, dictum ſatis. Exigit ordo, vt qualis nam
fuerit, ea gens, quibusue moribus, indicemus. Et quidem gentem ef-
ſe ſortem, vt noſtra tempora non præobcupemus, antiqui ſcriptores
non tacuere. Diodorus Siculus omnium Celtiberorum fortiſſimos
eſſe Luſitanos aſſeruit. Quo loco vt obiter dicamus, aut legēdum,
omnium Iberorum, aut Diodorus Iberos omneis Celtiberos appel-
laſſe, minus apte, eſt exiſtimandus. Sed cum ſtatim Luſitanos ga-
licam, enſemq; ferre Celtiberorum more dixerit abſq; dubio à Celti-
beris eos ſeparat.

Quare magis placet, vt lectio emendetur, legaturq; omnium Ibe-
rorum. Cæterum ad fortitudinem pertinet, quod Strabo ait Luſita-
niam annis plurimis, Romanorum armis oppugnata. Fortitudi-

nem quoq; arguit constans, ac grauissimum Decio Bruto Cinanien-
sium responsum, quod affert libro sexto Valerius, neq; sine animi
quodam exulcerari, & fortè ex inuidia, dolore. Melius inquit sine
dubio homines nostri sanguinis hæc dixissent, quam audissent. Vt
sic tamen veritas scriptorem ita concludere. Sed illos quidem natu-
ra in huius grauitatis vestigia deduxit.

¶ Nec ad fertitudinem non pertinet, quod idem Valerius titulo de
Vatre dictis, aut factis commemorat, non potuisse Sertorium Lusi-
tanos oratione flectere, ne cum vniuersa Romanorum acie vellent
confligere, donec vellendis equorum duorum caudis notissimum il-
lud exemplum oculis mirantium obiecit, Vocet Valerius suo libito
gentem barbaram, asperam, regi difficilem, his opprobrijs parum
disciplinæ militaris peritos Lusitanos arguerit, imbelleis, aut igna-
uos animos ijs minime fuisse eadem illa narratione palàm prædicat.
Multa Lilius tertia, quarta, & quinta decadibus, prælia cum Lusi-
tanis varia fortuna commissa refert. Quanquam suspecta scripto-
rum Romanorum censei fides merito possit. Ferè enim eleuant, &
attenuant barbarorum, sicuti aiunt, res gestas, suas augent etiam im-
modicè vitio fortasse priorum.

¶ Diserte Strabo Polybium notauit lib. 3. quod trecentas Celtibe-
rorum vrbeis in Tiberij Grachi gratiam subuersas ab illo memorie
prodiderit. Nam imperatores inquit, & rerum gestarum scriptores
vt ornatiore efficiant negotia ad hoc mentiendi genus feruntur. An-
tiam Valerium non semel ipse Lilius perstringit, vt in numero
augendo intemperantem, atq; immodicum, & præcipue circa finem
libri sexti tertiæ decadis, adeo nullus inquit, mentiendi modus est.
Ex quo cum pleraq; desumpserit, non mirum si fallat similiter.

¶ Expendatur (vt vnum hoc argumentum verbi causa referam) Pu-
blii Corneli Cenci filij Scipionis prætoris pugna cum Lusita-
nis, qui deualtata vltiore Hispania onusti præda domum redibant,
narrata in initio quinti libri quartæ decadis. Eius ipsius verba re-
censebo,

¶ Prætor hinc gesserat Scipio. Idem prætor, Lusitanos deuiſta-
ta viterior prævincia, cum ingenti præda domum redeuntibus in ipſo
itinere adgreſſus, ab hora tertia diei ad octauam incerto euentu pu-
gnauit, numero militum impar, ſuperior alijs. Nam & acie frequē-
ti armatis, ad longum, & impeditum turba pecorum agmen, & re-
centi milite aduerſus feſſos longo itinere concurrerat. Tertia namq;
vigilia exierant hoſtes. Huic nocturno itineri tres diurna hora ad-
ceſſerant, nec vlla data quiete laborem viæ prælium exceperat. Itaq;
principio pugnæ vicoris aliquid in corporibus, animisq; fuit. Et
turbauerant primo Romanos, deinde æquata paulisper pugna eſt.
In hoc discrimine ludos Ioui, ſi viſi fuſiſſet, cecidiſſetq; hoſteis, præ-
tor vouit. Talem gradum acius intulere Romani, celſiq; Lu-
ſitanus: deinde prius terga dedit. Et cum inſtituiſſent fugientibus
victores ad xj. millia hoſtium ſunt cæſa, capti quingenti quadragin-
ta, omnes ferme equites, & ſigna militaria capta centum triginta qua-
tuor. De exercitu Romano ſeptuaginta, & tres amiſſi.

¶ Cui enim Livi diſſertiffime ſuſpectum non ſit, in prælio conti-
nentium horarum quinque incerto euentu, in quo primo turbatos
fuſſe aſe Romanos, deinde paulisper æquatam pugnam, prætor
remq; in eo discrimine ludos vouiſſe Ioui. Quod ſane ſolent i, qui
de victoria planè deſperant, duodecim Luſitanorum cecidiſſe millia
captos quingentos quadraginta, omnes ferme equites, de Romano
vero exercitu tantum amiſſos treis & ſeptuaginta. Adgreſſus in-
quis eſt prætor, armatorum frequēti acie, longum, & impeditū
turba pecorum agmen, recenti milite feſſos longo itinere, ad capi-
mus, ut merito credantur Romani Luſitanorum multa millia ceci-
diſſe. Sed in duodecim millium clade, ſolos treis, & ſeptuaginta ami-
ſſe Romanos, nescio an perſuadeas.

¶ Quid enim Romanos turbauit? Quid eſt poſt quinque horarum
ſpatium incerto euentu, paulisper æquatam fuiſſe pugnam? Ab ho-
ra tertia diei ad octauam incerto euentu pugnavit Romanus, deinde
æquata paulisper pugna eſt.

¶ Si tam illæsi in prælio erant Romani, si tam obtusis gladijs, & exhausto vigore Lusitani, cur horis continentibus quinque incertus fuit euentus? An non quia cædebant, & cædebantur? Quid sibi vult æquatam fuisse pugnam nisi ea tenus inferiores fuisse Romanos? & persuadebis in tanto discrimine, quum Lusitanorum duodecim milia cæsa fuerint solos treis, & septuaginta de Romano exercitu fuisse amissos?

¶ Sed bene quod itinere longo fessos, & de tertia vigilia egressos, prædæq; longo agmine impeditos, confessus es, parum alioqui fidei habiturus. Non enim gerebatur res cum fugacibus Armenijs & vetosi Tigranis exercitu, sed cum Lusitanis assuetis pugnare contra Romanos, quorum forti operæ vsus fuerat Annibal, non modo in Hispania sed in ipsa etiam Italia, quiq; Lucij Amilij Pauli prætoris exercitum apud Lyconem oppidum profligarunt, cæsis vno prælio sex Romanorum millibus, cæteris intra vallum compulsis, ac ægrè castra defendentibus, ac tandem ad modum fugientium magnis itineribus in pacatum agrum reductis. Quod idem testatur Liuius decadis quartæ libro. 7. Vbi etiam aduertant lectores quam religiose Romanorum fugam scriptor facundissimus obumbret. Ad modum fugientium magnis itineribus in agrum pacatum reductos memorans.

¶ Orosius certe L. AEmilium cum vniuerso exercitu cæsum interiisse dicit libro 4. cap. 20. de quo alibi diffusius, & cap. 21. Sergiū Galbam prætorem a Lusitanis magno prælio victum, vniuerso exercitu amisso, cum paucis vix elapsum euasisse narrat. Ex qua ignominia quum se postea vlisci Galba statuisset, Lusitanos qui citra Tagum habitabant, sponte sua se dedentes ad colloquium vocauit, simulans de eorum se commodis acturum. Sed circumpositis militibus, inermes, atq; incautos per scelus maximum omnes profligauit. Quæ res inquit Orosius postea vniuersæ Hispaniæ propter Romanorū perfidiam causa maximi tumultus fuit.

¶ Trium Lusitaniæ ciuitatum conuocato populo, vt scribit Valerius maximus libro nono titulo de perfidia aduem milia in quibus flos iuuentutis consistebat partim trucidauit partim vendidit.

¶ Accusauit acriter M. Cato Sergium Galbam pro interfectis contra interpositam fidem Lusitanis, vt testatur in Bruto. M. Tullius, & obiter in diuinatione, quod explicat Iuliusse Alconius Pædianus, & Liuij epitome libro quadragesimo nono, & idem Valerius Maximus libro octauo capite primo.

¶ Nonagesimum autem ætatis annum agebat Cato, quum Galbam accusauit, teste Liuius, decadis quartæ libro nono.

¶ Ab Orosio non discedamus. Is ex Claudio narrat trecentos Lusitanos cum mille Romanis pugnam commisisse, in qua septuaginta Lusitani: Romani autem trecentum viginti ceciderint. Quumque Victores spartiam, atq; securi abissent, vnusq; ex illis longe à ceteris segregatus maneret, à circumfusiis equitibus, pedes ipse est deprehensus: Ille tamen vnus eorum equo lancea perfoisso, ipsius equitis vno gladii ictu caput desecuit. Quo facto ita omneis metu percussit, vt prospectantibus cunctis ipse contempnus, atq; ociosius abscederet.

¶ Suppeterent nobis similia fortitudinis exempla, si modestius sua extulissent Romani. Nos autem cum rerum nostrarum scriptores alios non habeamus, ex ijs siue æquis, siue iniquis cogimur accipere, quantum illis prode de nobis fuit libitum. Nonnunquam tamen veritas excidit imprudentibus.

¶ A Gallis, & à Lusitanis Romanos per arma grauiter vexatos ait Iulius obsequens cap. decimo quinto de prodigijs, & cap. 40. A Lusitanis exercitum Romanum cæsum. Florus lib. 2. cap. 17. tota certaminum moles cum Lusitanis fuit, & Numantinis, neq; immerito. Quippe solis gentium duces contigerunt. Ex quibus verbis, perspicuum fit, duces magnum ad victoriam afferre momentum: Quos cum semper haberent Romani, non mirum, si turbam hominum, sine duce incompositam vincerent.

¶ Ac quoties duces cōtingebant militaris rei non ignari, non tantum sciebant Romani. Esto indicium vel Lusitanus Viriatus, si fortuna celsisset, Hispaniæ Romulus, vt idem scribit Florus, vel Sertorius. Factus est Iustinus libro vltimo. In tanta seculorum serie nullus illis dux magnus, præter Viriatū fuit, qui annos decem varia

victoria Romanos fatigauit. Adeo feris, quam hominibus priora sunt ingenia. Quæ lo te Iustine, tur feris quam hominibus priora dicis hostiorum ingenia? Quia annos decem Romanos, varia victoria fatigauerunt. Quid? Romanorum, quum Lusitanos varijs fatigabant victorijs, ingenia disseredo, quam hominibus priora existimares. Est ne, an minime, quod superius dixi, Latinos scriptores semper vt vt popperunt, nostra detrectasse. Sed de fortitudine isthæc sufficiant.

¶ **Mores** Strabo qualesis, suo tempore acceperat, diligenter annotauit, neq; tunc quidem malos, neq; n. odor otis erubescendos. Quorum multi cum religione mutati sunt, multi etiam perseuerant. Ex ijs exponam aliquos.

¶ **Quod** insidiatores eos dixit, nemo in peiorem partē accipiat. Militare enim vocabulū est, vt admonuit Iulius Pollux capite decimo. Cicero ea r. Q. Fabium Maximum laudat libro de officijs primo. Callidum Annibalem ex gente Pænorum, ex nostris ducibus, Q. Maximum accepimus, facile cælare, tacere, dissimulare, insidiari, præripere hostium consilia. Quod ad Lusitanos attinet, Dion Herminij montis incolæ Cæleri insidias parasse ait.

¶ **Pugio** lateri adhæret. Pugionum vsus Hispanis antiquissimus, cui me puero in magno honore viris adhuc erat, paulatim defluxit ad ficas, quibus etiam impuberes ante nimis properum ensium vsu, læpe in suam perniciem, & parentum orbitatem armanur.

¶ **Vnusquisq;** plura fert iacula. Callaicorum, & Bracarorum etiam nunc pleriq; ex plebe id seruant, quum ad agros egrediuntur, binæ ferentes iacula, & quidem amentata.

¶ **Quidam** vtuntur, & hastilibus. Transtaganorum mos hic est, etiam pedibus euntium, lanceas sanè longas extra urbem gestare. Equitibus habiliores sunt.

¶ Aquæ potiores. Id ad nostram ætatem etiam magna ex parte durat, præsertim inter nobiles. Certè pueri, citra pubertatem abstemiij generatim sunt. Regibus, ac principibus nostris solennis est vini abstinencia.

¶ Cæterum Spartano ritu degere Lusitanos, & Græco more Hecatombas facere, gymnica certamina exercere, quæque sequuntur, omnia eò pertinent, vt Græcam Lusitanorum originem ostendant. Cætera possunt qui velint ex ipso Strabone petere.

¶ Leui armatura vii Lusitanos primo belli ciuilis commentario Cæsar asserit. Grauiorem, & quæ panoplia vocatur, à Romanis, Gal-
lis, atque Germanis accepere. Cetratos pugnare pedites, & Cæsar, Liuius, & Silius, & pleriq; alij attestantur.

¶ Prosequamur, & illam Callectiæ partem, quam adnexam Lusitaniæ supramemorauimus, videlicet Bracaros ab vrbe gentis capite nominatos. Vetus huius nomina Gronijs dicebantur Pomponio, Plinioq;. Quanquam in Plinio emendata iam lectio est, & pro Gronijs substituti Grauij ex Silio libro primo.

Quique super Grauias lucenteis voluit arenas.

Infernae populis referens obliuia Lethes.

et libro tertio.

Et quos nunc Grauios, violato nomine Grauium

Oenae misere domus.

¶ Plinius quadrifariam partitur in Helenos, Grauios, Leunos, Se-
urbos. Adhuc minutius Ptolemæus, in Turdulos, Nemetatos, Co-
lerinos, Bibalos, Limicos, Gruios, quos alij Grauios, Luangos,
Quarquernos, Lubænos, & Narbasos. Sed hæc potius ciuitatum
sunt nomina, vt est Aquis Flauijs in columna, de qua suo loco, vbi
legitur.

CIVITATES DE- CEM AQVI FLAVI- ENSES. AOBRIGE- NS. BIBALI. COELE- RINI. EQVAESIL. I- NTERAMICI. LIMI- CI. AEBISOC. QVA- RQVERN. TAMA- CANI.
--

Hoc est.

¶ Civitates decem AQUI Flavienses, Aobrigenses, Bibali, Coelerini, Equasili, Interamici, Limici, Aebisoci, Quarquerni, Tamacani.

¶ Pomponius vero vno nomine, Gronios, seu potius, Grauios cō-
 plexus est. Addit Iustinus Amphilochos, Græcæ originis. Strabo
 Hellenas, & Amphilochos: & Græcorum sobolis omnia, dixit Pli-
 nius. Nam præter Teucrum Telamonis filium, quem scribit Ius-
 tinus ad Callæciam venisse, & genti nomen dedisse, etiam Diomedes
 eo delatus, Tyden urbem condidit, quam propterea AEtolam Silius
 cognominavit, libro tertio. AEtolaq; Tyde;

¶ Durio, vicinos anni Spartano ritu degere, Strabo de Lusitanis
 agens memoriæ prodidit. Hecatombas, certamina gymnica, ludos,
 atinis, equis, cestibus, & cursu solitos celebrare, itemq; cōiugia, Græ-
 canico ritu, ut absq; dubio Græcam hi populi præ se ferant originem.

¶ Liberi patris, atq; Olyssis vetustiora secula supra memorauimus. Adeoq; verum est Græcæ originis multa in Hispania superesse vestigia, vt etiam linguæ complura & vocabula, & Hellenismi, & pleraq; diphthongi, ipsiq; etiam additi, nominibus articuli, eorumq; vsus apud nos & sit, & custoditur. Aliquando curiositatis studio, atq; anxi causa orio abusus, Syluam collegi vocabulorū ferè quingentorum, cum sua dialecto, nobis ex Græco relictorum. Quæ persequi huius loci nequaquam est.

DE MONTIBVS.

¶ Montes nonnullos habet Lusitania, sed quorum mentio facienda sit, Cicum, Barbarium, Iunctum, Herminum, Lunæ montem, Tapæum, Cordibam, Alcobam, Murum, Maranum, & Iurellum. Mons cicus, ab Castro Marino oppido, Anæq; fluminis exitu incipiens, tanquam Marianorum montium appendix, Algarbi regnum secatur, & nonnullis emissis fluminibus in mare propinquum se condentibus, ad oppidum Algazur cum fluuio eiusdem nominis in occidentalis Oceani litore deficit. De Barbario superius dictum satis.

¶ Lunæ montem, nos Sintria, ab oppido appellatus efficitq; promontorium illud, quod magnum siue Olisiponense appellant geographi. In quibus summis rupibus templum est sanctissimæ Dei matri sacrum, ab indigenis maxima religione cultum, simulq; canonicum monachorum ad Diuum Hieronymum vitæ institutum referentium, non tam numero, quam morum integritate suspitendum. Ad radices montis in ipso promontorii cacumine, quo in Oceanum præcipitatur, templum olim fuit Soli, & Lunæ sacrum. Cuius modo inter Littoralis arenas ruinæ tantum extant, & cippi aliquot inscripti super stationis antiquæ indices.

¶ Vnus sic habet.

SOLI. ET LVNAE
CEST. ACIDIUS
PERENNIS LEG.
AVG. PR. PR. PRO
VINCIAE LVSITA
NIAE.

¶ Hoc est.

¶ Soli, & Lunæ Cestius Acidius Perennis Legatus Augustalis
proprætor provincie Lusitanie.

¶ Alter autem sic.

SOLI AETERNO LVNAE PRO AB
TERNITATE IMPERII. ET SALVTE
IMPE. CAI. SEPTIMI SEVERI. AV-
G. PII. ET IMP. CAES. M. AVRELI.
ANTONINI AVG. PII. CAES.
ET IVLIAE AVG. MATRIS. CAES.
ERVSVS. VALER. COELIANVS VI-
ATIVSI AVGVSTORVM CVMV
SVALE NI SVA ET Q.
IVLIVS. SATVR. QVAL ET ANTO
NIVS.

¶ Hoc est.

¶ Soli æterno, Lunæ pro æternitate imperij, & salute imperatoris Cai Septimij Seueri, Augusti Pij, & imperatoris Cæsaris, Marci Aurelij Antonini Augusti Pij, Cæsaris, & Iuliæ Augustæ Matris Cæsaris, Drusus, Valerius coelianus, Augustorum sua & Quintus Iulius Saturninus, & Antonius.

¶ Est ibi præterea ingens alius cippus, qui habet supra triginta lineas litera minutiore. Verum iniuria temporis, & adspersione maris in tantam scabritiem deuenit, vt in vna quacunque linea vix literæ quatuor agnoscantur. Atque hic est locus in quo, qui sacro sanctæ vetustatis inscriptiones typis in Germania edendas curauerunt, erutas fuisse aiunt quadratas columnas treis, in quarum vna vaticinium Sybillæ contineri asserunt.

¶ VOLVENTVR SAXA LITERIS, ET ORDINE RECTIS.

¶ Quod vaticinium ego fictum existimo, & treis illas quadratas columnas, treis esse cippos, quos dixi, sunt enim ingentes. Valentinum vero Moravum fabulæ assertorem, virum bonum, negotiatorem splendidum, literarum tamen latinarum rudem fuisse accepi, vt facile fuerit ab impostore quodam decipi, & nouæ rei admiratione inductum suspicor voluisse Germanos suos participare.

¶ DE MONTE TAGRO, SIVE IUNCTO.

¶ Tagrum montem, in quo equæ vento concipiunt Olisipont vicinum Varro asserit. In fœrura inquit, res incredibilis est in Hispania, sed est vera, quod in Lusitania ad Oceanum, in ea regione, ubi est oppidum Olisipo, monte Tagro, quædam è vento, certo tempore concipiunt equæ. Non dispuro de conceptu ex vento, re nobis modo incomperta, sed quod ad institutum meum attinet, mouet mihi scrupuli necio quid, similitudo Tagri, & Tagi, hoc est montis, & fluij.

¶ Subdubitaui sæpè, referendum ne esset quod de monte ait, ad amnem, ut pro Tagro monte, amne Tago substitueremus. Quemadmodum fecit Plinius qui circa Olisiponem oppidum, & Tagum amnem, dixit: & Iustinus, in Lusitania iuxta Fluium Tagum, sed duæ res impedimento sunt. Altera quod non bene diceretur equas concipere amne Tago, Altera Cullumellæ verba montem quoque nominantis, tametsi sacrum, non Tagrum, Verum quum id à Varro acciperit ad illius lectionem reuocandus utiq; est. Quod si quis opinetur etiam apud Varronem legendum. Monte sacro non repugnarem, si montem aliquem sacrum alicubi isto in loco legeremus. Sacrum montem in Callæcia esse nouimus ex Iustino. Sacrum & in Lusitania, qui eiusdem nominis efficit promontorium. Sed horum uterq; longissimè ab Olisipone distat, quum Varro vicinum dicat. Quare non audeo lectionem eius immutare: neq; temere in notæ eius auctoribus id faciendum, censeo.

¶ Nam quod Plinius, & Iustinus iuxta amnem Tagum dixere, non tollit, in monte qui iuxta ipsum amnem sit, idem etiam fieri, ut verè dixerint hi iuxta amnem, & illi in monte. Cæterum montem hunc eum esse, quem Iunctum ad colæ vocant, contiguumq; illi Albardū, videtur liquere, ex equiferorum inibi passim multitudine per montem, quum solitariè, tum etiam gregatim errantium. Corporatura illis mediocri, sed firma. Soliditas vngularum sicciissima, pernitas mirabilis. Quare capti, ac domiti, ad perferendos Labores, tam sarcinæ, quam itineris, cæteris duritia, videlicet rupibus affucti longè præstant.

¶ Sed quanquam de conceptu ex vento disputandum à me negavi, referam tamen, quod inquirendæ rei gratia percontanti, mihi indicatum est. Diuerti ab hinc septennium apud coloniam agri. Beneuentani, iuxta Tagum: Et quum ab illo quæresem ecquid de huiusmodi conceptu, aut sciret ipse, aut ab aliis auditum meminisset, respondit, nec se, nec vicinos, qui equarias haberent, de ea vnquam re fuisse sollicitos.

¶ Tantum vt equi re foeminas animaduverterent, admitti eas curare. Sciamen cum pulchram equam haberet, cupere, & bene vendibilem in proximas nundinas efficere, ante initum, in Insula quæ in medio Tago est solam inclusisse, vt abundantia pabuli saginaretur. Inuisam post menses duos, reperisse grauidam, miratumq; eo quod illuc nunquam accessisset admissarius, euentum expectasse. Septem ferè iam menses cum tulisset vterum, enixam non quidem animal, sed concreti sanguinis informem materiam, abortumq; suspicatum.

¶ De hac equarum genitura aliud noui nihil, miror tamen vt Virgilium, Siliumq; libro tertio taceam, Varronem doctrina tanta, esse veram asseuerantem, Columellæ habitam pro notissima, Plinium constare testatum, nec vno id loco referentem. Verum id inter se agitent physici. Nos ad susceptam materiam reuertamur.

¶ DE MONTE HERMINIO.

¶ Herminium montem, & olim in epistola ad Emmanuelem Sosam Arruncensis castri præfectum, virum nobilem, & eruditum, & post ad Ioannem Vasaum, ostendi eum esse, in quo Alacri portus ciuitas. Aruncis, Alacretum, Maruanum, aliaq; oppida non contemnenda sita sunt. Ad quibus radices extant adhuc Meidubrigæ vrbis ruine, non procul à Maruano Castro, quuiusq; editissimum culmen supra dirutam urbem, etiam dum veterem appellationem retinet. Herminius enim mons vocatur.

¶ Ipsa etiam destructa ciuitas a mōte cui subiecta est Herminia vulgo dicitur, siue, vt Lusitanè loquat, Haraminiā. Superiunt tota illa inter monteis cōualle, heic turreis, illic super fluuium pontes, heic ædium nobilium strata, pauimenta, etiam Asarotica, illic ductus aquæ fontanæ, parie alia parietes semidiruti, & alia veteris frequentie manifesta indicia. Fodinæ quoque plumbi, auriq; vt indigenæ aiunt, multis locis per latera montis apertæ, vt non immerito Meidubrigenses Plumbarios Plinius cognominarit. Veni in loci huius notitiam primum ex ipso seruatō ad hanc diem montis nomine, conspectisq; inter ruinas sepultæ vr̄bis vestigiis. Deinde ex collatis Hircij, aut Oppij verbis in commentario belli Alexandrini, qui est ciuiliū bellorum quartus, vbi refertur Cassius Longinus Meidubrigam oppidum, Montemq; Herminium, quo Meidubrigenses confugerāt, expugnasse. Eamq; mihi opinionem confirmauit Antonini Pij itinerarium, tribus ab Olisipone Emeritam positis itineribus. Quorum intertio Meidubriga lxiiij. M. P. distat ab Emerita, hoc est Hispanicis Leucis sedecim. Tot enim modo numerantur. Sic. Post Meidubrigam, ad septem Aras, vbi nunc alacretum est oppidum, M. P. xiiij. Plagiariā. M. P. xx. Emerita, M. P. xxx. In secundo autem sic, Post septem Aras. Budua. M. P. xij. Eratq; Budua ferè. M. P. xij. ab eo loco vbi nunc oppidum est Campi Maioris, extratq; eo loci sanū Virginis matris, ad Botouam appellatum, videlicet Buduæ nominis in Botouæ nomen, facili ex cognatione literarum deprauatione: A Budua vero Plagiariā. M. P. viij. Inde, Emerita. M. P. xxx. Hoc ita explicandum censui, vt ab Emeritæ, ac Meidubrigæ propinquitatē acquiescat lectoris animus, nec titubet, de Herminio mōte, ac Meidubriga à me modo expositis, quum paulo post, non parum inde remotiorem montem Herminium quoq; esse ostendero.

¶ Aio igitur nominatum, ac celebrem tota Lusitania, Stellæ montē multis oppidis frequentem multorum fluuiorum patrem, & vbi niues deliquere, ob pabuli abundantiam, maximè pecorosum, Herminium quoque esse, neq; obstare inter modo expositum, & hunc Stel-

Iam sine continuis montibus longiusculum interuallum.

¶ Quod autem stellæ mons Herminius vocatus quoque sit, patebit ex libris testamentorum, donationum, emptionum, ac venditionum, cœnobij canonicorum sanctæ Crucis Conimbrigenfis.

¶ In quarta igitur parte libri testamentorum, instrumento primo, Comes Henricus, & Regina Therasia, Alfonso Henrici primi Portugaliæ regis parentes, ita loquuntur.

¶ Facimus chartam donationis, de illa hereditate nomine sancto Romano, quæ est sita iuxta Senam, sub monte Hermeno. Valde vero notum est, Senam oppidum, oppidumq; sanctum Romanum, sub stellæ monte esse, non longe ab insigni oppido, à Cabia Iuliani dicto, & lanificio celebri, de quo alias.

¶ Instrumento octauo eiusdem libri, vbi agitur de hereditate Ansedii, haberut sic.

¶ Ego Ansedus de medietate totius nostræ hereditatis, quam habemus in villa Lagaris in territorio Senæ Subrus monte Hermeno.

¶ Instrumento decimo tertio, de hereditate Ioannis Garfiæ.

¶ De nostra terra, quam habemus in territorio Senæ Subrus monte Hermeno in loco qui dicitur Assamassa.

¶ Instrumento quinto decimo de sancta Maria de Melquida. Et est inquit, Sira sub monte Hermeno, in partibus Senæ.

¶ Instrumento duo de vigesimo, de hereditate Pelagij Ariei. Sic.

¶ De tota illa hereditate, quā habemus in villa sancti Romani, in loco scilicet, qui dicitur Assamassa, subtus monte Conciro. Vbi aduertendum sanctum Romanum oppidum, & vicum Assamassam sub monte Hermeno prius dicta, modo sub monte Conciro collocari: Videlicet quia Conciarius Herminij pars sit, peculiari nomine Sancto Romano, & Assamassæ imminens.

¶ Instrumento vn detrigesimo de hereditate Sanci Vermuizij. Sic est.

¶ De tota illa mea hereditate, quam habeo in villa Pallacios, territorio Senæ, sub monte Hermeno.

¶ In secunda vero parte libri venditionum instrumento primo, de hereditate Menendi Pelagij. Ita legitur.

¶ In villa quam vocant Lagares, subtus montem Hermenum, in territorio de Sena.

¶ Instrumento septimo, itemq; duodecimo.

¶ In villa Sancti Romani, & in circuitu eius, sub monte Hermeno discurrente fluuio Aluia, & alias sæpe.

¶ Semperq; hic mons Hermenus, vocatur non autem Sella, quasi nomem hoc recens, nec ita pridem sit impositum. Audiui à pastoribus inditum; argumento Stellæ, in summitate cuiusdam rupis ab natura effigiata.

¶ **H**erminij montis incolas à Cæsare Lusitaniam provinciam post præturam vrbis adepto expugnatos, ad hunc modum scribit Dion sub libri trigesimali septimi finem. Quuius verba, quanta potui fide ex Græco ita verti.

¶ **H**oc eodem tempore Faustus Syllæ filius, agonem monomachiae pro patre fecit, & populum publico conuiuiò excepit, & lauacra atq; oleum gratis præbuit. Et hæc quidem in vrbe facta sunt.

¶ **C**æsar autem post præturam, Lusitaniae imperium accepit. Quū quæ potuisset latrocinia, quæ semper apud illos erant, tollere sine magno quopiã labore, otium habere noluit. Etenim gloriæ cupidus, & Pompeio, alijsq; qui ante ipsum multum potuerant, inuidens, nihil paruum animo concipiebat, sed sperabat quidpiam, & ipse tunc posse efficere, consulq; statim decerni, & opera ingentia edere. Quum propter alia, tum quia in Gadibus, quando quæsturâ gessit, somnium viderat, quasi cum matre coiret, & ab interpretibus, ac diuinis didicerat, in magna se potentia esse futurum. Vnde & effigiem Alexandri ibi in Herculis templo suspensam videns, suspirauit, & conquestus est, quod nullum adhuc ipse opus magnum fecisset.

¶ **E**x eo igitur tempore, cum liceret illi pacem habere vt dixi, ad montē Herminiū, versus est. Iussitq; incolas eius in cāpestria ad habitandū transire, prætextu quidē, ne a munitis locis prodeūtes latrocinarentur, re autem vera, quod non ignoraret, eos hoc nunquā

facturos, atq; ex hoc belli occasionem caperet. Quod & factum est.

¶ Eos igitur ad arma venire compulit. Verū quū finitimorum quidam veriti ne etiā in ipsos impetum faceret, filios, & vxores, & alia quæ chara, ac pretiosa habebant, vltra Doriū clam exportarēt, interim dum hæc faciebant, ipse ciuitates illorum occupauit. Et post hæc certamine congressus cum ipsis est. Obiscentibusq; armēta sua, ac greges, vt in Romanos ad prædam pecorum dissipatos incurrerēt exercitum transmisit, illosq; adortus deuicit.

¶ Inter hæc quum cognouisset eos, qui Herminium montem habitabant, abscessisse, & sibi reuertenti insidiaturos, tunc quidem alio se contulit, rursus verò exercitum in eos duxit, & quum præualuisset, ipsos ad Oceanum vsq; fugienteis insequutus est. Postea vero quam illi continentem relinquentes in insulam quandam traicere, quum ipse naues non haberet, circa regionem mansit, compactisq; ratibus, partem quandam exercitus aduersus eos misit, multos tamen ibi amisit.

¶ Etenim terram quandam è regione insulæ existētem, quum aduertisset militum illorum præfectus, eosq; illuc adduxisset perinde ac pedibus transiuros, ipse postea æstus reciprocantis vi coactus, & subductus est, & illos deseruit. Ex illis autem alij quidem egregie se vlti obcubuerunt. Publius verò Scæuius, solus relictus, & seuto priuatus, adhuc multis vulneribus saucius, in aquam desiliit ac demum enatauit.

¶ Atq; hæc quidem tunc sic euenere.

¶ Postea vero Cæsar a Gadibus accersitis nauigijs in insulam cum toto exercitu transiit, ipsosq; rei frumentariæ penuria laboratæ sine pugna ad deditionem compulsi. Atque inde cum ad Brigantium Callæciæ ciuitatem præternauigasset, recto nauigiorum cursu, illos qui nondum ad id tempus classem viderant, exterruit, ac in potestatem redegit.

¶ Hoc, quod heic narrat Dion Cæsarem finitimorum Herminij ciuitates inualisse, cum eo congruit, quod ait Suetonius Lusitanorum illum quædam oppida hostiliter diripuisse, quanquam nec imperata detrectarent, & portas aduenienti patefacerent. Sed quænam Herminij pars heic intelligatur, mihi nondum satis liquet. Nam ex pecorum gregibus, & armentis, quæ Romanis incolæ separandi exercitus gratia obijciebant videtur significari stellæ mons, vt ante dixi pecorosus, quanquam pars illa vergens ad Meidubrigam oppidum non parum etiam pecoribus abundet.

CAPI TULUM

¶ Vxorum, filiorum, aliarumq; rerum in pretio habitarum exportatio ultra Durium, ad stellæ montem Durio propinquiorem videtur pertinere. Rursus fuga Herminienſium, & Cæsaris inſequutio vsque ad Oceanum, expositi priori loco monti magis conueniunt. Sed quærendum vtrobiq; quæ nam insula ista fuerit terræ cõtigua, ad quam siue pedibus, siue natatu profugi transire potuerint, ad quam similiter, & milites traicere tentarint.

¶ Non fuisse Londobrin, quuius meminit Ptolemæus, (Berlengam modo dicimus) indicio est distantia à continentenon modica. Et quum alia iuxta Lusitanix totius littus nulla nostro æuo extet, hec de qua Dion loquitur, vel incumbenti violentius mari abrafa, delecta est, vel certe pænisula illa oppidi Pænisci iuxta Atouguiam, erit intelligenda. Nam etiam nunc aluco, quingentis passibus lato a continenti leiungitur, qui pedibus æstu cedente transitur, redeunte vero, insula plane fit, neq; adiri vado potest. Et forte illo seculo fuerit aliquanto maior.

¶ Certe non importuosum esse locum, vt eò Cæsaris classis adpelleret, & in salvo esse potuerit, Piratæ nouere. Qua vna ex causa Ludouicus Arhaidius tractus eius toparcha, vir dignus de quo sermo longior haberetur, apud Regem Ioannem tertium expositis illius oræ periculis, institit, vt liceret illic sibi castrum firmissimum, operibus, propugnaculis, omniq; ad arcendos piratas necessaria suppellectile munitissimum extruere. Cui huiuscemodi inscriptionem præfixit.

**SECRETATI, ET
MEMORIAE.**

Emmanuelis. Lusitan. Regis. Pij. Fel. inuicti fil.

Ioannes III. Lusitan. Rex. pius fel. inuictus.

Castrum Cum propugnaculis. ad oppidi munimentum.

Atque ad arcendos ab ora maritima

Piratas. Petente, & curante Domino Ludouico.

Arhaidio. limitis Atongiati toparcha.

¶ Eamq̃ rem ne in historia vrbium postea repeteremus, hic oblata occasione visum est non prætermittere. Epigramma quoque in tanti viri memoriam, hoc qualecunq̃ est ipsi fecimus.

Hæc infesta prius, Prædonēs sæpe marini

Qui faciēbatis littora, quiq̃ mare.

Ite alio post hæc, longeq̃ facēs site portu;

Longe hinc per vastum velificate salum.

Donèc Athaidius nostram tui abitur oram,

Stabit & hæc moles pulchra, superba, minax:

Piratis nullas datur hinc auertere prædas.

Nil rapere hac vobis in regione licet.

¶ AC DE HERMINIO SATIS

IAM MVLTÀ.

¶ DE TAPIAEO MONTE.

¶ Tapiæi montis nomen apud scriptorum antiquorum quempiam non legi. Inueni tamen in vita sancti Martini Sauriensis presbyteri, scripta à Saluiato alumno eius familiari. Eam reperi in libro testamentorum, venditionumque Cænobij Canonorum Sanctæ Crucis Conimbrigenfis, charta quadragesima sexta.

Quod adnotare volui, ut memoriam sancti viri, quæ interciderat renouarem. Quam aliquando spero me editurum, iisdem quibus scripta est verbis, ut lectori maiorem fidem faciam. Sed de hoc alibi. Quod ad rem facit de qua agimus, scriptor ille qualis qualis est, quum oppidum Saurium iuxta decursum Anci fluminis in Mundam labentis penè superflua curiositate deferibit, Ita ait. Ab vrbe Colimbrianorum decimo octauo Austrum versus, distat milliaro. Ad Orientem sunt Tapiæi montis saxosa cacumina, & alia quæ sequuntur. Ex quibus patet Tapiæum montem esse, quem Ansidianum ab oppide nominamus, & inter Rapaciale, & Palumbare oppida excurrit. Quique à Thomario Conimbrigam euntibus saxoso nimis itinere perquam molestus est. Quod nos in carmine ad Lupum scintillam testati ita sumus.

*Sic creptani cliuum Lapidose superbunt
Ansidiæ tuum, sic per sine sole molestos
Anfractus Tapiæ tuos, vergente senecta
Æger anhelauit.*

¶ Summum montis iugum supra Rapaciale oppidum, adhuc, ut ab indigenis didici, portus Tapiæus dicitur.

DE MONTE COR

DVBA.

¶ Cordubamons in Portuensi dioecesi, nomen adhuc vulgo retinet, nisi quod rusticorum incitia, primum concile montem Corduam coepit appellare, postea deprauati us montem Coruam. De quo & de basilicis in eo Saluatoris, ac sancti Michaelis Archangeli, particularis fiet mentio in rebus ac historia sancti Rodesindi Episcopi, & confessoris, quam etiam aliquando, Deo bene iuuante, ex tenebris in lucem proferendam curabimus.

DE ALCOBA MONTE.

¶ Alcobamons ex Conimbrigensi dioecesi, per Vifensem protensus, in Lamecensi, Muro monti coniungitur, nulla realia magis clarus, quam insigni Virginis Aroccensium parthenone, & fluuijs nobilium piscium troctarum, Lampetrarum, alosarumq̃, præter alia vulgata genera, feracissimis. Quorum tamen alij in mundam, alij in Vaccam, in Durium alij se condentes, suorum nominum interitum dant incrementum alucis alienis.

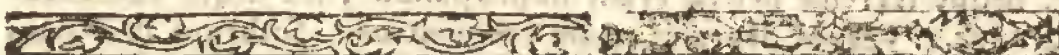
DE MONTIBVS MARANO IURES. SO, SVAIO, ET MVRO.

¶ Maranum, Iureffum, & Murum, adde, si placet Suaium ob id tantum referendos putauit, quia Bracarorum provinciam, ita mediam fecit, ut pars, quæ ab ijs tendit ad mare. Inter duriominia vocetur, de quius regionis laudibus, fertilitate, amœnitate, ac salubritate extat opusculum lectione minimè indignum. Altera vero pars, quæ ultra eos montes, Minio ab læua relicto, Orientem versus adscendit, Transmontana vulgò appellatur.

Videntur autem hi montes quasi rami esse quidam montis Vindui. Cuius Florus & Orosius meminere. Ptolemaeus Vindium vocat, qui ex Pyrenæo supra Pempelonem Cantabrorum urbem, per Victoriam eiusdem gentis ciuitatem, & Geminos Astures late excurrit, donec in duo diuisus cornua, altero Callaicum petit Oceanum, & Nerium promontorium, altero in meridiem flexus Bracatos, uti dictum est, dissecat, iuxta Aquas Flauias Lusitanam ingressus ditionem, ac varijs subinde locis nomina quoque varia sortitur.

Liber Secundus.

DE FLVMINIBVS.

DISPOSITIO DE FLVMINIBVS

Multis fluminibus irrigatur Lusitania. Id silentio nō prateriit Strabo. Regio, inquit, de qua loquimur, foelix est, & omnibus magnis, ac parvis irrigua. Qui omnes ab oriente pariter diiuncti à Tago sunt, & maiori ex parte nauigabiles, atque aurī grumulis abundantes. Equibus Anæ, Tagi, Mundæ, Vacca, Durij, Aui, Limæ, ac Mini; tanta claritas est, vt in eis explicandis operam insumere superfluum videatur, sunt tamen singulis quædam peculiaria, quæ lectoribus, vt opinor, non iniucunda sunt futura. Veluti Anæ tanto flumini cuniculis se totum condere non semel. Alicubi interstitio quadraginta milium passuum, rursusq; impetu maiori renasci. Potu eius, ac pastu, ingentia, naturæ vi adeo grâdescere pecudes, vt Ananī armentis, ac bobus, prima ex magnitudine palma, in Hispania tribuatur. Quūq; piscosissimus annis sit, pisces tamen eius non tā iucunditate saporis

quam proceritate commendantur.

¶ Myrtilin vsq; à mari subeunt Alosæ, & Lampetræ, siue mustellas cas, siue fluuialeis murænas magis conueniat appellare, vt eas appellauit Tertullianus in libro de pallio notata Vediti Pollionis immanitate, qui damnata mancipia viuarijs earum immergebat, vt murænarum suctu paulatim absumeretur, & quidem lampetras Septimium intellexisse, indicant verba, quæ subdit. Terrenæ bestię, exedentulæ, exungues, & excornes. Marinæ siquidem murænæ, vt neque terrenæ bestię erant nuncupandæ, ita neque exedentulæ sunt; verum dentatæ etiam eminentius. Subeunt & Anam sub eids Martias vsque ad iam adultam ætatem, Asturiones iusta magnitudine, sed raro maiores, quam vt bini mulum onerent clitellarium.

¶ DISQVISITIO DE PISCE

ASTVRIONE.

¶ Peto vero à lectoribus hanc veniam, vt isto nouitio excellentis piscis nomine heic me vsum non indignentur, quando medicorum, quorum maxime interest, & eruditorum qui de piscibus scripserunt concertatio adhuc finem non reperit, & dissidentium mutuo sententiæ in aliqua certa appellatione, nondum conquiescunt.

¶ Eorum, qui magis ad veritatem accedere videntur Paulus Iouius Silurum esse existimat, & sane sunt non pauca quæ fidem videntur facere, si e diuerso non essent alia, quæ manifeste abrogarent. Nam cum Asturionem fateatur, maleficum neque esse, neque esse posse, quia dentibus omnino careat, sic ab natura formatus, quoniam piscibus non alatur, hoc vno argumento, suam de Siluro,

opinionem tueri non poterit. *Quoties autem nobis siluribus in D'p*

¶ Nam Silurus maleficus est, & ut scribit Plinius, libro nono, capite decimo quinto grassatur ubique, est, omne animal adpetens, & equos innatanteis saepe demergens. Adhuc, hamo prehensus, moru durissimi dentis saepe hamum frangit, ut in nono historiae animalium capite trigesimo septimo inquit Aristoteles. Quibus nihil alienius ab Asturione commemorari potest.

¶ Præterea eodem loco Aristoteles Silurum fluuiatilem piscem esse ait, quem sequitur Plinius libro nono capite decimo quinto. Quæ enim de Thynnorum magnitudine esset locutus. Sunt, inquit, & in quibusdam annibus non minores. Silurus in Nilo, Esox in Rheno, Attilus in Pado, & capite decimo sexto. Fluuiatilium, Silurus caniculæ exortu sideratur, libro quæque trigesimo secundo, capite decimo. Siluri fluuiatilis, qui, & alibi quam in Nilo nascitur carnes impositæ &c.

¶ Strabo etiam libro decimo septimo Siluris abundare Nilum ostendit. Quod si quis propter Plinii verba postrema me posita, Siluri fluuiatilis, idcirco dictum existimet, quia sint & marini, qui tamen amnes adscendant, tum alios, tum etiam Nilum, id Strabo, de Nilo constanter negat Aristobuli auctoritate libro decimo quinto. Tradit etiam, inquit, Aristobulus nullum ex marinis piscibus in Nilum recurrere, præter alosam, & mugilem, & delphinum, propter crocodilos. De Siluro tanquam Nili indigena nihil dixit.

¶ Fluuiatilis ergo est. Asturiones vero, pelagicæ, nisi quod pinguioris pabuli gratia, dulcis petunt aquas, quibus, & pinguescunt, & saluginis deposita tristitia in obsonijs longe suauiores gustui efficiuntur.

¶ Gulielmus Rondeletius, laborioso, & docto, de piscibus edito volumine, qui nunc Asturio est, Acipenserem Latinis fuisse contēdit. Dorioni Græco autori Oniscon dictum, Galaxiā Galeno. Sed quid respōdebit Plinio, qui libro nono capite decimo septimo ait. Apud antiquos piscium nobilissimus habitus. Acipenser, vnus omnium squamis ad os versis contra aquam nando meat. Nullo nunc in honore est quod quidem miror, cum sit rarus inuentu, quidā cum Elopem vocant.

¶ Quid etiam Plutarcho? Qui in libro de industria animalium, quū dixisset pisces omneis cauere, ne ventus à tergo incumbens squamas surrigat, ciat. Addidit, hoc igitur commune piscium est omnium, Acipensere tantum excepto, secundum ventos & fluctus meat hic, squamæ vultionem veritus, vt quarum commissuras ad nos, versas habet. Vbi enim squamæ in Asturione, vt de conuersis ad os, si-

¶ Nam quod Rondeletius litem se diremisisse autumat, respondens, dictum esse hoc, ab ijs, qui Acipenserem eundem esse cum Elope existimarint, equidem probare, non possum. Piscem hunc, cui Asturioni nomen fecerunt neoterici, aut norat Plinius, aut non norat, Plutarchum prætercamus, non posse, verisimile non videtur, cum esset omnium marium indigena, & annuum serē omnium, quum in Romano orbe, tum vero in ipsa Italia hospes assiduus. Si norat, & is Acipenser erat qui poterat squamas eum non habere ignorare? Quomodo ergo Acipenseri, non modo squamas, verum ad os versas attribuit?

¶ Videlicet dormiens literis ista mandabat. Non norat fortasse, quoniam rarus inuentu esset. Ita certē Acipenser. Admodum enim raro capi, etiam in libro de fato, Cicero testis est, vt asserit in tertio Saturnalium Macrobius. Nam nos cum Ciceronis librum imperfectum habemus. Cui ignotum quoque fuisse Acipenserem in-

dicant ipsiusmet verba. Etenim cum allatum ad Scipionē dixisset, raro, inquit, admodum capitur, sed est piscis, vt ferunt, in primis nobilis, & Plutarchus ipso in libro de Anthia sacro pisce apud Homerum, Eratosthenes inquit, Auratam videtur, Pernicemq; supercilio flaunte, sacrumq; dicere. Multi Acipenserem. Nam & hic rarus est, & ægre capitur. Conspicitur, autem circa Pamphyliam sæpe. Martialis quoq; rarus dicit.

*Ad Pallatinas Acipenser mittite mensas,
Ambrosias ornent munera rara dapes.*

¶ Quis autem vel Plinio, vel Ciceroni, vel etiam Martiali credat, raro capieum piscem, qui Pado, qui Tyberi, vt nihil amplius dicam tam familiaris sit? Acipenser autem non tantum rarus admodum, sed etiam omnino peregrinus.

¶ In Halieutico dixit Ouidius Tuq; peregrinis Acipenser nobilis vndis. Sed dolendum quoniam in hoc versu fragmentum eius libelli nos destituit. Forte enim de Acipensere plenius instrueremur. Illud tamen satis est, peregrinum vocasse piscem, vt ea peregrinitatis appellatio Asturioni conuenire nullo modo queat, pisci perquam domestico.

¶ Caret squamis Acipenser, inquit Rondeletius. Hoc nunquam euincet per Plinium, neq; per Nigidium Figulum naturalium rerū maximum indagatorem, vt eum honoris causa vocat apud Macrobiū Serenus Sammonicus, neq; per Plutarchum, neq; per Macrobiū, ipsumq; Serenū, qui in Seueri principis conuiuio Acipenserem crebro esitarit, & quæ de squamis ad os versis à Plinio dicta sunt, verà esse ex Nigidio confirmarit.

¶ At ex Archestrati sententia Athenæo referente, Galeus Rhodius idem est cum eo, qui apud Romanos cum tibijs, & coronis, coronatisq; ministris cœnis inferebatur, vocareturque Acipenser. Sit ita sanè. Sed ostendendum erat Rôndeletio, Asturionem Galeum esse Rhodium, eumq; esse qui tanta pompa ad mensas deueniret. Quod ille non facit. Imo ille ipse Galeus Rhodius, potius idem esse cum elope uidetur. Nam elopem, quem in profundo tantum Pamphylio mari pasci, nec nisi raro, ac vix capi, aiunt Columella, & Aelianus. Rhodium quoq; esse ostendit ex varrone Gellius libro septimo capite decimo sexto, ut Galeus Rhodius, & elops Rhodius idem piscis sit, à Romanis dictus Acipenser.

¶ Vnde & Plinius Acipenserem, quosdam vocasse elopem dixit. Inter quos fuit Appion Grammaticus, ut refert Athenæus.

¶ Theodorus Gaza homo non minus Latinè, quam Græcè eruditus, quique Græca nomina semper Latinè, quoad fieri poterat, reddere Conatus est, apud Aristotelem de historia animalium libro secundo, capite decimo tertio elopem Acipenserem transtulit. De branchijs enim piscium agens Aristoteles, ita scribit. Alijs binæ vtrinq; alteræ simplices, alteræ duplices, ut congro, & scaro, Alijs quaternæ vtrinq; simplices, ut Acipenseri, dentici, murænæ, anguillæ. Quod si certi essemus eundem cum elope esse Acipenserem, ut vertit Theodorus, & multi dixerunt Græcorum, hæc vna quaternarum branchiarum nota, satis nobis erat, ad excludendum ab Acipenseri nomine Asturionem.

¶ Etenim pro ea mole, tam exiguae, simplices, & opertæ illi brachiæ sunt, ut brachijs carere sit potius existimandus. Naribus autē refrigeratur, & quā haustu collegit aquā, eā illo sēper patētis proni oris foramine reijcit. Verum sit ne idem Elops Rhodius, vel Pāphylus

siue Galeus Rhodius, cum Acipensere, viderint Græci. Certe tam Elops, quam Acipenser peregrini sunt. Ouidius in superius citato libello sic ait.

Et pretiosus Elops nostris incognitus vndis.

Tuq; peregrinis Acipenser nobilis vndis.

¶ Quibus Ouidij carminibus adductus Plinius, in fine libri trigesimi secundi falli eos dixit, qui Elopem Acipensere existimassent, quum diuersi sint, licet, & hic, & ille peregrinus.

¶ Asturio autem, vt ante dictum est in omnibus Romani orbis fluminibus, paulo tamen maioribus, atq; in Pado, ipsoq; Tyberi tam frequens est, vt parum considerati fuerit hominis, quæ de Acipensere, siue Elope dicta sunt, Asturioni tribuere, & Nigidium, Cicero- nem, Plutarchum, ac Plinium, illisq; minores, doctos tamen, & antiquos, tam pueriliter esse hallucinatos existimare.

¶ Acipenser igitur, sit, si placet, cartilagineus, sit triangulari corpore, vt eum contendit esse Rondeletius, dummodo sit paruus, vt ait Athenæus, dummodo peregrinus, nec alibi, quam in Pamphylio, vel in Rhodio mari, & raro, ac vix captus. Asturio certe vulgatissimus piscis esse non potest. Atq; hæc responsa sint Rondeletio.

¶ Hermolaus Barbarus nobilium studiorum gloria insignis, a Paulo Cortesio sententiam rogatus, per epistolam respondit Asturionem antiquitus Hyccam fuisse Athenæi testimonio, hæc adductus coniectura, quod Hycca porculum significet, & Asturio prælerim adhuc paruus porcellus ab Italis non metur, a porco, vel porculo sane per diminutionem facti nomine. Quius opinione Diuus iuuat Ambrosius, in dominica passione, cum dicit. Gutto siue gulo porcellum amat, vt comedat.

Et in Hexamero, Iudæos marinis porcis vesci dicit, quum terrestribus abstineant. Quæ coniectura non tam frigida est, quam eam Iovius existimavit.

¶ Si tamen frigida videatur calfaciamus nos eam verbis Isidori scriptoris, neq; hesterni, neq; tanquam ignobilis contemnendi. Is Ethymologiarum libro decimo secundo. Capite de piscibus, diserit, & sine vlla ambiguitate, Asturionem modo Italici vocatum, ita describit. Porci marini, qui vulgo vocantur Suilli, quod dum escam quærunt, more suis terram sub aquis sodiunt. Circa guttur enim habent oris officium, & nisi rostrum arenis immergant pastum non colligunt.

¶ Non potuit, neq; planius, neq; euidentius res aperiri. Rostrum habet piscis oblongum, instar proboscidis, sub mento circa guttur foramen, magis, quam os, dentes autem nullos, neq; maxillas. Quare dum pascitur rostrum limo, soloq; aluei, vt immergat, necesse est, nihil alioqui comprehensurus. Eoq; sit, vt cum pascitur, limi reuolutio e fundo ad summam aquam pertingens indicium latentis eoloci faciat piscatoribus. Bene igitur piscem nobis expressit Isidorus. Nec tacuit nomen hoc, quo Hispani omnes vtimur. Suillos enim appellamus, siue vt mere Lusitanè dicam Soillos.

¶ Quod si de Isidori fide dubitabunt, quibus is autor idoneus non videtur, inter varias de Siluro, Onisco, Galaxia, & Acipensere sententias, ne videatur absurdum, si etiam nos scrupulum doctis inijciamus, adductis duobus piscium generibus, qui Asturiones non ineptè videriqueant. Ex Niloticis piscibus, a Strabone primo loco numeratur Oxyrinchus ex eo utiq; dictus, quod oblongum, atq; acutum rostrum habeat. Talia vero esse Asturionum rostra, indubitatum, nec minus certum frequentem in Nilo esse capturam.

¶ In Danubio quoque ac Borysthene piscis capitur, quius ita meminit Plinius libro nono, capite decimo quinto. Et in Danubio, mari extrahitur Porculo marino simillimus, & in Borysthene memoratur præcipua magnitudo, nullis ossibus spinisue interstitis, carne prædulci. Emendat eum locum Gelenius, & pro, mari extrahitur, reponit Mario extrahitur, ut hic piscis ossibus, ac spinis carens, Mario vocetur. Emendandi occasionem sumpsit partim ex eo, quod quum illic flouiarici pisces referantur, marino locus esse non videbatur, partim quod hunc Itali, quibus ob falsameta notus est, Moronem adhuc semilatio appellens nomine Iouius inter falsameta prædurâ, valdeque rubentia ignoti sibi piscis frustra, Moronem vocat.

¶ Sederim si tuam veterem lectionem velimus, intelligemus Plinium innominatum reliquisse, signa autem dedisse maximæ cum marino Porculo similitudinis. Et capi quidem in Danubio, ac Borysthene, verum à mari extrahi. A mari enim tractus Danubium, ac Borysthenem subit. Vtro autem modo legamus non multum refert, nisi quod Gelenij lectio bladior est. Mari extrahitur, pro trahitur ex mari & paulo coarctior. Quanquam nec sic tota periodus mihi non suspecta est. Desidero enim Plinianæ dictionis iacturam, & concinnitatem, quæ languida, ac dissoluta heic videtur. Quare donec alius me feliciter locum emendet, ego ita legerem.

¶ Et in Danubio Mario extrahitur, Porculo marino simillimus, & in Borysthene. Memoratur præcipue magnitudo nullis ossibus, spinisue interstitis, carne prædulci. Hoc videlicet sensu. Præcipue memorari in eo pisce magnitudinem sine ossibus, sine spinis interstitis, carne autem prædulci. Cæterum hunc piscem, siue innominatum, siue Marionem dictum, Hermolaus in Corollario capite de Homotricho, Antacæum existimat, sortitum nomen hoc ab amne, qui in Maotin ex regione Antacarum influit. Eos pisces Delphinibus magnitudine parvis libro decimo septimo Strabo asserit. Herodotus autem libro quarto de Borysthene agens, magnitudine cetaceos, spinis carentes, & ad Salluram dicit optimos. Atqui à Borysthene, Phasi, &

Tanai, salsamenta, ex Asturionū ouis salitis, Caviaria vulgo dicta, & ex dorsuali parte, quæ vocāt Schinalia, & pleuras, idest, latera, & hypocælia, idest, abdominis, pubisq; partes, per totam Italiam circumferri, vulgarissimum est.

¶ Ea salsamenta, quæ ex Asturione esse omnes fatentur, Hermolaus ex hycca, vel hysca, idest, porculo marino constanter affirmat. Hyccæ autem, siue hyscam sturionem Italiae consensu ait appellari. Considerent igitur, & expendant eruditi, num Oxyrynchus Strabonis, Mario siue innominatus Plinij piscis, quem Antacæum Hermolaus interpretatur, ipseq; Strabonis, & Herodoti Antacæus, hycca, siue hysca Athenæi, & porculus, idem omnino piscis sit, Sturio, siue Asturio modo vocatus.

¶ Verum Mario, vel innominatus Plinij piscis, sit ne idem, qui marinus Porculus, an alius illi simillimus liquido nobis non distinxit Plinius. Mihi satis est innominatum hunc, vel Marionem, siue Antacæum, sine ossibus sine spinis, carne autem prædulci, ac simillimū marino Porculo indicari. Iam enim hinc habeo porculum marinum ossibus, ac spinis carere, & prædulci esse carne. Ist hæc Sturioni inesse qui ignorat Asturionem neq; vidit, neq; gustauit.

¶ Si vero quis obijciat Asturioni ossa quædam minime deesse, videlicet in capite, huic respondero ea nequaquam vera esse ossa, sed callosam quandam cartilaginem, aut si senior piscis est, eaq; ossa habeat duriuscula, id tam pusillum est, ut pro non ossibus merito habenda sint. Si vero idem est Mario, & Antacæus, & Porculus marinus, imo etiam si diuersus est, simillimus tamen, relinquitur recte nos docuisse Isidorum.

¶ Tot nomina, inquiet aliquis, vni pisci. Neminem ea nomina multitudo conturbet. Sapienter enim Plinius loco ante citato. Græ-

cis enim in plerisque nominibus, vti par erit, quando alijs, atq; alijs eosdem diuersi appellauere tractus. In Aegypto itaq; a rostri effigie Oxyrynchum dixere ad Borysthenem, & Mæotim Antacæ gentes sibi domestico Antacæo nomen fecere. Hyccam Græci, vel Hyfcam maluerunt. Latini porculum, & porcum nominis ab Isidoro redita ratione.

¶ Congi latissimum in Aethyopia regnum, cum suis regibus, opera, & studio pientissimorum Lusitaniæ regum, ab Idolorum cultu conuersum est, & in Christi religione mira pietate perseverat. Per eius medium, vt ferunt incolæ, Nili brachium ab ipsis statim fontibus diuisum, tam vasta magnitudine, ac tanto impetu, non modo fluit, verum etiam rapitur, vt duodecim millia passuum latitudo excedat, aluco ad immensitatem profundo. In eo iidem pisces, eademq; animalia gignuntur, quæ in brachio illo, quod per Aegyptum meat, proccriora tamen, & corporum mole auctiora omnia. Immanes ibi & Crocodili, & hippopotami, & aliorum Nilo domesticorum piscium maxima toto flumine multitudo.

¶ Asturionum quoq; ingens copia, fisci tamen regij. Capitaleq; est captum piscem regium ad regem non deferri. Delatum ipse cui vult donat. Angullum ibi vocant, id est, Porcum. Differentia tamen causa, Angullum amazi, hoc est aquarum Porcum dicunt.

¶ Duo hinc sumo argumenta. Alterum Nili Aegyptiaci, Oxyrynchos, Asturiones in hoc Aethiopico brachio captos mihi videri. Næ & heic, & illic, iidem Nilo familiares immanent, & nascuntur pisces, eademq; reperiuntur animalia. Neq; futile videri argumentum debet, quum eodem bis vtatur Plinius libro quinto, capite nono tum circa Nili originem, ex lacu Nilide, ibi, inquit, pisces reperiuntur Alabetæ, coracini, siluri, Crocodilus quoque. Inde ob argumentum hoc Nili ortus creditus, tum mox, quum aliquot dierum itinere conditum, in Massasylorum gente dicat erumpere, iisdem animalium

argumentis, Nilum agnosci tradit. Quumq; se rursus condiderit viginti dierum desertis, profilire tandem ad proximos Aethiopas, fonte nigri vocato. Diuidi autē in ramos, vt Aegyptum præteream, indicio est, Zanaga appellatus amnis iisdem refertus animalibus, quæ a Nilo defluere compertum à nostris est.

¶ Alterum duorum, quæ me Sumere dixi argumētorum, Porcorum videlicet nomen, quod illis tribuit Isidorus, Aethiopicarum gentiū consensu validius confirmari. Sed vt tandem finiam, si leuioribus coniecturis vti videamur, interim tamen dum veritas eruitur, arbitratu suo appellent Itali, cæteræq; nationes, recenti nomine Sturiones, siue potius Asturiones, à Minio Asturiæ flumine, vt apud Clementem septimum Pont. Max. noster Michael Siluius disseruit, appellemus nos porcos marinos, aut si amphibologiam timemus, quia sunt & alij porci marini, tum Plinio, tum Straboni, simpliciter appellemus Suillos, nomine à mille iam annis, & supra Isidori ætatem, Hispaniæ nostræ peculiari, ac vernaculo. Sed de his nimis multa.

DE CALLIPODE.

¶ Callipodis meminit solus Ptolemæus, estq; is qui in Cæto-brigensem, ac Salaciensem sinum ingreditur, ad duodecim millia passuum supra Salaciam, onerarijs nauigijs, & celocibus nauigabilis. Nos vulgo Sadanum appellamus. Quod nomē, vt non à fonte, vel ab origine, quasi suū detulit: Sed postea quam Exarrama, Odiuella, sancta detinentia, diuersis ex locis collecta, torrentium, ac fluentorum multitudine in amnium iustorum opinionem aucti, & in alueum vnum confluentes, paulo supra portum Regium, suis depositis nominibus honorem illi cesserunt, Sadanus vocari cœpit, ita nomen id non longe perfert. Sed post sedecim, aut paulo amplius milliaria vsurpatum amittit. Salaciensi æstuario longissimo præoccupatus. Videlicet, ne recens vsurpato nomine, Dæ Salaciæ, ex qua vrbi no-

men, de interitu fluviorum trium superbius se iactaret. **¶** Famili-
 res huic flumini sunt mugiles, tum cephalij, tum labiones,
 barbi, & anguillæ egregie sapore. Bocæ quoq; & minores alij pis-
 ces. Atq; ubi fallis intermiscetur undis cammarorum; prætinumq;
 prouentus ingens. Raro lampetræ in eo capiuntur.

DE TAGO.

¶ Tagus in sinum Olisiponensem ingressus, librum pro sua digni-
 tate poscebat peculiarem. Tot enim vrbes, tot valida, & opulenta op-
 pida, in sinus ambitu, & per verasq; amnis ripas, centum fere miliū
 spatio. Tantum vetustatem colligenti, idonea modo materia non est.

¶ Quin & multa, quæ de fluuio Strabo prodiderat, ad nos integra
 non peruenierunt. Indicio est, confusa verborum series. Deinde pro-
 montorium Barbarium, & eruptiones Tagi, in quas recti nauium
 cursus. Sunt autem stadia decem. Hoc in loco, & maris infusiones
 ingruunt, quarum vna ultra stadia quadringenta extenditur à turri
 iam dicta. Ea in parte aquantur &c.

¶ Certe corruptum locum, vel hoc testatur. A turri iam dicta. Aqua
 turri. Nullius enim mentio præcesserat. Et illud. Ea in parte aquan-
 tur. Iponiacia. Quibus restituendis, locis cum impar ego sim, expe-
 ctanda erunt, vel foelicia ingenia, vel exemplaria emendatiora.

¶ Miscetur Tagus marinis aquis in intimo sinu ad oppidum villā
 francam. Latitudinem ostij, Strabo stadiorum esse viginti tradidit,
 altitudinem vero permagnam, vt à nauigijs milia decem vectanti-
 bus nauigari facile possit. Hoc verum est, nauigaturq; duplici ca-

nali, veteri, ac nouo, & quod ait in superioribus campis æstus accessione duas diffundi inundationes, vt ad fradiacentum & quinquaginta facies extet pelagi, reddaturq; planicies tota nauigabilis, hoc nos experimur ab ipso oppido villa Franca, vsq; Beneuentum. Sed insula stadiorum triginta longitudinis, & æqualis fere latitudinis, fertilis optimisq; vitibus consita, quæ nam fuerit assignare non possumus.

¶ Multæ ibi sunt insulæ, ac fertilissimæ quidem, sed nullis vineris cositæ. Frumentariæ enim factæ omnes sunt, aut pastionibus seruatae.

¶ Quod vero dicit agrum circum circa bonitate cõspicuum scimus, non solum eo loci, sed ex utroq; amnis latere campos illos ad Tancos vsque, limosis inundationibus, tam lætos, ac sæcundos effici, vt simplicissima, fereq; nulla aratione triticum quidem, & erdeũ quinquagesimo ab fatione die metatur, singulari terrarum omniũ exemplo. Statimq; in leuisusculæ aratis dicam, an scalptis milium feratur, vberè, ocysimòq; prouenit, vel inter paucissimos à messe sublata dies, nullo satù, sed sponte seges regerminet, sæcunditate restibili.

¶ Vt quod de Erytheia cõtra Lusitaniam insula, quæ nusquam modo est, mela tradidit, longe in his agris, amnisq; insulis cõtingere copiosius experimenta demonstrent. Siue frugum vbertas, siue pabuli abundantia requiratur. Tale ingenium glebæ est, quam Tagus inundationibus lætificat. Verèq; dixit Strabo. Vicina Tago ceterorum opulentissima sunt oppida.

¶ Annis quidem piscum feracissimus est, ostrcorumq; redundans. Inter Taganos pisces principatum obtinent Alofæ, & propter bonitatem, & propter copiam. Alterum Alofarum genus, de quo in Aegidio Scallabitano disputavi, sabogarum, vel Sabellarum, stri-

gofius, infipidiusq; est, præterquam Maio mense, tunc enim aliqua in edulijs habent gratiam, verum ita, vt recentes à flumine prunis in craticula tostæ, petroselini pultario ex piperi, ac mali medici succo cōdiantur, vt merito de his intellexerit Ausonius, quum in Mossella dixit.

Stridentesq; fecis obsonia plebis alosas.

¶ Raræ in Tago capiuntur Lampetræ, rariores Marini porculi, siue Suilli. Iam enim audeo Isidoro niri. At celebris illa auri fama per omneis poetas vulgarissima, obscurior modo, ac prope extincta est, cautione legum, ne commotæ arenæ depressiores frumentarios agros nocumento afficiant. In testimonium tamen cantatæ gloriæ, regum Lusitanorum sceptrum ex Tagano auro, quo purius reperi nullum potest factum, & scimus, & non semel vidimus.

¶ DE TAGINO.

MINE.

¶ De ipso Tagi nomine, quū aliquid etiam cuperem annotare, nihil inuestiganti oblatum est, quod vllum operæ esse pretium existimarem. Piget autem fabularum, quas Ioannes Annus in fictitium suū Berosum effudit, Tagum dictum fuisse à nomine regis, qui post Brigum in Hispania regnarit. Isidorum demiror virum magnum & rerum multarum bene peritum, nec elegantiorum literarum tam expertem, vt insolenti fastidio sit à dicendo testimonio ablegandus.

¶ Is etymologiarū libro decimo tertio. Tagū, inquit, fluiū Carthago Hispaniæ nūcupauit, ex qua ortus procedit. Fluius arenis auriferis copiosus, & ob hoc cæteris fluijs Hispanorum prælatus.

¶ Omitto quod non oritur à Carthagine Tagus, siue Carthaginem nouam Asdrubalis intelligamus, siue veterem Ilercaonum etiã Hispaniæ, cuius solus meminit Ptolemæus, non autem Cicero, sicut ex non adhibita diligentia existimauit, & adnotauit in Pomponium vadianus adducto Ciceronis loco de lege agraria. Tum ipsam veterem Carthaginem vendunt. Cicero enim quam veterem Carthaginẽ vocarit, satis aperuit libro secundo de eadem agraria lege. Et in Africa, ipsam veterem Carthaginem vendit.

¶ Verum hoc omisso, intelligere non possum quo nam modo Tagus à Carthagine sit nuncupatus. Neq̃ tamen mirum, si Isidori coactor, ac cõortior etymologia videatur, quum M. Illi varroni non perbene semper res ea successerit.

¶ Fuit ex nostris, qui alicubi scripserit Olysssem quo tempore Olyssiponem condidit, à socio Tago, qui in flumen ceciderit, ipsum Tagi nomen fluuiio indidisse. Nec abhorrebat à vera similitudine, si antiquitatis fundamento niteretur.

¶ Fateor igitur nõ nosse me vnde isthæc Tagi originatione processerit. Sed vnde vnde sit, antiquissimum nomen est, nec aliud flumini fuisse comperitur. Bætin Cirtium ab incolis appellatum scribit Livius. Græcorum quidam, Tartessum dixere, vt Stesichorus apud Strabonem, Stephanus ab indigenis Perceps vocari tradit.

¶ Tago nulla nominis contigit mutatio, neq̃ apud Græcos, neque apud Latinos. Esse vero nomen vetustissimum etiam viris proprium in Latio, ostendit Virgilius AENEIDOS libro nono. Dum trepidant, ista hasta Tago per tempus vtrumq̃.

¶ Hispano quoq̃ regulo cuidam, nomen idem fuisse, quum rerum in

Hispania Carthaginienſes potirentur, auctor eſt Silius libro primo Aſdrubalis crudelitatem, Tagi reguli ſæuum interitum, & ſerui non minus magnanimam in vindicanda iniuſta domini cæde, audaciam, quam in perferendis obpatratum nobile facinus cruciatibus, generoſam patientiam his carminibus proſequutus.

*Interea rerum Aſdrubali traduntur habenæ.
Obcidui qui ſolis opes, & vulgus Iberum,
Beticolasq; viros fatis agitabat iniquis.
Triftia corda ducis, ſimul immedicabilis ira,
Et fructus regni feritas erat. Aſper amore
Sanguinis, & metui demens credebat honorem.
Nec nota docilis pœna ſatiare furores.
Ore excellentem, & ſpectatum fortibus auſis,
Antiqua de ſtirpe Tagum, ſuperumq; hominumq;
Immemor, erecto ſuffoſſum robore, mæſtis
Oſtentabat ouans populis ſine funere regem.
Auriſeri Tagus adſcito cognomine fontis,
Per quæ antra, & ripas nymphis vlulatur Iberis.
Mæoniū non ille vadum, non Lydia mallet
Stagna ſibi, nec qui rignuo perfunditur auro
Campum, atq; illatis Hermi ſlaueſcit arenis.
Primus inire manum, poſtremus ponere Martem,
Quum rapidum effuſis ageret ſublimis habenis.*

¶ DE MVNDA.

¶ Munda ſequitur, in medium fere vltimi promontorii latus efluēs vt Mela tradidit. Inter Durium, atq; Tagum, æquis fere ab vtroq; ſpatiis ſeparatus. A Durio Tagus inquit Plinius. CC. M. Paſſ. interueniente Munda.

¶ Non longe oritur, aurifer & ipse, minoribusq; nauigijs aliquatenus, cymbis vero fluuiaticis, vsq; Conimbrigam hodiernam, & supra nauigabilis. Abundat Alofis, Lampetris autem ubiq; scatet laudatissimis, in superioribus etiam Troctis. Rapax est, ac modicis imbribus excrescit ad insaniam.

¶ Agros foecundat tritico, ordeo, secale, olyra, milio, panico, & praecipue lini magna copia tenuissimi, & quum quouis optimo conferendi. Non procul Catina oppidum (ita enim legendum) vulgo Catima dictum, etiam adhuc extat, in cuius agro fontes illi sunt Plinio libro secundo memorati, alter omnia respuens, alter absorbens, ille quia fere communem cum reliquis naturam habet, miraculo nequaquam est. Hic propter mirabilitatem quotidie a visentibus frequentatur. Feruentiam vulgus appellat.

¶ Vidi egomet cum illo issem cum Alphonso Cardinale principe memorabili, caesam arborem bene magnam in lacunculum arenæ, in quo ebulliens fons diffunditur pedali altitudine, iniectam, paulatim inter arenas sorberi, & post paruum moram non comparuisse.

¶ Amnis Straboni Muliadas appellatur. Sic enim libro quarto circa medium fere scribit. Deinceps post Tagum nobilissima flumina sunt Muliadas, paruas habens navigationes. Itidem Vacca fluuius.

¶ DE VACCA FLV.

V I O.

¶ Medio fere inter Mūdā, & Duriū interuallo, vacca in mare influit

& ipse, vt Strabo ait, quemadmodum, & Munda paruas habens nauigationes: Nec longe ortus, alolarum, lampetrarum, troctarumque ferax. Vacuam illum Strabo vocat, Vacum Ptolemæus. Oritur non peregre, sed paulo supra Al. obam montem collectus, indeq; leui aluco illapsus multos, nec exiguos fluuios, ac fere parum Agatham in se condit. Iamq; intra modum magnus miscetur mari.

¶ Errore putauere quidam vaccæos populos ab eo denominatos, quum intra Lusitaniam ortus, latissimis Vaccæorum Tarracoen-sis prouincie populis dare nomen non potuerint. Potius igitur a Vacca oppido, quod fuit iuxta Pyrenæum, vt refert noster etymologiarum librorum (Sidorus), Vaccæum nomen est factum, & late per ceteriorem Hispaniam propagatum.

¶ Sed de Vaccæ fluminis ostio, maritimoq; tractu, inter recensendas vrbeis, quod ad rem faciat non omitemus.

DE DVRIO.

¶ Durius claritate sua, & scriptorum testimonio celebratissimus, aquarum mole Tagum superat, nisi quod compressiore, vt fere inter montes, alio fuit. Tagus per liberos, & planos carpos ad ostentationem se dilatante. Hinc apud nos vice prouerbijs usurpatum. Tagus tulit famam, sed Durius vehit aquas.

¶ Ceteris omnibus, Minio excepto, grandiores fert alosas, Lampetras, & Troctas, quas iure præferunt delicatioris culæ æstimatores.

Salmonum parclor, & Asturionum.

¶ Nauigatur aduerso amne M. P. fere centum, vsq; ad cataractam, vnde ex rupe lenunculorum adscensum impediēte, magno fragore præcipitatur. Ingens ibi lampetrarum rupi sub cadente in arcum aqua oribus adhærentium captura est. Locum cum oppidulo, Sanctum Ioannem ad Piscariam, vulgo appellant.

¶ Nobis adolescentibus Martinus Ficaretus iuris consultus, & Latinarum literarum non imperitus, quibus operam non ignauam sub Politiano Florentiæ dederat, cum intelligeret, amota cataracta, posse cymbas vsque ad maxime frumentarios Sarabris, Senticæq; agros paruo negotio subuehi, & frumento onustas prono amne redire, nō minima laxioris annonæ prætenta spe, patriæ emolumento, rege permittente, priuatus ipse, & impari tantæ rei censu, moliri opus attentauit, bonamque obstaculi partem summo labore irruperat.

¶ Verum illudentibus optimo viro, vel qui ex vetere forte similitudine nondum illi erant pacati, vel quibus mos est, facilius aliorum egregios reprehendere conatus, quam egregium aliquid ex se conari, hominemq; tanquam semidelirum, apud Regem criminantibus, neq; mode principali munificentia non iuvandum, sed cœpro temerario etiam prohibendum obloquentibus. Cataractam enim illam, & meatum subterraneum non procul a Brigantia vrbe, vbi terræ, & rupibus merlus amnis æstiuo tempore scire per mille passus subterlabitur, diuinum non sine prouidentia esse opificium, negata Hispanis in mediam Lusitaniam vsque ex vaccaeis eâ illabendi facultate. Quasi vero vna illa rupe totius patriæ securitas niteretur, tandem familiari sua re attenuatus, interuersoque amulorum malignitate regali fauore, desperata perficiendi spe destitit.

¶ **A**urum vehere Durium, si nos ignoraremus a Silio poteramus admoneri, dicente. Hinc certant Pactoleti tibi, Duriumque Tagusq. Terris tamen parcitum est, salutari legum interdicto, quemadmodum de Tago ante diximus. Nomen amnis Latini magno consensu Durium appellauere. Ptolemæo Dorias est. Dioni Dorios. Straboni tum Durios, tum Durias.

¶ **N**on bene quidam miscuerunt Turiam cum Durio, idem ambobus nomen facientes, credo ob Hispanicarum rerum ignorationem, quia Turia non tam celebris est. Fluit autem Turia iuxta Valentiam, de quo Pomponius libro secundo Salarin, & Turiam, & Sucronem non magna excipit flumina. Et Plinius libro tertio capite tertio, Valentia colonia tribus M. pass. a mari remota. Flumen Turia. Ita enim legendum, & apud Pomponium, & apud Plinium, erudite & vere contendit Hermolaus.

¶ **C**itat locum Priscianus libro quinto, & sexto ex secundo Historiarum Sallustii, Inter laeuam mœnium, & dextrum flumen Turiam, quod Valentiam paruo intervallo præterfluit.

¶ **C**N. quoque Pœpeius in epistola ad senatum (quæ vna cum Sallustianis fragmentis circumfertur) ex fide veteris codicis, quem apud me habeo. Recepi Galliã, ait, Pyrenæum, Laceraniam, Indigetes, & primum impetum Sertorij victoris nouis quidem militibus, & multo paucioribus sustinui. Et paulo post. Castra hostium apud Sucronem capta, & præliũ apud flumen Turia, & Dux hostiũ C. Herennius cum vrbe Valentia, et exercitus de leti satis clara vobis sunt.

¶ **V**bi corrupte legitur apud flumen Curium. Turiam enim vocari id flumen de quo Pompeius loquitur, ostendit Plutarchus in Sertorio. Remedia inquit, in rebus aduersis, magis claræ eius virtutem faciebant, veluti in ea pugna quæ, apud

Suonem cōtra Pompeium commissa est, & rursus in ea quæ apud Turiam aduersus Metellum simul & Pompeium.

¶ Et adducunt quidam Claudianum in laudibus Serenæ.

Te nascente ferunt, per pinguis culta tumentem

Diuitijs vndaſſe Tagum, Callæcia riſit.

Floritus, & roſis formoſus Turia ripis

Vellere purpureo, paſſim mutauit ouile.

¶ Plerisque tamen visus poeta est non satis œcōnomiæ prospexisse. Nam cur fluium paruum, & alias ignobilem, prætermiſſis Ibero, Bete, Ana, Durio, ac Minio maximæ rei, quam efferre geſtiebat, tāta pompa ſeligeret, ac formoſum roſeis ripis vocatu Tago copularet, fluminu Hispanorum famæ vulgatiſſimæ, & dotem quæ peculiaris Bæti eſt, vt ait, Martialis. Aurea qui nitidis vellera tingis aquis, illi tribueret? Quare lectionem emendarunt, & pro Turia ſubſtituerunt Duria, quaſi acceperit Claudianus hoc ex Strabone, qui vt dixi Durion, & Durian appellat videturq; congruere ſenſui. Nam dixerat Callæcia riſit floribus, adnexuitq; fluium, qui Callæciam, & Luſitaniam dirimit.

¶ Primam autem nominis ſyllabam propter Græcam diphthongon produxiſſe creditur, videlicet homo Græcus. Nos tamen Silium præponimus, qui nomen id non tantum cum flumen ſignificat, verū etiam cum virorum proprium eſt prima ſyllaba breui ſemper enunciat, vt libro quinto,

Quam victor sub mœnibus ille Sagunti abstulerat Durio?

Et libro decimo sexto.

Nobilis hunc Durius stimulabat in æquore currum.

¶ Claudiani vero Turiam mutare non audemus, potiusq; circa æconomiam labeculam illicondonandam, quam audaciæ nimis, tum circa declinationem tum circa mensuram syllabæ, adspargenda, et bono poetæ notâ existimamus. Turia igitur, Turia sit & Durius suo fruatur nomine, ut Latinis placuit. Nā Græci, in recensendis Latinis virorum fluuiorū, & vrbiū nominibus, mire variāt, neq; sibi met ipsis cōstant.

¶ DE FLVMINIBVS BRACARORVM.

¶ Post Durium, quo Lusitanos a Callacis separari supra docuimus per Grauios, qui Bracari postea dicti sunt, fluunt, inquit Pōponius, Auo, Celandus, Næbis, Minius, & cui obliuionis cognomen est Limia. Non seruauit ordinem Pomponius, sed satis habuit omneis nominare.

¶ Ordo sic habet. Celandus, Auo, Næbis, Limia, Minius: Ita enim a Durio seqūtur. Est autē Celandus is fluuius, qui ad oppida Læciā, & Matufinos mare ingreditur, æstu iuuante, etiam nauigijs aptus.

¶ Auo; siue Auus, ut Ptolemæo placuit, notior est, & nauigiorum capacior.

¶ Næbis is est, qui & oppido, & ponti Næbiæ (quuius mentionem facit in itinerario Antoninus) nomen dedit, sed ubi Cadauo iungitur, sub Cadaui appellatione exit in mare, ad oppidum Fanum.

¶ Limia nomen retinet. Strabo alterius nominis mentionem facit.

¶ Obliuionis, inquit, fluuius, quem quidam Limæam, alij vero Be-
lionem vocant. Decipitur autem Strabo in eo, quod ait Limiam à
Celtiberis, & Vaccæis fluere. Nō longe enim oritur, ex palustribus
quibusdam locis inter Aquicaldensem urbem, & oppidum Montē
Regium, Tractusq; ille vulgo Limia dicitur, & incolæ Limici, vt ex
columna Aquiflauiensi, quam supra posui, apparet.

¶ Cognominis obliuionis causam, Strabo idem prodidit, & nos ab
illo, quum de Celticis ad Anam ageremus, summatim attigimus:
Quam tamen, quoniam huic loco propria videtur esse, etiam red-
demus.

¶ Celtici Lusitani ad Anam pertinentes, & veteres Turduli, quum
socijs armis adhuc loca peruenissent, traicctoq; Limia coorta sedi-
tione ducem amisissent, passantes ac dissipati ea in regione confede-
re. Quam ob causam flumen obliuionis est appellatū. Nempe quia
expeditionis, quam susceperant, & mutuae seditionis oblitī, ibidem
pestea quievere.

¶ Auxit religionem vanitas, vt crederent a contactis fluuij aquis
obliuionem incurri, adeo, vt cum D. Iunius Brutus cum exercitu co-
deuenisset, & milites fluuium transire nōllent, raptum signifero
signum ipse transtulerit, & sic vt transgredierentur persuaserit, vt
in Liuij epitome legimus, & obiter attigit Plutarchus in proble-
matis sectione trigesima tertia. Qua ex causa Plinius eum fluuium
multum fabulosum appellat.

¶ DE MINIO.

¶ Sequitur Minius, quem Iustinus libro vltimo à minij frequentibus venis sic vocatum prodidit. Strabo duo illi nomina tribuit ita scribens. Post hos Bænis. Alij autem Minium dicunt. Verum ego duplicem errorem inesse coniscio. Alterum scripturæ, vt non Bænis sed Næuis legendum sit. Alterum situs, vt vicinitas Strabonem fefellerit. Nam diximus ex Pomponio, Næbin fluuium esse Minio, Limiæq; vicinum, qui mixtus Cadauo in Fanuensi littore erumpit. Verum qui velit suo fruatur iudicio.

¶ Cæterum omnes ij fluuij piscium lautiorum feracissimi sunt, Lampetrarum, Alofarū, Troctarū, Troctisalmonum, Iridum, atque Salmonum, in primisq; ipse Minius. Fert Limia Salmones, & Suillos, siue Asturiones, sed minores. Minius vero prægrandi magnitudine & excellenti præstantia. Atq; omnes hi, quos hætenus exposui, veteribus Cosmographis noti fuerunt.

¶ DE ALIIS NONNVLIS

FLVMINIBVS.

¶ Sunt alij, & perquam multi, neq; ignobiles. Qui quoniam in maiores influunt, nec suo alueo in mare egrediuntur, Geographiæ scriptoribus, aut ignorati sunt, aut suppressi. Horum aliquot, dignos qui in notitiā veniant hominum nostrorū, referam. Nominibus vbi licuerit priscis, ac Latinis, vbi minus, ijs, quibus modo appellantur, quam maxime potero, barbaric, si qua inerit mitigata.

¶ Quuiuscemodi sunt, Cuda, Tamaca, Naban, Ozecarus, Ancus, Caia, Cania, Scila, Subur, Thera, Sæta.

¶ Cudam Lusitani Coam vocāt. Cudam autem vocari, ex inscriptio-

ne pontis Alcantaræ, vbi Transcudani notati sunt, animaduerti.

¶ Tamacæ, similiter nomen ex Aquiflaviensi columna accepi, vbi Tamacani populi recensentur. Nabanem, & Ozecarum historiæ sanctæ Virginis, & Martyris Irænes, quæ ante annos octingentos scripta est, acceptos refero. De Nabane alias, quum inter vrbes ad Nabantiam ventum erit.

¶ Ozecarus est, quem Lusitani Zecarum vulgo dicunt. Is Nabanẽ excipit, & ipse in Tagum erumpit, tanta vi, vt Taganas aquas, ad alteram vsq; ripam proscindat, & quasi indignatus, quod à maiore fluuio extingatur, fere ad mille passus prono aluo contumaciter mixtioni resistens, a colore dignoscitur. Nam Tagus flauas ac subalbas vehit aquas, hic autem cæruleas, ad nigrorem tendenteis. Arbitrantur a multitudine lini, quæ macerandi causâ quaquanq; fluit immergitur, eum traxisse colorem. Quin, & arguti quidam nomen factum inde putant, quod infecti liquoris graucolentia caput tenter.

¶ Anci nomen, ex vita sancti Martini Sauriẽsis præsbyteri, abhinc annos supra quadringentos quinquaginta scripta, accepi. De quo quum de Tapiæ monte agerem, superius memini.

¶ Nontacendus est Subur, de quo à Ioanne Barrho viro nobili, & inter negotia literato interrogatus respondi vetus me nomen ignorare. Sed quum Lusitanæ Soor dicatur, o litera obscure sono inter O, & V. prolata, ausus ego sum Subur formare, interposita, B. Ad similitudinem duorum eodem nomine vocatorum. Alterius quidem in Africa. Alterius vero in citeriore Hispania.

¶ Noster itaq; Subur postea Raia iunctus, suburraia nomen accepit, quod perfert, donec exit in Tagum, ibi alofarum mercatura

nobis Transaganis, factus celebris: cumque in ea regione

¶ Scilia nomen priscum sortitus est ab oppido quod præterfuit di-
cionis Urbanensis: cenobij: Ingrediturq; Mundam, iisdem quibus
Munda piscibus abundans.

¶ DE FERTILITATE
LVSTANIÆ.

¶ De hodierno huius provinciæ cultu, deque eius admirabili rum
amenitate, tum etiam omnis generis frugum copia, atq; vbertate, su-
peruacaneum existimo hic verba facere.

¶ Quæ autem antiquitus de ea re scriptores varijs in locis tradide-
runt longum esset repetere.

¶ Vñum tantum Athenæi testimonium adducam, ex quo facile conf-
tare poterit, quam fecunda, fertilis ac foelix regio hæc de qua agi-
mus semper habita fuerit.

¶ Is igitur libro octauo Dipnosophistarū capite primo ita scribit.

¶ Vbi Lusitanix fertilitatem (est autem regio Iberiæ, quam Hispa-
niam Romani appellant,) declarat Polybius Megalopolitanus, o
omnium hominum optime Timocrates, scribit libro Historiarum
trigesimo quarto, quod ibi ob optimam aeris temperiem animalia
sunt fecunda, atq; homines: nec vnquam fructus defunt in ea regione:
rosæ enim albæq; violæ, asparagi, resq; huiusmodi non defunt per

malus temporis spaciū, quam trium mensium. sine.

¶ At marinum obsonium, quod ad multitudinem, bonitatem, pulchritudinemque spectat, maxime differt ab eo, quod est in nostro mari.

¶ Nam & hordei Siclus, qui medimnum continet, drachma venundatur, & tritici novem Alexandrinis obolis, vini metreta drachma: hædus mediocris obolo: sic & lepus: at agnis trium vel quatuor obolorum precium esse cosuevit.

¶ Sus, qui ad centum librarum pondus accedat, quinque drachmis in ecenas emitur, ouisque duabus, Ac ficuum talentum tribus obolis emitur.

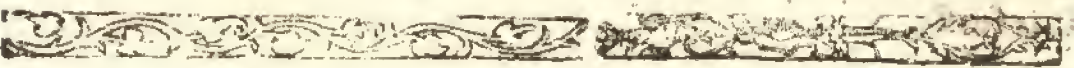
¶ Vitulus drachmis quinque, bos iugo aptus, decē: syluestrium vero animalium carnes neque pretio quidem vllō dignæ putantur, sed has inter se conferunt, benigneque admodum vicissim largiuntur, ac mutant.

¶ Nobis vero bonus larēsius Romam Lusitaniam adesse facit, quotidieq; variis implet bonis, vt cum luauitate magnificentiaque omnia conficiatur, studet, cum nihil domo afferamus præter sermones.

Libertus Tertius.

DE VINAM RERVM IN LVSITANIA POTITI OLIM SINT.

Vibus subdita fuerit Lusitania ante Carthaginienses, atq; Romanos haud facile dixerim, nisi forte Luscinio regulo putemus, de quo & Culca, Linius libro tertio decadis quartæ. Quum is status rerum in Asia, Græciâq; & Macedonia esset, vix dum terminato cū Philippo bello, pace certe nondum perpetrata, ingens in Hispania vltiore coortum est bellum. Marcus Heluius eam provinciam obtinebat. Is literis senatum certiolem fecit, Cul-

cam, & Luscinium regulos in armis esse. Cum Culca decem & septem oppida, cum Luscinio validas vrbes Cardonem, & Bardonem, & maritimam oram, quæ nondum animos nudauerat, ad finitimorum morus consurrecturam.

Obscura nimis hæc sunt, tædet enim fabularum. Quare catalogum regum vel ex siclo Beroso, vel ab Annio Viterliensi, vel a superioris ætatis Hispanicarum rerum scriptoribus excogitatum, illis re-

linquo, quibus belli isti concinatores valde placebunt.

¶ Ego multos per totam Hispaniam diuersis in locis reges, aut potius regulos semper fuisse existimo. Quales fuere Gargoris. Habides, Argantonius, & Geryones. Et si Hecateus Historicus, vt est apud Arrianum libro secundo Geryonem nihil ad Iberiam pertinere tradiderit, sed potius ad Ambraciam, & Amphilocos, ipseque Arrianus neminem extare Hispanum dicit qui id nomen sciret regibus suis fuisse.

¶ Verumtamen fuerit, quum multi alij id tradant auctores, neque receptae antiquitati derogemus. Fuit quoque Theron quuius in primo Saturnaliorum meminit Macrobius, Mandonius item, & indibilis apud Liuium decade tertia, quos etiam celebrat Silius. Mandonium quidem libro tertio, in catalogo Hispanorum, qui Annibalis sequuti sunt parteis. Indibilem autem libro decimo sexto.

*Indibilisq; diu Latius bellare Latinis
Iam socius.*

¶ Hunc nisi ego fallor, Polybius libro tertio Andobalem vocat, de C. N. Corn. Scipione loquens cum inquit, viuos autem cepit Annonem Carthaginensium ducem, & Andobalem Iberorum.

¶ Plutarchus etiam in Scipione, non hos duos solum, verum & Corbin, & Orluam inuicem patriueis, de regno inter se narrat dissidentes.

¶ Hilermus quoque a M. Puluo nobiliore captus in praelio apud Toletum de quo Liuius libro quinto decade quarta.

¶ Thurius item longe potentissimus omnium Hispanorum vt ait Liuius libro decimo decade quarta.

¶ Fuere & alij permulti, quorum seriem per continuas successiones velle describere, intemperans mentiendi libido mihi videtur. Quū maxima eorum pars vetustate nimia exoleuerit, pars, quæ apud auctores nonnullos sparsim reperitur, nihil ad peculiare meum de Lusitania pertineat institutum.

¶ Romanorum, Pænorumq; prædæ pro vt, aut hi, aut illi plus armis valuere, exposita Hispania fuit, vt Græcos, Iberos, Persas, atq; Celtas nouas sedes quærentes, & Phænices, Tyriosq; ipsos diuitiarū fama inuitatos, ante duarum harum gentium de imperio propagando contentionem prætereamus.

¶ Sub Carthaginensium ditione, cum reliqua Hispania fuisse Lusitaniam, sub initia secundi bellī Punici, ex Liuiο cognoscitur. Postea enim quā Romanis Pæni bello fracti, Siciliam reliquerunt, cedentes tempori, compositis Africæ rebus, Hispaniam inuasere, misso cum exercitu Amilcare, cui Barcha cognomen fuit, vna cum Annibale filio, fere nonum ætatis annum agente, & genero Aldrubale rerum gerendarum socio.

¶ Amilcar igitur bonam Hispaniæ partem olim amissam bello recuperauit, nouem circiter annis cum imperio in Hispania commoratus. In bello tandem contra Vettones, (sic enim legendum apud Plutarchum in Annibale) fortiter pugnans interfuit apud Castrum Alrum. Nam ita Liuius locum cædis eius appellat libro quarto terræ decadis.

¶ Quo interfecto, & Annibale domum reuerso, successit Asdrubal,

qui nouam condidit Carthaginem, vt auctores sunt Polybius, Me-
la, & Strabo. Quauquam Silius Italicus ad Teucrum conditorem
eam retulit, libro tertio.

Dat Carthago viros Teucro fundata vetusto.

¶ Et ne putemus hoc de altera veteri Carthagine in Hispania dictū
esse, cuius solus meminit Ptolemæus, & nos superius, quum de Tagi
nomine ageremus. Idem Silius libro. 15. ad vnguem situm, & portum
describit his carminibus.

*Vrbs colitur Teucro quondam fundata vetusto,
Nomen Carthago, Tyrius tenet incola muros
Vt Lybie sua, sic terris memorabile Iberis
Hæc caput est.*

¶ Quæ autem heic Silius canit, explicat copiose Lilius libro sexto
tertiæ decadis.

¶ Iustinus Teucrum ædificasse, non dicit, sed Hispaniæ litoribus
appulsum, loca occupasse, vbi nunc noua Carthago est. Inde in Cal-
tæciam transiisse. Fieri tamen potuit, vt aliquid ibi manserit ædifi-
cij parum frequentis, & sine nomine, a Teucro vsq; relictum. Car-
thaginis enim ipsum nomē, vtramlibet in Hispania intelligas, Teu-
cer ponere non potuit, quū nōdum vlla extaret Carthago ad cuius
exemplum id nomensumeret.

¶ Siue enim originem Carthaginis ex Iustino petas, non parum mul-
tos post Troiam captam interfluxisse annos intelliges, siue ab Au-

relio Cassiodoro qui conditam dicit a Tyrijs, quod fatentur omnes sed ducere eorum Carthedone, regnante apud Italos Latino Silio, a capta Troia anni colligentur ultra centum triginta quinque.

¶ Eusebius variat. Alibi enim auctore Philistoo a Zaro, & Carthagine Tyrijs conditam dicit, ante Troiæ captionem annis supra triginta. Alibi autem iuxta aliorum opinionem diu post captam Troiam.

¶ Timæus Siculus eodem fere tempore Romam a Romulo, quo Carthaginem a Tyrijs tradit fuisse conditam. Non hic addo Virgilium, quia necessario, vt verisimilem faceret fictum Aeneæ ad Didonem aduentum, paulo post Ilij excidium, exorientem facit Carthaginem. Eaq; gratia reginam inducit de Teucro ista dicentem.

Atq; equidem Teucrum memini Sidona venire &c.

¶ Sed historicialiter tanta rei est incertitudo.

¶ Tamen vt Iustini de Didone, & Bubulo corio, seu fabulam, siue historiam, vt receptiorem sequamur, ante Romam conlitam, annis septuaginta duobus fundatam a Didone Carthaginem admittamus, ita enim Iustinus.

¶ Velleius autem paterculus libro priore, ante annos quinque & sexaginta, quam vbrs Roma conderetur, ab Elyssa Tyria, quam quidam, inquit, Dido autumant, Carthago conditur.

¶ Seruius vero Grammaticus super illud, vbrs antiqua fuit, ante annos septuaginta dixit.

¶ Iam, cum a capta Troia vsq; ad conditam Romam anni fuerint quadrigenti triginta tres, vt Solinus asserit libro primo capite secundo, si ex ijs demas septuaginta duos, quibus Iustinus Carthaginem ait Romam ante celsisse, nō ne relinquitur Carthaginem anno a capta Troia tercentesimo sexagesimo altero fuisse exortam;

¶ Nulla ergo extabat Carthago, quō tempore, paulo post euerfione Troiæ, Hispaniæ litoribus Teucer applicuit. Necigitur ei loco Carthaginis nomen potuit imponere.

¶ Nisi quis nos doceat, alterius peculiaris rei causa, id illū cōfinxisse nomen. Quam ostendī non posse ego arbitror.

¶ At Asdrubal vicum forte parum prius cultum propter loci commoditatem, in vrbis dignitatem auxit, atq; muniuit, Carthaginemq; vocatam ad imitationem patriæ, Pœnis habitatoribus frequentem reddidit, vt merito vrbis conditor perhibeatur.

¶ Is ergo Asdrubal consilio magis, quam vi regulorum ac principum conciliandis per amicitiam animis Punicum valde auxit imperium, dux arte mira, & Romanis formidolosa, adeo, vt missis ad illum legatis, foedus percusserint, in quo inter cætera cauebatur, ne Carthaginensibus liceret, Iberum fluium cum armis transire, per Hispaniæ reliquum, ab Saguntinis tamen abstinentes, qua vellent progredierentur, vt libro secundo retulit Polybius, & in initio Decadis tertiæ Liuius.

¶ Sub hoc imperatore Annibal vix dum puer, triennio meruit, literis accersitus Carthagine. Sed obtruncato Asdrubale a seruo quodam ob iram interfecti ab eo domini, sicut superius attigi-

mus, quum de Tagi nomine ageremus, dux ab exercitu Annibal est declaratus.

¶ Is non modo eam Hispaniæ partem, quæ propius Africam est, sed etiam Lusitaniam suo iunxit imperio. Fuisseq; eum in Lusitania testatur vel oppidum ab ipso dictum, portus Annibalis in promontorio sacro, apud Melani, vel istius verba, quæ refert Lilius primo tertiæ Decadis libro. Satis adhuc in vastis Lusitanæ, Celtiberiæq; montibus pecora confectando, nullum emolumentum tot laborum, periculorumq; vestrorum vidistis.

¶ Cœpto quoq; terra, mariq; bello militasse, pro Annibale Lusitanos, ostendit Lilius Decadis tertiæ libro primo his verbis. Creati consules C. N. Servilius, & C. Flaminius. Cæterum ne hiberna quidem Romanis quæta erant, vagantibus passim Numidis equitibus, & quæ his impeditiora erant Celtiberis Lusitanisq;.

¶ Quin Asdrubal Annibalis frater, cui relicta erat custodienda Hispania, ut eodem libro inquit Lilius, in Lusitaniam ac propius Oceanum concessit,

¶ Quumq; postmodum ad fratrem in Italiâ bellum gerentem se contulisset, ac duo alij Asdrubales, cum Magone, ac Masanissa, in Hispaniâ rem punicam gererent, alterum ex ijs Gifgonis filium ultimâ Hispaniæ oram, quæ ad Oceanum, & Gades vergit, hoc est transagranos, & Turdetanos Lusitanos tenuisse apparet.

¶ Mago nem autem reliquos. Unde cumambo ad Asdrubalem alterum, post factum cum Scipione ad urbem Batulam prælium, auxilio iam sero deuenissent, capto in commune consilio, ut Asdrubal ad Annibalem in Italiâ cum exercitu iret, imminutumq; quod erat

Hispanis militibus repletur.

¶ Mago traditis Asdrubali Gisgonis, quibus præerat, copijs, cum grandi pecunia ad conducenda ex Balearibus auxilia est profectus.

¶ Asdrubal vero Gisgonis cum exercitu penitus in Lusitaniã abiit, vt ad vltima Hispaniæ tractu. Hispani milites, a transitionibus ad Romanos prohiberentur. Hæc ex Liviõ septimo tertiæ Decadis libro, & in initio Octavi.

¶ Et post, prælio victi Carthaginienfes, duce amisso in vltimã Hispaniã oram, vsq; ad Oceanum compulsi erant.

¶ Annibalem sequutos fuisse Lusitanos in Italiam, non modo ex Liviõ colligimus, sed id etiam confirmat Silius libro tertio in catalogo populorum, quos ad Italicum bellum Pœnus contraxit.

*Hos Viriatus agit, Lusitanamq; remotis
Extractum lustris, primo Viriatus in auro
Nomen Romanis factum post nobile damnis.*

¶ Et libro quinto in pugna ad Trasymenum, Tellum signiferum, ac nobilem Mamercum ab ijs interemptos ita narrat.

Nec fati melior Mamercus, corpore tota

Excoluit pœnas, nulli non saucius hosti.

Namq; per aduersos, qua Lusitania ciebat

Pugnas dira manus, ruptum cum sanguine Tellus

Signiferi, magna vexillum mole ferebat;

Et trepida infelix revocabat signa suorum.

Sed furcata cohors, accensisq; accensa superbis,

Quodquumq; ipsa manus gestabat missile, quidquid

Præbebat tellus, sparsis non peruia telis,

Iniecit pariter, pluresq; in corpore nullo.

¶ Libro quoque decimo in memorabili illa Cannensi pugna; C N. Seruilius a Viriato Lusitanorum duce interfectum ait, Viriatum vero ipsum ab A Emilio Paulo Consule.

Incurrerat in arma.

Vincentum Consul: pereundi Martius ardor,

Atq; animos iam sola dabat fiducia mortis.

Quum Viriatus agens telis, regnator Iberæ

Magnanimus teriæ, iuxtaq; atq; ante ora furentis

Obtruncat Pauli fessum certaminis hostem.

Heu dolor, heu lacrymæ, Seruilius optima belli

Post Paulum belli pars optima, corruit ictu

Barbarico, magnamq; cadens leto addidit vno

Inuidiam Cannis, tristem non pertulit iram.

Consul, & insani quamquam contraria venti

Exarmat vis, atq; obtendit pulvere lucem,

Squalentem rumpens ingesta toruus arenæ

Ingreditur nimbum, ac ritu iam moris Iberi

Carmina pulsata fundentem barbara cetra

Inuadit leuæq; fodit vitalia mammae.

¶ Et nequem turbet hæc Siliij de Viriato Narratio, aduertat alterum fuisse Viriatum hunc, alterum magnum illum, qui cum Lusitanis aduersus Romanos, annos quatuordecim pugnavit.

¶ Nam hic regulus a poeta perhibetur, ille alter ex pastore, ac venatore latro, & inde dux exercitus ab omnibus qui de eo scripsere fuisse narratur. Hic a Paulo Consule in Cannensi pugna occisus est, ille alter Seruiliij Cæpionis dolo atq; insidijs periit. At inter mortem vnus, atq; initium bellorum alterius fluxerunt anni circiter septuaginta videlicet ab anno conditæ vrbs DXL. ad annum DCVII.

¶ Iterum si quis vrgeat, quo nam modo Silius Viriati nomen mox factum nobile Romanorum damnis asserat? Respondebo non referendum hoc ad priorem viriatum, quanquam, & ad hunc, qui & ad Trasymenum, & ad Cannas, Romanorum damnis inclaruerat, sed potius ad posteriorem Viriatum ducem maximum. Ideoq; poeta non dixit ducem factum nobilem, sed ipsum nomen Viriatum, ignotum prius, mox, idest post paucos annos, Romanorum damnis factum nobile.

¶ Fuisse vero idem nomen duobus Lusitanis ducibus, diuersis temporibus, non mirabitur, qui vna tempestate, tot Annibales, & plures aduerterit extetisse Asdrubales. Prætequam quod Viriati nomen, nempe a virium magnitudine dictum, vtriusq; indictum a suis esse potuit, eadem gratia: Vnde & Lucilius Annibalem Viriatum appellauit, vt est apud Nonium Marcellum.

¶ Finito Punico bello, & a P. Corn. Scipione pulsis Hispania Carthaginensibus, quum nondum perpacatæ essent prouinciæ, frequentibus eas bellis Romani attriuerunt, interdum victi, maxime interfectis intra mensem duobus fratribus P. & Cor. Scipionibus, sæpius tamen victores.

¶ Quod ad Lusitanos attinet, M. Portius Cato, is qui Censorius cognominatus est, ex Hispania citeriore, quam fuerat sortitus, ad ulteriorem descendisse videtur, si Polybio apud Plutarchum assentiamur.

¶ Lusitaniam certe in officio continuit, metu ne an beneficijs non scio. Reperi de eo fragmenta marmorea duo, sed ex quibus nihil certi diuinare potui. Alterum Olisipone in gradibus Palatis, quod est in summa arce.

M. PORTIVS. M. F. M. N. CATO

Id est.

¶ Marcus Portius Marci filius Marci nepos Cato.

¶ Alterum in agro Sintriensi, in vico cui nomen est Fanum de quo alias, & est cippi fracti superior pars.

M. PORCIO. M. F. CATONI

OB SINGVL. EI.

Hoc est.

¶ Marco Porcio Marci filio Catoni ob singularem eius.

¶ Post M. Catonis ex Hispania profectionem, quum multæ in citiore prouincia ciuitates rebellassent circa vr̃bis annum. DLX. sex. Digitiuſ prætor crebra magis, quā digna dictu prælia fecit, & adeo pleraq; aduerſa, inquit Liuius in initio libri quinti quartæ decadis, vt vix dimidium militum, quam quod acceperat ſucceſſori tradiderit. Nec dubium fuit quin omnis Hispania ſublatura animos fuerit, ni alter prætor P. Cornelius. CN. F. Scipio, transiberum multa ſecunda prælia feciſſet. Quo terrore non minus quinquaginta oppida ad eum defeſerunt. Prætor hæc gellerat Scipio.

¶ At idem Poſtea proprætor accerrimum illud prælium cum Luſitanis geſſit, de quo ſuperius multa diximus, quum qualis nam gent Luſitanorum eſſet diſputaremus.

¶ L. Corn. Scipione, qui poſtea Aſiaticus appellatus eſt, & C. Lælio nepote coſſ. Circa vr̃bis annum DLXIII. Luſitani Læmilium Paulum proprætoſem, cum vniuerſo exercitu ceciderunt, in qua pugna ipſum Æmilium interiſſe dicit Oroſius, qui eum proconſulem vocat. Neſcio quem ſequutus auctoſem.

¶ Non enim interiſt, quum poſt hanc pugnam, iterum collatis ſignis, ingenti clade Luſitanos affecerit, & poſtea bellum Macedonicum cū magna gloria geſſerit, vt idem Oroſius fatetur eodem capite, niſi alium exiſtimauerit, conſtat autem ex Liuiō eundem fuiſſe.

¶ Nam quod Oroſius illum proconſulem vocat, id forte eſt, quoniā in Hispaniam ſibi decretam prouinciā, non cum ſex tantum ſecuribus, alioſum Prætoſum more, ſed cum duodecim honoſis cauſa miſſus eſt, ita vt dignitas conſularis in imperio eius ineſſet, vt in ipſius vita narrat Plutarchus.

¶ Sed præstat Linium audire libro septimo quartæ decadis. Huius triumphî, videlicet M. Acilij Glabrioris de Aetolis, minuit lætitiâ, nuntius ex Hispania tristis, aduersa pugna in Vascetanis ductu L. AEmilij proprætoris apud oppidum Lyconem, cum Lusitanis. Sex milia de exercitu Romano cecidisse, cæteros pauentes intra vallum compullos ægre castra defendisse, & ad modum fugientium magnis itineribus in agrum pacatum reductos.

¶ Quæsiuit aliquando a me Ioannes Vascæus vir doctus, ac diligens, quum Hispanicarum rerum chronicon commentaretur, quos nam arbitraret esse Vascetanos, in quibus tam insignem victoriâ adepti essent Lusitani.

¶ Respondi, videri mihi lectionem nonnihil fuisse deprauatam, literarum commercio, legendumq; in Bæstaniis. Nam solebant nonnulli B. eo sono, quo V. Quum est consonans, pronunciare, vt etiam modo Græci, & Hispanorum pleriq;.

¶ T, vero minutiore litera (quanunc vtimur) scriptum, facile mutari potuit in C. Vascetanos enim in vltiore Hispania populos, scire me nullos, imo neque in citeriore.

¶ Vesci oppidum Fauentiam cognominatum legi apud Plinium, in Bætica, & apud Ptolemæum ex quo Vescitani fieri potuissent, si de oppidanis, non autem de populis sermo esset. At Liuius populos intellexit, in Vascetanis, inquiens, apud oppidum Lyconem. Quod oppidum si extraret, aut saltem nominis veltigium exiguæ esset operæ lectionem veram agnoscere. Interea placere mihi Bæstetanos pro Vascetanis substitui.

¶ Sed vt redeamus ad Liuium circa eiusdem libri finem de P. Junio

Bruto in vltiorem Hispaniam miffo. C. N. Manlio. C. N. F. Vulfone. M. Fulvio. M. F. Nobiliore Cofis. circa vrbis annū DLXV. Profectusq; in Hispaniam eft. P. Iunius proprætor, in qua prouincia prius aliquanto, quam fuffeffor veniffet, L. AEmilius Paulus, qui poftea regem Perfea magna gloria vicit, quum priore anno haud profpere rem geffiffet, tumultario exercitu collecto, fignis collatis, cum Lufitanis pugnavit. Fufi, fugatiq; funt hoftes, cæfa decem, & octo milia armatorum, tria milia, CCC capti, & castra expugnata. Huius victoriæ fama, tranquilliores in Hispania res fecit.

¶ Lucium AEmilium Paulum de Lufitanis, propter hanc victoriã triumphaffe opinantur nonnulli ex verbis, Velleij Paterculi libro priore. Tum fenatus, populusq; Romanus. L. AEmilium Paulum, qui, & prætor, & Conful triumphauerat, virum in tantum laudandū in quantum intelligi virtus potest. Confulem creauit filium eius Pauli, qui ad Cannas &c.

¶ Sed Liuius poft narratam hanc de Lufitanis victoriã, supplicationes, inquit deinde fuerunt, ex. S. C. Quod Lucius AEmilius in Hispania profpere rem geffiffet. De triumpho non meminit. Neq; Plutarchus, in hominis laudem mire propenfus; neq; item Capitolinæ. M. Verrij Flacci tabulæ.

¶ Onuphrius autem Veronenfis in cõmentario virorum triumphalium, ex Paterculi a memodocitatis verbis, & hafi Capitolina quadam, atq; aliquot nummis non male videtur colligere illum triumphaffe.

¶ Huius victoriæ fama inquit Liuius tranquilliores in Hispania res fecit, verum non diu. Nam. C. Catinio, & L. Manlio in Hispanijs remp. gerentibus, circa annum ab vrbe condita DLXVIII. in citeriore prouincia Celtiberi, in vltiore Lufitani armis Ro-

manorum socios vexabāt, eorumq; agros populabātur. Sp. Posthumio Albino, Q. Marcio Philippo Cōs.

¶ C. ergo Catinius, qui biennio ante prætor in vltiorem prouinciā esset profectus, & tum ex prorogato imperio eam proprætore obtineret, in Astensi agro cum Lusitanis signis collatis pugnauit. Ad sex milia hostium sunt cæsa, vt refert Liuius libro nono quartæ Decadis. Cæteri fusi, fugati, castrisq; exuti.

¶ Catinius inde ad Astam oppugnādam legiones duxit, eamq; haud multo maiore certamine cepit, quam castra, sed dum incautius subit muros, ictus, ex vulnere, paucos post dies mortuus est. Quare cognita Senatus, censuit, vt C. Calpurnius Piso, qui erat successurus maturaret proficisci, ne sine imperio prouinciā esset.

¶ Profecti igitur. C. Calpurnius Piso, in vltiorem Hispaniam, propter Lusitanorū motus, in Citeriorem, L. Quintius Crispinus, primo vere ex hybernis eductas copias in Baturia iunxere. Ea est pars Bæticæ a Marianis montibus ad Anam pertingens.

¶ Inde in Carpetaniam vbi castra erant hostium progressi sunt, comuni animo, consilioq; parati rem gerere. Haud procul Hippone, & Toletō vrbibus, inter pabulatores pugna orta est.

¶ Quibus dum vtrimq; subuenitur a castris paulatim omnes copię in aciem eductæ sunt. In eo tumultuario certamine, & loca sua, & genus pugnæ, pro hoste fuere, ait Liuius libro nono Decadis quartæ. duo exercitus Romani fusi, atq; in castra compulsi sunt. Nō institerē, percussis hostes.

¶ Prætores Romani, ne postero die castra oppugnarentur, silentio proximæ noctis tacito signo exercitum abduxerunt.

¶ Luce prima Hispani acie instructa ad vallum accesserunt, vacuæ præter spem castra ingressi, quæ derelicta inter nocturnam trepidationem erant diripuerunt, regressi in sua castra paucos dies quietis statuis manserunt.

¶ Romanorum sociorumque in prælio fugæque ad quinque milia occisi, quorum se spolijs hostes armauerunt. Inde ad Tagum flumen profecti sunt. Ita Livius.

¶ Prætores post hac cum omne id tempus contrahendis sociarum ciuitatum auxilijs recreandisque ab terrore aduersæ pugna militum animis, consumpsissent suppleto exercitu iterum collatis signis atrox prælium inierunt, heinc inflatis recenti victoria Hispanis, ilinc Romanis militibus priore ignominia accensis.

¶ Cæsi Hispani adeo, vt ex numero supra XXXV. milium quatuor milia effugerint, tria tantum milia qui arma retinuerunt, in propinquum montem se receperint, mille semiermes per agros palati sint.

¶ Romani, sociisque paulo plus sexcenti, & prouincialium auxiliorum CL. ferme ceciderunt, Tribuni militum quinque amissi, & pauci equites Romani. Pro concione postero die laudati, donatique phaleris, catellis, ac fibulis, equites, & Centuriones, quorum maxime opera fusi essent hostes.

¶ Hæc eo anno quo App. Claudius. M. Sempronius Coss. fuerunt

sunt gesta.

¶ Insequenti anno, quo P. Claudius, L. Porcius erāt Cōs. in Hispania vltiore, fractis proximo bello Lusitanis, res quietæ fuerunt, vt tradit Liuius.

¶ Ex quo intelligimus prælia duo, quæ paulo ante retulimus, cum Lusitanis, ac Celtiberis fuisse.

¶ Id etiam ex eo patet, quod veteres prætores. C. Calpurnius Piso, & L. Quintius Crispinus, qui eas pugnas pugnauerant, Romam cum redissent, vtriusq; magno Patrum consensu triumphus est decretus.

¶ Prior. C. Calpurnius de Lusitanis, & Celtiberis, paucos post dies L. Quintius ex iisdem Lusitanis, ac Celtiberis triumphauit.

¶ Insequenti anno vltior Hispania in pace fuit, quia P. Sēpronius longus, cui ea decreta erat, diutino morbo esset implicitus, & nullo laceflente peropportune quieuerant Lusitani.

¶ Hæc Liuius in fine libri noni, quartæ Decadis. Ex quo etiam patet illa tempestate, belli, pacisq; momenta præcipue panes Lusitanos fuisse.

¶ Inde Cōs. Cn. Babio Pamphilo. L. AEmilio Paulo, anno ab vr̄be condita. DLXXII. P. Manlio Hispania vltior obuenit, quā & priore prætura obtinuerat inquit, Liuius, quæ tunc P. Sēpronius pro prætoris morte, sine imperio fuerat. Is secūda aliquot prælia cū

Lusitanis fecit, quæ Liuius non explicat.

¶ A. Posthumio Albino, & Calpurnio Pisone Cos. Hispanias sortiti Praetores. L. Posthumius Albinus posteriorem, citeriorem Tib. Sempronius Gracchus. Qui bene re gesta centum quinque oppida ad deditionem coegit.

¶ L. autem Posthumium eadē æstate in Hispania vltiore bis cum Vaccæis egregie pugnasse, & ad XXXV milia hominum occidisse scribit Liuius.

¶ Codicem ego Liuij manu scriptum ab amico quodam accepi, in quo non cum Vaccæis, sed cum Bracariis habebatur, sicut, & in Badiana editione legitur, probante Henrico Glareano docto, ac diligenti homine.

¶ Hoc aliquando Ioanni Vascæo indicaui, eramq; in eam lectionem propensus videlicet, quia in vltiore Hispania Vaccæi non sunt, Bracari autem, iuxta vetustiorum terminationem, sicut, & nostro æuo ad Lusitaniam pertinuerint.

¶ Quod si ita esset emendari oporteret Liuij quoq; epitomen, libro quadragesimo primo, ac pro Vaccæis, reponendi Bracari.

¶ Verum postea expendens Liuij paulo superius verba. vbi sic scribit: Eodem anno in Hispania. L. Posthumius, & Tib. Sempronius propr. comparauerunt ita inter se, vt in Vaccæos per Lusitaniam iret Albinus, inde in Celtiberiā reuerteretur, Gracchus, quod maius ibi bellum esset, in vltima Celtiberiā penetravit, non audeo quidquam immutare.

¶ Videtur enim Liuius finem consilij, quo inter proprætore conuenerat posuisse, nempe, vt in Vaccæos per Lusitaniam iret Albinus, sicut, & Tib. ipse Gracchus Mundam vltioris prouinciæ urbem oppugnauit, accepit. Ita enim è rep. fore vterq; existimauit.

¶ Gracchus prætor ibidem iterum ducenta oppida expugnauit, & cepit. Ibidem, hoc est, in citeriore Hispania, iterum, quia iam ibi cætum quinque ad deditiōem coegerat, ergo in citeriore, non in vltiore prius legendum.

¶ Quonam igitur modo in vltiore Hispania gesta res fuisse narratur. Videlicet quia proprætore vltioris erat Albinus, & finitimi Lusitanis, Asturibusq; Vaccæi, vt i superiore libro, quum terminos Lusitanix definiebamus ex Strabone ostendimus, etiã si eas pugnas idem extra Lusitaniam Albinus pugnauerit.

¶ Nisi & illic emendandus Liuij codex sit, vt legatur in Bracaros per Lusitaniam iret Albinus. Nam si cum Vaccæis, & non cum Bracaris, hoc est cum Lusitanis eæ pugnx fuissent, que iure Posthumio Albino de Lusitanis decretus est triumphus, non autem de Vaccæis.

¶ Verba Liuij hæc sunt Decadis quintæ lib. primo. Triumphus ex Hispania deinde duo continuo acti. Prior Sempronius Gracchus de Celtiberis, socijsq; eorum, postero die L. Posthumius de Lusitanis, alijsq; eiusdem regionis Hispanis, triumphauit. Docti examinent.

¶ Vnum addam, apud Orosium perperam mutatas esse prouincias. Tiberium enim Sempronium in vltiore Hispania centum quinque oppida, vt verus habet codex, non centum quinquaginta, vt vulgata editio ad deditiōem coegisse scribit. Eadem autem ætate. L. Posthumium in citeriore quadraginta milia hostium bello interfecisse.

Triumpharunt anno ab vrbe condita quingentesimo septuagesimo quinto.

¶ Quinto Opimio Nepote. Lucio Posthumio Albino Cofs. circa sexcentimum vrbis annum a Lusitanis per arma vexatos fuisse Romanos scribit Iulius Obsequens in libello de Prodigijs. Quamquam Consulum prænomena pèrperam sint posita. Quinti enim prænomen Opimio fuit, Lucij vero prænomen Posthumio, vt patet ex tabulis Capitolinis, sic Q. Opimius. Q. F. Nepos. L. Posthumius. S. P. F. L. N. Albinus.

¶ Posthumio tamen in magistratu mortuo, in eius locum, M. Acilius Glabrio successit.

¶ Eodem Auctore. M. Marcello, & L. Valerio Cofs. in Lusitania varie pugnatum. Consentit epitome Liuij lib. 46. Hi autem Cofs. M. Claudius Marcellus & L. Valerius Flaccus, fuere anno ab vrbe condita DCL.

¶ His Cofs. L. Mummi. L. F. L. N. proprætorẽ de Lusitanis triumphasse, ostendit in Iberico Appianus, & qui in Capitolinas tabulas commentarios edidit.

¶ Mendose legitur apud Eutropium libro quarto. L. Memmius in Hispania bene pugnavit. Nam cum hic sit, qui postea a deuictis Achaïis, & Corinthijs, Achaïcus sit appellatus, certum est, Achaicum L. Mummiũ, L. F. L. N. fuisse, non L. Memmium.

¶ Per hæc ipsa tẽpora, L. Licinio, Lucullo, Aulo Posthumio Albino Cofs. Hispaniense bellũ, quum parũ prospere aliqueties gestum, ita

confudisset civitatem Romanam, ut ne is quidem inuenirentur, qui aut Tribunatam exciperent, aut legati ire vellent, P. Cornelius Scipio Æmilianus, L. Pauli F. Africanus nepos, sed adoptivus, qui, & ipse postea Africanus est appellatus, processit, & excepturum se militiae genus quodcumque imperatum esset, professus est: Quo exemplo ad militandi studium omnes invitavit.

¶ Eisdem Coss. Servius Sulpicius Galba prætor, male aduersus Lusitanos pugnavit, inquit, Livij abbreviator. Quam rem superiori volumine a nobis tractantibus loco latius repetere est visum, ex quarto Orosij libro capite XXXII.

¶ Sergius autem Galba prætor a Lusitanis magno prælio victus est, universoque exercitu amisso, ipse cum paucis vix elapsus evasit, ex qua ignominia, quum videret se postea Galba staturisset, in majorem, ac plusquam barbarum facinus perpetravit. Quod Orosius ita narrat.

¶ Igitur in Hispania Sergius Galba prætor, Lusitanos circa Tagum non habitantes, qui voluntarios in delitione recepisset, per scelus interfecit. Simulas enim de commodis eorum se acturum fore circumpositis militibus, cunctos inermes, incautosque prostravit. Quæ res Hispaniæ universæ, propter Romanorum perfidiam, causa maximi tumultus fuit. Valerius Max. libro nono capite de perfidia, sic ait.

¶ Servius quoque Galba summæ perfidiæ. Trium enim Lusitaniæ civitatum, convocato populo, tanquam de commodis eius acturus, novem milia in quibus flos Juventutis consistebat, electa, & armis exuta, partim cruciavit, partim vendidit. Quo facinore maximam cladem (codex manu scriptus habet parte) barbarorum, magnitudine criminis antecessit.

¶ Accusavit acriter M. Caro Galbam, pro interfectis contra inter-

positam fidem Lusitanis, vt testatur in Bruto M. Tullius, & obiter in diuinatione, quod explicat apertius Asconius Pædianus, & Liuij epitome libro quadragesimo nono.

¶ **Ætatis** autem nonagesimum annum agebat. Cato teste Liuij Decadis quartæ libro nono, quum Galbam accusauit, ardentissima oratione, quam in origines suas retulit.

¶ **Reus** vero Galba, quum se damnari videret, complexus duos filios prætextatos, & C. Sulpitij filium cuius tutor erat, ita miserabiliter pro se loquutus est, vt rogatio antiquaretur.

¶ **Misericordia** ergo inquit, libro 8. cap. 1. Valerius Maximus, illam quæstionem nõ æquitas, rexit. Cæterum de prænomine Galbæ, quod alias Seruius, alias autē Sergius habetur, si quis forte inquirat, nescio an facere satis omnino possim.

¶ **Nam** Cicero loco a me citato Seruium habet. Pædianus, & Orosius Sergium. Epitome Liuij prius Seruium, deinde Sergium. Liuius ipse vbi de accusatione eius meminit Sergium. At libro quinto decadis quintæ quum scribit Galbam impedire conatum, ne de capto Rege Perse, deuictaq; Macedonia. L. AEmilio Paulo triumphus decerneretur, ac M. Seruilium pro L. AEmilio ad populum verba facientem inducit, vbiq; cum Seruium Sulpicium Galbam nominat.

¶ **Valerius Maximus** in altero locorum modo citatorum Sergium, in altero vero Seruium, quemadmodum libro sexto capite quarto, de Scipione cum ait. Seruius Sulpicius Galba, quæ varietas in impressis codicibus est. In manu autem scripto, vbique Seruium inuenio.

¶ Plutarchus in Catone Seruissimum, quod parum abest a Seruio. Suetonius vero in Galba Caesare, cuius familiam ab hoc Galba deducit, Sergium semper vocat, familiam, inquit, illustravit Sergius Galba consularis temporum suorum eloquentissimus, quem tradunt Hispaniam obtinentem triginta Lusitanorum milibus perfidia trucidatis, Viriati bellum causam exitisse. Eius quoque filios, alterum Caium, alterum Sergium nominat.

¶ Ex quibus tranquilli locis, in praenomen Sergium pedibus prope iam ibam, nisi me Eutropius libro septimo revocasset. Scripto enim Neronis obitu, huic ait Seruius Galba subcessit antiquissimae nobilitatis Senator.

¶ Non ergo quicui donec Dionis Graeco Auctore consulto libro quinquagesimo septimo inueni Seruium, non Sergium ab illo nominari.

¶ Quare magis ad Seruii praenomen animus iam inclinat. Varietatem autem ex compendio scribendi euenisse puto. Nam praenomina cum fere compendio notentur, factum est, ut S E R. a quibusdam Seruius, ab alijs autem Sergius legeretur.

¶ Sane tamen S E R. magis Seruium notat, quam Sergium, ut mea fert opinio. Ego Sergium praenomen quatuor literis scriberem, sic. S E R G. ut Dionem video fecisse in initio eiusdem libri.

¶ Quod si opinioni huic meae obiciatur etiam tribu. S E R G I A M. literis tantum tribus scribi, & Sergium intelligi, ut in Tarracoeni cippo vidi. P. FABIO. P. F. SER. L. E P I D O. respondebo in tanta nota tribu nihil opus fuisse pluribus literis. Ac in praenomine quod ad hoc, vel ad illud trahi poterat in Sergio quarta litera fuisse necessariam.

¶ Tamen ex Suetonio, quam ex Orosio Serui Galba perfidia, ac crudeli-

tatē maximi tumultus vniuersæ Hispaniæ, ac demum Viriātini belli causam fuisse didicimus, vt dederit Roma poenas impuniti Galbæ qui contra ius, etiam inter extremæ barbariæ hosteis, sanctum, & inuiolabile vel nouem milium, vt Valerio placuit, vel milium triginta, vt Tranquillo, nefaria se cæde polluerit, & quem contra summi viri Catonis iustam acrimoniam, trium puerorum misericordia noxæ capitali exemerat.

¶ Anno igitur ab vrbe condita D C V I I. Cn. Cornelio Lentulo. L. Mummio Nepote Coss. Lusitanos Viriatus crexit. De quo hæc Auctores.

¶ Florus. Vir calliditatis acerrimæ. Qui ex venatore latro, ex latrone subito dux, atq; imperator, & si fortuna cessisset Hispaniæ Romanus, non contentus libertatem suorū defendere per quatuordecim annos, omnia citra, vltraq; Iberum, & Tagum igni, ferroq; populatus, castra, etiam prætorum, & præsidum aggressus, cum Claudium Vnimanum pene ad internicionem exercitus cecidisset. Insignia, trabes, & fascibus nostris, quæ cæperat in montibus suis, tropæa fixisset. Tandem eum Fabius Maximus consul oppresserat, sed ab successore Seruilio violata victoria est. Quippe qui conficiendæ rei cupidus, fractum ducem, & extrema deditiōis agitantem per fraudem, & insidias, & domesticos percussores aggressus, hanc hosti gloriam dedit, vt videretur aliter vinci non potuisse.

¶ Iustinus. in tanta sæculorū serie, nullus illis dux magnus præter Viriatum fuit, qui annos decem Romanos varia victoria fatigauit. Adeo feris propiora, quàm hominibus ingenia sunt. Quem ipsum non Iudicio populi electum, sed vt cauendi scientem, declinandorumq; periculorum peritum, sequuti sunt. Quin et ea uirtus, continentiaq; fuit vt quum consularis exercitus frequenter vicerit, tantis rebus gestis, non armorum, non vestis cultum, non deniq; victum mutauerit; Sed in eo habitu, quo primum bellare cœpit,

periclerauerit vt quiuís gregarius miles, ipso imperatore etiam opulentiór videretur.

¶ Velleius in posterioris voluminis initio. Triste deinde, & contumeliosum bellum in Hispania, duce latronum Viriato, sequutum est, quod ita varia fortuna gestum est, vt sæpius Romanorum gereretur aduersa. Sed interempto Viriato fraude magis, quam virtute Seruiliij Cæpionis, Numantinum grauius exaglit.

¶ Eutropius. Quintus quoq; Cæpio ad idem bellū missus est, quod quidem Viriatus contra Romanos in Lusitania gerebat. Quo metu Viriatus a suis interfectus est, quum quatuordecim annos Hispanias aduersus Romanos mouisset. Pastor primo fuit mox latronum dux, postremo tantos ad bellum populos concitauit vt ad ferror contra Romanos Hispaniæ putaretur.

¶ Plinius in libello de viris Illustribus. Viriatus genere Lusitanus, ob pauperatē primo mercenarius, deinde alacritate vector, audacia latro, ad postremum dux, bellum aduersum Romanos sumpsit, eorumq; imperatorem Claudium vnimanum, deinde C. Nigidium oppressit. Pacem a Popillio maluit integer petere, quam victus: Et quum alia dedisset, & arma retinerentur, bellum renouauit. Cæpio quum vincere aliter non posset duos satellites pecunia corrupit, qui Viriatum humi depositum perimerent. Quæ victoria, quia emptæ erat a senatu non fuit probata.

¶ Orosius libro quinto capite quarto. Viriatus in Hispania, genere Lusitanus homo pastoralis, & latro, primo infectando vias, deinde vastando prouincias, postremo exercitus Prætorum, & consulum Romanorum vincendo, fugando, subigendo maximo terrori Romanis omnibus fuit. Siquidem Iberum, &

Tagum maxima, & diuersorum locorum flumina late transgrediēti & peruaganti. C. Vtilius prætor occurrit. Qui continuo caeso usq; ad intermissionem pæne omni exercitu suo, vix ipse prætor cū paucis fuga lapsus euasit.

¶ Deinde C. Plautium prætorem ipse Viriatus multis præliis fractum fugauit. Post etiam Claudius Vnimanus cum magno instructu belli contra Viriatum missus, quasi pro abolenda superiore macula, turpiorem ipse auxit infamiam. Nam cōgressus cum Viriato vnuerfas, quas secū adduxerat copias, maximasq; vires Romani amisit exercitus. Viriatus trabeas, fascēs, cæteraq; insignia Romana, in montibus suis tropæa præfixit.

¶ Eodem tempore trecenti Lusitani cum mille Romanis in quodam saltu contraxere pugnam. In qua septuaginta Lusitanos, Romanos autem trecentos viginti ce. idisse, Claudius refert. Et cum victores Lusitani sparsi ac securi abissent, vnus ex ijs longe a cæteris segregatus, quum a circumfusijs equitibus pedes ipse deprehensus, vnus eorum equo lancea perfoisso, ipsius equitis ad vnum gladij rectum caput descuisset, ita omnes metu perculit, vt prospectantibus cunctis ipse contemptius, atq; otiosius abscederet.

¶ Et paulo post, L. Cæcilio Metello, Q. Fabio Max. Seruiliano Coss. Igitur Fabius consul contra Lusitanos, & Viriatum dimicās, Bacciam oppidum, quod Viriatus obsidebat, depulsijs hostibus liberauit, & in deditiōem eum plurimis alijs castellis recepit. Fecit facinus etiam vltimis barbaris Scythiæ, non dicam Romanæ fidei, & moderationi execrabile. Quingentis enim principibus eorum, quos societate inuitatos, deditiōis iure susceperat, manus præcidit.

¶ Pompeius sequentis anni consul fines Numantinorum ingressus accepta maxima clade discessit; non solum exercitu pæne omni

profligato, verum etiam plurimis nobilium, qui ei militiæ aderant, interemptis. Viriatus autem cum per quatuordecim annos Romanos duces, atq; exercitus propriuisset, insidijs suorum interfectus est. In hoc solū Romanis circa eum fortiter agentibus, quod perquissores eius indignos præmio iudicarunt.

¶ Sex. Iulius Frontinus stratagematum libro secundo capite quinto. Viriatus ex latrone dux Celtiberorum, cedere se Romanis equitibus simulans, usq; ad locum voraginosum, & præaltum eos perduxit, & cum ipse per solidos, ac notos sibi transitus euaderet Romanos ignaros locorum, immersosq; limo cecidit.

¶ Celtiberorum illum ducem appellat, quoniam non contentus uniuersam Lusitaniam ademisse Romanis, ultra Iberum bella transfrens, Celtiberiæ etiam populos occupauit, & aduersus Romanos erexit. Multa alia in libris his magni, ac sapientis ducis argumenta Frontinus de Viriato prodidit, quæ peti inde possunt.

¶ Epitome Liuij libr. 2. Viriatus primum in Hispania, ex pastore venator, & ex venatore latro, mox iusti quoq; exercitus dux factus est, & uniuersam Lusitaniam occupauit. M. Verilium prætorem, fuso eius exercitu, cepit. Postquam C. Plautius prætor nihilo felicius rem gessit, tantumq; terrorem is hostis intulit, ut aduersus eum consulari opus esset, & duce, & exercitu.

¶ Et libro quinquagesimo quarto, Quintus Fabius proconsul, rebus in Hispania prospere gestis, labem imposuit pace cum Viriato aqvis conditionibus facta. Viriatus a proditoribus, consilio Seruili Capionis interemptus est, & ab exercitu eius multum imploratus, ac nobilissime cumulatus, vir, duxq; maximus per quatuordecim annos, quibus cum Romanis bellum gessit, frequentius superior.

¶ Hæc scriptores de Viriato, quæ omnes latronē, latronumq; ducem initio fuisse dicunt. Quemadmodū Strabo lib. tertio. Noster quoq; Cicero libro de officiis secundo. Quin etiam leges latronum esse dicuntur, quibus parent, quas obseruēt. Itaq; propter æquabilem prædæ partitionem, & Bargulus Illyricus, de quo est apud Theopompum, magnas opes habuit, & multo maiores Viriatus Lusitanus, cui quidem exercitus nostri imperatoresq; cesserunt. Quem C. Lælius, is qui sapiens vsurpatur prætor fregit, & comminuit, ferocitatemq; eius ita repressit, vt facile bellum reliquis traderet.

¶ Vbi quoq; aduertendum, quam Viriati attenuet summus Orator victorias. Cui quidem exercitus nostri, imperatoresq; cesserunt: Cesserunt verecunde, inquit quidam, quum victos significet. At vero C. Lælium quo ambitu, qua verborum amplitudine attollit: fregit, & comminuit, ferocitatemq; eius repressit.

¶ Et in Bruto. Egregium Viriati bello reperimus fuisse Lælium.

¶ Atqui nisi Seruilius Cæpio Lælij in consulatu collega, pecunia, qui Viriatum interimerent corrupisset, nondum sane debellatum erat. Alioqui quid est quod ait Plinius, Cæpio quum vincere aliter non posset, duos satellites pecunia corrupit, qui Viriatum humi depositum perimerent?

¶ Redeo ad latronis nomen. Mihi videtur inuidiosius id a Romanis in magni viri odium inculcatum, latronem autem, aut latronum ducem, aliter intelligo, vt & Linius de Masinissa Decadis tertiæ libro nono ait, Inde nocturnis primo, ac furtiuis incursionibus, deinde aperto latrocinio infesta omnia circa esse; maxime vti Carthaginiensis ager, quia & plus prædæ, quam inter Numidas, & latrocinium tutius erat. Et statim vix regium videbatur, latronem vagū in montibus consecrari. Latro autem vagus Masinissa erat, debitum

sibi regnum reposcens. Ita ergo quum propter Galbæ perfidiam, alienissime à Romanis essent animo Lusitani, Viriato pastori primum inde venatori, & qui mercenariam vecturam faceret, viro tamen calliditatis accerrimæ, periculorumq; declinandorum perito adhæserè nonnulli, cum quibus incursiones, ac latrocinium aduersus Romanos, Romanorumq; socios exercebat.

Quuius felici audaciæ, quum ex Romanorum recēti iniuria multi fauerent, & copiæ indies maiores accrescerent, iusto tandem exercitu congregato, electus dux, ad bellum iam intrepide, patriamq; liberandam, non autem ad latrocinium processit. Quippe quuius miram virtutem, continentiamq; adeo Iustinus prædicet, vt tantis rebus gestis, neq; cultioribus armis, quam careri, sit vsus, neq; vestitum neq; victum mutauerit, vt quuius gregarius miles ipso imperatore opulentior videretur. Quæ animi moderatio in latronum moribus esse non solet.

Interfecto, Seruili Cæpionis opera a duobus domesticis satellitibus Viriato, quum interfectores eius præmium a Scipione consule peterent, responsum est, nunquam Romanis placuisse, imperatores a suis militibus interfici, vt ait Eutropius.

Duplicem in eius corde perfidiam accusat Valer. Maximus libro nono capite sexto Alteram amicorum eius, quod eorum manibus interemptus est. Alteram Quinti Seruili Cæpionis, quod is sceleris huius auctor, promissa impunitate fuerit, victoriamq; non meruerit, sed emerit.

Imperatores igitur Romani, quos Viriatus deuicisse legitur, fue-

rehi. Prætores C. Vetilius, vt Orosius, siue M. Vetilius, vt Epitome Liuij habet. C. Plautius, Cl. Vnimanus. C. Nigidius, cum M. Popillio Lænate, tunc prætore, vt arbitrator. Nam consulatum non iniit, nisi post, Quintum Seruilium Cæpionem, quo agere domesticis insidijs periit Viriatus. Cum Popillio ergo, adhuc integer de pace agitauit. Sed quia tradere arma poscebatur, quod ea res videtur victi esse confessio, bellum renouauit.

¶ Cum Lælio varie pugnauit. Nam si cum Lælius tam fregisset, quam in eius gratiam iactat Cicerō, nequaquam censuisset Senatus, vt bellum aduersus Viriatum, non iam per prætores, sed per consules administraretur.

¶ Cum Q. Fabio Maximo consule etiam varie pugnauit. Cum eodē postea proconsule varie quoq. Quare cum eo Fabius æquis conditionibus pacem fecit, qui tamen bonam ei Lusitanie partem ademisset. Vnde labem prospere gestis a se rebus imposuisse Fabius est iudicatus. Proconsul tum erat Fabius, vt patet ex Liuij Epitome. Emendandus est Flori locus paulo ante citatus. Tandem cum Fabius Maximus consul oppresserat. Sine dubio enim legendum proconsul: Nam Fabius anno vrbs D. C. XII. consul fuit. Postquam fuere C. N. Seruilius Cæpio, & Q. Pompeius Rufus. Quorum anno prorogatum Fabio imperium est, vt pro consule aduersus Viriatum ex parte affectum bellum tandem conficeret.

¶ Anno sequenti designati Coss. C. Lælius sapiens, & Quintus Seruilius Cæpio auctor exdis Viriati, vt ex Eutropio ostensum ante est. Igitur pace rursus turbata futurus victor apparebat Fabius, nisi. Q. Seruilius Cæpio, qui post C. N. Seruilium Cæpionem fratrem, & Q. Pompeium Rufum consul est designatus, bellum cum Viriato successor insidijs victoriam corrupisset.

¶ Manent adhuc in Lusitania aliquot monumenta militum Romanorum, qui in Viriatio bello occisi sunt, ut in territorio Eborensi, Pomariensi prædio, hoc, quibus ego testis sum oculatus.

L. SILO. SABINVS. BELLO CONTRA
VIRIATVM. IN EBOR. PROV. LVSIT.
AGRO. MVLTITVDINE TELOR. CON-
FOSSVS AD. C. PLAVT. PRAET. DELA-
TVS HVMERIS. MILIT. H. SEP. E. PEC.
MEA. M. F. I. IN QVONEMIN. VELIM
MECVM, NEC SERV. NEC LIB. INSE-
RI SI SECVS FIET. VELIM. OSSVA QVO-
RVM QVOMQ. SEPVLCHRO MEO ERVI.
SI PATRIA LIBERA ERIT.

Id est.

¶ Lucius Silo Sabinus bello contra Viriatum, in Eborensi provin-
cia Lusitanie agro, multitudine telorum cōfossus, ad Caium Plau-
tinum prætorem delatus humeris militum, hic sepultus est. Pecunia
mea mihi fieri iussi, in quo neminem velim mecum, nec servum, nec
liberum inferi. Si secus fiat, velim ossua quorum quomq, sepulchro
meo erui. Si patria libera erit.

¶ Honoratus Ioannes Valētinus, vir & natalibus, & luculenta eru-

ditione nobilis, & hoc, & tria, quæ subijciam a Floriano Campensi accepta mihi Olisipone ostendit. Sed ego illi hoc emendatius tradidi. Alterum etiam ibidem simul inuentum esse narrabat, quod ego & si diligenter perquisiui, hæcenus tamen inuenire non potui, esse autem ferebat istiusmodi.

Q. LONGINVS. TARTAREO ABSORPT:
HIATV. ANTE TEMPVS. ARM. HOST.
IN CAMPIS LVSITAN.
M. REGVLVS. TRIB. MIL. MAR. SARCOPH:
OSSA CONTEXIT. VALETE MILIT. ROMANI

Hoc est.

¶ Quintus Lōginus tartareo absorptus hiatu ante tempus armōrū hostiliū in campis Lusitaniæ. Marcus Regulus Tribunus militum marmoreo sarcophago ossa contexit, valete milites Romani.

¶ Et hoc prope Visæum Urbem.

L. AEMIL. L. F. CONFECT. VVLNERE. HOST. SVB
NIGIDIO. COS. CONT. VIRIATVM LATRONEM
LANCIENS. QVOR. REMP. TVTARAT. BASIM
CVMVRNA. ET. STATVAM IN LOCO PVBL. EREX.
HONORIS. LIBERAL. QVE ERGO.

Hoc est.

¶ Lucio AEmilio Lucij filio confecto vulnere hostili sub Nigidio consule contra Viriatum latronem, Lancienses, quorum Remp. tutarat basim cum vrna, & statuam in loco publico erexerunt honoris liberalitatisq; ergo.

¶ Hoc quoq; neq; ego vidi, neq; C. Nigidium consulem Viriatino bello fuisse inuenio, nisi consulari potestate bellum gessisse dicamus quem a Viriato oppressum dicit Plinius. Fertur etiam testamentum Galli Favonij, quod retulit Marlianus in vrbis descriptione, in Lusitania repertum, quod ab Iacobo Simoneta Pisaurienti Episcopo, & Rotæ auditore, se accepisse ait, in hæc verba.

EGO GALLVS FAVONIVS IOCVNDVS. P. FAVONII F.

Qui bello contra Viriatum obcubui, Iocundum, & Pudentem filios em, & Quintia Fabia coniuge mea ortos, & bonorum Iocundi patris mei, & eorum quæ ipse mihi acquisiui, heredes relinquo, hac tamen conditione, vt ab vrbe Roma huc veniant, & ossa hinc mea intra

quinguennium exportent, & via Latina condant, in sepulchro iussu meo condito, & mea voluntate.

¶ In quo velim neminem mecum, neque servum, neque libertum inferi. Et velim ossa quorumcumque sepulchro statim meo eruantur, & iura Romana serventur, in sepulchris, ritu maiorum retinendis voluntatem testatoris.

¶ Et si secus fecerint, nisi legitimæ oriatur causæ velim ea omnia quæ filiis meis relinquo, pro reparando templo Dei Syluani, quod sub Viminali monte est, attribui. Manesque mei a Pontifice Max. & a flaminibus Dialibus, qui in capitolio sunt, opem implorent, ad liberorum meorum impietatem vlciscendam.

¶ Teneanturque sacerdotes Dei Syluani me in urbem referre, & sepulchro meo condere.

¶ Volo quoque vernas, qui domi mee sunt omnes a prætore Urbano liberos cum matribus dimitti, singulisque libram argenti puri, & vestem vnam dari, in Lusitania in agro. VIII. cal. Quintiles bel. 16 Viriātino.

¶ Testamentum hoc paulo diuersius mihi Honoratus Ioannes Floriani Campensis manu descriptum, communicauit, hoc modo.

EGGALLVS FAVONIVS TOCVNDVS. L. F.

Qui bello cont. Viriatum occub. locundum, & Pudentem

fili. ex test. herr. relinquo, & bonor. locundi

patr. mei, & eor. quæ mihi ad qua suui. hac

tamen conditione, vt ab vrbe Roma huc ve-

niant, & ossa mea intra quinquen. e Lusitan.

export. via Latina condant sepulch. marm.

cond. mea voluntate, si secus fec. nisi legiti-

ma oriant cause, velim ea omn. quæ fili.

relinquo, pro templo Dei Syluani reparando

adtribui. Manesq. mei opem pont. Max. &

Flaminum Dial. qui in capitolio sunt, implo-

rent, ad impiet. contra fili. vleiscendam.

Teneanturq. sacerdd. Dei Syluani me in

urb. referre, & sepulch. me. cond.

Velim quoq. quotquot domi meæ vernæ

sunt, liberos a Pratore, cum matrib. dim-

itti, singul. quæ libram arg. et vestem dari.

Act. VI Kalend. Quint. R. Galbæ. Q. AVREL. Cos.

DECVR. Transcudani hoc testam. ore eiusd.

Galli. F. AV. emisit lapide iussere adsculpi.

¶ Displicent tamen mihi affectata hic aliquot compendia contra se-
culi illius morem. Ac nescio, an ita in marmore sit, an magis ita Flo-
rianus tradere voluerit, quo antiquitatem suo iudicio maiorem re-
præsentaret, si lectori mutilatis dictionibus negotium facesseret.

¶ Onuphrius Panuinius in primum fastorum anno vrbis condicæ
DCX. huius etiam meminit, horum, inquit, consulum mentio est, in
testamento Galli Fauonis secundi, qui bello Viriatino cecidit, ita.
ACTVM. VI. KAL. QVINTILEIS. SER.

GALBA L. AVRELIO Coss. & de Viriato satis-
iam multa.

¶ Decius inde Iunius Brutus, M. Iunii Penni filius, quum circa vr-
bis annum DCXVI, una cum P. Corn. Nalica, qui Serapio appel-
latus est, consulatum gereret, in Hispaniam venit, & is qui sub Vi-
riato militauerant, agros, oppidumq; dedit, quod Valentia nuncu-
patum est. Ex epitome L. iij. Meminit etiam huius rei Sabellicus
quintæ Aeneados libro nono. Et nos in Vincentio Martyre, vt li-
queat a Lusitanis cæterisque Viriati militibus Valentiam esse con-
ditam & nominatam.

¶ Fabulam vero inanem esse, eam conditam ante Romam, & Romin
appellatam a Romo Rege nescio quo, apud commentitium Mane-
thonem reperto. Quæ tamen fabula Floriano Campensi, & quibus-
dam ex neotericis Hispanicarum antiquitatum scriptoribus non
displicuit.

¶ Brutus igitur hinc Lusitaniam vsq; ad Oceanum perdomuit. Quã-
quam vt Valerius Maximus libro sexto, capite quarto ait, pæne to-
ta se ei sponte dederat, præter Cinaniam urbem, quæ pertinaciter
arma retinebat, vt in superioribus diximus, quum qualis nam gens
Lusitani fuissent, disseruimus.

¶ Adortus etiam Bracaros, Callæciæ gentem Callaicorum, qui Lusi-
tanis auxilio venerāt, sexaginta milia bello asperrimo, atq; difficili,
quamuis incautos circumuenisset, oppressit, in eo prælio, inquit O-
rosius libro quinto capite quinto, quinquaginta milia occisa, sex mi-
lia capta referuntur, pauci fuga euasere.

¶ Propter hanc igitur de Callaicis Bracaris victoriam, Callaici co-

gnomen non autem a cætera Callæcia Brutum esse adeptum, hinc colligo, quod Strabo libro tertio. Vbi annis Minij mentionē fecit, ita scribit. Hic expeditionis Bruti terminus est. Negligenter enim vertit interpres. Bruti Præturæ terminus, obiterq; notādū, iā nō cōsulē Brutū, sed Procōsulē, illic rē gessisse, eoq; tēpore illi ad Limiā cōtigisse, quod supra retulimus, quū Bracarorū flumina recēseremus

¶ Triumphavit autem de Lusitanis, & Callæcis, anno vrbis DCXVII. quod in tabulis Capitolinis ita notatur.

D. IVNIVS. M. F. M. N. BRVTVS. CALLAICVS.
ANNO DCXVII. PRO. COS. DE LVSITANEIS.
ET CALLAICEIS. EX HISPANIA VLT
RIORE.

Hoc est. **Decius vel Decimus Iunius Marci filius Marci nepos Brutus Callaicus** anno sexcentesimo decimo septimo proconsul de Lusitanis, & Callaiceis ex Hispania vltiore.

¶ Anno ab vrbe condita DCXLV. Q. Seruilius Cæpio. Q. Seruiliij Cæpionis superioris filius. C. N. nepos propretor de Lusitanis, & Hispania vltiore triumphavit.

¶ At anno DCXLIX. P. Rutilio Ruso. C. N. Manlio cons. exercitus Romanus a Lusitanis cæsus est. Quod nisi a Iulio Obse-

quente quatuor tantum verbis esset notatum, per ceteros Romanos scriptores penitus ignoraremus. Tamen de nominibus consulum Obsequens & Cassiodorus nonnihil variant, sed ego Onuphrio Panuino, qui eam rem exquisitius indagavit, adhæreo.

¶ Anno inde conditæ vrbis DCLII.C. Mario IIII. Q. Luctatio Cols. deuictis Lusitanis, pacatam vltiorem Hispaniam, scribit Obsequens. Non tamen a quo deuicti sint, expressit. Opinatur Panuinius a D. Iunio Syllano, propter Sexti Rufi verba: Rebellantes in Hispania Lusitanos, per D. Brutum obtinuimus, & vsq; Gades ad Oceanum peruenimus.

¶ Post, ad Hispanos tumultuantes Syllanus missus, eos vicit, Ego tamen & Obsequens, & Rufi verba, aliter intelligo. Nempe deuictis a Bruto Lusitanis, vltiorem Hispaniam fuisse pacatam, vsq; ad Gades, & Oceanum.

¶ Syllanum vero ad tumultuantes Hispanos missum, non autem singillatim ad Lusitanos. Ad quos autem tumultuantes missum intelligat non explanauit. Verum quia Panuino, & ceteris tabularum triumphalium explicatoribus ita videtur, ab illis non discedamus.

¶ Anno vrbis DCLV. L. Cornelius Dolabella de Lusitanis triumphauit. Quod Verrij Flacci tabulæ ita ostendunt.

L. CORNELIVS. L. F. L. N. DOLABELLA. PRO.

COS. EX HISPANIA. VLTERIOR. DE LV SIT.

AN. V. K. FEB.

Hoc est.

¶ Lucius Cornelius Lucij filius, Lucij nepos Dolabella præconsul ex Hispaniâ vltiorem de Lusitanis quinto Calendas Februarij.

¶ Quinto post anno, id est ab vrbe condita DC LX P. Licinius Crassus de Lusitanis triumphauit, testatur hoc Verrius Flaccus, sic.

P. LICINIVS. M. F. P. N. CRASSVS. ANNO. DCLX
PRO. COS. DE LVSITANEIS. PRID. IDV. IUNI.

Hoc est.

¶ Publius Licinius Marci filius, Publij nepos Crassus anno sexcētesimo præconsul de Lusitanis pridie Idus Iuni.

¶ Hunc in Lusitania, & ex Callæciæ parte quæ Bracarorū est bellū gessisse, inde conicimus, quod Strabo in calce libri tertij, tradit illū etiā cassiteridas insulas & regione Celtici promōtorij, pace cōciliasse.

¶ Sexcentesimo septuagesimo tertio vrhis anno sparso per Macedoniam, Pamphiliam, atq; Dalmatiam Romanorum bello, quū quod in Hispania erat, ob id remissius gereretur, paulisper interquieuerant Lusitani, donec discordijs ciuilibus Sertorianum exarsit, Syllanæ proscriptionis hereditas, ut inquit Florus.

¶ Quintus enim Sertorius, vir sūmæ quidē, sed calamitosæ virtutis ac magnæ in rebus bellicis peritiæ dux, quod Marij partes fuerat.

sequeutus, quū proscriptus à Sylla esset, excessit vrbe atq; Italia varijs casibus vbiq; iactatus.

¶ Cuius quid vitam, resq; gestas accurate perscripsit Plutarchus, & de eo multa ciuiliū bellorum libro primo Appianus, & libro tertio. L. Florus, quinto. P. Orosius, præter ea quæ sparsim Plinius Iunior de Illustribus Viris, Valerius Maximus, Frontinus, Obsequens, & alij adnotarunt, minime opus est in eam rem labore,

¶ Summatim ex Plutarcho, Appiano, atq; Orosio. dicant.

¶ Adscitus ex Africa a Lusitanis, cum duobus milibus, & sexcentis, quos Romanos vocabat, admixtis Afris septingentis, illinc venit.

¶ Adiuxit Lusitanorū quatuor milia peditū, & equites septingentos.

¶ Atq; tam exiguis copijs aduersus quatuor Romanorum duces, sub quibus erant peditū milia centū viginti, equitū septem milia, sagittariorū, & funditorū duo milia, & vrbes innumeræ, bellū gessit, quū ipse in initio viginti ratū Lusitanorū vrbes in sua ditione haberet.

¶ Validas non solum gentes, & vrbes, sed missos etiam aduersum se Romanos duces subegit.

¶ Cottam nauali prælio ad Mellariam superauit.

¶ Phidium prætorem ad Bætin, interfecitq; in ea pugna duo milia Romanorū ciuium.

¶ Domicium per Hirtuleium ducem oppressit. Quietiam Manili-
um Gallia procos. cum tribus legionibus, & mille quingentis
equiribus in Hispaniam transgressum, castris, copiisque nudavit, vt
Orosij verbis dicam, & pæne solum Ilerdam compulit refugere.

¶ Lucium procos. contriuit. Toranium a Metello missum cum to-
to exercitu delcuit.

¶ Ipsum Metellum in tantam compulit necessitatem, vt L. Lollius
ex Narbonēsi Gallia ei ferre auxilium cogeretur, & Pompeius ma-
gnus ex vrbe cum summa festinatione ea de causa mitteretur. Neq̃
enim habebat Metellus, quo se verteret.

¶ Aquilium a Metello missum cum sex milibus cecidit.

¶ Pompeium iam Pyrenæos montes transgressum bello excepit, po-
sitisq̃ iuxta castris superior fuit.

¶ Pompeium Palantiam obsidentem vi repulit. Et castra, quæ ad
Calagurrim erant, adortus, ad tria milia interfecit. Eodem Pom-
peio spectante Lauronem vr̃dem expugnauit, atq̃ incendit, neq̃ illē
tam magnifice Lauronensibus de se pollicitus, socijs pereuntibus
auxilium ferre ausus est.

¶ Quibus vitam ex incensa vrbe dedit Sertorius, in Lusitaniam mi-
serabili captiuitate traduxit.

¶ Ad Sucronem Pompeium prælio superatum fugauit, ita, vt vul-
neratus, & ex equo prostratus, pæne interfectus, & captus sit.

¶ Afraniū qui cornu sinistrum regebat, quū Sertorianos intentō in Pompeiū dūce pelleret, suorum intellecto periculo accurrens facile superauit, eiusq; milites dispersos occidit.

¶ Ad flumen Turiam Pompeiū male multauit & nisi Metellus superuenisset, actū de eo erat. Vnde illa Sertorii gloriatio, Ego puerū hūc, nisi venisset anus illa, castigatū verberibus, domū remisisse.

¶ Memmius Pompeij quæstor, & sororis eius maritus, ad Saguntum Sertorio superante, est interfectus.

¶ Et cū magna strage victor ad Metellū vsq; peruenisset, pilo percussus Metellus interierat, nisi a suis pudore nimio affectis protectus esset.

¶ Didium Lælium Pompeij legatum qui pabulatum exierat, scribit Obsequens, a Sertorianis interfectum.

¶ Et certe Sertoriani duces fere superiores erant. Præcipue Hirtuleius, qui initio Metellū antequā se Pōpeio iūgeret, multis præliis fatigarat, eodē cū eodē Metello apud Italicā Bæticæ provincie vrbe cōgressus, ex fiducia credo præteritarū victoriarū elatus, cōmissa pugna, viginti milibus amissis victus in Lusitania cū paucis profugit.

¶ At Sertorius post id cum Pompeio congressus decem milia militum eius interfecit, licet totidem, & ipse amiserit.

¶ In tantamq; desperationem duos egregios illos duces Metellum, atq; Pompeium adduxit, vt publice Metellus præmia statuerit ei, qui Sertorium necaret, centum argenti talenta, & viginti milia agri iugera, & si exul esset, veniam reductionemq; promitteret. Nempe, vt saltem proditione consequeretur, quod armis non poterat.

¶ Pompeius vero querulus ad Senatum scripserit, nisi sibi pecuniæ mitterentur se milites e provincia deducturum.

¶ Recipiebat se in hybernâ Sertorius in Lusitaniam, unde appetente verè, cum M. Perpenna legato suo, ad hosteis usq; in Celtiberiam properabat, Lusitanorum maxime opera semper vsus. Hoc disertè asserit Appianus.

¶ Eboram vero urbē ad hyemandū peculiariter elegerat, sagaci consilio, cum fere in medio sita sit Lusitanix, & solo fertili unde in omnes partes præsto esse poterat, si vsus eueniret.

¶ Ibi domum, quæ adhuc extat, & Iuniam Donacen domesticam, & liberos tres habebat.

¶ Inde cohortem vnā ad bellum duxerat, vti dicemus latius, quum ventum erit ad Vrbeis.

¶ Itra prospere in Hispania bellum gerentis Sertorii, quum fama etiam Pontum complectet. Mithridates, si ducem rei militaris peritissimum sibi foedere conciliasset, facilem de populo Romano victoriam se adepturum pollicebatur. De qua re non pigeat lectorem consulere Plutarchum.

¶ Ex quo, & qui vir, & qua probitate fuerit Sertorius, & quo amore patriam unde exulabat, prosequeretur, liquido intelliget.

¶ Simul quanto digni fuerint odio Perpenna, & qui cum eo in eadē magni ducis coniurauere.

¶ Quorum tamen omnium exitus, vt proditorum esse conueniebat, miser, atq; infœlix non multo post, omnino fuit.

¶ Id breuiter atq; eleganter Velleius paterculus de Perpenna loquens commemorat. Sertorium inquit, inter cœnam, Oscæ interemit; Romanisq; certam victoriam, partibus suis excidium, sibi turpissimam mortem pessimo auctorauit facinore.

¶ Item Marcellinus sub libri XXVI finem. Ad veteris perpennæ exemplum, qui post Sertorium inter epulas obtruncatum dominatione paulisper potitus è frutetis sub quibus latebat extractus, obblatusq; Pompeio eius iussu est interfectus.

¶ Sic decimo inchoati belli anno suorum dolis interfectus Sertorius victoriam quidem Romanis dedit verū sine vlla gloria, quod non virtute sed fraude obuenisset.

¶ Quo interempto Hispaniæ vniuersæ ciuitates vltro se Romanis dedidere, præter Calagurrim, & Vxamam, sed hanc Pompeius euerit, illam siue Afranius, vt scribit Orosius iugi obsidione confectam, atq; ad infame scelus, ex inopia coactam, vltima tandem cæde, incendioq; deleuit.

¶ Siue idem Popeius, vt in libro septimo capite sexto refert Valerius.

¶ Qui euere itaq; Lusitani. ac de Hispanis tam Metellus Pius, quàm CN. Pompeius magnus adhuc eques Romanus triumpharunt, anno vrbis DC LXXXII, vt tabulæ referunt Capitolinæ.

¶ Toto autem Sertoriani belli tempore nullum populo Romano vectigal ex Hispanijs fuisse, in oratione de Agrarijs legibus, contra Rullum conqueritur M. Cicero.

¶ Iulius inde Cæsar, post Urbanam præturam, vltiorem sortitus Hispaniam in qua prius sub Tuberone prætoræ quaestor fuerat, Lusitaniam, ac Callæciam imperio Romano subdidit. De qua re non pigeat lectorem repetere quæ ex Dione retulimus, quum de Monte Herminio ageremus.

¶ Sequuto paulo post triumuiratu, Cæsar Gallias, Asiam Crassus, Pompeius inuasit Hispanias, quas per legatos tres, M. Petreium, L. Afranium, & M. Varronem administrabat, donec ciuile bellum conflatum est.

¶ Ac Cæsar in Hispanias veniens, eas pro tempore quiescere coegit, M. Lepido procos. Citeriorem, Q. Cassio Longino Vltcriorem pro prætore obtinentibus. ¶ Quo tempore ad Dyrrachium Cæsar Pompeium obsidebat.

¶ Is Cassius Longinus inexplabilis auaritiæ, nec ob eam obscuræ crudelitatis homo, quum se prouinciæ odio haberi non ignoraret, magnasq; indies eius odij accessiones faceret, contra Prouincialium offensionem, exercitus amore sese munire studebat, donatiuorum largitionibus immoderatis, & præmiorum pollicitationibus, ex rapinis, grauissimisque oneribus.

¶ Sestertia igitur C. militibus pollicitus, Medobrigam oppidum in Lusitania, Montem Herminium quo Medobrigenses confugerant, expugnauit. Ibiq; imperator appellatus, iterum Sestertijs C. milites donauit.

¶ Videat qui velit Valerium, & Hispaniensis belli commentarium, atq; obiter Valerii codicem emendet, in quo perperam legitur. Munatius, pro Munatius, & attinguensium pro Atteguensium.

¶ Sufficiet hoc ex Dione ostendisse libro quadragesimo tertio ita scribente. Audiens autem in Attegua ciuitate magnam esse copiam commeatus.

¶ Ac paucis interiectis. Posteaquam vero milites intra urbem recepti sunt, Munatium Flaccum ad eos misit.

¶ Munatius ergo Flaccus vocabatur, atq; ita eum appellat Plutarchus in Catone.

¶ Præterea, inquit, quum Pompeius commendationes reis dari in Iudicijs consuetas, per legem vetuisset, ac postea ipse Munatio Flacco commendationem scripsisset, Cato qui in ea causa index erat, quum recitari cœpta est Pompeij commendatio, aures manibus clausit, legiq; illam prohibuit.

¶ Ut mendum quoq; sit apud eundem Plutarchum in Pompeio, ubi idem Catonis factum referens, Plancum eum, non autem Flaccum appellat.

¶ Nisi forte iidem Munatij, tam Flacci, quam Planci appellarentur. Probabile est Munatiam gentem in duas familias Flaccorum videlicet, & Plancorum, fuisse diuisam. Et ideo apud Plutarchum in Pompeio ex Flacco factum Plancum,

¶ Plancorum enim cognomen aliquot ex Munatijs habuisse, liquet ex L. Munatio Planco, qui cum M. Lepido triumpho R. P. C. consulatum gessit, & ex ode septima libri primi Carminum Horatii. Præterea ex inscriptione, quam extare Caietæ Onuphrius Panvinius in secūdum fastorum, & in libello de Romanorum nominibus, asseuerat. Ea est huiusmodi.

L. MVNATIVS. L. F. L. N. L. PRON.
PLANCVS. COS. IMPER. ITER. VII. VIR.
EPVLON. TRIVMPH. EX RÆTEIS
AED. SATVRNIFECIT, DE MANVBIIS
AGROS. DIVISIT. IN ITALIA BENEVENTI.
IN GALLIA COLONIAS DEDVXIT.
LVGDVNVM. ET RAVRICAM.

Hoc est.

¶ Lucius Munatius Lucij filius, Lucij nepos Lucij pronepos Plancus consul imperator iterum septemuir epulorum triumphavit ex Ræteis. Aedem Saturni fecit de manubijs, agros diuisit in Italia Beneuenti, in Gallia colonias deduxit Lugdunum, & Rauricam.

¶ Sed multum ab instituto diuertimus, propter Valerij locum.

¶ Redeo ad Munatium Flaccum, qui se Lusitanis stipatoribus munierat, quos tamen suæ crudelitatis satellites habuisse queritur Va-

lerius Dionysius. Subobscure narrat Hispaniensis belli commentarius, neq; Munatij, neq; Lusitanorum facta mentione:

¶ Petreianos, Afraniosq; milites, quod assuefacti cum Lusitanis essent, eorum more pugnare solitos, scribit Cæsar in primò belli ciuilibis commentario.

¶ In tantum autem Pompeij partes fouebant Lusitani, vt etiam illo iam interfecto, filijs C. N. & Sext. Pompeijs, in omnem euentum adhæserint.

¶ Transeo Cotonem vel potius, Catonem, vt alij habent codices, qui Atteguæ cum Lusitanorum præsidio, sub Munatio erat, & cum Tullio legato ad Cæsarem venit.

¶ A/cerrimi Pompeianarum partium defensores fuere, Philo tota Lusitania notissimus, ac Cæcilius niger, qui cum benemagna Lusitanorum manu Hispali contra Cæsarem, pro C. N. adolescentem mire laborarunt, multas ad Bætin naues incenderunt. Tandem victum ad Mundam sauciumq; nō deseruere. Sed quum, se Carteiam recepisset, sequuti sunt.

¶ De quo tradendo quum ciues legatos ad Cæsarem misissent, re intellecta Pompeius, vt in naues, quas ibi in præsidio habebat confugeret, scapham ingressus est.

¶ Sed pede casu funibus implicito, dum funem gladio secare nititur, pedis plantam gladio abscidit vt libro bellorum ciuiliū secundo ait Appianus. Vel talum intorsit, vt Hispaniēsis belli commentarius refert.

¶ Quum ab hostibus quæreretur, occurrente ad id Didio, qui Cæsarianæ classis Gadibus præfectus erat, ex naui, in qua curabatur egressus est, & in Lusitaniam profugiens, lectica ferebatur.

¶ Sed vulneribus, & intorto talo quum ad fugiendum tardaretur, in itinere a Didio deprehensus interfectus est, non ignaue se se protegens, inquit Appianus.

¶ Cuius caput Hispalin allatum Cæsar in conspectum iussit dari populo, & sic vrbe potitus est.

¶ Lusitani, qui ex pugna superfuere, quum se ad signa recepissent, aduersus Didium elatum ea gloria redierunt, & quotidianis cum pugnis laceßentes, tripertito distributis signis, illius naues incendunt, ipsum qui ad propellendum cum copiis processisset, prælio excipientes interfecere, omnesq; eius copias deleuerunt, paucis exceptis, qui aut in scapha quæ ad litus erat, aut nando ad nâues, quæ in falo erant confugientes sublati anchoris vitæ subsidium renis quæsiuerunt.

¶ Lusitani prædâ ingenti potiti sunt, vt refert ille Hispaniensis belli commentarius, alioqui mutilus, corruptus, impeditoq; sermone confusus. Quisquis auctor illius fuerit.

¶ Neq; enim ad Hircium, aut Opium desertos satis homines referendum ego existimo. Miles tamen Cæsaris quum esset, & in eius laudes immodicus, ita scripsit, vt sæpe, neq; quid velit intelligas, neq; si diuines, oratio ipsa sibi congruat.

¶ C. N. Pompeio extincto, & maxima ex parte Hispania in potestatem

tem redacta, Cæsar ad Urbanam dominationem festinans; Sext. Pompeium alterum ex Pompei Magni filiis iuniores; contempra eius adolescentia; neglexit in Hispania, non arbitratus eum aliquid magni propter ætatem esse ausurum; sed aliter res euenit.

¶ Nam iuuenis primo cum paucis piraticæ exercuit; ignotus. Deinde paulatim timorem exuens, secq. Pompei Magni filium professus, ex ijs qui vel sub patre Pompeio, vel sub Cn. Fratre militauerant, victi q. cesserant, validum conflauit exercitum, ad eum tanquam ad ducem suum confluentibus, quibus Pompei nomen erat gratiosum.

¶ Ad auctus igitur amplioribus copijs, formidini esse cepit prælidibus qui sub Cæsar's imperio Hispanias obtinebant, ita vt vererentur cum eo ad manus venire.

¶ Qua re intellecta Cæsar Carrinatem cū validioribus copijs misit, qui Pompeium debellaret.

¶ Apud Appianum Carrinam in his locis scriptum pro Carrinate reperias, nescio an interpretis vitio. Nam sermo est de C. Albio Carrinate, qui postea consulatum gessit, quum Augustus abdicasset.

¶ At vero iuuenis cognito Carrinatis aduentu, statim aduolans, illū oppressit. Ea ex causa Cæsar successorem Carrinati misit, C. Asinū Pollionem, quo in vltiore Hispania bellum gerente, Cæsar interceptus est. Et Senatus Pompeium vltro reuocauit.

¶ Ille vero quum Massiliam esset delatus, ad urbem nequaquam rediit; sed quæ ibi fierent intentus expectabat.

¶ Atq; electus maris imperator, vt pater eius fuerat assumptis, quæ in portu erant, nauibus, vna cum ijs, quas vel secum, vel in Hispania habebat, cōtra triumuirorum dominationem in Siciliam nauigauit.
 ¶ Multi illum Galli, multi Iberi, multi etiā Lusitani sequuti sunt, Pompeij patris amore, & Cæsaris adhuc odio.

¶ Nam etiam Bruto a triumuiris proscripto, quum vna cum Cassio ad Nigrum sinum aduersus Antonium bellum pararet, quatuor milia Celtarum, ac Lusitanorū equitum illi fuisse scribit Appianus.

¶ Pompeius igitur Sicilia potitus contra Octauium, & Antonium pugnavit plerumq; victor.

¶ Et quidem magni famam ducis posteris reliquisset, si nihil tentasset ulterius.

¶ Verum mutata priori fortuna, quasiq; insolentiam eius indignante, qua se, & amictu cæruleo, & verborum vanitate, Neptuni filium esse iactauerat, tanquam Magni Pompeij esse, fuisset parum, victus Antonij se duci Tizio dedit, a quo Miletī interfectus est.

¶ Qui copiosius ista scire velit, legat Appiani civilium bellorū libros quartum, & quintum. Nos in his immorati prolixius aliquanto sumus, propter Orosium qui Sext. Pompeij mortem post Mundensem pugnam statim sequentem scribit, nescio quē, sequutus auctorem.

¶ Eius hæc sunt verba libro sexto, capite decimo sexto. Vltimum bellum apud Mundam urbem gestum est, vbi tantis viribus dimicatum, tantaq; cædes acta vt Cæsar quoq; veteranis suis cedere non erubescens, quum cædi, cogit, aciem suam cerneret, præuenire

morte futurum victi dedecus cogitarit, quum subito versus in fugam Pompeiorum cecidit exercitus.

¶ Et statim CN. Pompeius cum centesimo equite aufugit.

¶ Frater eius Sex. Pompeius contracta celeriter non parua Lusitanorum manu, cum Cæsonio congressus, & victus, fugiensq; interfectus est. Munda ciuitas cum immensa hominum cæde, Cæsare oppugnante vix capta est.

¶ Dubium tamen apud me non est, corruptum Orosij locum hunc. Nam paulo post capite decimo octauo, & capite decimo nono. Octauij quartum bellum aduersus Sex. Pompeium CN. Pompeij filium commemorat, narratq; eum Siciliam occupasse, & tandem a Tito, & Furnio Antonianis ducibus victum, & captum, post paululū fuisse interfectum, vti ex Appiano ante diximus.

¶ Quare priori loco libenter legerem. Cum Cæsonio congressus, & victus fugiens pæne interfectus est. Euasit enim, atq; ad piraticam inde se conuertit, quod etiam Orosius ipse confirmauit, his verbis,

¶ Sex Pompeius postquam se in proscriptorum numerum relatum comperit, conuersus ad latrocinia, omnem oram Italiæ caedibus rapinisq; vastauit, Sicilia prærepta.

¶ Cæterum vt ad C. Asinium Pollionē redeā, eius tres extāt epistolæ inter Ciceronis familiares libro decimo, in quarum vna sic habetur.

¶ Sed vt rationem inco, quo die prælium Pansa commisit, eodem a

Gadibus naues profectæ sunt. Nulla enim post hyemem fuit ante eam diem nauigatio. Et hercule longe remotus ab omni suspitione futuri ciuilis tumultus, penitus in Lusitania legiones in hybernis collocaueram.

¶ Inclinauit post hæc ad Cæsarem Augustum fortuna, & Romani orbis imperium adeptus, Hispaniam, quum per se, tum per suos duces, intra annos quatuor pacatam reddidit. Colonias partim deduxit, partim ampliavit. De quibus nonnihil inter vrbes referemus.

¶ In primo volumine, quum terminos Lusitaniæ signabamus, diximus Baticam provinciam plebi attributã ad quã prætor mitteretur qui legatũ, & quæstorẽ haberet. Reliquas omnes in Hispania Cæsaris fuisse, qui duos mitteret legatos, prætorium, & consularem.

¶ Ex ijs prætorius legatũ secum habebat, qui Lusitanis Baticæ adiacentibus, & ad Durium vsq; protensis, ius diceret.

¶ Consularis, quod reliquum erat Hispaniæ administrabat.

¶ Augustus enim omnium prouinciarum Romano imperio Subditarum administrationem ita diuisit, vt aliæ proconsulares essent, aliæ prætorix, aliæ præsidiales.

¶ Proconsulares, Senatui, prætorias populo demandauit.

¶ Præsidiales sibi ipse sumpsit, in quas legatos mittebat, qui modo præfides, modo Cæsaris, vel Augusti legati dicebantur.

¶ Iiꝑꝑ præfides, legatiue Cæſaris, nonnunquam honoris cauſa conſulari poteſtate augebantur, vt eiufdem eſſent auctoritatis quuius proconſules.

¶ Proconſulũ namꝑ dignitas amplior, quam legatorum, præſidũ ve erat, quoniam hi ex equeſtri ordine eligi poterant, illi non niſi ex Senatorio, conſulariue prouincias fortiebantur.

¶ Proconſulares ergo, & prætorix illæ ſunt factæ, quæ vel pacatæ iam eſſent, vel militari præſidio non indigerent.

¶ Quæ vero adhuc rebelles, legionibus, armisque retinendæ viderentur, ſibi attribuit Cæſar, ſpecioſo quidem prætextu gratificandi Senatui, populoꝑ R. quaſi eis laborem adimeret, re autem vera, vt ipſe exercitus, copiasꝑ militares, omnes in ſua poteſtate haberet, ne vnquam Senatus, populus ve inuaſam remp. repetere auderent, vt ſcriptum reliquit Dion.

¶ Hiſpaniæ igitur poſtea in ſex prouincias diuiſæ. Bætica, Luſitania, & Callæcia conſulares factæ, Tarraconenſis, Cartaginienſis Inſularis, & Tingitania, quæ trans fretum Hiſpaniæ eſt contributa, præſidiales.

¶ Tandem Luſitania in duas diuiſa prouincias, quarum altera, videlicet maior veteris prouinciæ pars, ſuum ſibi Luſitaniæ nomen retinuit Altera Vettonia dicta eſt, vt in primo libro abunde retulimus.

¶ Paulatim emerſere Comites, corũꝑ vicarij, uſꝑ ex Hadriano, qui Senatu quendã domeſticũ in Palatio ſuo habuit, qui peregre euntẽ

comitaretur. Cæsaris Comitatus ideo nuncupatus, & illi ipsi Senatores, comites Palatini.

¶ Donec diuus Constantinus oppida, vel prouincias illis attributas ad eorum transtulit hæredes.

¶ Atq; hæc origo est dignitatis Comitum, Ducumq;.

¶ Morem eum sequuti Longobardorum reges Italiani sibi subiectâ in Comitatus varios, atq; Ducatus diuiserunt.

¶ Limitanci quoq; duces Marchiones nuncupati sunt; quoniam limitem, marcham vulgus appellaret. Nam si quidq; iuraret, ibi

¶ Ab Augusto igitur vsq; ad Gothos, nihil quod magnopere ad Lusitaniam pertineat in tam deplorato scriptorum antiquorum interitu, ego repeti. Nisi Lusitaniam in Romanorum acquisuisse dominatu, eorumq; legibus domitam paruisse.

¶ Othonem postea Cæsarem fuisse a Nerone Lusitaniæ præfectum; ut Popæa illius vxore, amoto ex vrbe viro liberius frueretur, libro tertio scribit Tacitus.

¶ Vbi inquit, vsq; ad ciuilia arma, non ex priore infamia, sed integre, sancteq; egit. procax otij, & potestatis temperantior. Eadem fere repetit libro decimo septimo.

¶ Suetonius quoq; Tiaquillus in Othione. Sepositus, inquit, est per

causam legationis in Lusitaniam. Iactatum etiam de hac re distichū.

*Quir Ocho mentito sit quaritur exsul honore,
Vxor is machus ceperat esse suæ.*

¶ Illum tamen per decem annos moderatione, patq; abstinentia singulari, provinciam administrasse testatur.

¶ Et pro Romanis etiam in Italia militeauere Lusitani. Eodem enim libro scribit Tacitus, Lusitanorum cohortes sub Vitellij sacramento fuisse.

¶ Septimæ Lusitanorum cohortis meminit Aleratus in annotationibus in Taciti librum decimum sextum, ex inscriptione marmorea, quæ Comi adhuc sit in memoriam Calpurnij Fabati Novocomensis, C. Cæcilij Plinij proloceri.

¶ Sorranale vocatur oppidum inter Dertonam Genuamq; non procul a montibus. Ibi ego inscriptionem vidi, quam aiebant ex dituto iuxta oppido Antilia, seu potius Attilia fuisse allatam. Ea est huiusmodi.

ANNA IV. 293 L 3

Hoc est

Quir Ocho mentito sit quaritur exsul honore,
Vxor is machus ceperat esse suæ.

Q. ATTIO. T. F.

MAEC. PRISCO

AED. II VIR. QVINQ.

FLAM. AVG. PONTIF.

PRAEF. FABR. PRAEF. COH. I.

HISPANORVM. ET. COH. I.

MONTANORVM. ET. COH. I.

LVSITANOR. TRIB. MIL. LEG. I.

ADIVTIC. DONIS. DONATO.

AB IMP. NERVA. CAESARE AVG.

GERM. BELLO SVEBIC. CORON.

AVREA. HASTA. PVRA. VEXILL.

PRAEF. ALAE. I. AVG. THRACVM.

PLEPS. VRBANA.

Hoc est.

¶ Quinto Attio Titi filio Mæcenati Prisco ædili duumviro quinque Flamini Augustali pontifici præfecto Fabrum, præfecto cohortis primæ Hispanorum, & cohortis primæ Montanorū, & cohortis

tis primæ Lusitanorum, tribuno militum legionis primæ adiutori-
cis donis donato ab imperatore Nerua Cæsare Augusto Germanico;
bello Suebico corona aurea, hasta pura, vexillo; præfecto alæ primæ
Augustalis Thracum, plebs urbana.

¶ Vbi illud animaduersione dignum iudicauī, Lusitanos separatim
ab Hispanis esse positos.

¶ Abiere tandē in Romanorū mores Lusitani, & ciuitatē linguāq;
Latinā, sicut & Turdetani acceperē, vti in libello ad Valsæū pro co-
lonia Pacēsi, disputauī, vt audiēdus quidā nō sit, qui se operæ pretiū
facturum existimauit, si post disputationē illā meā Genesio Sepul-
uedæ Badiozā pacem fuisse Augustani afferenti subscriberet.

¶ Nos ad libellum illum remittimus lectorem, & ad ea quæ postea
inter vrbes commentabimur.

¶ Cæsaribus etiā plerisq; statuas erexerē, vt alibi ostēdemus. Quin
si qua mira res suboriretur, quæ aut animū pasceret, aut oculos, ad il-
los protinus mitterbāt, vt Tiberio principi Olisiponēses, missa ob id
legatione, nūciasse tritonē qua nō scitur forma, in quodā specu canētē
concha visum, audicūq; scribit Plinius libro nono capite quinto.

¶ Prouinciā in tres Iuridicos conuentus diuisam, Emeritensem,
Pacensem, & Scallabitanum, sic, vt triangulum æqualium prope
laterum facerent.

¶ Er urbium alias colonias appellatas, alias municipia, vel ciuium
Romanorū, vel antiqui Latij, vel stipendiarias relictas, ex Plinio in
Lusitaniæ descriptione, supra ostendimus, & postea ostendemus.

diuisam quoque in duas non semel diximus.

¶ Erant nihilominus in Lusitania aliquot siue reguli, siue dynastæ aut toparchæ, imperio Romano subditi, qualis pater fuit Eueratidis nobilissimæ virginis, & martyris, Cæsaraugustæ, & in rota Celtiberia notissimæ: Et iam dominantibus Gothis, Castinaldus Nabantiæ princeps.

¶ DE GOTHIS.

¶ De Gothorum autem origine ad institutum meum scribere nequaquam pertinet, maxime non conuenientibus inter se, qui de illis scribere auctoribus.

¶ Verum quia lucem aliquam, ijs quæ dicenda sunt, ea res afferet, in summa, Getas eos fuisse ac Sarmatas, nonnullosq; alios populos illis finitimos, dixisse sufficiat.

¶ Multæ siquidem gentes, siue ex Schandia, Cimbricæ Chersonesi insula, siue ex Vicinia, Gothieum effecere nomen prisca scriptoribus ignoratum, & sub Getica appellatione confusum, donec viribus ipsi suis emerferemagna vocabuli claritate, quod a duce proprio, qui Gothus vocabatur, vt asserit Vitichindus Saxoniorum libro primo, sortiti sunt.

¶ Nisi malimus a Gutis ipsius Scandiæ, iuxta Ptolemæum gentibus eos prius Guthos, deinde Gothos fuisse denominatos.

¶ Gothicæ gentes, inquit Procopius, belli vandalici libro tertio,

multæ quidem, & aliæ prius fuere, quam nunc.

¶ Omnium autem maximæ, ac potissimæ, Gothi, & Vandali, & Vesogothi, & Gepedæ; iam dudū Sarmatæ, & Melanchlæni appellati.

¶ Addamus, & nos, Gothos in Ostrogothos, & Vesogothos, hoc est in Orientales, & Occidentales fuisse diuisos. Ita Iordanes in Geticis.

¶ A loco Orientali dicti sunt Ostrogothi, residui vero Vesogothi in parte occidua, & sæpe alias.

¶ Ratio in promptu est Germanicam linguam non ignorantibus, Gothi enim veteris Germaniæ fuere populi, apud quos V Vest. Occidens dicitur, & si Germanice pronuntiandum sit, V Vestgothi, idem est, quod Occidentales Gothi, & contra Oster Oriens vocatur.

¶ Vnde Carolus magnus cum ventorum nomina in suam linguam mutaret, subsolanum Orientalem ventū Ostrenyvindt, appellavit.

¶ Zephyrum vero qui ab Occidente spirat vvestren. Sicut adnotavit is qui vitam eius mandavit literis.

¶ Ut obiter admoveam, ventorum nomina, quibus hodie nautæ Lusitani vtuntur a Carolo fuisse imposita.

¶ Inter Gothos duæ nobilissimæ excelebant familiæ, Amalorum videlicet inter Ostrogothos, & Baltorum inter Vesogotos.

¶ Iornandes in Geticis. Diuifi, inquit, per familias populi, Vesogothi, familiæ Balthorum, Ostrogothi præclaris Amalis seruiebant.

¶ Et quidem Amali, regem Amalam suæ stirpis & nominis auctorem fuisse gloriabantur.

¶ Balthi vero ab Alarico qui ob audaciam Baltha id est audax, inter suos cognomen acceperat, diriuati sunt.

¶ Cæterum Vesogothos nobilitarunt, Alaricus, quem dixi, & Valila, & Theodoricus, is qui pro Romanis vnacum Aetio in Catalaunicis campis contra Attilam pugnans victor occubuit. Quem ex nostris quidam Theodoredū vocant, Gregorius Turonensis Theudonem.

¶ Videlicet in barbaris his nominibus, vel suo more proferendis, vel paulo mollius pronunciandis, mutuo non consentiunt scriptores.

¶ Ostrogothos, quos Amalorum excellens familia illustrabat, longe illustriores reddidit magnus ille Theodoricus Amalus à Zenone Augusto adoptatus, & quasi alter imperator Romæ, & Italiæ destinatus.

¶ Alanos præterea, Gothicum & ipsum genus, eodem Procopio Autore, minime prætereamus, quos Massagetæ fuisse, scribit Anianus Marcellinus libro vigesimo tertio.

¶ Tametsi cognatæ gentes eæ, secessionibus, ac factionibus inuicem diuisæ, etiam inter se frequenter bella gessere.

¶ Quo factum est, ut Alani, Sueui, & Vandali a Gothis vicinis, & consanguineis pulsi sedibus, foedere inter se iuncti, primum in Pannonias, deinde in Gallias postremo in Hispanias immigrarent.

¶ Ex quibus Vandali Bæticam occuparunt, ab ipsis deinde Vandaliam, & Vandaliciam nominatam. Vnde a Vesogothis qui postea inundarant & eorum rege Vallia, Honorio Augusto iam foederato ceciti in Africam sunt.

¶ Alani Emeritam, maioremq; Lusitaniæ partem, cum Olisipone, quæ semel pecunia se redemerat, tenuere.

¶ Sueui, Callæciam omnem.

¶ Verum qui ad Emeritam confederant, a Constantio prius comite, deinde Cæsare ab Honorio declarato, & restitutæ Placidiaë matrimonio affine facto, cum eiusdem Valliæ, & Vesogothorum auxilijs graui prælio superati, quû in pugna Athacem regem amisissent, pars ad petendam pacem inclinarunt, pars ad Sueuos, qui Olisiponem tenebant, confugientes, sub eorum tutela acquievere.

¶ Omnesq; si metu Romanorum territi, consilia pacis agitantes, hæc ab Honorio postulabant, ut Orosius ait.

¶ Tu cum omnibus pacem habe, omniumq; obsides accipe. Nos nobiscum conflagimus, nobis perimus, tibi vincimus. Immortalis vero quæstus erit Reip. tuæ, si utriq; pereamus. Ita illi tunc.

¶ Verum audita Constantij morte repudiato petitaë pacis consi-

lio, ad ingenium redierunt.

¶ Et quidem Alani Emeritam reuerſi, totam ſibi Luſitaniam vendicabant, Vandalis qui in Bætica ſuperfuerant adhortantibus.

¶ Brexerant enim animos, Vallia Tolofam reuerſo, quam ei Honorius permiferat, cum nonnullis alijs auxitanæ provincie civitatibus. Vnde Veſogothia regio ea eſt nuncupata. Hiſpani noſtri, Galliam Gothicam dicere maluerunt.

¶ Audaciam quoq; auxit inſequuta Honorij mors.

¶ Sed quum minor Theodoſius, Valentinianum Placidiaæ amitaæ ſux, & Conſtantij filium Cæſarem declaraffer: Is contra Alanos, atq; Sueuos in Luſitaniam comitem miſit Sebastianum: ut muros Veſogothorum circumſideret.

¶ Qui ſane geſta bene re Luſitania potitus erat, Tyrannide tamen affectata, cum Vandalorum reliquijs, & Veſogothis iniit foedus. At quibus paulo mox circumuentus, & interfectus eſt.

¶ Sueui ergo relictæ ſocijs Alanis Luſitania, ad ſuos qui in Callæcia erant, quum ſe contuliſſent, atq; in maius corpus coaluiſſent, regnum conſtituere.

¶ Quod ab Hermerico ad Leouigildum Veſogothorum regem, per annos C LXXVII. durauit, ut Iſidorus teſtatur.

¶ Præualuere autem Veſogothi, & actis altius radicibus, quum in

citeriorem Hispaniam, tum etiam in Narbonensem Galliam se extēdentes, per annos tercentos, octoginta, atq; amplius regnauerunt, quod decus, & gloriam Roderico regnante amiserunt.

¶ Ad hunc modum, Hispaniæ Scythicis nationibus patuerunt, ad miscētibus se semper, in istiusmodi demigrationibus vicinarum gentiū populis, quos tristis cæli, glebæq; infœcūdioreis tædiū cepisset.

¶ Vniuersos tamen propter amplitudinem, Gothicum nomen amplectebatur.

¶ Hæc breuiter, & summatim dicta sint, quæ ad susceptum a nobis opus facere videbantur.

DE VLLIS MILITARIBVS.

¶ Vias militares, atq; publicas, faciles, & expeditas, quum in Italia, tum in prouincijs efficere Romani conabantur.

¶ Qua in repræcipuam, & supra reliquos principes egregiam nauauit operam Trajanus, vt etiam annotauit medicus Galenus Methodi libro nono.

¶ Vias igitur publicas propter lutum sternebant lapidibus, Lucretius libro primo dixit.

Stratū iam vulgæ pedibus detrita viarum,
Saxea conspiciunt.

¶ Vnde eas nos Lusitani stratas regias appellamus.

¶ Sternebant autem alibi impolito, rudiq; lapide, alibi pro urbium claritate quadratis saxis, pæne insana profusione, vt memini in Narbonensi Gallia me vidisse.

¶ Milia passuum erectæ columnæ distinguebant, cum in inscriptionibus eorum qui eas fecerant, eorumue qui refecerant.

¶ Inde illa formula vulgatissima, primo ab vrbe, ad primum ab vrbe lapidem, & similia.

¶ Locis autem vliginosis, ac depressis, addebant terræ aggerem, super quem lapideam crustam insternerent. Eoq; factum, vt aliquando ipsa publica via, ac militaris, agger publicus diceretur, præcipue à scriptoribus Gallis, qualis Appolinaris est Sidonius, qui in propectico ad libellum dixit.

*Antiquus tibi nec teratur agger,
Quuius per spatium, satis vetustis
Nomen Cæsareum viret columnis. Et sæpe alias.*

¶ Virgilius etiam dixit *Æneidos* quinto. Qualis sæpe viæ deprensus in aggere serpens.

¶ Sed verbi insolentiam mitigauit, ac molliuit, quoniam nequaquam simpliciter, in aggere, sed in aggere viæ dixit.

¶ Talium viarum septem in Lusitania, atq; in Bracaris supersunt adhuc, & una in Vettonia, altera Lusitaniæ prouincia. Verum magna ex parte adgestionibus, stratisq; vetustate corruptis, & collapsis miliariorum columnis,

¶ Prima quæius meminit Antoninus Pius in Itinerario, ab Olisipone ducebat Emeritam. Cuius verba apponam aliquanto emendatius, quam vulgo circunferuntur.

ITEM AB OLISIPONE EMERITAM
M. P. CCIII. Sic.

Equabona. M. P. XII.

Cetobrica. M. P. XII.

Ceciliana. M. P. XII.

Malceca. M. P. XVI.

Salacia. M. P. XII.

Ebora. M. P. XLIII.

Ad Anam flumen. M. P. LX.

Euandriana. M. P. XVII.

Dippone. M. P. XII.

Emerita. M. P. IX.

¶ Omitto oppidorum nomina, de quibus suo agetur loco. In hoc itinere in prædio, quod Pinarium vocat, Illustrissimi ducis Auiariensis, XX. Mil. P. a Cetobriga. a Salacia vero XVI. M. P. Oppidi ruinae supersunt, & ibi cippus non inelegans.

L. AELIO. AVRELI
O. COMMODO.
IMP. ANTONI
NI. AVG. PII. P. P.
FILIO. COS. DE
SIGNATO. P. M.
D. D.

Hoc est.

¶ Lucio Aelio Aurelio Commodo imperatori Antonini Augusti
Pii patris patriæ filio consuli designato pontifici maximo dedi-
carunt.

¶ Inter Salasiam, atq; Eborā, in colle super flumē, cui Riuo Mau-
rino nomen est, columna adhuc extat ad hunc modum inscripta.

IMP. CAES. DIVI

SEPTIMI SEVERI PII

ARAB. ADIAB. PARTHI

CI. MAX. BRIT. MAX. F

DIVI. M. ANTON. PII

GERM. SARM. NEP.

DIVI ANTONINI PII PRONEP.

DIVI HADR. ABNEP.

DIVI TRAIANI PARTHIC

ET DIVI NERVI ADNEP.

M. AVR. ANTONIN

P. F. AVG. PAR. MAX.

BRIT. MAX. GERM. MAX.

PATER MILITVM. TRIB

POT. XX. IMP. III. COS. IIII

P. P. PROC. REST

Hoc est.

Imperator Cæsar Divi septimij Seueri Pij Arabici Adiabenici,
 Parthici Maximi Britānici Maximi filius Divi Marci Antonini Pij
 Germanici Sarmatici Nepos Divi Antonini Pij, pronepos, Divi
 Adriani, ab nepos Divi Triani Parthici, & Divi Neruæ ab nepos
 Marcus Aurelius Antoninus Pius felix Augustus Parthicus Ma-
 ximus Britannicus Maximus Germanicus Maximus pater militum
 tribunitia potestate vigesimus imperator tertium, consul quartum,
 pater patriæ proconsul restituit.

Ad duodecimum ab vrbe Ehora lapidem, itineris eiusdem, in præ-
 dio quod vocāt Tabularios, duæ sūt colūnae, altera omnino corrosas
 vetustate literas habet, altera cum hac inscriptione mansit integrior.

IMP. CAES.
MAXI
MIANO
PIO. FELI
CI. AVG. EBO
RA. M. P.
XII.

Hoc est.

¶ Imperatori Cæsari Maximiano Pio felici Augusto Eboramili-
lia passuum duodecim.

¶ Eodem itinere in veteri ædificio templum est Virgini Dei ma-
tri sacrum & magna religione cultum. Turegiam locum eum vo-
cant. De quo multa in libello ad Kebedium Toletanum scripsi.

¶ Ibi mensa marmorea est, quam sepulchro Q. Iulij Maximi Cal-
purnia Sabina vxor imponendam curauit. In quo sepulchro duo etiã
filiij eius viarum curatores fuere conditi. Ea sic habet.

D.	M.	S.
Q. IVL. MAXIMO. C. V.	Q. IVL. CLARO. C. V. IIII. VIRO	
QVAESTORI. PROVIN. SICI	VIARVM CVRANDARVM	
LIAE. TRIB. PLEB. LEG.	ANNO. XXI.	
PROV. NARBONENS GALLIAE	Q. IVL. NEPOTIANO. C. I.	
PRAET. DESIG. ANNO. XLVIII.	IIII VIRO VIARVM CVRAN.	
CALPVRNIA. SABI.	DARVM. ANNO. XX.	
NA. MARITO OPTIMO.	CALP. SABINA. FILIIS.	

Hoc est.

¶ Dijs Manibus sacrum Quinto Iulio Maximo clarissimo viro quaestori prouinciæ Siciliae tribuno plebis legato prouinciæ Narbonensis Gallie prætori designato annorum quadraginta octo Calpurnia Sabina marito optimo.

¶ Quinto Iulio claro clarissimo viro quartum viro viarum curandarum annorum viginti vnus, Quinto Iulio Nepotiano clarissimo iuueni quartum viro viarum curandarum annorum viginti Calpurnia Sabina filijs.

¶ In agro Stermotiensi, non procul a pago Borbacena columnę duę sunt, altera collapsa, crasis omnino literis præter primum & secundum versum.

IMP. CAES. DIV
RI PII FIL

Hoc est.

¶ Imperatori Cæsari Diui Seueri Pij Filio.

Altera stat cum inscriptione hac quæ tamen, ægre iam legitur.

IMP. CAES. DIVI ANTONI
NI FII MAGNÆ

DIVI SEPTIMI SEVERI

PII NEPOTI M. AVRE

LIO ANTONINO

P. FEL. AVG. PONT. MAX.

TRIB. POT. II. COS. II.

PROC. P. P.

FORTISSIMO FELICISSI

MOQVE PRINCIPI

ORA. M. P.

XXII.

Hoc est.

Imperatori Caesari Diui Antonini Magni filio Diui Septimi
Seueri Pij nepoti Marco Aurelio Antonino Pio foelici Augusto
Pontifici Maximo Tribunica potestate secundum, Consuli secun-
dum proconsuli, patri patriæ, fortissimo, foelicissimoq; principi
Eboramilia passuum viginti duo.

Heluis in ædibus cuiusdã uiri nobilis colūnæ duæ scriptæ iacent,
ex itinere eo delatæ, sed literis tam corruptis ut vix in quoq; versu
duæ aut tres appareant. Ex ea via nihil amplius vidi.

Ab vrbe autem Eboram Pacem usq; Iuliam, etiam apparent stratae
viæ vestigia. Columnæ extant multis in locis, partim adhuc erectæ,
partim collapsæ, fractæ, & terreo peritæ.

Item super Exarramam, Murtariam, & Odiuellam fluuios pon-
tium dirutorum hic subices, illic pilæ, pilarumq; bases. Literæ in
columnis interciderunt. In vna tantum has quum diutius consideras-
sem, ægre potui legere.

IMP. CAES

VAE NEP

IANVS HADR

COS. III

Hoc est.

¶ Imperatori Cæsari Neruæ nepoti Traianus Adrianus cōsul tertiū.
 ¶ Iter quod ab Esuri Pacem Iuliam corruptissimum Antonini itinerarium ponit, ego quinque aut sex modis intelligere, quum tentassem, nihil fere in tanta deprauatione confeci.

¶ Quare ita vt apud illum habetur reliqui, si forte aliquando prodeat is libellus minus Mendose scriptus, aut foeliciora nodum explicant ingenia.

ITEM DE ESVRI PACE IVLIA, M. P. CCLVII SIC

Balsa M. P. XXIII.

Ossonoba M. P. XVI.

Arani M. P. LX.

Rarapia M. P. XXXV.

Eboram M. P. XLIII.

Serpa M. P. XIII.

Fines M. P. XX.

Arucçi M. P. XXV.

Pace Iulia M. P. XXX.

¶ Et statim sequi debet alterum iter per compendium ab Esuri Pacem Iuliam, quod bene signatum est. Ita enim habet. Item ab Esuri per compendium, Pace Iulia. M. P. LXVI. Sic. Myrtili M. P. XL. Pace Iulia M. P. XXXVI.

¶ Magna quoque deprauatione vitiatu numerus est in itinere quod a Salacia Ossonodum describit, habet enim. A Salacia, Ossonodum.

noba, M. P. XVI. Quum sint supra CXVI.

¶ Eodem itinere in colle sinistrosum, Iuxta semidirutum oppidum Aureolam, meta est, quæ olim terminum Eborensem a Pacensi dirimebat. De qua meta in meo ad Kebedium Toletanum libello, satis multa. Ea autem est huiusmodi.

D. D. NN.

AETERN. IMPP.

C AVRE. VALER.

IO. IOVIO. DIOCLE

TIANO. ET

MAVR. VALERI

O. ERCVLEO

MAXIMIANO

PIIS. FEL. SEMPER AVGG.

TERMINVS INTER
PACENS. ET EBORENS
CVRANTE. P. DATIANO
V. P. PRAESIDE. HH.
N. M. Q. EORVM

DEVOTISSIMO

HEINC PACENSES

Hoc est,

¶ Dominorum nostrorum æternitati imperatoribus Caio Aurelio Valerio Iouio Diocleriano. Et Marco Aurelio Valerio Erculeo Maximiano Pijſ felicibus ſemper Auguſtis, terminus inter Pacēſes, & Eborenſes curante Publio Dariano viro patricio præſide Hiſpaniarum, numini, maieltatiq; eorum deuotiſſimo. Hinc Pacenſes, hinc Eborenſes.

¶ Duplex inde iter Antoninus ponit ab Oliſipone Emeritam, ſed vtrumq; numeris corruptiſſimis, oppidiſq; aut iam non extantibus aut diuerſiſſime commutatis. Alterum ſic.

ALIO ITINERE AB OLISIPONE EMERITAM
M. P. CXLV. SIC.

Antio Prætorio. M. P. XXXVIII.

Abelteri. M. P. XXVIII.

Matufaro. M. P. XXVII.

Ad ſeptem Araſ. M. P. VIII.

Budua. M. P. XII.

Plagiaria. ~~Elagium~~ M. P. VIII.

Emerita. M. P. XXX.

¶ Corruptos eſſe numeros hinc apparet. Nam recto iſthac itinere ab

Olisipone Emeritam, numeramus tres & quinquaginta leucas, cæteræ
 faciunt ducenta duodecim milia passuum. Sic.

¶ Ab Olisipone Beneuentum, traiecto ad villam Francam Tago,
 leucæ octo. Inde Saluaterram, quæ an Arritium prætorium sit, aliq
 expendant, leucæ vna. Inde Culucci, quod an Tubucci sit, aliq
 expendant, & inde tota via suburipontana.

¶ Alterum per Scallabis, sic.

ITEM ALIO ITINERE AB OLISIPONE EME
 RITAM. M. P. CC. XX. SIC.

Hierabriga M. P. XXX.

Scallabis M. P. XXXII.

Tubucci M. XXXII.

Fraxinum M. P. XXXII.

Medobriga M. P. XXX.

Ad septem aras M. P. XIII.

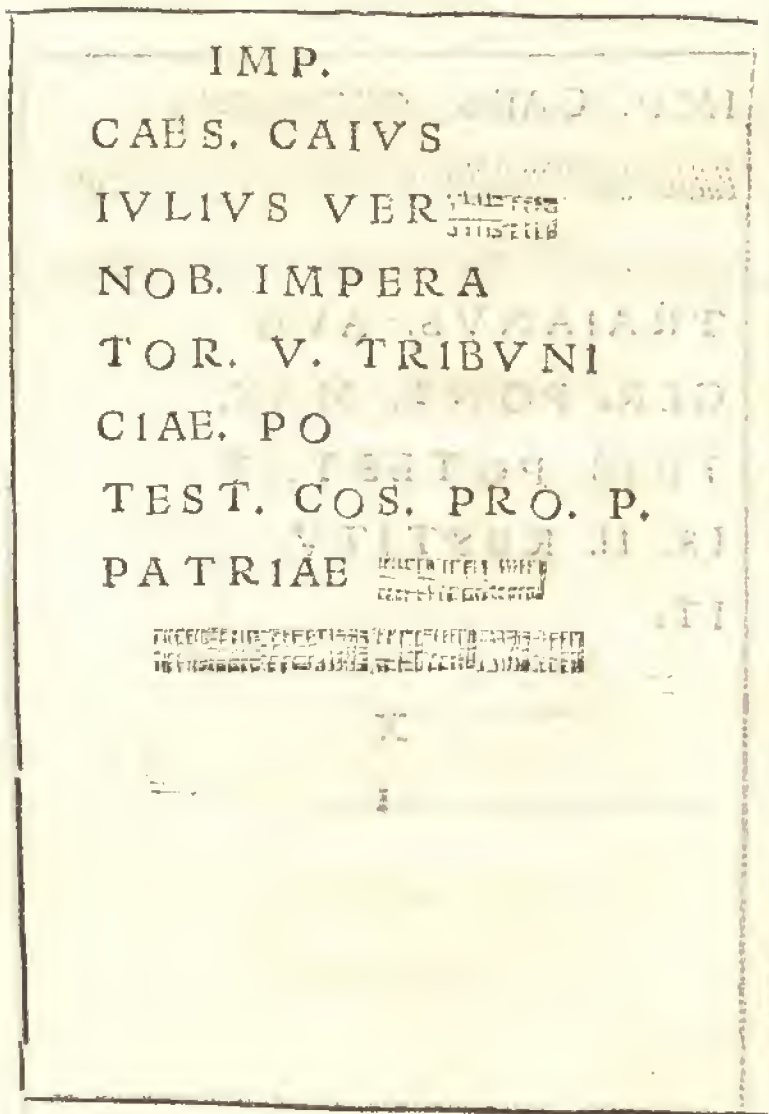
Plagiaria M. P. XX.]

Emerita M. P. XXX.

¶ Huius viæ columnæ partim vetustatis iniuria diffractæ, partim Crebris ignibus adustæ tantum abrasarum literarum vestigia demonstrant. Quas mihi videre contigit. Ita habent.

¶ Iter autem a Scallabi supra Almerinum oppidum, per Alpiarsæ fluij initia ducebatur.

¶ Alicubi fragmenta rudia columnarum apparent, ex quibus nihil erat quod scriberem. Postea quum quatuor collapsas inuenissem in una earum hæc tantum potui legere,

Hoc est.

Imperator Cæsar Caius Iulius verus nobilis imperator quintum
Tribuniciaë potestatis consul, proconsul pater patriæ.

¶ Post mille passus columnæ tres collapsæ.

IMP. CAES

TRAIANVS. AVG
GER. PONT. MAX.
TRIB. POTESTAT
IS. II. RESTITV
IT.

X

I

Hoc est.

¶ Imperator Cæsar Divus Traianus Augustus Germanicus pontifex maximus tribunitiæ potestatis secundum restituit vndecim.

¶ Secunda fracta erat, & has tantum literas habebat in fine,

RESTITV
TOR VRBIS.

IMP.
 CAESARI
 CLAVDI
 O. TACITO
 PIO. F. IN.
 VICTO.
 AVG.
 PONT. M.
 TRIB. PO
 TESTA
 TIS. II
 COS. PRO.

Hoc est.

Imperatori Cæsari Claudio Tacito Pio felici inuicto Augusto
 Pontifici maximo tribunittæ potestatis secundū consuli proconsuli.

¶ Post mille passus, tres columnæ duæ collapsæ abrafis vetustate
literis, vna erecta quæ sic habet.

IMP.
CAESARI
M
CLAVDIO
TACITO
PIO. F. IN
VICTO
AVG. PONTIF.
M. TRIB
POTESTA
TIS. II. COS.
P. P.

Hoc est.

¶ Imperatori Cæsari Marco Claudio Tacito pio fœlici inuicto Augusto, pontifici maximo tribunitiæ potestatis secundum consuli patri patriæ.

¶ Post mille passus duæ collapsæ in fine vnius hæ tantum legi possunt literæ.

IIII. PROCOS
 REFECIT.

¶ Post mille passus, iuxta diuersorium quod vocant Mestas. Quatuor sunt columnæ conlapsæ, tres, corruptas habent inscriptiones. In vna sic legitur.

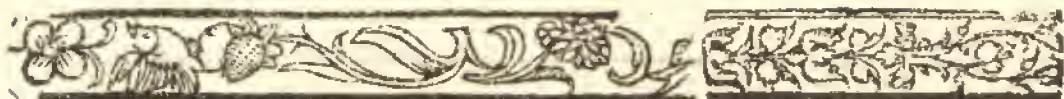
IMP. CAES. CAIVS IVLIVS.
 VERVS MAXIMIVS. PIVS. FEL.
 LIX. INVICTVS. AVG. PONT.
 MAX. PATER PATRIAE. TRI
 BVNICIAE POTESTATIS. TER COS
 GERMANICVS MAX. DACICVS
 MAX. SARMATICVS MAX, ET
 G. IVLIVS VERVS MAXIMVS
 NOBILISSI. CAESAR. PRINCEPS
 IVVENTVTIS. GERMANICVS MAX.
 DACICVS MAX. SARMATICVS MAX.
 IMP. CAESARIS. CAI IVLI VERI MAXI
 MINI. PII. FEL. AVG. GERMANICI.
 MAX. DACICI. MAX. SARMATI.
 MAX. FORTISSIMI. CAESA
 RIS FILIVS.

IIII.

Hoc est.

Imperator Cæsar Caius Iulius Verus Maximinus Pius Fœlice
Inuictus, Augustus Pontifex maximus pater patriæ tribunitiæ po-
testatis ter consul Germanicus Maximus, Dacicus Maximus, Sar-
maticus Maximus, & Caius Iulius Verus Maximus nobilissimus
Cæsar princeps iuventutis, Germanicus, Maximus, Dacicus Maxi-
mus, Sarmaticus Maximus Imperatoris Cæsaris Cai Iuli Veri
Maximini, Pii Fœlicis Augusti Germanici Maximi Dacici Ma-
ximi Sarmatici Maximi fortissimi Cæsaris filius quatuor.

Lib. Quartus.

Rhes nunc aggrediar, non minimam intentionis meae partem. Quorum pleræque etiam Romæ temporibus, prisca nomina amiserunt. Multas nominat Liuius a vetustioribus acceptas, aut nullo nunc modo, aut ægre intellectas, quoniam ipsa alia Romani postea vocabula imposuerunt.

¶ Incipiamus ab illa parte Bæticæ, quæ modo appendix est Lusitaniæ, in qua Oliuentiam, Mauranum, Mauram, Serpam, Mortiganum, ac Noudarem esse primo libro commemorauimus.

¶ Ac de Oliuentia vrbenihil quod ad antiquitatem faciat, adhuc habeo, nisi cippi ibi inuenti inscriptionem ad me illuc missam.

D. M. S.

C. ANTESTIVS CALVVS

C. ANTESTIVS PROCV

LVVS. H. SSS. CORNELIA

TERTVLLA. VIRO ET FILIO

DE. S. P. F. C.

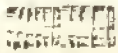
Hoc est.

Dis Manibus sacrum. Caius Antestiivs caluus, Caius Antestiivs Proculus hic siti sunt. Cornelia Tertulla viro & filio de sua pecunia fieri curauit.

De Mouraño æque nihil.

DE MAVRA.

Mauram insigne oppidum, Nouum fuisse Arucci, ex cippo istius modi, quem ibi legi persuasum habeo.

IVLIAE. AGRIPPINAE
CAESARIS. AVG. GERMANICI
 MATRI. AVG. NOVA
CIVITAS ARVCCITANA

Hoc est.

Juliae Agrippinae Caesaris Augusti Germanici Matri Augustae
nova ciuitas Aruccitana.

¶ Nouum autem Arucci dici puto, quoniam adhuc superest Arucci verus, nomenq̃ retinet. Vulgo enim Arouche dicitur, proferturq̃ plane Græce vt a Ptolemaeo vocatur.

¶ Parum tamen iam frequens est Arucci verus.

¶ Accommodant Maurenſes nouo nomini, haud ſcio an fabulam appellem.

¶ Fuiſſe Maurum Regulum quendam tractus illius dominum, qui cum de finibus cum altero potentiore bellum gereret, atq̃ in prælio cecidiſſet, cuiusq̃ vxorem forma luculenta mulierem ſæpe victor interPELLaſſet, additis niſi acquieſceret minis, illam contumaci odio interfectoris poſtulata reſpuiſſe.

¶ Quumq̃ Arucci veteri, propier hoſtis vicinitatem diffideret, miſſaſſe ad nouam ciuitatem Aruccitanam, vt tutiorem ſitu, ita bonitate vberioris agri magis accommodam.

¶ Quumq̃ ab indigenis Maura ex Arucci vulgo appellaretur, factū eſſe, vt etiam ipſa vrbs Maura ex inde nominata ſit.

¶ In territorio quoque oppidi cuiusdem multa antiquitatis ſuperſunt veſtigia. Inter Mauram, atq̃ Ficalium ſemidirutum oppidum, ad pagum quem vocant Vallemuargi, in ſani antiqui ruinis, vbi ſacellum Michaeli ſacrum poſteri meliori religione extruxerūt, quatuor cippos fractos, ex ſiſq̃ veruſtate literis de formatos inueni. Vnus qui reliquus integer eſt, fideliter a me deſcriptus ita habet.

DIS. MAN
IBVS. AVRIILIAII
M. F. GALLAII. A.
NNO. XII.
H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est.

¶ Dijs Manibus Aureliæ Marci filiaë Gallæ annorum duodecim
hic sita est, sit tibi terra levis.

¶ Et ne quis forte miretur inusitatam scripturæ rationem.
AVRIILIAII GALLAII pro AVRELIAE Gallæ.
Sciat in Epigrammatis quoq; antiquæ vrbis, pagina 149. Legi.

M. PONTIVS HEDISTVS. DAIINI CO
 IVGI BIINII MIIRIINTI FIICI VIXIT.
 MIICVM ANNIS TRIBVS.

¶ Pro eo quod esse deberet.

¶ M. Pontius Hedistus Daeni coniugi bene merenti fecit, Vixit me-
 cum annis tribus. Et annotavit corrector, alibi etiam duo II pro E
 posita se inuenisse.

¶ Ficalij quoq; cippus hic est.

D. M. S.

VLPIA. M. F.

MARCELLA

ANNORVM

LIII.

H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est.

¶ Dis Manibus sacrum. Vlpia Marci filia Marcella annorū quin-
 quaginta trium hic sita est, sit tibi terra leuis.

¶ Ad pagum Callæcum inter Ficalium, & Arucci vetus in
fano. S. Mametis cippus.

D. M. S.

VIBIA. CR

ISPIA RV

FINI. ARA

BRICENSIS

TANNORE

LXVII.

H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est.

¶ Dijs Manibus sacrum Vibia Crispia Rufini Arabricensis anno-
rum sexaginta septem, hic sita est, sit tibi terra levis.

¶ Insigne quoq; oppidum Serpanon multum mihi negotij exhibuit,
Nomen enim illæsum vsq; ex antiquo retinet, ut apud Antoninum
in itinerario est, & incippo iuxta oppidum reperto.

D. M. S.

FABIA PRISCA

SERPENSIS. C. R.

ANN. XX. H. S. E. S. T. T. L.

C. GEMINIVS. PRIS

CVS PATER. ET

FABIA CADILLA MATEO

TER. PO SVERVNT.

Носет.

¶ *Dijis Manibus sacrum. Fabia Prisca Serpensis ciuis Romana annorū viginti, hic sita est. Sit tibi terra leuis. Caius Geminius Priscus pater, & Fabia Cadilla mater posuerunt.*

CLVSITANIE ALGARBIVM. 17. 18.

¶ Transgrediamur nunc Anam, & Lusitaniæ vrbes, de quibus vel indubitato constabit, vel certe probabili coniectura, antiquitatum studiosis explicemus.

¶ At Lusitania inquit Pomponius , qua mare Atlanticum spectat ,
primum ingenti impetu in altum abit , deinde resistit , ac se magis

etiam quam Bætica abducit. Quia prominet bis in semet recepto mari, intra promontoria dispergitur.

¶ Anæ proximum quia lata sede procurrentis, paulatim se, ac sua latera fastigiat: Cuneus ager dicitur. Sequens sacrum vocant. Magnū quod ulterius est.

¶ Aduertant lectores promontoria hic non vocari ipsa tantum terræ acumina, quæ mari imminet, sed totos late etiam tractus, qui tandem acumine in mare desinunt.

¶ Ita Liuius Decadis 3. libro primo. Prægressus signa Annibal in promontorio quodam.

¶ Patet hoc ex ipsa. Pomponij descriptione. Quia lata sede procurrentis paulatim se, ac sua latera fastigiat, Cuneus ager dicitur, videlicet ad similitudinem Cunei, quo ligna scinduntur: Græci Sphina vocarunt promontorium hoc, Latini Cuneum.

¶ Nostra ætas sanctæ Mariæ caput appellat, sicut & sequens, quod sacrum dicebatur. Sancti Vincentij caput vulgo dicitur.

¶ Prixi tamen nominis vestigium ibi in oppido Sacri adhuc perseverat.

¶ Promontorium vtrumque Strabo Celticis, ac Lusitanorum plerosque habitare dixit.

¶ Ptolemæus etiam Turdetanos adiungit. Sicut latius a nobis pro Pacensi colonia disputatum est.

¶ Nos Algarbijs regnum vocamus à Mauris, quum id tenuere indito vocabulo.

¶ In Cuneo vero hoc, Myrtilis, Ossonobæ, atq; Balsæ oppidorum meminit Pomponius.

¶ DE MYRTILI.

¶ Myrtilis, quam Mertolam appellamus Anæ flumio est imposita, multis antiquitatum monumentis plena, cippis, columnis, statuis, quibus tam Gothi, quam Mauri, ad reficiendos muros pro cæmentis abutebantur, vt erant, & hi, & illi ingenio plane barbaro.

¶ Octo, vel decem statuas annis ab hinc aliquot terra effossas Myrtilenses homines inde tollere permiserunt affabre insculptas, sed sine capitibus.

¶ Arbitrantur capita fuisse ænea, & insititia, atq; ideo a corporibus in alium vsum euulsa.

¶ Abest a Pace Iulia Iustis XXXV I passuum milibus, hoc est novstratibus nouem leucis, quod Antoninus in itinerario dixit.

¶ Myrtilin Plinius, sicut & Eborā, & Salaciā veteris Latij municipiū fuisse, scriptū reliquit. Ptolemæus Iuliæ cognomen illi tribuit.

¶ DE BALS A.

¶ Olim vocatam Balsam , eam esse coniicimus , quæ nostro tempore Tauilla nominatur, maxima Algarbij ciuitas. Eius præter Pomponium, meminere Plinius, Ptolemæus, & in Itinerario Antoninus.

¶ DE OSSONOBA.

¶ Ossonoba vero diruta pæne est. Quuius priscae nobilitatis nonnulla adhuc extant vestigia , passimq; per viciniam præcipue in muris Phari propinquæ ciuitatis, magisq; litoralis.

¶ Hæc vrbs sedes fuit Episcopalis, vt liquet ex concilijs , in quibus Ossonobensis Episcopus subscripsit.

¶ Nomen Maurorum temporibus paululum inuersum est. Rasis maurus Exubanam eam vocat , ingenito linguæ Punicæ vitio. Quuius de ea testimonium , non ad verbū , sed ad sensum istiusmodi est,

¶ Exubana solo fertili , ac frumentario sita est , plano , & fructiferis arboribus confito.

¶ Habet etiā pineta, & mōtes ad alēda pecora maxime accōmodatos.

¶ Hortos quoq; riguos multos, quoniā fontibus, ac fluentis abūdat.

¶ Electrum producit optimum. Māri vicina est , vbi aliquot sunt

insulæ parux, cymbis, ac nauiculis ad vsũ, & inuersiones opportune.

¶ Civitas inter eadem magnitudine pares de melioribus totius est orbis.

¶ Sub iure, ac domino suo habet oppida nonnulla, è quibus Siluis est, sita super æstuarium, quod a mari egressum paruo fluuio commiscetur. Haëtenus ille.

¶ Fortunæ vicissitudine facta. Siluis pontificio exornata est. Ossonoba vero in vicum redacta. De quuius quoq; ruinis, proxima Pharus nobilitatur, & crescit.

¶ Nec ipsum nomē in iniuriæ non patuit. Ex Ossonoba in exubantē transiit, & quum iam prope non sit. Estoi nuncupatur.

¶ Phari in muro inter propugnaculum nouum, & alterum a Rodrico Barreto ex tractum, cippus est.

IMP. CAES. P. LICINIO
 VALERIANO. P. F. AVIG.
 PONT. MAX. P. P. TR. POT.
 III. COS. RESP. OSSON. EX D.
 ECRETO ORD. DEVOT.
 NUMINI MAIESTAT
 IS. EIVS. D. D.

Hoc est.

Hoc est.

Imperatori Caesari Publio Licinio Valeriano Pio Felici Augusto pontifici maximo patri patriae tribunitia potestate tertium consuli, Respublica Ossonobensis ex decreto ordinis deuotissima numini maiestatis eius dedicauit.

In quadam turri ex parte maris cippus.

IN QVADAM TURRI EX PARTE MARIS CIPPUS.
 S. MANIBUS SACRUM CATVRISAE PRIMAE CONIUGI PISSIMAE
 MAE. CONIUGI PISSIMAE
 QVAE. VIXIT. ANN. XXV.
 M. VIII. L. CALP. THE
 ODORVS. MARIT.

Hoc est.

¶ Dis Manibus sacrum Caturisae primae coniugi piissimae, quae vi-
 xit annos viginti quinque, menses octo. Lucius Calpurnius Theodo-
 rus marit. us.

Hoc est.

¶ Imperatori Caesari Publio Licio Valeriano Pio Iulio Au-
 gusto pontifici maximo patri patriae tribunitiae potestatis
 consul. Respublica Othonensis ex decreto ordinis Augustinus
 numini maiestati eius dedicavit.

¶ Inter Pharum, & Tauillam in turri, quam vocant Marini, cippus.

D. M. S.

C. ANNIVS

ROMVLVS

ANNORVM

XXVIII.

H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est,

¶ Dis Manibus sacrum, Caius Annivs Romulus annorum viginti octo hic situs est. Sit tibi terra levis.

¶ Phari ad portam maris, cippus.

M. CORNELIVS ERIDIMVS. C.

IVNIVS RECEPTVS. OB HONO

REM. IIIII VIR. D. S. P.

D. D.

ADIRBOCAI COP

Hoc est.

¶ Marcus Cornelius Erydimus Caius Iunius receptus ob honorem
Seuiratus de sua pecunia dedicarunt.

¶ Sequitur promontorium sacrum ita vocatum propter Herculis
templum & quia religio indigenis erat, locum nocturnis inambula-
re temporibus, quod eum tunc ab Dijs possideri fabularentur, ut
initio tertijs libri Strabo scriptum reliquit.

¶ Promontorium ipsum duobus cornibus in altum se præcipitat, ef-
fecto inter vtrūq; modico sinu, quuius est ambitus quinque fere miliū

¶ In sinistro cornu, sacris oppidum est, quod adhuc promontorijs no-
men refert.

¶ In dextro nobile Diui Martyris, ac leuitæ Vincentis templum.
Quuius corpus, quonam pacto ex Valentia delatum eo sit, tyran-
idem exercente in Sanctorum reliquias Abderramene, quum in meo
de eodem diuo poemate, tum in libello ad Kebedium Toleranum,
Late explicauī.

¶ Veteres geographi, vrbium huius tractus nequaquam mentionem
faciunt. Vnus Pomponius, ut pote Bæticus, & non longo interual-
lo dissitus, Lacobrigæ, ac portus Annibalis maritimarum ciuitatum
meminit. In sacro, inquit, Lacobriga, & portus Annibalis.

¶ DE LACOBRIGA:

¶ Lacobrigam mutilato, atq; nonnihil deflexo nomine Lagos appellat vulgus, nobilissimum nostro aeo, frequensq; oppidum, ac nuper, a Sebastiano rege in ciuitatis titulum, & honorem euectum, sicut, & Pharus ab Ioanne tertio, Sebastiani aeo.

¶ Legi ante multos iam annos in Agelarijs Baptistæ Mantuani, qui me puero per omnium ora volitabat, magnum de Lacobriga testimonium.

*Dicitur Ardiuri posuisse Lacobriga septem
Victori toties statuas, totiesq; per illum
Eruta Vandalicis bello insurgente procellis.*

¶ Quod nescio unde fuerit mutuatus. Quuius poetæ quoniā multū iam fama refrixit, cætera quæ ad Lacobrigam attinent, videre poterunt, si velint, quorum in manus liber is deuenerit.

¶ DE PORTU VANNIBALIS.

¶ De Portu Annibalis dubitanti, duo se ostia obijciebant. Alterum ad Villam Nouam cognomine Portimanam, eius fluij, qui yrbem Siluin, ad quam Oslonobale pontificium translatus est, præterfluens in mare delabitur.

¶ Alterum ad Alborent oppidum non obscurum, vtrumq; in Sinu magnarum, multarumq; nauum capaci. Sed quarum interius per ostia ingressus, non nisi æstu accedente fiat, ad portum huiusq; sinum.

¶ Facilior Villanouanus, recto cursui.

¶ Paulo Alboritanus difficilior, propter flexus varios & in modū Syrtis Obstruentes ostium arenas. Verū vbi penetrarint pandēte se æstuario; commodissima statio est nauigiorum.

¶ Parua insula intus est situ editior, in summo plana, in qua olim oppidum fuit.

¶ Super sunt vndiq; muri, a fundamentis vsq; ad mediam altitudinem cæmentitijs. In superioribus formæci Punico opere. Summa planities, ruderibus, parietinis, fractis testis, tegulisq; tota plena; ædificiorum monstrat ruinas.

¶ Hoc nimis vetustate extincto, Alborem nostri maiores ibi iuxta in itima æstuarij ora construxerunt.

¶ Hunc fuisse Annibalis vocatum Portum, potius arbitramur, quā Villamnouam, oppidum reuera nouum, propter loci situm, vnde defendi naues egregie poterant, & adieu arceri hostes. Quod a peritissimo bellicæ rei ducē conueniebat prouideri.

¶ Quando autem oppidum hoc Annibal condiderit, pro comperto ego asserere nequaquam audco. In Lusitania fuisse Annibalem, tertio volumine ostensum a me est.

¶ Potuit quoq; ex Gadibus, quum vota Herculi exsoluisset, nouisq; se obligasset: Quod primo tertiæ Decadis libro scribit Lilius ad promontoriū hoc Annibal accedere propter cœatū Herculi templum, & dissipatam de Dijs locū tenentibus famam. Sicut Strabone referente paulo ante narrauimus, maxime inuitante maritima tractus illius amœnitate, & ad res gerendas opportunitate.

DE MEROBIRGA.

¶ A sacro promontorio vsque ad Callipodis fluuij egressum, hoc est ad sinum Salaciensem, multa sane sunt oppida, neq; contemnēda, sed quorum mentionem veteres non fecerunt.

ISTAE

¶ Plinius Merobrigae meminit, ac mirum est Cetobrigam omisisse in ora positam, quā Salaciam multo interius locatā non praterierit, neq; Merobrigam sex fere milibus passuum ab litore separatam.

¶ Verba illius sunt. Oppida memorabilia a Tago, in ora, Olisipo, equarum ē Fauonio vento conceptu nobile.

¶ Salacia cognominata vrbs imperatoria.

¶ Merobriga, Promontorium sacrum, & alterum Cuneus.

¶ Interijt autē Merobriga in quuius locū successit iuxta, oppidū S. Iacobus cognomine Cacē, opportuniore colle positū. De quo postea.

¶ Muri cum turribus, alibi integri, alibi vero semidiruti, aqueductus, pons in intermedia valle, & quadrato lapide perennis fons, antiquae meciuitatis admonuerunt.

¶ Habeo etiam ex aere Cyprio Vulcani paruum simulachrum ibi repertum, & elegans aeneum candelabrum.

¶ Templum ibi est diuo Blasio dicatum, & super aram lapidea.

Fol. 189

LIBER QVARTVS.

Menſa cum hac inſcriptione.

G. COCILICO FVSCO

PATRI

EX TEST. COCILICI

A PASTOS

Hoc eſt.

Gaio Cocilico Fuſco patri ex teſtamento Cocilicia Paſtos.

¶ In semicollapsa turri cippus.

C. NUMISIO. C. F. FVSCO

VI. VIRO. SEN

TATINIA. Q. F.

FVLVIANILLA

VCSOR

PERMITTENTE. ORD.

MEROBRIG.

Hoc est.

¶ Caio Numisio Caij filio Fusco sextum viro Sentatinia quinti filia Fulvianilla vxor permittente ordine Merobrigensi.

¶ SANCTVS IACOBVS DE
CACEM.

¶ Dixi successisse Merobrigæ oppidum sanctum Iacobum in excellenti colle, qui maris prospectum aperit, nec a Merobriga distat ducentis integris passibus.

¶ Loco dominabatur Caces tyrannus Maurus, cum a Christianis receptum oppidum est.

¶ Causam nomini dedit, Apostoli Iacobi marmorea sub terra effigies, eo loci reperta, quæ nunc quoque religiose ibi colitur. Factumque nomen ab diui simulacro, cognomen autem a regulo, sub cuius fuerat potestate.

¶ Expugnationem referunt oppidani ad heroidem Batazam, cuius quia semisepulta fama est, non ab re fuerit, operæ pauxillum impendere.

¶ Viam nobis aperuerat Hieronymus Zurita Valentinus vir doctus, & historiæ diligens scriptor.

¶ Sed quia Ioannem Batazen cum Ioanne Comneno, quem Caloianem quidam appellant, Manuelis Comneni patre, confundere videntur, ex Niceta Choniata græco auctore qui ea tempestate fuit, & ex Baptista Egnatio rem ipsam petamus.

¶ Græciæ imperator Alexius Angelus cum duas haberet filias adulescentulas ac viduas, & eas ob adulescentiam & formam, ut ait Nicea, secundas nuptias desiderare videret, Irenen Alexio Palæologo, Annam Theodoro Lascari, adulescenti animoso & bellicosissimo despondit. Dotisque nomine, inquit Egnatius, imperij titulos genero tribuit.

¶ Et quidem Lascaris, depulso & profligato Manuele Maurozome rubro calceo induto, ab omnibus Orientalibus urbibus impe-

rator confalutatus est, vt testatur Niceta.

¶ Cæterum ex vxore mascula illi proles nulla fuit. Fœmina tantum Irene.

¶ Hanc Ioanni Diplobatazio in matrimonium iunxit, imperiumq; illi per manus tradidit. Ita Egnatius.

¶ Sed quem Ioannem Diplobatazium ipse vocat, Ioannem Batazem appellant alij, & quidem Græci. Inter quos Nicephorus Calliscus.

¶ Et Batazes tam Zonaras, quam Niceta sepe nominant.

¶ Ioannes itaq; Batazes filium Theodorum Lascarem minorem successorem reliquit.

¶ Qui moriens Ioannem filium, & filiam Lascaram Michaeli Palæologo, tutorio nomine commendauit.

¶ Verum Palæologus, interfecto puero, per summum scelus, sibi imperium vindicauit.

¶ Redeamus modo ad Zuritam in Aragonicis libro quinto capite vltimo.

¶ Lascara puella verita, ne & ipsa in tyranni sæuitiam incurreret, Ligurum mercatorum auxilio Genuam venit.

¶ Nupsitq; in Liguria Vilelmo comiti Entemelij, vel vt vulgo dicitur Vigintimilij.

¶ Peperitq; ex eo filium Ioannem Lascarem, & tres filias.

¶ Mortuo marito, filium Genuæ reliquit, qui patri in Entemelij ditione successit.

¶ Ipsa filias secum ducens, ad Petrum Aragoniæ regem, quuius ingens erat fama se contulit, si forte dignaretur auxilium ferre, ad recuperandum paternum imperium sibi per ty'annidem ereptum.

¶ Suscepit illam rex nobilis honorificentissime, & in Valētiæ regno retinuit.

¶ Filiarumq; maximam Iolanthem ex Græcia cognominatam, vxorem dedit Petro Baroni Aierbæ, regis Iacobi nepoti.

¶ Secundam Breaticem ex Græcia vocatam prætermitto, huic operi non necessariam.

¶ Bataza quoq; ex Græcia, in matrimonio non diu fuit, peperitq; filiam, cui suum nomen imposuit.

¶ Hanc Iolanthe matertera, vbi per ætatem licuit, nuptui collocandam curauit.

¶ Interca cum Isabella Petri regis filia nupsisset Dionysio Lusitaniae regi, Bataza iam vidua, propter morum, & vitae probitatem, vna etiam venit, fuitq; in Lusitania, quoad constantiam ipsius Dionysii, & Isabellae filiam, Ferdinandus Castellae rex duxit in matrimonium.

¶ Tunc quoq; Bataza spectatae virtutis matrona, nouam nuptam comitata est, tanquam moderatrix eius adolescentiae.

¶ Quae quum partu edidisset Alonsum postea regem, non diu superstiti marito, regis filij cum Bataza nutritione sedulo curabar.

¶ Sed subducto a materna cura infante auiæ consilio, quæ ad suam potestatem transfere illum maluit.

¶ Regina mater & recenti viduitate mæsta, & præcipue nutriendi filij solatio destituta, in super alenda familiae impar, quod per angustie admodumq; tenuiter, nec pro regia dignitate, sumptus suppeditaretur, ex dolore morbum incurrit, decessitq; in oppido Sancto Facundo.

¶ Et cum eius suppellex mūdusq; muliebris ad satisfaciendū alumnis minime sufficeret, testamento a Dionysio patre atq; Isabella matrepetijt, vt quod illi dicerat, ipsi supplerent.

MIANATAS TSHATIS OIRH

¶ Bataza autem quum se inuidiosam ex præterita potentia indices persentiret, re cum suis communicata, nauem adornari præcepit. Beneq; tam ex suis copijs, quam sororum auxilio instructam conscendens per mediterraneum mare exist, ac circumitis Gadibus & sacro promontorio, ad flexum vbi oppidum Sinis est excensionem fecit.

¶ Conuenerunt ad illam Christiani multi & ex sacra spathophororum militia equites non pauci, qui vicina loca tenebant, atq; ad non spernendas copias aucti, Caccem regulum oppido exuerunt.

¶ Exstructoq; templo Bataza bonam ligni sanctæ Crucis partem, quam a Lascaramatre Constantinopoli delatam acceperat, inquam templi pila conclusit.

¶ Quæ diu ignorata latuit, donec miraculo fuit prodita.

¶ Ob hoc solenne ibi est, dominicis ac celebrioribus diebus, quum post sacrificij euangelium populum sacerdos alloquitur, etiam ad hortari, vt precentur deum pro Bataza Lascara, Græciæ imperatoris nepte.

¶ Relicto in potestate Christianorum oppido, venerabilis matrona Conimbrigam secontulit, adhuc illa tempestate urbem regiam.

¶ Vbi facultates opesq; suas ijs qui sibi inseruierant distribuens, pauperum nequaquam immemor, Ecclesiam Cathedralem donarijs multis ac prædijs locupletauit. Sepulta ibi est in lapideo nec operoso monumento inscriptione simplici.

HEIC SITA EST BATAZA IM

PERATORIS GRAECIAE NEPTIS.

¶ DE CETOBRIGA.

¶ Cetobriga, quæ Ptolemæo Cetobrix appellatur, in ora & ostio sinus Salacienfis quondam fterit.

¶ Urbis tenue vestigium modo est, arenis obruta, nisi qua irrūpentis maris violentia, sub aqua non nunquam, non nunquam vero atumulo in tumulum arenas radentibus ventis, deteguntur ædificia.

¶ Causa nominis a cetis, & Briga orta est. Briga siquidem vetere Hispanorum lingua urbem significat, vt Arabriga, Cenimbriga, Cetobriga, Lacobriga, & multæ aliæ.

¶ Prima vero compositi nominis pars, a cetis est facta. Cete magnos pisces, vt thynnos, omiffis marinis belluis significare, & qui pisces eos saliant, condiunt, ac vendunt, cetarios appellari, notū est: Lacus autē in quibus saliantur, cetariæ & cetaria dicuntur vnde Horatius.

Plures adnabunt Thunni, & cetaria crescent.

¶ Quoniam verò in vrbe hac de qua nobis sermo est, celebris erat piscatio, & salura taliū piscium, sicut etiam nūc Cecimbrigæ, quod oppidum eregione est, in extimo fere Barbarij promontorij littore, Cetobriga vocata ciuitas est.

¶ Durant adhuc in Cetobrigenfi littore, ipsa cetaria, lignino opere antiquitus fabricata,

In medio obrutæ areniscilitatis, sanum peruectus est, quod instauratum Virgini Christi matri sacrauit Christiana religio.

¶ Ad quius ingressum, supra portam, arietis caput visitur contortis cornibus, factum ex marmore, & quidem elegantissime.

¶ Neq; dissentaneum est fanum id, atq; simulacrum Iouis Ammonis olim fuisse, cōtra frequentes arenarum turbines, ab ethnicis ibi culti.

Statua quoque marmorea stolata illinc Neocetobrigam delata est,
absque tamen capite.

¶ Inscriptio quoq; hæc in quadrato laspidis albi lapide, in partheno-
ne virginum **Diui Dominici** institutum profitentium **Neocetobri-**
gæ, extat.

L. IV LIVS. L. ET. T. LIB
VALENS. ANNOR.

XXV. H. S. E. S. T. T. L.

COPIRVS. FRATRI.

conditum fabricata.

¶ Putant adhuc in Cerebri cellis inter, et lacrimis, hunc operari

Hoc est.

¶ Lucius Iulius Luci & Titi libertus Valens annorum viginti, quinque hic situs est. Sit tibi terra leuis Copirius fratri.

¶ Antiquitus Cetobriga ab Occidente Eborensem episcopatum terminabat, ex Bambæ optimi regis diuisione, qui finium cathedralium ecclesiarum terminatione, episcoporum lites voluit dirimere.

¶ Episcopatus, inquit ille, Eborensis habeat a Cetobriga usque ad petram, & a Rutella usque Paratam.

¶ Nostris quoque temporibus, Eborensis diœcesis finis, Cetobriga vetus est. Corrupti coepit nomen in Cetobram, quam postea, multo corruptius vulgus ineruditum Troiam fecit.

¶ DE NEO CET OBRIGA.

¶ Post dirutam Cetobrigam, mutata colonia est, ad alteram sinus oram Septentrionem versus, ab heinc annos circiter quadringentos quinquaginta, conuenientibus eo loci piscatoribus.

¶ Tantaque & ibi & Cecimbrigæ, sitæ, vti dixi, in extimo fere Barbari promontorii litore, nobilium piscium captura est, quum mare piscosissimum sit, vt etiam ex intima Hispania plenis vijs confluant mercatores.

¶ Accedit ingens candidissimi salis copia, propter salinarum toto sinu multitudinem.

¶ Quinis gratia, externarum quoque nauium magnus semper numerus aut exit, aut ingreditur.

¶ Commercio itaque tam inuentionum, quam reuentionum, factum in ligne oppidum est, opulentissimumque, adeo ut magnarum urbium nequaquam inuideat claritati.

¶ Vocata quoque Cetobriga posterior hæc colonia est, retento prisco nomine, & vulgo Cetobra. Indies autem pergente corruptione, Cetobala.

¶ Florianus campensis in commentitijs suis originibus, a Cetobala corrupto nomine, cetum Tubalis confinxit, originemque oppidi usque a Tubale fabulatur.

¶ Ego Neocetobrigam soleo nominare distinctionis gratia, liberum cuique est alterutro vri: Siue enim Octobrigam siue Neocetobrigam dixerit, crudite loquetur.

¶ DE PACE IVLIA SIVE
AVGVSTA.

¶ Dicta ora est, ab exitu Anæ usque ad Salaciensem sinum. Quem prius quam transgrediamur, redire ad continentem oportet, per ciuitates, non quidem omnes.

¶ Neq̃ enim omnes recensere propositum mihi est, sed eas, quæ vel a veteribus auctoribus nominatæ sunt, vel quæ inscriptionū vetustarum beneficio, aut maxime insigni quopiam facto, nomina sibi suo merito prodiderunt. Idēq̃ semel hoc loco præfactum esse me, candidi lectores meminerint.

¶ Cæterum Pacem Iuliam siue Augustam descripturus modo eram, nisi satis superq̃ id fecissem, in bene longa ad Valsam epistola, pro Pacensi colonia & in libello ad Franciscum Nonium, & alijs non paucis scriptorum meorum locis.

¶ Si quidem ostendi eam esse, quæ vulgo Bexa dicatur, corrupto a Mauris nomine, sitam vero in Celticis Lusitanix populis, iuxta Strabonem, vel in confinio Celticorum, Turdetanorumque iuxta Ptolemæum.

¶ Coloniam fuisse, & secundum Lusitanix conuentum, & quo pacto ab ea pontificatus dignitas translata Badiosam sit prolixè etiam exposui.

¶ Ante vniuersalem Hispaniæ cladem, floruit in hac vrbe Apringius Episcopus scriptor eruditus, quuius in Apocalypsin interpretationem veteribus omnibus præfert Isidorus.

¶ Floruit etiam Isidorus Pacensis cognominatus, quuius opuscula horrido parumq̃ culto sermone, etq̃ imperfecta, & mendis sententissimis scatentia circumferuntur.

¶ Floruere quoq; Iulienis Sisenadus martyrio Cordubæ coronatus,
& Tyberinus præsbitèr.

¶ Extant ibi complura Romanorum monumenta ex quibus aliquot
adscribam quæ per muros ipsius ciuitatis dispecta visuntur.

¶ Ad portam Maurensem, versus nouam.

C. IVLIVS. C. F.
II VIR. BIS PRA
VTRIQUE. SEN

Hoc est.

¶ Caius Iulius Cai filius duum vir.

¶ Postea fragmentum in muro.

EQVIT. PRAEF.
FABRVM.

Hoc est.

¶ Equiti praefecto fabrum.

¶ Cippus semifractus.

M. AVRELIO. C. F.
GAL. II VIR. FLAMIN.
TI. CAESARIS. AVG.
PRAEPEC. FAIR.

D D

Hoc est.

¶ Marco Aurelio Cai filio Galeria duum viro Flaminii Tiberis
Caesaris Augusti praefecto fabri Decreto Decurionū, vel dedicarūt.

¶ Ad Portam Myrtilensem.

Q. PETICIO. T. F.

RVFO

MATER. FILIOS .H

Hoc est.

¶ Quinto Peticio Titi filio Ruso mater filio.

¶ Fragmentum, ultra portam Maurensē, litera bestiali. Desideran-
tur lapides in vitro capite.

CVRIAE. PONT
FLAM. PACISIVLIAE
VE. FLAMI

Hoc est.

¶ Curiae pontifices, Flamines Pacis Iuliae.

¶ Extra Muros.

D. M. S.
HEL. AERIA
NVS. ANN
ORVM XII
H. S. E. S. T. T. AL

Hoc est.

¶ Dijs Manibus sacrum Helius Arianus annorum duodecim, hic
situs est, sit tibi terra levis.

¶ In quodam horto.

C. IVLIO. L. F. GALE
AVITO. FRATRI
VS. SABINVS.

Hoc est.

¶ Caio Iulio Luci filio Galeria auito fratri Sabinus.

¶ In gradibus summi templi.

PAX. IVLI
Q. PETRONIO

Hoc est.

¶ Pax Iulia Quinto Petronio.

¶ Ad Sanctum Saluatorem.

D. M. S.
 IVL. PATERNA
 ANN. XV
 IVLIA
 TERSPICORE
 LIBERTÆ OB
 SEQVENTISSIMÆ
 H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est.

¶ Dis Manibus sacrum. Iulia paterna annorum quindecim Iulia
 Terpicore libertæ obsequentissimæ, hic sita est. Sit tibi terra levis.

¶ Errore sculptoris positum est terpicore pro terpsicore,
 sed ego mutare nolui.

In foro Cippus.

L. AELIO AVRELIO
 COMMODO
 IMP. CAES. AELI HA
 DRIANI ANTONI
 NI. AVG. PII. P. P. FILIO
 COL. PAX. IVLIA
 D. D.
 Q. PETRONIO MATERNO
 C. IVLIO IVLIANO
 II VIR.

Hoc est.

Lucio Aelio Aurelio Cōmodo Imperatoris, Caesaris Aeli, Adria
 ni, Antonini, Augusti, Pij patris patrię filio Colonia Paxiulia dedi
 cauit Quinto Petronio Materno, Caio Iulio Iuliano duum viris.

In cochlea summi templi.

A ✠ Ω
 SEVERVS
 PRESBIT. FAM
 VLVS. CHRISTI VI
 XIT. ANN. LV.
 REQVIEVIT I
 N PACE DOMINI
 XI. KAL. NOVEMBRIS. ERA
 D C XXII.

Hoc est.

¶ Alpha, & omega. Seuerus præsbiter famulus Christi vixit annos
 quinquaginta quinque, requieuit in pace Domini vndecimo Kalen-
 das Nouembris era sexcentesima vigesima secunda.

¶ In agro, quatuor mil. pass. ab vrbe. Represam prædium vocant.

D. M. S.

MERCATOR

ANN. XXXII.

VXOR MARITO

MERENTI POSV

IT. H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est.

¶ Dijs Manibus sacrum Mercator annorum triginta duorum vxor marito merenti posuit. Hic situs est, sic tibi terra leuis.

¶ Sunt in ea vrbe fragmenta alia, sed minutiora.

¶ Caput imaginis Vespasiani.

¶ Taurorum capita decem.

¶ Aquæductus alicubi sub terra integer, alibi confractus.

¶ Murorum porta et res, adhuc Romana architectura.

¶ Inuentus marmoreus lapsus duorum cubitorum, in quo erant vir & puella equestri cursu certantes, mirabili elegancia.

¶ DE ORICHIE NSI AGRO.

¶ Orichienſis ager, Turdetanis à Celticis iunctus, regionem par-uam efficit, octo vel ad ſummum decem oppidorum, præter vicos ignobiles.

¶ Nomen accepit ab Orichio, regionis nobiliori oppido & quia campeſtris ager eſt, frumentarius ac pascuus, vulgo campus Ori-chienſis nominatur.

¶ Non piget eius meminiffe, propter regni noſtri illic coeptam ori-ginem. Quàm vt paulo altius repetam, ab æquīs lectoribus condo-nari mihi poſtulo.

¶ Magnus Alſonſus Hiſpaniæ rex qui Toletum expugnauit, & im-perator eſt appellatus, ex diuerſis vxoribus tres filias habuit.

¶ Eluiriam, Theraſiam atq; Orracam.

¶ Et quidem Eluiriam ac Theraſiam, Rodericus Toletanus, parum Luſitanis æquus, quiſq; illi adhæſerunt, ex concubina Simena Mu-nione nataſcunt.

¶ Verum apud me chronicon Hiſpanica vetuſta lingua habeo, facti-totos ſeptuaginta annos, ante Rodericum, in quo eadem Simena

minime concubina, sed iusta vxor & Regina, diferte perhibetur.

¶ De qua re ad Ioannem Barrum scripsi & quidem prolixè: Tunc

¶ Ad Alfonsum igitur imperatorem, in adferenda Hispania labo-
rantem, conueniebant magni viri, militiam suam Christo deuouentes.

¶ Inter quos emicuerunt Raimundus comes Sancti Egidij, & Henri-
cus Lotharingiæ comes, ex Germana Raimundi natus, quem illa
Vngariæ regi, cui nupta erat, secundo edidit partu.

¶ Hos, ut talium necessitudine arctius semuniret, Alfonsus filiarum
connubijs sibi deuinciendos existimauit.

¶ Eluiram igitur comiti sancti Egidij, Therasiam Henrico Lotha-
ringiæ comiti, Orracani verò triu, ut alij scribunt natu maximam,
ut alijs autem placet minimam, atq; post Simenam defunctam, ex Con-
stantia vxore natam, Raimundo comiti siue Burgundiæ siue Tolo-
sæ, neq; enim inter ipsos Hispanicarum rerum scriptores satis con-
uenit, in matrimonium dedit.

¶ Quorum nos opinionibus prætermisissis, de Henrico tantum lo-
quamur, cui valde dilectam sibi Therasiam tradidit.

¶ Atq; ut nexu deuinctiore virum maximum quasi ad manum habe-
ret, Callaciæ partem Bracaros, à Minio usq; ad Durium totumq;
id, quod recētiore vocabulo Portugale tunc dicebatur, à Durio usq;
ad Lusitaniam urbem Conimbrigam, dotis nomine assignauit, libe-
rumq; ei reliquit, ut de Saracenis Lusitaniam armis recuperaret.

fuosq; dominio & ditioni adderet.

¶ Is ex Theraſia coniuge, quæ ſemper regina appellata eſt, filium genuit Alſonſum Henricum, qui patri ſucceſſit in principatu, & ubi per ætatem licuit, bella geſſit quam plurima, vrbes multas expugnauit, Saracenorum potentiam fregit.

¶ Qua re commotus Iſmarius, magnæ partis Africæ Bæticæq; rex, conuocatis quatuor alijs regibus, tam ex africa, quam ex tota vltiore Hiſpania, tantas congregauit copias, vt milia quadringenta exercitus ſuperaret.

¶ His conſiſus, in Alſonſum properabat, lentis itineribus, ſed animo ad vindictam concitatiſſimo.

¶ Nec ille ſegniter proceſſit obuiam. In Agro igitur Oriſienſi, paulo infra Caſtrum viride oppidum, non procul a conſuente Corbris, & Tergis fluuiorum, in mutuum conſpectum venientes Caſtra poſuerunt.

¶ Inſedit tumulum Alſonſus, vbi vetus ſacellum erat, in quo ſenex quidam prouectæ ætatis heremiticam vitam agebat, inter Mauros & ob paupertatē, & ob vitæ Sanctimoniā, nullius iniuria laceſſitus.

¶ Iſmaris copię prope infinitæ vadēquæq; campos opplebant, iāq; agmina circumcluſa ſpe deuorabant.

¶ Non videbatur militibus noſtris ſani eſſe conſilij, cum tanta multitudine conſigere. Vnus enim quiſq; ſupra centum hoſteis aduer-

¶ Sed militum animos oratione spei ac fiduciae plena princeps confirmavit.

• Dimissosq; curare corpora iubet, & crastinum diem, qui Iacobo Apostolo Hispaniarum patrono sacer erat, laetos expectare.

Quum aduersperauisset , anachorita ille ad Alfonsum venit , atq;
oraculi denunciatione , forti esse animo admonet.

¶ Quanoctis hora tintinnabuli quod in sacello erat, sonum audiret, tentorium eggrederetur, appariturum illi Christum in aere cruci subfixum.

¶ Latus tam optato tamq̃ insperato nuntio Alfonso, totius noctis
peruigilio promissum expectabat; salutemq̃ imp̃. illi etiam Co-

¶ Primo itaq; ante lucem diluculo, ad tintinnabuli sonū prætorium
egressus, suspexit in aere Crucifixum dominum.

¶ Quuius visi voluptate pro pemo dum extra mentem absorptus, ita adorans dicebat.

¶ Ecquid seruator mundi, tunc mihi, tunc appares: Quid eo opus est, in te credenti & te summa pietate colenti: & Perfidis his tuis atq; ideo meis hostibus, tuæ diuinitatis ignaris, potius apparere digneris, vt crucis tuæ mysterium intelligant, ac desinant insanire.

¶ At parte ex alia innumerabilis ille Barbarorum exercitus, tam dissonis clamoribus, tam terribili fragore perstrepebat, vt coelum rueret, terra quassari tremoribus viderentur. Commissum praelium est, sanguinolentū, pertinax, diuturnū, à prima dici hora vsq; ad meridiē.

¶ Donec Ismarius, quuius iam vita periclitabatur, quamq; maxime nostri appetebant, rebus desperatis, & amisso in conflictu, conso-
brino, cui sui corporis custodiam mandauerat, nemine hominū At-
gor, Halli regis nepote, fugit ipse, & vna reges qui cum eo erant.

¶ Tantum autem sanguinis effusum est, vt ex cædis loco riuuli in
Cobrin, atq; Tergem decurrerent.

¶ Quia insequuta paucos post dies pluuia, quum tinctam atro san-
guine superficiem lauisset, creuissentq; riuuli, Terges qui ad confluen-
tes Cobrin recipit, etiam vsq; ad Anam aquas infectas pertulit.

¶ Id nos in Vincetio martyre hisce carminibus breuiter adnotauimus

Vbi paupere Terges

Flumine, ab Orichio segnis delabitur agro;

Excepti cecidere duces, fusæq; cohortes

Barbaricæ. Ac tellus tanto est imbuta cruore;

Vt postquam pluuiæ cædem elauere, pigerq;

Riuus ist, contagæ suæ, quacumq; meabat,

Polluerit spatium late, fluctusq; petuos

Funestaret Ana, torrens inglorius ante,

Atq; vaporatis æstu Quintilibus impar.

Post illa, indigenis factus de clade superbi

Nobilis Ismarij.

¶ Alfonso igitur nouus rex, consueto victoribus more in castris, triduo permanfit, & concessa militibus præda.

¶ Ipse qui eatenus niueo scuto utebatur, insignia commētus est, quæ rem ibi gestam designarent.

¶ Ac primum, quia Christum in aere cruci subfixum conspexerat, in argenteo scuto cæruleam crucem formauit.

¶ Deinde quod quinq; reges vicisset, scuta quinq; per ipsam crucem distinxit.

¶ In vno quoq; triginta numos argenteos figurauit, quod totidem mundi seruator venditus existisset.

¶ Mutata a posteris regibus numerum figuratio est, commodiori ratione, & in singulis quibusc; scutis, singuli quinq; numi positi, decussatim, ad figuram literæ X. bis numerato quod in medio est, & quum a summo deorsum, & quum a latere ad latus sit supputatio, vt numerus triginta expleatur.

¶ Hæc tum ibi sumpta insignia.

¶ Castella vero aurea septem, quæ in rubro campo scuti regij oras ambiunt, ad alterius historię tractationem pertinent.

¶ Exposuimus, quanta potuimus breuitate, regum nostrorum, re-

¶ **Initium & causam**, ab hinc annos quadringentos triginta quatuor.

¶ **Gesta enim res est**, vt mei veteres annales habent, æra milesima centesima septuagesima septima.

¶ **Cui annorum numero si demantur triginta & octo**, manebit Seruatoris annus milesimus centesimus trigessimus nonus. Quum hæc proderem, agebatur annus. M. D. LXXII. Subducta ergo ad calculos ratione apparebit, interfluxisse quadringentos triginta quatuor, quos dixi, annos.

DE ARCV EXSTRUCTO A SEBASTIANO REGE IN VICTORIAE LOCO.

¶ **Qui discessissem ab Orichio**, nisi piaculum esset, regis nostri Sebastiani recens factum non commemorare.

¶ **Is initio huius anni**, Algarbij regnū adiit, vt oppida omnia maritima, quam munita essent, suis oculis perspiceret.

¶ **Et si quid ad munimentum deesse videretur exactissimo suo Iudicio**, & rei bellicæ peritorum consilio præsens vel suppleret, vel nouaret, vel corigeret.

¶ **Fecit autem iter per Orichiensem agrum**, & victoriae memorabilis loca omnia perlustrauit.

¶ Nullum ibi erectum trophaum, nullam inscriptionem tantum facellum illud ignobili fabrica, non semel relectum, rusticorum tamē cultu religiosum reperit.

¶ Padeuit illum incuriæ, ac fœcordiæ seculi superioris, antiquæque

¶ Atqui, ut excusari mereatur, aras hominum illorum, qui in continuis bellis vitam agebant, & promptiores ad præliandum dextas habebant, quam ad literas illa tempestate sepultas, inclinatiores ingenia.

¶ Non tamē mirāda non est, florentibus postea rebus, & renata philologia obliuio tam diuturna.

¶ Nisi quod natura cōparatum ita est, ut quæ optima sunt, non omnia simul sed per temporum interualla emergant.

¶ Sæbastianus igitur mirapierate affectus, ut & apparitionis Christi, & regis maximi, inclytæque victoriæ memoriam rediuuiam faceret, diruto veteri sacello, templum inædificari præcepit, atq; exstructo nobili arcu, mihi inscriptionis curā demandauit, ita ut altera ex parte latine, ex altera.

¶ Nisi quod natura cōparatum ita est, ut quæ optima sunt, non omnia simul sed per temporum interualla emergant.

¶ Sæbastianus igitur mirapierate affectus, ut & apparitionis Christi, & regis maximi, inclytæque victoriæ memoriam rediuuiam faceret, diruto veteri sacello, templum inædificari præcepit, atq; exstructo nobili arcu, mihi inscriptionis curā demandauit, ita ut altera ex parte latine, ex altera.

¶ Nisi quod natura cōparatum ita est, ut quæ optima sunt, non omnia simul sed per temporum interualla emergant.

¶ Lusitano idiomate legeretur, latina sic habet.

HEIC. CONTRA ISMARIVM. QVATVOR Q. A. IOS SARACENO-
RVM REGES. INNVMERAMQ. BARBARORVM MVLTVTVDINEM
PVGNATVRVS FELIX ALFONSVS HENRICVS. AB EXERCITV PRI-
MVS LVSITAN. REX ADFELLATVS EST. ET A CHRISTO QVI
EI CRVXIFIXVS ADPARVIT ADFORTITER AGENDVM COMMO-
NITVS. COPIIS EXIGVIS TANTAM HOSTIVM STRAGEM EDIDIT
VT COBRIS ACTERGIS FLVVIORVM CONFLVENTES CRVORE
INVNDARINT. INGENTIS AC STVPENDAE REI. NE IN LOCO
VBI GESTA EST. PER INFREQVENTIAM OBSOLESCERET. SE-
BASTIANVS. I. LVSIT. REX. BELLICAE VIRTVTIS ADMIRATOR.
ET MAIORVM SVORVM GLORIAE PROPAGATOR ERECTO
TITVLO MEMORIAM RENOVAVIT.

¶ DE COLLA.

¶ Colla fuit interius in media Orichienſi prouincia, non procuſa Meſſagena, inter colles, nec ſcio an hodiernum nomen hoc inde traxerit. Non mediocriter erat oppidum.

¶ Extant muri & turres cæmentitio opere neq; ſatis poſito.

¶ Aditus perdifficilis eſt, & ad deſenſionem accommodatus.

¶ Non habitatur. Tãtum dominicis & ſolemnibus alijs diebus ruſticorum vicinia eo confluit, ad templum Virgini Chriſti matri dicatum, vbi ſacerdos ijs dem diebus ſacris altaribus operatur.

¶ In angulo turris ſemidirutz menſa elegans marmorea;

C. MINICIVS. C. F. LEM. IVBATVS

LEG. X. GEM. QVEM IN PRAELIO

CONTRA VIRIATVM VOLNERIBVS

SOPITVM IMP. CLAVDIVS VNIMA

PROMORTVO DE RELIQVIT. EBV

TIS LVSITANI OPERA SERV

RARIQVE IVSSVS. PAUCOS SV

DIES. MAESTVS OBI. QVIA

MERENTI. MORE ROMAN

AM NON RETVLL

Hoc est.

¶ Caius Minicius Cai filius Lemonia iubatus Tribunus Legionis decimae geminae quem in praelio contra Viriatum volneribus sopitum imperator Claudius vnimanus pro mortuo dereliquit, Ebuti militis Lusitani opera seruatus curariq; iussus, paucos superuixi dies, maestus obi quia benemerenti more Romano gratiam non retuli.

¶ Ad Ianuam templi ingens cippus est, inter columnas ibi iacentes olim ornatus exula positus. Qui me amplius horis tribus ad fastidium detinuit.

¶ Tam male a Barbaris hominibus habitus est, ut spem percipiendi integre sensum plane deposuerim.

¶ Aus in modum Graculi ¶ Altera similis mutuo se respicientes

D. M. S.
B. SVRSIF. V C
BRIANE. COIVGI
NCTISSIME. TV
VM. POSITE VICS
N. XXXVIII. DIE
S. XVII. SI QVAN
PIET S ERM. TI
ANTVM FORTV
GER. LITE AVREC
T. T. POSVI. S
VALE.

Hoc est.

¶ Dis Manibus sacrum. Balbus Sursi filius coniugi sanctissimæ
tumulum posuit uixit annos triginta octo dies septemdecim.

DE SINI.

¶ Non omittenda finis est, maritimum oppidum & propter pesca-
tionem, non parum vicinæ regioni conducibile.

¶ Ibi in templo Cippus fractus est cum his literis.

AN. L. CLAVD

THALASSINVS

MARITE MERENTI

SSIME

H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est.

¶ Annorum quinquaginta, Claudius Thalassinus marite merentissi-
me hic situs es sit tibi terra leuis.

¶ Per Murum, iuxta terram & quasi iam ruderibus Coopertum.

D. M. S.
 FVLVIVS. L. F. QVIN
 TIANVS. FABER
 MATERIARIVS
 PIVS IN SVOS
 VIXIT ANN. XLVI
 RVBRIA. Q. F. SER
 GILLA. MEROBRIA
 MARITO. B. M. FEC
 H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est.

¶ Dis Manibus sacrum Fulvius Lucij filius Quintianus faber materiarius pius in suos vixit annos quadraginta sex Rubria Quinti filia Sergilla Merobrigensis marito benemerenti fecit hic situs est sit tibi terra levis.

¶ In quadam turri.

D. M. S.
IVLIA. C. FIL

MARCELLIN
A. AN. XXX.

H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est.

¶ Dis Manibus sacrum, Iulia Cai filia Marcellina annorum triginta, hic sita est, sit tibi terra levis.

¶ DE HELVIS.

¶ Primo libro admonuimus, urbem Heluas in Celticis nostratibus esse. Nomen accepit ab Heluis Celticæ Galliæ populis, inter Garumnam & Ligerim habitantibus. De quibus quarto libro Strabo agit.

¶ Plinius Albam eorum ciuitatem nominat.

¶ Ab Heluis igitur Celtarum populis, qui inter Celtas olim ad nos

venere, Heluæ ciuitas nominata, quod nomen a conditoribus obtinuit, etiam hodie retinet.

¶ Vrbis fertilitate soli & nobilitate ciuium, vt postremas non fert, ita olei bonitate sine controuersia primas obtinet.

¶ Dioecesis Eborensis hactenus fuerat, verum agente Sebastiano rege, episcopalem dignitatem adepta, metropolim vnde excisa est, nihilo minus agnoscit.

¶ Non multa ibi sunt Romanorum monumenta, & quæ sunt, pessime a Barbaris habita, ita inueni.

¶ Iuxta portam arcis quam alcaffauam vocant, fragmentum.

FEL. CEPAL

ONIS. F. SE

VERVS. AN

Hoc est.

¶ Fœlix Cepalonis filius Seuerus annorum.

¶ In domo cuiusdam viri nobilis, tabula elegans.

C. AXONIVS. Q. F. PAP.

LEG. XX. NAT. COL.

FIR. PICENO. SE VIVO

MONIMENT. FEC. SIBI. ET

FR. Q. AX. Q. F.

QIADAD

Hoc est.

QIADAD

¶ Caius Axonius Quinti filius Papiria legionis vigesimæ natus
colonie Firmicæ Piceno se vivo monumentum fecit sibi & fratri
Quinto Axonto Quinti filio.

¶ Iuxta patrimonem Virginum instituti, diui Dominici.
Cippus.

ANTHYMVS REB

SCIENTINI. ET CE

LERIS SER

V. S. A. L.

Hoc est. *quidam*

¶ Anthymus Reburri Scientini & Celeris seruus votum soluit ani-
mo libenti, vel libens.

¶ In agro quem vocant Ventosa, lapis oblongus, videlicet cubitorū
septem, latus cubitum & semissem, rudis atq; impositus quem fabu-
latur sepulchrū esse Bertradi, vnius ex duodecim Franciæ paribus.

CACALO

AVIOLI

LIB.

HIC

SIT.

Hoc est.

¶ Cacalo Auioli libertus hic situs.

¶ In domo tabula marmorea fracta, eleganti litera.

IN SIGNEM PARVO
MANS CARMINE AMOR
REQ. IN PACE D XIII KAL
MART. ERA. D LXXXII.

Hoc est.

¶ In signem paruo mansurum carmine amorem, requieuit in pace domini decimo tertio Kalendas Martias era quingentesima octuagesima secunda.

¶ VILLA VIZOSA.

¶ Ab Heluis digredientem intercipit nobilissimum oppidum Brigantis ducum sedes, quod ab amœnitate Lufcanus idiotismus Villam Vizosam nominauit.

¶ Vno nomine latine dici nō potest, nisi Callipolin Græce confingamus, audaci fortassis exemplo sed lectoribus postquam ea vox assiduitate percrebuerit, minime displicituro.

¶ Proserpinæ ibi delubrum fuit, vbi modo diui Iacobi aedes est, in suburbio, vbi hæc inueni monumenta.

PROSER

PINAE

SANCTAE

G. IV LIVS

PAR THENOP

AEVS. VOT.

QVOT FECIT

A L P

А 205 Ноев А. И. 1177

¶ Proserpinæ sanctæ Caius Iulius Parthenopæus vota quæ fecit
animo libenti posuit.

Q. HELVIVS
SILVANVS
PROSERPIN
AEVOTVM
S. AN. L. P.

Hoc est.

¶ Quintus Eluius Siluanus Proserpinæ votum soluens animo libens posuit.

PROSERPINAE
SERVATRICI
C. VETTIVS SIL
VINVS. PRO EV
NOIDE PLAUTIL
LA CONIVGE SIBI
RESTITVTA
V. S. A. L. P.

Hoc est.

¶ Proserpinæ Seruatrici Caius Vettius Siluinus pro Eunoide Plautillaconiuge sibi restituta votum soluens animo libens posuit.

R

DIVM. S.
 PULTARIUS
 AN. XXIII. H. S. E. S. T. T. L.
 SEMNE. ET. SEMNE
 MATRI. POSVERUNT

Hoc est.

¶ Dijs Manibus sacrum. Pultarius annorum viginti trium, hic situs est, sit tibi terralevis Semne, & Semnine matri poluerunt.

¶ Ibi etiam modo visuntur inscriptiones Endouellici, quas clarissimus dux Theodosius ex antiquo fano, quod exstat iuxta oppidulum Therennam, asportari curavit, & inserti in frontispicio cœnobij fratrum ordinis diui Augustini. Sunt autem huiusmodi.

DEO. ENDOVEL
LICO. PRAESTAN
TISSIMI. ET PRAESEN
TISSIMI NVMINIS
SEXTVS. COCCIVS
CRATERVS. HONORI
NVS. EQVES. ROMA
NVS. EX VOTO

¶ Cippus fractus.

ENDOVELLICO
ALBIA
IANVARIA.

INSTITVTIONVM IN PRAESENTIA
ALBIA IANVARIA

Fol. 233.

LIBER. QVARTVS.

ENDOVELLICO

SACRVM. MAR

CVS. IVLIVS.

PROCVLV

ANIMO. LI

BENS. VOTVM

SOLVIT.

ENDOVELLICO

ENDOVELLICO

ALBIA

ANVARIA

ENDOVELLICO

DEO. ENDOVELLICO. SAC.
 IVNIA. ELIANA. VOTO. SVCCPTO
 ELVIA. YBAS. MATER. FILIE
 SVAE. VOTVM. SVCCPTVM
 ANIMO. LIBENS. POSVIT.

¶ Hæ inscriptiones adeo claræ sunt, vt expositione non indigeant.

D. ENDOVELLICO. SA
 AD RELICTICIVM. EX
 T. NVMIN. ARRIVS. BA
 DIOLVS. A. I. F.

Hoc est.

¶ Deo Endouellico sacrum ad relictitium ex testamento numini Ar-
 rius Badiolus animo libens fecit.

Q. SEVIVS. Q. F.

PAP. FIRMANVS

VOTVM DEO

ENDOVLICO

S. L. M.

Hoc est.

¶ Quintus Seuius Quinti filius Papiria Firmanus votum deo
Endouolico Soluit Libens merito.

ENDOVELICO

CRITONIA

MAXVMA

EX. VOTO. PRO

CRITONIA. C. F.

Hoc est.

¶ Curauit faciendum.

¶ Hic cippus allatus est illinc ad arcem oppidi Lendroalis,
vbi nunc extat.

C. IVLIVS. NOVATVS

ENDOVELLICO

PRO. SALVTE

VIVENNIAE

VENVSTAE

MANILIAE. SVAE.

VOTVM. SOLVIT.

¶ Nominis Endouellici causam, aut originem ego penitus ignoro.
Nisi si ab oppido propinquo, quod Endouellia forte diceretur, no-
men effect impositum.

¶ Quod si nebuloso infœlicis gentilitatis ævo superstitionibus ad-
dicti Lusitani fuere, certe euangelica luce radiante morati diu non
sunt quin veri dei cultum, & religionem amplecterentur.

¶ Mancio Christi discipulo gloriantur Eborenses, a quo cœlesti
doctrina sunt initiati.

¶ Debent hoc Bracarenſes Petro Ratēſi, Apoſtoli Iacobi diſcipulo.

¶ Propagata breui religio eſt, & inuitis tyrannis mira pietate adoleuit.

¶ Quam natio Luſitana incorruptam, vt a ſanctis patribus accepit, ad noſtra hæc tempora cuſtodiuit.

¶ Et quod non ſine magno dei munere nobis contigit, nec ſine magna mea voluptate refero, quaſi antibus orbem ſectis, incolumi religione, integraq; ſacroſanctæ Apoſtolicæ ſedis auctoritate perſeuerat.

¶ Nec ſolum id, ſed longe lateq; etiam per vaſti Oceani recessus, & ante nunquam prioribus cognitæ regiones, Orientemq; totum, & Antipodas, ipſum ſeruatoris nomen propagare non ceſſat.

D. M. S.

P. PETRONI
 VS. CAVTIN
 ANN. LXXXXI
 LAVDICE
 MARITO PIIS
 SIMO POSVIT
 H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est.

¶ Dis Manibus sacrum. Publius Petronius Cautinensis annorum nonaginta vnus Laudice marito pijsimo posuit, hic situs est, sit tibi terra levis.

¶ DE IOVIS FANO.

¶ Super Exarramam fluuium, duobus pass. milibus infra Terranū oppidum, Iouis fuit olim fanum. Quod adultariam Christiana pietate in templum sanctorum martyrum Iusti & Pastoris conuersum est. De quo egi in libello ad Ambrosium Moralem Complutensem virum sæpe alias, luculentæ eruditionis gratia in his commetarijs, nominandum.

¶ Supra ianuam templi Gothica inscriptio.

.2 .17 .C

✠ HVNC DENIQVE EDIFI
CIVM SANCTORVM NO
MINE CEPTVM IVSTI ET
PASTORIS MARTIRVM
QVORVM CONSTAT ESSE
SACRATVM CONSVMA
TVM EST CC OPVS ERA
D CC XX.

Hoc est.

¶ Hunc pro hoc denique ædificiū sanctorū nomine ceprū Iusti, & Pa-
storis martyrum, quorum constat esse sacratum consummatum est
oc pro hoc opus era septingentesima vigesima.

IOVI. O. M.
 FLAVIA. L. F. RVFINA
 EMERITENSIS. FLA
 MINICA. PROVINC
 LVSTITANIAE. ITEM COL
 EMERITENSIS. PERPET.
 ET MVNICIPI. SALACIEN.

D. D.

Hoc est.

¶ Ioui optimo maximo. Flavia Lucij filia Rufina Emeritensis. Flaminica prouinciæ Lusitaniæ item coloniæ Emeritensis perpetua, & municipij Salaciensis, dedicauit.

¶ Ex vno latere est arbor mihi incognita. ¶ Ex altero latere Aquila est expansis alis quasi subuolutura, in vnguibus trifidum fulmen habens.

¶ Cippus aliquanto minor sed elegantior.

L. O. M.

OB PVL SOSAQ. SER

TORIO METELLVM

ADQ. POMP.

IVN. DONACE R. ADINIM

CORON. ET. SCEPTRVM

EX ARG. MVNVS

ADTVLIT

FLAMINICAE PHIA

LAM CAELATAM

HIERODVLIS COE

NAM DEDIT.

Hoc est.

¶ Cloui optimo maximo. Ob pulsos a Quinto Sertorio Metellum atq; Pompeium Iunia Donace coronam, & sceptrum ex argento munus adtulit Flaminicae phialam caelatam, hierodulis coenam dedit.

¶ Alter cippus elegantissima litera.

L. RVBRIVS

PRISCINVS

ANN. XXVI. H. S. E.

Hoc est.

¶ Lucius Rubrius Priscinus annorum viginti sex, hic situs est.

¶ Sunt tres alij cippi, sed positi in parietibus templi, coniectis interius literis.

¶ Cubae non procul a Pace Iulia in templo. Cippus.

ANITRDOM AIVAH
D. M. S.
TERENTI
VS. CRY S
OGONVS
ANN. XXXII. H. S. E. S. T. T. L.
Hoc est.

¶ Dijs Manibus sacrum. Terentius Cryfogonus annorum triginta duorum, hic situs est sit tibi terra leuis.

¶ In territorio Ferrariensi, super Callipodem fluuium, quem Sadanum vocari nostra aetate superius diximus, replum Diuæ Margaritae dicatum est, vbi olim fortunæ Obsequentis delubrum fuerat, a Flauia Modestina Sergij Terentij, Emiliani Centurionis vxore edificatum.

¶ Qui, vt apparet, sub L. Posthumio Albino militauerat & emeritus ac diues, ad quietem se contulit, in praedio vxorio.

¶ Hoc ex duobus sibi Cippis colligitur. Equibus alter sic habet.

FORTVNAE OBSEQVEN
TI. SACRVM
FLAVIA MODESTINA
PER P. EIVS ANTISTES
EX VOLVNTATE TEREN
TI. AEMILIANI VIRI
SVI. IN PRAEDIO
A PATRE FL. MODESTO
SALACIENSI SIBI
RELICTO. A. L. F.

Hoc est.

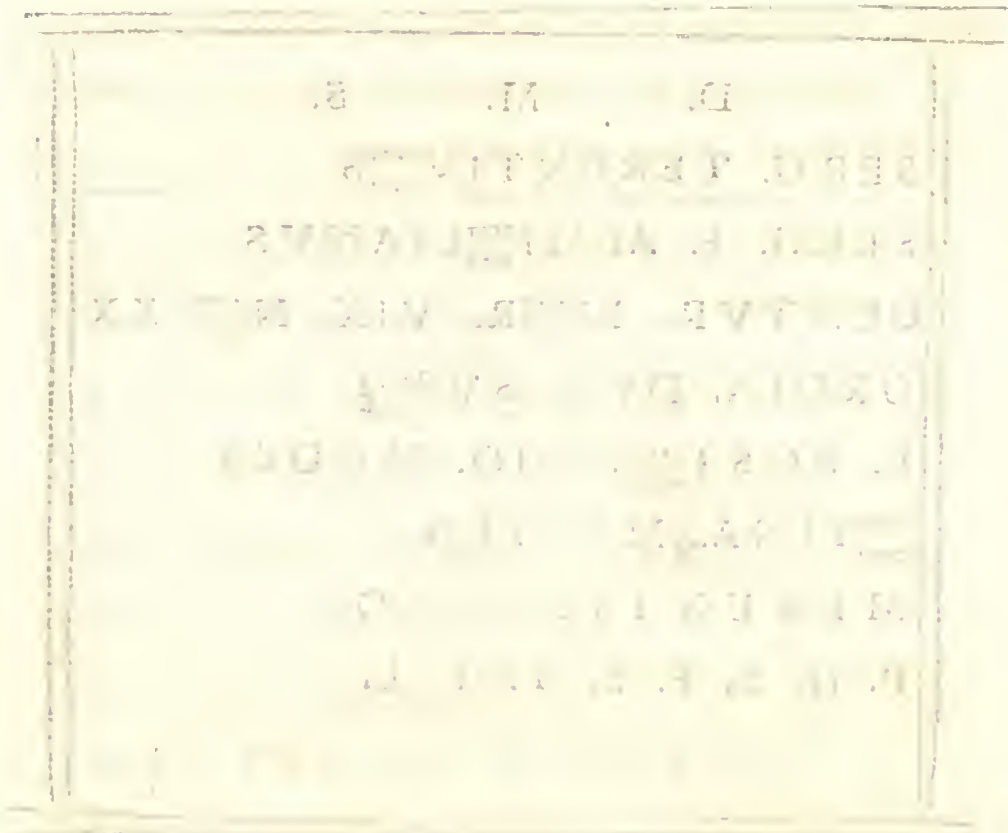
¶ Fortunae obsequenti sacrum. Flavia modestina perpetua eius antistes ex voluntate Terentij Amiliani viri sui, in praedio a patre Flavio Modesto Salaciensi animo libens fecit.

¶ Alter vero in duas partes fractus sic.

D. M. S.
 SERG. TERENCEIVS
 SERG. F. AEMILIANVS
 CENTVR. EMER. VIX. N^{CLXX}
 ORDIN. DVX. SVB
 L. POSTVMI^{IO}. MODES
 TINA. MARITO
 MERENTISSIMO
 P. H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est.

¶ Dis Manibus sacrum. Sergius Terentius, Sergij filius Æmilianus centurio Emeritus, vixit annos septuaginta, ordines duxit sub Lucio Postumio, Modestina marito merentissimo posuit, hic situs est, sit tibi terra levis.

THE LIBRARY OF THE
SMITHSONIAN INSTITUTION
WASHINGTON, D. C.

S C H O L I A

I A C O B I M E N O E T I I V A S C O N C E L L I

in quatuor libros Resendij.

N vita Andreae Resendij, in ode ad Cocle-
nium. ¶ Phosphorus igneus. Hoc est Lu-
cifer Stella. Martialis libro octauo epigrā-
mate vigesimo primo ad Luciferum.

*Phosphore redde diem, quid gaudia nostra moraris?
Caesare venturo, Phosphore redde diem.*

LIBER PRIMVS.

¶ Folio primo linea 4. Afferit Plinius. ¶ Libro videlicet tertio
capite primo, his verbis. In vniuersam Hispaniam Marcus varro
peruenisse Iberos, & Persas, & Phoenicas, & Pœnnos tradit. Lusum

enim Liberi patris, aut Lysam cum eo bacchantes, nomen dedisse Lusitaniæ, & Pana præfectum eius vniuersæ.

¶ Eodem fol. lin. 9. Alij Lufum non hominem sed ludum potius, seu Lusionem interpretantur. ¶ Marcianus Capella libro sexto qui de Geometria inscribitur in ea fuit sententia, vbi ita tradit agens de Lusitania. Cui nomen fabula à Lusu Liberi patris, vel cum eo Bacchantium sociavit. ¶ Addit & aliam non minus ridiculam opinionem, credens Anam fluuium a Lusitaniæ vocabulo cognominari, hisce verbis. Hæc quoque cognominis sui fluuii permeatur, licet eam Tagus quoque arenis illustret auratis.

¶ Eodem fol. lin. 14. Nec desunt, qui pro Lysa, Lysam reponant.

¶ Fuit in ea sententia Sigismundus Gelenius in obseruationibus in Plinium libro tertio capite primo.

¶ Eodem fol. lin. penultima. Supposititius Berosi autor intellexit. Ioannes Annius in libro de regibus Hispaniæ capite vigesimo.

¶ Fol. 2. lin. 9. Vt in quadam contra Verrem oratione affirmat Cicero. ¶ In sexta actione quæ incipit Venio nunc ad istius, quemadmodum ipse appellat studium. Non longe a fine orationis. Eius autem verba sunt hæc. Aristæus qui vt Græci ferunt, Liberi filius inuentor olei fuit.

¶ Eodem fol. lin. 12. Vnde ipse etiam Bacchus, Lysius cognominatus est. ¶ Pausanias in Bæoticis circa medium libri noni dum Thebanæ vrbis antiqua monumenta enarrat, ita scribit. Theatro proxima est Liberi patris ædes cognomento Lysii; Cognominis causa, quod cum olim captiuos complures ex Thebanis uinctos Thraces abducerent, eos cum ad Halartiorum fines ventum esset, vinculis

solutos dimisit, moxq̃ illis Thracas somno oppressos occidendas præbuit. Hæc ille. Aliqui vero credunt a dissoluendis, & enervandis animis quod ex vini copia accidere solet: vel quod curis liberos eos reddat ita Bacchum fuisse appellatum.

¶ Fol. 3. lin. 5. Stephanus autem in libro de urbibus. ¶ In dictione Belitani. Nec mirum est in hoc errasse Stephanum ut pote Græcum scriptorem, & qui Hispaniæ situm ac vrbes, minime ipse peragrasset, quod alios quoq̃ Græcos decepit, teste Polybio.

¶ Extat etiam similis error apud eundem Stephanum in dictione Lusitania, dum tam asserit partem esse Bætiæ, cum vltior Hispania in duas prouincias diuisa olim fuerit, Bæticam videlicet, & Lusitaniam, quod obiter admonere volui ne eius autoritas quenquam decipiat. Hoc Resendius etiam animaduertit.

¶ Fol. 4. lin. 10. Strabo enim. ¶ Vide Strabonem libro tertio fol. 103.

¶ Fol. 5. lin. 29. Ptolemæus. ¶ Libro secundo vbi agit de Lusitaniæ situ.

¶ Fol. 6. lin. 23. Ante annos quadraginta &c. ¶ Hæc de artabro ptomontorio tam diffuse tradita mihi semper superuacanea sunt visa. Quia meo iudicio neque Pintianus neque ipse Resendius exacte sensum Plinii hoc in loco sunt assequuti. Vnde accidit ut eius verbis vim inferre sint conati. Plinius enim cum prius de Celtico seu Nerio promontorio libro 4. capite vigesimo verba fecisset, & a Minio ac Limia fluuijs ad Durium peruenisset, Tunc demum de Lusitania agere coepit in ipso vigesimo capite cuius initium est, a Durio Lusitania incipit. Nec aliquid eorum quæ mox sequuntur ad Nerium

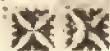
promontorium pertinere possunt. Miror autem tam insignes viros non advertisse. Celticum promontorium nunquam apud geographos Artabrum appellari, sed semper Nerium aut Celticum, quanvis omnes consentiant iuxta illud Artabros populos seu Arrotrebas vel Arrotebras habitare. In eo etiam decepti sunt quod crediderint Nerium frontem esse Hispaniæ, cum aperte Plinius eodem capite vigesimo asserat frontem Hispaniæ tribus effici promontorijs videlicet Olisiponensi, sacro, & Iunonio, ita ut Sacrum è media prope fronte erumpat. Certum est etiam Olisiponense seu Artabrum, Coelum, terras & maria determinare ut tradit Plinius. Nam quemadmodum Iunoniū seu calpe australe & occidentale latus Hispaniæ diuidit, ita magnam seu Olisiponense vel Artabrum frontis occidentalis est terminus, & ab eo septentrionale latus incipit, quanvis ad occasum etiā aliquantulum vergere videatur usque ad circuitum Nereijs promontorii a quo penitus ad septentrionem terra conuertitur. Vt Pomponius Melatradit libro 3. cap. primo. Quod ut facilius intelligatur, expendantur verba eiusdem Pomponij libro secundo capite sexto, quæ sic habent. Lusitania Oceano tantummodo obiecta est, sed latere ad septentriones, fronte ad occasum, ex quibus aperte constat ea littora, quæ a promontorio Olisiponensi, usque ad Minium amnem extenduntur, latus septentrionale Lusitaniæ efficere. Quæ vero a Celtico seu Nerio ad Gallicū Oceanum tendunt, latus septentrionale Hispaniæ totius, non autem Lusitaniæ constituunt.

¶ Fol. 7. lin. 28. Oppidum & flumen Aeminium &c. ¶ Aeminium Ptolemæo oppidum est in Lusitania, Plinio oppidum & flumen libro 4. cap. 21. & 22. Fit etiam illius mentio ab Antonino in Itinerario, cum illud iter describit, quod ab Olisipone Bracaram ducebat. Fuit autem Aeminium eo loci ubi hodie est oppidum dictum vulgo Agatha seu Agüeda, quod flumine eiusdem nominis alluitur, & recepta hac sententia, in qua etiam fuerunt Vascus & Barrerius, emendari debet codex Antonini hoc ordine, Conimbrica Aeminium quadraginta millia passuum, Talabricam decem millia passuum. Est autem Conimbrica oppidum illud antiquum, quod dirutum cernitur & vulgo Condexa vetus dicitur. Talabrica vero fuit prope op-

oppidum maritimum, quod hodie Aueiro dicitur, & sic bene quadrat
passuum numerus a me restitutus, nam a Condexa Agatham sunt de-
cem circiter leucae, & ab Agatha Thalabricam duae cum dimidia. Erat
autem in codice Antonini numerus transpositus, & praepostere
mutatus. Hinc apparet reiciendam esse illorum opinionem, qui exi-
stimarunt idem esse oppidum Aeminium, & illud quod hodie Co-
nimbrigam seu Colibriam appellamus, & eundem fluuium Mundam,
& Aeminium. Nam cetera argumenta breuitatis causa omittam,
id aperte Plinianis verbis repugnat, qui in allegato c. 22. libri quarti
cum prius Aeminium flumen & oppidum nominasset, statim haec
verba adiecit. A Durio Tagus ducentis milibus passuum, interue-
niente Munda. Praeterea habeo apud me Codicem vetustissimum,
cuius saepe mentionem faciunt Vaszus, & Resendius, qui inscribi-
tur Chronica Gothorum. Vbi inter cetera, quae gesta fuisse narra-
tur ab Alphonsio quarto Ordono filio, cognomento magno, haec ad
verbum scripta sunt.

¶ Multos quinetiam inimicorum terminos acquisiuit rex iste : Ce-
pit namque castrum, quod dicitur Nazan. Antensam vero pace acqui-
siuit. Conimbriam ab inimicis possessam heremitavit, & ex Gallæcis
postea populauit. Multa quoque alia castra sibi subiecit. Eius tempo-
re Ecclesia creuit, regnumque ampliavit. Urbes quoque istae a Chri-
stianis populantur : Scilicet Bracharensis, Portugallensis, AEmi-
niensis, atque Lamecensis. Haecenus ille. Ex cuius verbis aperte colligi-
tur Aeminium, & Conimbriam diuersas fuisse ciuitates, & ex conse-
quenti Mundam, & Aeminium diuersa flumina.

¶ Fol. 17. lin. 23. De Vetrionibus &c. ¶ Florianus Campensis li-
bro 2. cap. 10. Ait Vetriones a Beronibus corrupto vocabulo denomi-
natos fuisse, & eorum regionem, quae Lusitaniae pars erat, fuisse fi-
gura triangulari, seu triquetra, ita ut latus Septentrionale inciperet
ab eo loco, quo Pisorga fluuius Durio miscetur, usque ad XX. M.
Passuum, seu quinque leucas infra oppidum vulgo dictum Fermo-
tel, quod ad ripas ipsius Duris situm est, intra terminos antiquae

Lusitaniæ, qui viginti sex leucis circiter extendebantur ab eo latere. Alterum vero latus a dicto oppido Fermosel per Rodericopolin, & Caparam usque ad Anan flumen, quo Lusitania a Bastica dividitur, extendit. Latus vero Orientale describitur a flumine Ana, usque ad Durium, ubi Pisorgan excipit, ducta linea per eum tractum, in quo est oppidum dictum hodie Villa Nova de la Serena, ita ut includeret hæc regio intra fines suos Salmanticam, Bletisam, Fermosel, Beiar, Rodericopolin, seu Mirobrigam. Licet aliqui putent Mirobrigam seu Mirobricam esse oppidum vulgo dictum Guadramiro. Civitatem sem autem, seu Rodericopolin esse Augustobricam. Vide Vascunt. tom. primo capite decimo.

Fol. 36. lino 10. Cetratos pugnare pedites &c. Cetræ nonnulli crediderunt esse illud scuti genus quod vulgo Adargua dicitur inter quos fuit noster Resendius, & Ambrosius Moralis lib. 8. cap. 29. Sed illorum opinioni aperte refragatur locus Silij Italici libro tertio ubi ita canit.

Fibrarum & pennæ, diuturnarumq; sagacem.
Flammæ nunc patiens, insit diues Callæia pubem,
Barbara nunc patiens, insit diues Callæia pubem,
Nunc pedis alterno percussa verberare terras,
Ad numerum resonans gaudens plaudere Cetræ.

Cum enim Cetræ resonas hoc est tinnitum & sonitum edentes vocet, manifeste innuit esse illa parva scuta, quæ Blueria dicuntur ex ligno fabre facta atq; ære contexta, quæ clarissimum sonitum inter se collisa edunt, ad quem (veluti Sistris olim Corybantes) Hispani milites tripudiare solebant, quod coriaceis illis & maioribus scutis, seu parmis nequaquam convenire potest. Ad stipulatur huic sententiæ Imago ipsius Hispaniæ, seu effigies, quam idem Ambrosius Moralis apponi curavit in principio operis sui, quæ altera manu

Iacula & Cetram hoc est Bluquerium, altera vero spicas gerit.

¶ Fol. 148. lin. 8. Item ab Olisipone &c. ¶ Videtur Antoninus propter Emeritensis Coloniae dignitatem quae eius tempore in Hispania fere principatum obtinebat, complura itinera ad eam ducentia ex diuersis locis describere voluisse, inter quae tria ab Olisipone commemorat, duo per extrema latera & ita longiora, tertium vero quasi medium & compediofum. Sunt autem hoc loco exemplaria mire deprauata.

PRIMUM ITER ITA EMENDARI

DEBET.

¶ Ab Olisipone Emeritam M. P. 212. Sic

Equa bona M. P. 12. Oouna.

Cetobrica M. P. 14. Setuual.

Ciciliana M. P. 12. Agualua.

Malceca M. P. 8. Marateca.

Salacia M. P. 20. Alcacer.

Ebora M. P. 40. Euora.

Ad Anam fl. M. P. 60. Guadiana por Badaiox

Euandriana M. P. 12. Talaueruela.

Emerita M. P. 36. Merida.

Sunt M. P. 212. For. 208. Leuca autem 53.

SECUNDVM ITER ITA LEGI ET
EMENDARI DEBET.

Ab Olisipone Emeritam M. P. 212. Fors. 210. Leuca vero
quinquaginta tres in hunc modum.

Hierabricea M. P. 30. Pouos.

Scalabi M. P. 22. Santarem.

Tubucci M. P. 32. Abrantes.

Fraxinum M. P. 31. Alpalhao. ou Camion

Medobriga M. P. 30. Aramenha.

Ad septē Aras M. P. 14. Fors. 16. Acumara ou Alegrete.

Plagiaria M. P. 201. modup

Emerita M. P. 30. modup

TERTIVM ITER SIC EMENDAN-
DVM EST.

Ab Olisipone Emeritam M. P. 186. vel 196.

In hunc modum.

Aritio pratorio M. P. 38. Benaudente.

Matufaro M. P. 30. Ponte do Sor.

Elteri M. P. 20. Alterdochão.

Ad septē Aras M. P. 28. Forf. 38. Acumar ou Alegrete.

Budua M. P. 12. Nossa S. De Betoue.

Plagiaria M. P. 8.

Emerita M. P. 30.

M. P. 186. vel 196. Leucæ vero 46 & dimidiã vel 49.

¶ Et ita compendiosum hoc iter breuius erat spatio sedecim P. M.
Quæ leucas quatuor constituunt.

¶ Suspicor etiam Antoninum describere voluisse aliud iter a Salacia Ossonobam, cuius mansiones omnino desunt, nisi pro Salacia Balsam reponamus, vt numerus sedecim M. P. Recte quadret, licet mihi non fiat verisimile, tam exiguum locorum interuallum pro itinere esse computandum.

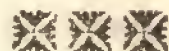
CVRBIVM CIVITATVM ET OPPIDORVM NOMINA LATINA,

& vulgaria.

¶ Forum Limicorum Ponte de Lima.

~~Erreolacum~~ ~~Viana de caminha.~~

Nabis Neiva.

Bracara Augusta Bragua Colonia.

Aquæ Flaviæ Chaves.

Concia seu Contium Miranda de Douro.

Calem O Porto.

Lama & Lameca Lamego.

Lancobriga A Feira.

Talabrica Auciro.

Aminium Agueda vbi etiam flumen.

Conimbriga Condexa a Velha.

Scilia Seire.

Eburobritium Euora de Alcobaça.

Collipo Leiria ex ruinis.

Scallabis seu Iulium præsidium Santarem.

Ierabrica Pousos.

Moro Almourol ou Punhete.

Olisipo felicitas Iulia Lixboa.

Tubucci Abrantes.

Fraxinum Alpalhão. ou Gavião.

Igædita Idanha Velha, Aguarda.

Amæa	Portalegre.
Medobrica	Aramenha.
Ad septem Aras	Açumar ou Alegria .
Elteri	Alter do chão.
Matufarum	Ponte do Sor.
Aritium Prætorium	Benaudente.
Equa bona	Couna.
Cetobrica	Sceual.
Ceciliana	Agualla ou Agoa de Moura.
Málceca	Marateca.
Salacia vrbs Imperatoria	Alcacer do sal.
Ebota liberalitas Iulia	Buora.
Calantica	Arraiolos.
Cœllium	Ceice iunto de Thomar.
Saurium	Soure.
Heluij	Elvas.
Nouaciuitas Aruceitana	Moura.
Serpa vnde populi Serpenfes	Serpa.
Pax Iulia	Beja.
Myrtilis Iulia	Mertola.
Merobrica	Santiago de Cacem.

Fol. 25. 6.

Lacõbriga

Lages.

Portus Annibalis

Villa noua de Portimão ou Aluor.

Ossonoba

Estoi prope Pharum.

Balsa

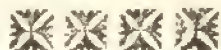
Tauilla.

POPVLORVM NOMINA SEV PRO-
VINCIA RV M. IN QVAS LV SITA-
NIA DIVIDITVR.

Turdetani populi qui hodie Algarbientes, inter Anam fluvium, & Oceanum vsq; ad Pacem Iuliam extenduntur, ita vt etiam Orichii campum occupent, Algarues, & campo de Ourique. Lusitani dicuntur propterea & peculati nomine, illi, qui Turdetanorum latus Septentrionale contingunt, & a Celticis seu Heluijs vsq; ad Cetobricenses, & Olisiponenses, per Eborenses, & finitimos populos extenduntur. Vulgo entre Teio & Guadiana. Pelures seu Palsuri, vltra Tagum per Hermitios montes vsq; ad Cudam fluvium incolunt. Comarca de Coussham & serra da Estrella. Transcudani populi qui vltra fluvium Cudam, hodie Goam inhabitant. Riba de Coa vulgo. Barbarij statim post Lusitanos a Cetobrica vsq; ad mare collocandi sunt, vbi etiam Barbarum promontorium. Turduli populi a Durio vsq; ad Mundam pertinent non procul a mari qui tractus hodie Beira dicitur. Bracari Populi sunt, qui a Minio vsq; ad Durium incolunt. Et ideo inter amnenles appellantur. Antredoraminho. Aqui flauientes Populi sunt, qui vltra Bracaros ad Orientem solem & versus Septentrionem extenduntur vsq; ad Brigantium & Mirandensem ciuitatem iuxta Durium sitam, & vltra montani vulgo dicuntur, ibiq; maxima est Lusitania Latitudo. Tralos montes.

FLUVIORVM NOMINA.

Anas fluuius	Godiana.
Auus	Rio Auc.
Minus	Minho.
Tagus	Tejo.
Callipus	Cadam.
Durius	Douro.
Limia seu Lethe	Lima.
Vacua	Vouguia.
Munda	Mondegua.
Tamaca	Tamagua.
Guda	Coa.
Ozecarus	Zezere.
Subur	Sor.
Ancus	Rio de Soure.
Seilia	Seire, est etiam oppidum.
Aminium	Rio Daguêda & oppidum.
Næbis	Nciua rio & oppidum.
Celandus	Rio de Grefões.
Cadauus	Rio Cauado inter fam & ipofende.

Malceca

Maratecã fibeira & oppidum.

Ciciliana

Aqualua ou agoa de Moura.

Naban

Flu. qui Tomarium interfluit.

¶ Fol. 186. lin. 8. Dicitur Ardiburi posuisse Lacobriça septem &c.
 ¶ In chronico, quod V Vandalia inscribitur, cuius auctor fuit Albertus Krantz libro primo capite vigesimo, fit mentio Ardaburi ducis rei militaris peritissimi, tempore Valentiniiani imperatoris. Constat autem ex ratione temporis eundem fuisse illū, & hunc, quem Baptista Mantuanus Ardiburem nominat.

¶ Fol. 220. linea prima. C. Minicius &c. ¶ Hæc inscriptio mihi omnium, quæ hætenus in Lusitania repertæ sunt, dignissima semper est visa, quæ in hominum notitiam deuenire, & a Lusitanis perpetua memoria conservari deberet. Continet enim pium quodam, & illustre facinus cuiusdam militis Lusitani, cui (quantum ex contractis literis conijcere licet) Ebutio nomen fuit, a quo Caius Minicius tribunus militum qui a suis pro mortuo derelictus fuerat, seruatus, & omnibus humanitatis officiis excultus fuit. Quod exemplum in hoste, tam rarum, tamq̃ admirabile est, vt gens Lusitana non minus Ebutij pietate, quam Viriati victorijs gloriari merito possit.

¶ Vnde Minicius ipse, vt virum fortem decuit, & Romano nomine dignum, tam insignem Lusitani viri virtutem, cum summa pietate coniunctam, memorabili etiã grati animi exemplo, quantum in ipso fuit, celebrare, & ad perpetuam hominum memoriam conservare studuit.

¶ Colligitur etiã ex hac inscriptione, id quod apud eruditissimos viros hætenus incertum erat, quo loco videlicet, commissa fuit ea

pugna, in qua viriatus Claudiū Vnimanum cum vniuerso exercitu fere vsq̃ ad internitionē profligauit: Quis enim iam dubitet in Ori- chienfi campo non procul ab eo loco vbi cippus hic visitur, praelium fuisse commissum?

¶ Fol. 228. lin. 13. Callipolin. ¶ Simili nomine vocatam urbem in Calabria tradit Pomponius Mela libro secundo capite quarto. Plinius etiam libro quarto capite duodecimo, vbi Cycladas insulas enumerat, in Naxo Callipolin collocat, quam aliqui Dionysiada a vinearum fertilitate, alij Siciliam minorem appellabant. Quod si ob amœnitatem, & situs pulchritudinem, tam speciosum nomen oppida, & vrbes fortiri queunt, merito noster Resendius Vizosam Amœnam, seu Callipolin nominauit.

¶ Fol. 235. lin. 10. Nominis Endouellici causam, aut originem. &c. ¶ Sunt qui putent Endouellicum dici a dictione Græca Balos, seu Valos, id est via & endon, hoc est intus, & esse eum quem Ethnici vijs præesse crederent, quemadmodum terminus agris præesse credebatur: Sed inscriptiones aliud innuere videntur, dum eum præsentissimi numinis vocant, quod viarum custodi parum conuenit. Quare potius a vellendo dictum fuisse puto, quod cæca illa ætas iacula, sagittas, ossa, & similia corporibus affixa, & hærentia cum auellere atq̃ extrahere falso existimaret. Et tunc particula endo, pro valde, accipi debet, vt antiqui accipere solebant, teste Festo. Nam vt cum Resendio suspicemur, ab oppido Endouellia, quod tunc extare potuit, dictum fuisse, adduci nullo pacto possum, cum apud Geographos, & ceteros authores nullaeius fiat mentio.

¶ CLAVS DEO OPT. MAX:

The first of these is the fact that the
 system is not a simple one. It is a
 complex one, and it is not a simple
 one. It is a complex one, and it is not
 a simple one. It is a complex one, and
 it is not a simple one. It is a complex
 one, and it is not a simple one. It is a
 complex one, and it is not a simple one.

PLATE TWO OF SEVEN

VITA
IACOBI M O E N E T L I

VASCONCELLI, AB IP SO

CONSCRIPTA.

I H I EX OPTIMIS ET PIIS
simis parentibus nasci contigit. Nam pater meus
Gondifalvus Meenerius Vasconcellus, ex antiqua
Vasconcellorum familia originem trahens, vir fuit
inculpatisimis moribus, & insigni erga Deum pie-
tate, vitæque integritate memorabilis. Præterea
singulari animi fortitudine præditus, quæ aduer-
sus fidei hostes tam in Africa, quam in India stre-
nuam operam Reipublicæ impendit.

¶ Mater verò faustum Beatrix nomen sortita, soror fuit clarissimi viri D.
Gondifalvi Pinarii Vifensium Episcopi, cuius vitam, & res gestas posterita-
ti tradidimus.

¶ Cum verò pater ex India, vbi septennio militauerat, in Lusitaniam rediit-
set anno salutis millesimo quingentesimo vigesimo secundo, pensilentiæ vi-
tandæ causâ, Cetobrica proficiscens, in oppidum inde viginti leucis distans
secessit, quod vulgò Altea dicitur, & olim Eltedi à Romanis vocatum fuisse
constat, ex itinere Antonini: vbi veteres clientelas, & amicos, atque con-
sanguineos habebat, quibus per hoc diuinitus excepens, & loci amicitia cap-
tus, ibi ædes edificauit, in quibus ipse natus sum Kalendis Maij, anno vigesi-
mo tercio supra seculum illefinum.

¶ Nata est etiam in eodem oppido soror mea Leonora Pinaria, quæ nupsit Michaeli Cabedio Senatori Regio, & triumviro ciuitatis Olisiponenſis gubernandæ, cui arcta sanguinis neceſſitudine coniuncta erat. Fuit enim Michael Cabedius filius Teraſie Pinariæ, matris meæ ſororis: quem ego fraterno amore proſequutus ſum, & ab ineunte adoleſcentiâ, ſocium ſemper habui, & participem omnium conſiliorum, & ſtudioꝝ meoꝝ.

¶ Cum ergo in eo amœniſſimo ſecreſſu, parentes mei quinquenniꝝ ſpatium, cum ſumma animi tranquillitate, & ſœlici rerum ſucceſſu, tranſegiffent, dum pater à labore diutina militiæ, & longinquæ nauigationis moleſtis conqueſcere cupit: Callipolin (quæ vulgò Ciuitas amœna, ſeu Vizofa dicitur) ſedes tranſtulit, euocatus humaniſſimis literis præſtantiſſimi Ducis Brigantiꝝ Iacobi, cuius cliens erat.

¶ Quod etiam venit auunculus ipſe Gondifalvus Pinarius eiufdem principis familiæ addiæctus. Qui aliquot annos domo noſtrâ utens, incredibili amore, & beneuolentia, præterea omnibus humanitatis officiis à chariſſima ſorore exceptus, atque excultus, in maxima concordia cum parentibus meis vixit, uſq; ad annum M. D. XXX. quo graſſante in contrãctu peſtilentia, auunculus in vicinam oppido villam, vnâ cum matre, & reliqua familia ſecceſſit, pater autem domi remanſit.

¶ Nec multò poſt auunculus Conimbricam proſectus, inde ad eccleſias inuiſendas receſſit, quas in Ultramontana regione obtinebat, vt in eius vita diuſius narrauiſus.

¶ Ceſſante verò ea lue, quæ complura Luſitanix oppida afflixit, tranſactis ruri quindecim circiter menſibus, Callipolin reuerſi ſumus.

¶ Redijt quoque dux ipſe, qui Conimbricam confugerat. Nec diu poſtea vixit.

¶ Mater etiam mea ex puerperio vita exceſſit, ſummum dolorem marito, liberis miſerandam orbitatem, maximum verò relinqueſ ſui deſiderium, non ſolũ fratribus, ſororibus, cæterisq; propinquis, ſed etiam illuſtriſſimæ Ioannæ ducis vxori, & Iſabellæ filiæ, quæ poſtea Eduardo regis Emmanuelis filio nupsit, reliquisq; principibus fœminis, cum quibus illi arctiſſima interceſſerat familiaritas.

¶ Fuit enim inter nobiles matronas sui temporis, incomparabili virtute, singulari prudentia, & incredibili morum grauitate conspicua. Quas egregias animi dotes ornabat statura proceritas, cum decora vultus venustate coniuncta. decessit autem ætatis suæ anno quadragesimo quinto.

¶ Nec pater diu concepto, ex charissimæ coniugis obitu dolori obsistere potuit. Anno itaque millesimo quingentesimo trigesimo quinto, mense Februarij graui ægritudine correptus, mortem obiit, cum prius fratrem meum natu maximum Ioannem Mercetium Vasconcellum in Indiam misisset, me autem auunculo tradidisset, sub cuius tutela receptus, & liberaliter educatus, Eboræ primum, deinde Olisipone in eius familia permansi, vsque ad annum millesimum quingentesimum trigessimũ septimũ; quo auunculus iam Zaphienfis Episcopus creatus, in Galliam cum amplissima legatione missus est.

¶ Nec statim me secum ille abduxit, sed cum Baionam Aquitanie urbem pervenisset, in qua ei diutius erat immorandum, literis accersitum, ad se proficisci iussit, vnâ cum consobrinis meis Ioanne Pinario, & Michaelẽ Cabedio fratribus, sub Pedagogo Aluaro Bernatdo Cetobricensi, pio, & graui viro, sacerdotij sacris initiato. Erat Pinarius biennio me maior, ego Cabedium eodem temporis spatio antecibam, qui tunc decimum quintum annum attigeram.

¶ Igitur auno 1538. Octobris mense incunte, rebus necessariis ad iter opportunè instructi, Cetobricaque profecti, Baionam peruenimus. vnde paucis interiectis diebus, ab auunculo Burdigalam missi sumus, ad capiendum ingenij cultum, in celebri Gymnasio, quod ibi eo tempore florebat sub moderamine Andree Goueani Lusitani, ex Pace Iulia oriundi, viri grauissimi.

¶ Vbi in literis humanioribus biennij tempore versati, quas iam in Lusitania addiscere inceperamus, Baionam ad auunculum ab eodem Goueano perducti fuimus.

¶ Nec multò post Tolosam adiuimus, ad iuris prudentiæ studia capessenda, in illa nobili academia, in qua insignes Iurisconsulti, tunc ius ciuile, & pontificium interpretabantur. Inter quos Corasius, Monsabracus, Ferrerius & Ferdinandus Berengarius præcipui habebantur.

¶ Illic ergo aliquandiu morati, anno 1542. mense Maij, ab auunculo rursus accersiti Baionam reuersi sumus ego & Cabedius: Nam Pinarius Tolosæ diui

Dominici religionem fuerat amplexus : in qua postea doctor Theologus Paris creatus, summa eruditionis & virtutis famam adeptus est : sed in natura morte praeventus, cum ad Tridentinam Synodum a Lusitania rege missus esset, Romae ultimum vitae diem obiit, aetatis suae anno trigesimo nono.

¶ Imminente autem bello, quo Rex Franciscus Perpetuum per duces suos obsedit, summum imperium in exercitu obtinente, Henrico filio, qui ei postea in regno successit : auunculus è Gallia profectus, & in oppido Cantabrigiae, quod vulgò Sancti Sebastiani dicitur, trimestre tempus moratus, inde in Lusitaniam iter direxit.

¶ Sed cum in urbem, quae Methina Campestris cognominatur, peruenisset, & à rege iterum in Galliam redire, & apud Franciscum oratoris munere fungi iuberetur : me & Cabedum in patriam proficisci voluit, ut desiderio Therasiae sororis satisfaceret, quae filiorum diuturna absentia, & viduitatis erumnis afflicta, id ab eo summis precibus efflagitauerat.

¶ Cetobricam igitur peruenimus decimoquinto Kalendas Ianuarij, anno 1543. vnde incunte Martio Conimbricam profecti sumus, ad Legalis scientiae curriculum peragendum : vbi Martinum Aspilueeram Cantabrigium, & Antonium Soarium Olisiponensem, hunc ciuile, illum verò ius canonicum publicè interpretantes, integro triennio audiuiamus.

¶ Anno autem 1545. mense Iunij, iterum ambo in Galliam ab auunculo accersiti fuimus, quem Rothomagi inuenimus : inde verò Aurelianensem academiam inuissimus, in qua Pamelij Belgae, Iurisconsulti magni nominis, familiaritate vti sumus.

¶ Deinde Lutetiam, regiam urbem, totius Galliae caput adire iussi, (vbi eo tempore & Catholica religio, & literarum cultus magnopere florebat) ibi Petrum Rebuffum ius Canonicum perlegentem audire, & eius singulari doctrina frui nobis contigit.

¶ Postea in Lusitaniam auunculum sequuti sumus anno 1548. sub finem mensis Iunij, quò peruenimus, ante initiù Septēbris, & aliquandiu morati in regione Interanensi, quae vulgò inter Duriù & Miniù dicitur, vbi auunculus monasteria quaedam obtinebat, tandē mense Octobris ad regē Olisiponē peruenimus.

¶ Quo ego Tridentum missus sum, ad Concilium sub Iulio III. Pontifice maximo redintegratum, vna cum Iacobo Silio viro nobilissimo Regationis Principe, & Iohanne Paz Iurisconsulto, ac Iacobo Goueano Theologo.

¶ Itaque de Lusitania profecti, & felici vti itineris successu, superatis hyberno tempore, in Hispania Pyrenæis, in Gallia Alpibus montibus Tridentum peruenimus die quinta Martij 1552.

¶ Unde post intermissionem Synodi, quæ contigit die XVIII. Aprilis, Venetias secessimus, ut ibi regium Nuntium expectare, & urbem totius Europæ pulcherrimam per otium inspicere possemus.

¶ Vbi ætate consumpta, Silius, & Goueanus iterum in Lusitaniam redierunt nam Paccius Patavij decesserat.

¶ Ego verò discedens Verona, ex ædibus clarissimi Antistitis Aloisij Lipomani, qui nos hospitio omnes exceperat, Romam, per Ferrariam, Ravennam, Ariminum, Urbemque petens, eò perueni die decimatertia Septembris, anno 1552.

¶ Quam florentem, & aureo quodam seculo fruentem comperi, sub Iulio sanctissimo, & sapientissimo Pontifice, quo regnante, sacrosanctæ Ecclesiæ Romanæ Senatus, viris, & vitæ integritate conspicuis, & omnium disciplinarum cognitione clavis, ac generis splendore admirandis abundavit. Inter quos commorare libet nonnullos, ut ipse ex illius temporis memoria, aliquam voluptatem animo percipere possim, et si qui hæc legent, eis per me, tam clara reipublicæ Christianæ lumina innotescant.

¶ Princeps tunc erat Senatus, & ut vulgò dicitur, Collegij Decanus, Iohannes Petrus Carafa. Aderant Iacobus Medicus, & Marsellus Cereus, qui postmodum, omnes tres Summi Pontifices fuerunt. Præterea Alexander, & Ranutius Farnesij. Ferrariensis, Mantuanus, Carpenfis, Moronus, Cæsius, Trucles Germanus, Crispus, Sarracenus, Puteus, Cicada, montis Pultriani, Sanctæ Floræ, Cornelius, Sabellus, Verallus, Polus Anglus, duo Galli, Bellaius, & Armeniacus. Hispani quatuor, Sancti Iacobi, Pacieus, Cueua, Mendoncius. Vnus Lusitanus, Michael Silius, illustrissimo genere ortus, & bonarum literarum scientia clarus.

¶ Erat prorsus suauē in tanta rerum tranquillitate, & in ea hominum luce vivere, atque in tot principum singulari humanitate conquiescere. Sed inuidit tunc fortuna Romanis rebus.

¶ Nā a tortuo Iulio Pontifice summo, ac mox Marcello, qui paucos vixit dies, & vita sublato, cum ad summum Pontificatum peruenisset Paulus quartus, antea vt diximus, Petrus Carafa dictus, ea tempora itaque trauit, & bellorum semina extiterunt: vt qui rempublicam florentem viderant, eam perturbatā, & afflictam videre, minimē sustinerent.

¶ Anno itaque 1556. die vigesimatertia Septēbris vrbe egressus sum magnis itineribus, vnā cum illustrissimo viro Dionysio Alencastrio, cuius pater Alphonsus Lusitanæ Regis apud summum Pontificem Orator erat.

¶ Cumque Senas peruenissemus, excepti hospitio à Marchione Sarriz Dionysij patruo, ipse in Galliam Cisalpinam, quo iter habebat, inde profectus est, Ego verò Florentiam, & Pisas, ac mox Genuam perueni.

¶ Vnde conscensis triremibus duce Iohanne Mendoncio, Barchinonem appuli sub exitum mensis Octobris.

¶ Ex qua vrbe, terrestri itinere, per Ceterberos, & Vaccæos, Pintiam claram in primis Hispaniæ Tarraconensis oppidum perueni.

¶ Ac inde per Methinenses, & Salmanticenses, eam Lusitanæ partem petiis, quæ à Castellæ Regno apud Ciuitatem Rodericiam disiungitur: vt auunculū tunc Visensium Episcopum conuenirem, qui trium dierum itinere, ab eo tractu aberat.

¶ Apud quem duos ferè menses commoratus, Olisiponem profectus sum: vbi à præstantissimo Rege Iohanne, benignè exceptus (quæ ipsius fuit humanitas incredibilis) ac de itineris causa, deque Romanarum rerum successu, familiariter interrogatus, cum ei exposuissem, Eboram mihi esse adeundam, ad capiendam canonicatus possessionem, qui ex auunculi resignatione, annuente Summo Pontifice, mihi Romæ obtigerat. Gratum id sibi esse dicens, suumque fauorem mihi, meisque rebus minimē defuturum pollicitus, me honorificè demisit.

¶ Eborā igitur pueritiā meā alitrix, & altera patria, veluti iure quodā suo, fructū studiorum, laborumque meorum sibi vendicans, operamque meam, & industriam, pro collato in me prioris educationis munere repetens, Deo optimo maximo ita disponente, Roma aduenientem excepit anno 1557. mense Martij, quo tempore Eborensis Archiepiscopus erat Henricus Cardinalis, qui postea Rex fuit.

¶ Agebam tunc ipse ætatis annum trigessimumquartum: integra vigeat valetudo, quam etiam Translagani celi natura non parum iuvare visa est: sub quo nempe natus, & educatus fueram.

¶ Itaque vsque ad annum ætatis sexagesimum octavum, quo hæc memoriæ prodimus, vnum tantum ancipitem morbum pati in ea urbe mihi contigit: eam iam in ea triginta quatuor annos permanserim.

¶ Quo tempore non solum Canonicatus munera obui, sed etiam Inquisitor fidei cum essem ab Henrico Principe creatus, anno 1563: integro decennio in ea functione Reipublicè operam nauavi.

¶ In qua collegas habui vicissim quatuor (nam à duumviris apud nos is magistratus ut plurimum geritur) quibus cum summa concordia comes fui, & socius in eo munere obeundo.

¶ Collegas vero ipsos hic nominare mihi liceat, propter summam meam in illos, dum viuerent, benevolentiam.

¶ Primus fuit Doctor Antonius à Castro, qui ipsius Henrici vicarius generalis fuerat, iuris utriusque scientia, & forensis exercitationis usu clarus.

¶ Cui successit Petrus Aluarez Paredes omnium Inquisitorum Lusitanæ Antiquissimus, & de sacrosancto fidei negotio optime meritus.

¶ Quo mortuo, cum octuagenarius ferè decrevisset: in eius locum successit Frater Emmanuel Veiga ordinis sancti Dominici, insignis Theologus.

¶ Postremum, & quartum collegam nactus sum, doctorem Hieronymum Sou-
sam, iurisprudentiæ cognitione, generis nobilitate, & virtutum omnium or-
namentis præstantem.

¶ Cum igitur hos quatuor collegas habuissem, ac multo etiam tempore, solus
tantum munus obtuissem, & incredibiles exhaustissem labores, nec mihi successit
a principe daretur: cepi ab illo summis precibus contendere, ut mihi li-
ceret, onus illud tam graue, tandem aliquando deponere.

¶ Quod mihi demum quamuis renitens, ac veluti coactus concessit, ea ta-
men conditione, ut assessoris nomine, Inquisitoribus in posterum adesse, &
definiendis fidei causis interesse vellem, assignato mihi ad vitam eodem sala-
rio, quod cum essem Inquisitor habueram: sed libero, & sine aliquo prorsus
onere, nisi tantum spontaneo.

¶ Ego verò ab anno 1573. quo ab ordinaria illa functione, me abdicavi, nun-
quam destiti, pro mea virili parte, fidei negotia apud tribunal sanctæ Inquisi-
tionis iuuare nec desinam, quandiu id vires ferre poterunt.

¶ Quam bene autem quantaque cum animi moderatione, diligentia, & inte-
gritate, munere eo functus fuerim, satius est aliorum permittere iudicio, quàm
a me hic commemorari.

¶ Anno deinde 1577. cū Eborā discedens Olisiponem peruenissem, à serenif-
simo Rege Sebastiano humanissimè exceptus sum, & ad capellendā iterū Rē-
publicam, ac grauissima obeunda negotia inuitatus: quæ cum ipse recusassem,
tantum abest, ut magnanimus Rex, aliquam ex eo offensionis ansam arripue-
rit, ut etiam nouum quoddam honestissimæ functionis genus excogitauerit, ea-
ius occasione, me retinere, & opera mea uti posset.

¶ Quæ omnia eius immatura mors, & rerum omnium commutatio postea
sequuta turbauit. Nam eo mortuo, ego iam in senium vergens, & natura ipsa,
magis ad honestum, & tranquillam otium, quàm ad negotium propensus: ite-
rum Eboram mihi repetendam, & in ea vrbe sedem itabilem figendam esse
decreui.

¶ Sed paulo post, Henrico Rege è viuis sublato, & pestilentia non solum apud

9
Eborenses, sed ferè per vniuersam Lusitaniàm grassante, in villam amœnissi-
mam Silueriam Eboræ sex M. P. ferè distantem, secessi mense Maij, anno 1580.
vbi sub finem Augusti, grauissimo morbo correptus, parum abfui ab extremo
vitæ periculo.

¶ Valetudine autem aliquantulum recuperata, sed nondum planè confirmata,
natalis soli, & patriæ desiderio affectus, eo iter intendi, accidit autem, vt eo-
dem tempore, potentissimus Rex noster Philippus, ab Heluensi ciuitate pro-
fectus, illac etiam iter haberet, quem tunc minimè salutaui, quia ita macie-
& pallore confectus eram, vt timuerim, propter pestis recrudescentis famam,
ne ei molesta, & intempestiua, ea salutatio videri posset.

¶ Sed Olisipone postea commorantem adiui, & ab eo pro singulari eius, & ve-
rè regia benignitate, humanissimis verbis exceptus sum: cuius nomini, ita de-
ditus semper, atque addictus fui, vt neque amore, nec studio, erga ipsum, quis-
quam me vllò vnquam tempore superauerit.

¶ Qua de re, ac etiam de meo erga patriæ incolumitatem studio, incredibi-
lique solitudine plura dicere potuissim, nisi innata mihi verecundia, à pro-
priis laudibus, & captanda inanis gloriolæ aura vehementer abhorreret.

Liber Quintus.

AUTHORE IACOBO MOE-
NETIO VASCONCELLO, DE
EBORENSI MUNICIPIO.

ANTIQUITAS hanc urbem Eboram dictam fuisse, & sic ab eruditis nominari debere, constat tum ex Plinio, Pomponio Mela, Antonini Itinerario: tum etiam ex antiquis Conciliis in Hispania celebratis, & vetustis lapidum inscriptionibus, intra urbis ambitum, & in eius agro repertis, de quibus mox agemus.

¶ Undè apparet locum Ptolemæi deprauatum esse, qui hanc urbem Eburam, & quandam in Batice sitam, Eboram appellat, cum è diuerso nostra hæc Eboræ, altera verò Eburæ sit, cognomento Cerealis dicta, teste eodem Plinio, libro tertio, capite secundo, & Pomponio, qui ex eadem Batice prouincia ortus, Mellaria nempe oppido, fidedignus est testis.

¶ Hæc nominis similitudo Strabonem etiam fefellit, & Stephanum in libro de Urbibus, qui Strabonis verba minus exactè perpendens, quod alterius erat, alteri attribuit, Eburam pro Eboræ accipiens.

¶ Nec mirum est istos, cum Græci fuerint, & in longinqua regione nati, deceptos nominum propinquitate fuisse.

¶ Latinos verò Geographiæ scriptores, quales fuerunt, quos antea nominauimus, non est verisimile hæc nomina incognita habuisse: quos hac in parte nos sequimur. Alteram etiam Eboram Ptolemæus nominat, non procul à Caesar-augusta.

¶ De nominis autem, & huius vrbis origine, & quisnam primùm eam ædificare cœperit, quis quæso certi aliquid asserere queat, in tanta rerum antiquarum obscuritate, nisi qui fabulosis, & confictis originibus, otio abuti, & bonas horas malè collocare cupiat?

¶ Datum hoc fuerit priscis rerum scriptoribus & ut ita dixerim, Gentilitati sit venia, quòd vrbiũ primordia, ad deorum, deorumque fabulas, plusquam aniles referre sint ausi.

¶ Nobis, qui eorum superstitionem, non minus ridendamquàm miserandam censemus, veritas in primis constare debet, & nihil est asserendum, nisi quod pro comperto habetur, aut grauis alicuius authoris testimonio, aut verisimilibus coniecturis, aut ipsis etiam inscriptionum veterum monumentis.

¶ Sed ne omnino hanc curam neglexisse videamur, non pigebit ea, de vtraque adducere, quæ nobis sæpe, diuque de nomine cogitantibus, apud Geographos, & ceteros scriptores occurrerunt.

¶ Plinius itaque libro tertio capite primo scribit Marcum Varronem asserere in vniuersam Hispaniam peruenisse Iberos, & Persas, & Phœnicas, Celtasque, & Pennos.

¶ Et ut ceteros modo missos faciamus, de Celtis, seu Gallis, idem asserit Strabo libro tertio, tradens eam Lusitanie regionem, quæ est inter Anam, & Tagũ maiori ex parte, à Celtis incolis: & paulò post, cum de Nerio agit promontorio, ita habet.

¶ Extremi Artabri incolunt, circa Nerium promontorium, quod Occidentalis, & Aquilonaris finis est lateris. Circumhabitant Galli, qui colentes Anam suum cognatione contingunt. Hæc ille.

¶ Ex quibus aperte constat, hunc tractum, ubi Eborā sita est, à Celtis fuisse habitatum, qui ante Cartaginenses, & Romanos in Hispaniis rerum potiti sunt.

¶ Verisimile est igitur ab Eburonibus Belgis, seu ab Eburonicibus Celticæ Gallicæ populis, hanc urbem, & conditam, & denominatam fuisse, ut Heluiam, seu ut vulgo dicimus Heluensem civitatem, ab Heluis Gallis originem trahere, suo loco dictum est.

¶ Tam pertinax autem fuit, tamque diuturna Gallorum in Hispania mora antiquis illis temporibus, ut cum lingua, & moribus Hispanis simillimi haberi vellent, Celtiberi dicti sint.

¶ Linguam autem ab illis usurpatam, eam fuisse putō, quæ hodie Cantabris in usu est, & Vasconica dicitur, vel à Vasconibus ultimis Hispaniæ populis, vel ab Aquitanis, qui etiam Vascones dicuntur.

¶ Hanc autem Vasconicam linguam Celtis communem, aut etiam Celticam fuisse, confirmat versiculus Ausonii Burdigalensis, cum patriam celebrat, & fontem ibi scaturientem nimis laudibus extollit in hunc modum. Libet enim Carmina apponere, quia digna sunt, & quia Burdigalensibus, quibus puerilis ætatis cultum debeo, obiter gratificari cupio.

Salve fons ignote ortu, sacer, alme, perennis,

Vitree, glauce, profunde, sonore, illimis, opæ.

Salve urbis genius, medico potabilis haustu.

Duiona Celtarum lingua, fons addite diuis.

Non Aponus potu, vitrea nō luce Nemausus

Purior, æquoreo non plenior amne Timaïus.

¶ Duiona Gallicè fontem diuinum significare innuit, cuius nominis forma, & sonus Vasconicæ Cantabrorum linguæ aptè quadrat. Sic enim finiunt urbium & complura alia vocabula, & hæc vox Ona, apud illos, bonum seu diuinum sonat.

¶ Aquitanos autem non modo lingua, sed etiam corporibus, Hispanis magis, quam Gallis similes fuisse, suo tempore, testatur Strabo in initio libri quarti, qui etiam asserit Callaëis, Asturibus, & Cantabris, usque ad Valcones, & Pyrenen eandem fuisse viuendi formulam.

¶ Nostram igitur Eboram, ab Eburonibus, seu Eburonicibus Gallia gente, conditam, ac denominatam fuisse, verisimile mihi sit: Nec me lateat, etiam in quadam Italiae parte, Eburinos populos Plinium collocare libro tertio, capite undecimo: & Pomponium Melam in sinu Gaditano, castellum Eboram iuxta litus: Id enim passim contingere videmus, ut in diuersis orbis partibus nonnulla oppida eodem fere nomine censeantur.

¶ Sed utrum Celtæ illam condiderint, an vero iam conditam, & edificatam inhabitauerint: merito dubitari potest.

¶ Quantum autem coniecturis assequi licet, ego eos conditores huius urbis fuisse crediderim: quia ante Quintum Sertorium, muris caruisse videtur: ipse enim se mœnibus eam cinxisse testatur.

¶ Vnde suspicari fas est, à Gallis, quorum mos erat vicatim habitare, originem traxisse: qui præter hoc municipium, minora etiam quadam oppidula, suæ gentis nomine insignita reliquerunt: ut Eboram, à monte in quo sita est, montanam dicta, distantem ab hac, de qua agimus viginti circiter passuum millibus.

¶ Et Ebuobritium sitam inter Scallabin, & Olisiponem, cuius meminit Plinius libro tertio, capite vigesimo primo, ubi corruptè, Eburo, Britium, legebatur, quod primus omnium Relandus noster indagauit, minimè ab his, qui antea in eum authorem observationes ediderant, animaduersum.

¶ Mœnia igitur antiqua, quæ etiam nunc extant, & vetus ambitus, seu circuitus vulgo dicitur Quintus Sertorius condidit, peracto (ut ex eius inscriptione constat) bello Celtiberico, in quo Eborensium militum prompta, ac strenua opera usus fuerat.

¶ Constabant autem muri ex quadratis lapidibus, validis propugnaculis, ac turribus, suis locis distincti, adeo firma, solidaque structura, vt post tot secula, tantamque, & tam variam rerum vicissitudinem, adhuc hodie integra illorum cernantur vestigia.

¶ Addidit aliud non minus necessarium beneficium, gratissimus ac liberalissimus Imperator, inuenta in vrbe magna aquarum copia, ab duodecim fere millibus passuum, quam ex diuersis fontibus in vnum ductum collectam, ex manubiis magnificentissimo opere perducendam curauit. Sed iam ipsam inscriptionem subiiciamus.

Q. SERTOR.
HONOREM NOMINIS SVI, ET COHORTI FORT-
EBORENSVM MVNIC. VET. EMER. VIRTVTIS ERGO
DON. DON. BELLO CELTIBERICO, DEQVE MANVBIIS
IN PVBLIC. MVNIC. EIVS VTILITATEM VRB.
MOENIVIT, EOQVE AQVAM DIVERSEIS IN DVCT.
VNUM COLLECTEIS FONTIB. PERDVCENDAM CVRAV.

Hoc est.

¶ Quintus Sertorius ob honorem nominis sui, & cohortis fortissimorum Eborenium municipum, veteranorum, emeritorum, virtutis ergo donis donatorum bello Celtiberico, deque manubiis in publicam municipij eius utilitatem, urbem mœniuit, eoque aquam diuersis in ductum vnum collecteis fontibus perducendam curauit.

¶ Quo magnanimi viri, eiusdemque fortissimi ducis testimonio, etsi alia decissent, satis commendata olim fuisse videtur Eborenium virtus, & rei militaris studium.

¶ Quam ob causam, eos præ cæteris totius Hispaniæ populis, peculiari quadam beneuolentia prosequutus est. adeo vt hic domum, & aliquot libertos habuerit, vnâ cum Iunia Donace domestica, vt ex duabus marmoreis tabulis constat, quarum altera in eadem Q. Sertorij domo in foro piscario sita, re-
perta fuit cum hac inscriptione.

LARIB. PRO
 SALUTE ET INCOLV
 MITATE DOMVVS
 Q. SERTORI
 COMPETALIB. LVDO S
 ET EPVLVM VICINEIS
 IVN. DONACE DO
 MESTICA EIIVS ET
 Q. SERTOR. HERMES
 Q. SERTOR. CEPALO
 Q. SERTOR. ANTEROS
 LIBERTEI

Hoc est.

¶ Laribus pro salute, & incolumitate domus Quinti Sertorij, competalibus ludos & epulum vicineis, Iunia Donacæ domestica eius, & Quintus Sertorius Hermes, Quintus Sertorius Cepalo, Quintus Sertorius Anteros Libertei.

¶ Altera iuxta oppidum Terranium, distans Eborā ad XXX. M. P. in templo Diuorum Iusti & Pastoris, cuius cippum iam superiori libro Resendius exhibuit, ex quo apparet Iuniam Donacem, pro victoria illa celebri à Sertorio parata, contra Pompeium, & Metellum illic Ioui, cuius tunc erat delubrum, vota soluissē.

¶ Verisimile est etiam Q. Sertorium erga Eborenses ita fuisse animatum, propter loci opportunitatem, & ad hyemandum feracem, idoneamque agrum, unde veris initio, copias educere, & in citiorem Hispaniam proficisci solebat, ut ex Appiano Alexandrino liquet, cuius verba hæc sunt, libro primo de ciuilibus Romanorum bellis, circa finem.

¶ Cum autem verē instaret, ad inuicem congregi cœperunt, Metellus scilicet, ac Pompeius ex Pyrenæis montibus, inter quos hyberna egerant, Sertorius & Perpenna ex Lusitania. Et paulò post.

¶ Metellus iterum, ac Pompeius ex Pyrenæis Montibus in Iberiam venere, his Sertorius & Perpenna à Lusitanis occurrunt, & iterum, ubi de nece Sertorij, & de contemptu atque odio militum in Perpennam agit.

¶ Porro Sertorij virtutem, Ivniciam illorum salutem fuisse rati, haud facile in Perpennam oculos coniecerant, nec ipsi duntaxat Romani, verum barbari ferè omnes, Lusitanique, quorum opera Sertorius præcipue in bello vsus fuerat. Haftenus Appianus.

¶ Nos autem de hac Sertorij in hanc urbem egregia voluntate præcipuoque amore, ita canimus in ea Syllam quam de nostro ex Ebora discessu nuper vnà cum quibusdam aliis opusculis in lucem edi curauimus.

Hic est

Hic illum certos fama est habuisse penates,

Et proprios coluisse lares, hinc dulcia fixit

Lumina, quæ trepido belli cessante tumultu,

Incoleret, positis & saepe reuiseret armis.

Sive loci gentio captus, seu gentis amore,

Vel quia ad euentus dubios, bellum parandum

Apta foret regio, delectæ robore pubis,

Et virtute virum, vario quos Marte probarat.

¶ Siquis verò fertiles Ebora campos, & circumquaque in modum amphitheatri, obiectos altissimos montes, non semel, nec obiter contempletur, ille sanè si Romam, & Romanum agrum vñquam aspexit, similitudinem incredibilem sparsis his, qui hæc legent, inter vtrunque tractum deprehendet: hoc vñ dempto, quod Ebora fluuiò caret, & mediterranea omnino est.

¶ Nam (si parua licet componere magnis) vt Roma ad Septentrionem, & Orientem solem Tyburtina iuga circiter X VI. M. P. distantia à mœnibus habet, interueniente lata, ac pulchra camporum planitie.

¶ Sic Ebora ad eundem cœli situm, Ossani montem aspicit amœnissimum, multisque fontibus, & riuis vndique scaturientem, atque in eadem ferè

distancia: inter cuius ardua cacumina, & ciuitatis muros, latissimi campi patē.

¶ Rursus Sabinis Prænestinis, Tusculanis, atque Albanis montibus versus Orientem & Meridiem agrum Romanum, cingentibus, non abſimiles sunt saltus, eodem ferè spatio Eborā distantes, quos Portellenses, Viennenses, & Alcaccenſes, à circumuicinis oppidis vulgò appellamus.

¶ Cingitur deinde Eborā iugo montis, quem Murum vocant, præterea Calanti-
cens saltu, quem Arratolenſem vulgus nominat, & perpetua deinde montium
corona, qui Ossam ex Septentrionali latere attingunt, & ita circula efficiunt,
quem initio ex eodem loco describere coepimus, non dissimilem illi, quo Roma-
nus ager vndique clauditur.

¶ Sed quorsum hæc dicet aliquis? ut ad eas causas, propter quas, hanc urbem Ser-
torio charam fuisse diximus, hæc etiam accedat, quod quandam Romæ similitu-
dinem, & imaginem ex camporum planitie, & montium distantia, atque aspectu
deprehendere poterat.

¶ Constat enim ex historiographis, qui vitam illius literis tradiderunt, & præ-
cipuè ex Plutarco, perquam auidum fuisse Romam repetendam, si compositis dis-
cordiis, tutò arma deponere licuisset.

¶ Tradunt etiam maximo semper aruisse desiderio Rheæ matris visendæ, quam
vnicè dilexit, quia cum infans patre orbatus fuisset, ab ea liberaliter, & petaman-
ter fuerat educatus.

¶ Vnde in ea inscriptione, quam superius adduximus, non patris nomen, more
Romano, sed matris apposuit.

¶ Quo argumento Michael Siluius vir clarissimus, qui ex Episcopo Vicensi Car-
dinalis creatus fuit à Paulo III. Summo Pontifice, contendebat eam memoriam
minimè esse antiquam, sed ab aliquo solius claritatis auctore fuisse confectam, quò
regi persuaderet, ut aqueductum à Sertorio olim erectum, & vetustate collap-
sum, instauraret.

B

¶ Qui elegantissima Apologia Respondens adeo accurate respondit, ut in ea reconditos antiquitatis, & eruditionis suæ thesauros, in patriæ gratiam deponuisse videatur.

¶ Cuius ipse sapientia mentionem facere solet, ut qui in ea merito sibi placeret, ut alioquin modestie, & candoris amicissimus.

¶ Eam Apologiam nos aliquando in lucem edere cogitamus, vñ cum aliis eiusdem opusculis, quæ diu in typis excusa, obliuioni tradita, & fere iam consumpta, atque extincta sunt.

¶ Itaque (ut eo vnde digressa est, redeat oratio) potuit Eboræ Sertorium tum ob eas causas, in sui amorem trahere, tum etiam, quia opera ab eo extracta, & domesticæ penates, laresq; communes, magnam amoris, & necessitudinis materiam erga hospites, & amicos ciues illi suppeditare potuerunt.

¶ Præterea similitudo dulcissimæ patriæ, cuius desiderio flagrabat, subinde asserens, malle se inter suos priuam, atque humilem vitam degere, quam exilem in summa potentia viuere.

¶ Scimus autem municipia, & colonias, quasi effigies paruas, & simulachra fuisse urbis Romæ, ut Politianus testatur in secunda epistola libri primi, ubi agit de origine Florentinæ ciuitatis, quam ad Romæ similitudinem conditam fuisse asserit.

¶ Quæ consuetudo antiquissima est, & a profugis, & exterritis, ac exteris sedes querentibus, ad exilij acerbitatem mitigandam, excogitata, quod Virgilius libro tertio in *Ænæa* obseruauit, quem ita loquentem inducit, cum in insula Cretæ urbem conderet.

*Ergo, quidus mures optata molior vrbs,
Pergamamq; voco letam cognamine gentem.
Hortor amare focos, arcemq; attollere celsam.*

¶ Et mox cum hospicio Heleni, & Andromaches excerptum refert.

*Procedo, & paruam Troiam, simulatâq; magnis
Pergamæ, & arentem Xanthi cognomine riuum
Agnosco, Scææq; amplector limina portæ.*

¶ Atque iterum libro quinto, dum in Sicilia apud Acestem mœnia condentem inducit, ita canit.

*Interea Aeneas urbem designat aratro,
Sortiturq; domos, hoc llum, & hæc loca Troiæ
Esse iubet.*

¶ Niligitur mirum, si Quintum Sertorium, virum & bellicis artibus, & totius antiquitatis cognitione præstantem, nec à literis alienum, ut qui eas in Hispania edoceri curauerit, priscos illos heroes hac in parte imitari voluisse credamus: & hanc urbem, à se mœnibus, porticu, & aqueductu magnificè ornatam, atq; aliis fortasse nobilitatam monumentis, quæ temporis iniuria aboleuerit, velut alteram Romam, in solatium amissæ patriæ elegisse, in qua præcipuè habitaret, ac mansuras sedes figeret.

¶ Sed fefellit illum, id, quod mortalium spes fallere plerumque solet: concepta videlicet, de prospero futurorum cœtu, & fauentis fortunæ stabilitate opinio. Páucis enim interiectis annis, suorum insidiis circumuentus, ac prócul à dilecta Eboræ trucidatus est.

¶ In qua sibi forsitan monumentum viuens posuerat, vbi verisimile est eius cineres fuisse repositos, ut fama apud Eborenses vulgatum scimus, sed certum eius rei argumentum nemo hætenus inuenire potuit. Inscriptio autem quæ ea de re circumfertur ab aliquo antiquitatis studioso conficta videtur.

¶ Et quoniam in rebus adeo antiquis, coniecturis uti licet, non pigebit aliam etiã causam assignare, Sertorianæ erga Ebotenses beneuolentiæ.

¶ Tradunt antiquitatum Hispaniæ scriptiores, eas Celtarum gentes, quas diximus ex Galliis, in Hispanorum fines cômigrasse, tandem in Lusitaniam peruenisse, anno septingentesimo quinquagesimo nono antè seruatoris nostri aduentû, quo tempore verisimile est Eboram ab illis conditam fuisse.

¶ Constat autem Romam eodem ferè tempore fuisse ædificatam, hoc est, ante

domini natale, septingentesimo quadagesimo septimo anno, ita vt Romanæ vr-
bis primordia, cum Eboræ origine concurrere videantur.

¶ Cuius rei fecens adhuc memoria apud Eborenses Sertorij tempore fortassis
extabat, non solum à maioribus fama, & sermonibus, per manus tradita, vt ple-
runque fieri solet, sed etiam literatum monumentis, & publicis tabulis conscrip-
ta, atque consignata.

¶ Cum enim tam illustris esset illis temporibus, Romanorum fama, vt ditionis
& potentie magnitudine, vniuersum propè terrarum orbem, in sui admiratio-
nem conuertissent, quis dubitabit ceteras nationes in magna posuisse gloria, si-
milem illis quacunque in re, etiam minimi momenti, fortunam sortiri potuisse.

¶ Ea ergo originis similitudo, ultra situs formam, & patrij soli simulachrum, il-
lum incitare potuit, ad hanc vrbeam, vt fecit, peculiari quodam studio, ac singula-
ri amore complectendam.

¶ Nec minori beneuolentia, Iulium Cæsarem, Eboram prosequutum fuisse existi-
mandum est, tum propter cognomen, quod ab illo receptum retinuit, & libe-
ralitas Iulia dici voluit, tum etiam propter magnificum titulum, quem in eius
gratiam publicè dedicauit inscriptum in marmoreo cippo literis elegantissimis
in hunc modum.

DIVO IVLIO

LIB. IVL. EBORÆ

OB ILLIUS IN MVN. ET MVN.

LIBERALITATEM

EX D. D. D.

QVOIUS DEDICATIONE

VENERI GENETRICI

CESTVM MATRONAE

DONVM TVLERVNT.

¶ Id est, a Diuo Iulio, liberalitas, Iulia Ebora, ob illius in municipes, & municipium liberalitatem, ex decreto decurionum dedicauit. Quoius dedicatione veneri genetrici cestum matronæ donum tulerunt.

¶ Quæ autem fuerit Cæsaris liberalitas, erga hanc urbem si dubitetur, ego eximiam concessum ab illo Ebora fuisse ius Italicum, vt ex eo tempore municipium Latij veteris dici coepit. Sic enim scribit Pinius libro quarto sepius adducto, cap. 22. oppida veteris Latij, Ebora, quod idem liberalitas Iulia, & Myrtis, ac Salacia.

¶ Erat autem municipiorum conditio, multis in rebus coloniis præferenda, & præcipue ea de causa, quia municipes teste Gellio, libro decimo sexto, cap. octauo, erant ciues Romani suo iure, & suis legibus vtentes, nullis aliis necessitatibus, neque vlla populi Romani lege astricti.

¶ Sed coloniarum, alia necessitudo est. non enim veniunt extrinsecus in ciuitatem, nec suis radicibus nituntur, vt municipia, sed ex ciuitate, quasi propagatæ sunt, & iura, institutaque omnia populi Romani, non sui arbitrij habent. Hæc Gellius.

¶ Itaque municipia, simul cum ciuitatis Romanæ priuilegijs, & iure, suas leges, suos magistratus, & sua tam publica, quam priuata instituta, ac sacra retinebāt.

¶ Colonie verò diuersa ratione rempublicam administrabant, vt copiose, & eleganter tradit Onuphrius Panuinius Veronensis, in Comētarijs reipublicæ Romanæ, in eo libro, qui imperiū inscribitur, vbi agit de iure municipum cū suffragio.

¶ Municipes enim (vt ait Iurisconsultus Vlpianus, in l. i. ad municipales ff.) propriè appellantur, muneris participes, recepti in ciuitatem, vt munera nobiscum facerent, vnde omnibus ciuium Romanorum priuilegijs potiebantur, vno duntaxat excepto, vt Onuphrius asserit, quod in cūrijs Romanas descripti non erant, atque ob eam causam curiatis comitijs, in quibus tamen parum momenti erat, excludebantur.

¶ Curie enim solum ad eos qui urbem Romanam incolerent, pertinebant: Nam qui in municipijs habitabant, sua sacra municipalia, pro cūrijs habebant.

¶ Ius verò Italicum, seu antiqui Latij, ad eò nobile, & præcipuum fuit, vt etiã aliquot coloniz antiquæ, & cèlebres, minime illud adipiscerentur: quod antiquis

¶ Quæ verò Italici iuris dicebantur in maximo id honore, & beneficio poneret. vt colligitur ex eodem Vlpiano, in l. l. de censib. quo loco gloriatur Phœnicem Tyrionum coloniam patriam suam, ius Italicum fuisse adeptam, ob insignem erga Imperium Romanum fidem, ceterasq. dotes, quas ibi vt gratus ciuis cōmemorat.

¶ Et paulo post, in Palæstina (inquit) duæ sunt coloniz, Cæsariensis, & Ælia Capitolina, sed neutra ius Italicum habet.

¶ Quin etiã in Lusitania, & reliquis Hispaniæ provinciis, Emeritenses, Pacenses, Valentinos, cum coloni essent, iuris Italici esse affirmat idem in l. vltima eodem titulo: quibus addit Galliæ Narbonensis, & Germaniæ nobilissimas colonias.

¶ Splendor itaque, & dignitas Eborenensis municipij, tam ex originis antiquitate, & Italici iuris prærogatiua, quàm ex eo etiã deprehenditur, quod imbuta-
tis ius habuerit, vtpote, quæ inter stipendiaria Lusitaniæ oppida à Plinio minime numeretur lib. 4. cap. 22.

¶ Vt autem olim Cæsaribus, & cæteris Romanorum ducibus, hæc ciuitas grata fuit, sic quoque à potentissimis Lusitaniæ Regibus maximo semper in honore est habita, & post Olisiponem, Regni caput primum, locum obtinere cœnsetur, quamuis ei haud libenter hunc honorem cessura sit, nobilissima Calensis vrbs, quæ hodie Portugalensis dicitur, sita ad ostium Durij, vt suo loco dicemus, cum ad illam hæc historia peruenerit.

¶ Quid autem prohibet carmina nostra, ex eadem illa Sylua, de hac Ebore dignitate à Cæsare obtenta, in medium proferri, ex quibus ea quæ diximus, apertius cognosci possint?

Salue magna parens frugum, fœcunda virorū

Salue altrix, nobis vrbs ò gratissima salue.

Cæsaribus dilecta pijs, adamatq. magnis

*Regibus, antiqui retinens monumenta decoris,
 Maximus ille ducum, Romanæ gloria gentis,
 Iulius à Phrygio deducens nomen Iulo:
 Cum quateret terras armis, cum sidera fama
 Completeret, solusq; orbis tractaret habenas:
 Te titulis, ciuesq; tuos decorauit opimis
 Muneribus, largaq; manu largitus honores
 Eximios; Latij tribuit tibi iura vetusti.
 Cæsaris hinc tibi creuit amor, cui marmora quondam
 In medio mansere foro, testantia laudes,
 Egregiumq; viri decus, à quo Iulia dici
 Gaudes, occiduas inter memorabilis vrbes.*

¶ Sed vt ad Romanorum monumenta deueniamus, quæ præter iam superius adducta, in ipsa vrbe, & in eius agro reperta sunt, ex quibus antiquitas sacis ostenditur. Illa statim iam peruulgata inscriptio sese offert, quæ incipit L. SILIO S A B I N O, quam Resendus libro tertio iam exhibuit. Cuius interpretationem ab illo prætermisam, tantummodo ibi apposuimus.

¶ Reperta autem fuit hæc inscriptio, in prædio cognominato Pomariensi, distante ab hac vrbe X VI. M. P. & ab oppido Vienna, VI. M. P. vbi amœni sunt colles, quos Appianus Alexandrinus vinetis confitos fuisse, & ibi templum Veneris extitisse refert.

¶ Constat autem apud omnes Hispaniæ antiquitatum scriptores, vetustissimam esse omnium, quæ apud Hispanos hætenus inuenta sunt.

¶ Commissum est enim illud prælium, inter Caium Plautium, & Viriatum Lusitanorum ducem, anno ab vrbe condita sexcentesimo nono, Quinto Fabio Maximo, & Lucio Hostilio Consulibus.

¶ Nisi antiquiorem esse admittamus, eam, quæ Marco Catoni Censorio tribuitur à Petro Appiano Alexandrino, quæ incipit PALLADI VICTRICI. Sed meo iudicio, illius seculi antiquitatem parum redolet.

¶ Extat autem apud nos, in agro Sintrienſi, in vico qui nomen eſt Fanum, marmor admodum vetuſtum, dicatum memoriæ Catonis, ſed imperfectum, & lacerum, literis conſractis, & alterum in ipſa Oliſiponenſi ciuitate, in arce ſumma, quorum meminit Reſendius libro tertio, de quo autem Catone, ibi fiat mentio, nihil certi auſus eſt aſſerere.

¶ Ego à veritate, minimè abhorreſcere putabo eum, qui ad antiquum Cenſorium referat, quem in vniuerſa Hiſpania Imperium tenuiſſe conſtat anno ab vrbe condita quingentefimo quinquageſimo nono: atque etiam in vltiori Hiſpania reſeſſiſſe Plutarchus teſtatur, vt etiam Vaſæus annotauit, tomo primo, cap. 12. vbi de eius conſulatu agit.

¶ Hinc illius in Luſitanos amor, ita vt Galbam in eorum gratiam accuſarit. tua etiam Luſitanorum erga ipſum beneuolentia, ob accepta beneficia, quod verba Sintrienſis inſcriptionis ſignificare videntur. Sed ad cæteras inſcriptiones redeamus.

¶ Habuit olim hæc ciuitas nobilem flaminicam hoc eſt ſacrorum præfectam, ſeu curatricem, nomine Laberiam, quæ non ſolum huius municipij, ſed etiam totius prouinciæ Luſitanicæ flaminio præerat.

¶ Extat eius memoria à libertis dedicata, vt libro primo Reſendius admonuit in hæc verba. Laberiz Lucij filiz Gallæ, Flaminicæ municipij Eborenſis, flaminicæ prouinciæ Lyſitanicæ. Lucius Laberius Artemas, Lucius Laberius Gallæus, Lucius Laberius Abaſcantus, Lucius Laberius Paris, Lucius Laberius Lauſus, Liberti.

¶ Obiit autē in Colliſiponenſi oppido, ex cuius ruïnis Leirinēſis ciuitas conſtructa fuiſſe viderur, quò aliquot vetuſta marmora translata ſunt, vt ſuo loco dicemus, inter quæ epitaphium huius Laberiz viſitur, in angulo frontiſpicij eccleſiæ ſancti Stephani, ad ſiniſtram maioris ianuz partem: in hunc modum.

LABERIAE L. F. GALLAE
 FLAMINICAE EBORESI.
 FLAMINICAE PROV. LUSI
 TANIAE IMPENSAM FUNE
 RIS. LOCVM SEPVLTVRAE
 ET STATVAM. D.D. COLLI
 PPONESVM. DATAM. L.
 SVLPICIVS CLAVDIANVS.

Hoc est.

¶ Laberiae Lucij filiae Gallae, Flaminicae Eboresi, Flaminicae provinciae Lusitaniae, impensam funeris, locum sepulturae, & statuam decreto decurionum Colliponesum datam, Lucius Sulpicius Claudianus.

¶ In quo marmore, Eboresis, pro Eborensis, & Colliponesum, pro Collipponensum scribi, lectorem moneamus: vel incuria marmorarij, vel quia ea loquendi formula, tunc in usu erat, ut ex multis aliis inscriptionibus colligitur.

¶ Inuentus est & alius cippus, in quo flaminicae alterius Eborensis fit mentio, in praedio, cui Mesquita hodie nomen est, decem millibus P. circiter ab Eboresi remoto, prope viam, quae montem Soratium oppidum ducit, ubi vestigia vetustissimi fani extant, & aliquot marmoreae columnae repertae sunt.

¶ Est autem hic lapis magnitudine, his, de quibus proxime egimus, inferior: sed elegantius sculptus, quem vomeris vincto, inter arandum, erutum afferunt, ut in eum, & in complures alios eodem casu repertos, quadrare possint elegantissimi Maronis Versiculi libro Georgicorum primo, paucis immutatis,

*Scilicet adueniet tempus, cum finibus illis
 Agricola incuruo terram molitus aratro,*

*Exesa inueniet scabra rubigine saxa,
Et leuibus rastris tumulos pulsabit inanes.*

¶ Inscriptio verò est huiusmodi.

<p>D. M. S.</p> <p>C. ANTONIO. C.F. FLA</p> <p>VINO. VI. VIRO. <u>VNI.</u></p> <p>HAST. LEG. II. AVG. TORQ.</p> <p>AVR. ET AN. DVPL. OB. VIRT.</p> <p>DONATO. IUN. VERECVN</p> <p>DA. FLAM. PER P. MVN. EBOR.</p> <p>MATER. F. C.</p>	<p>IVN.</p>
---	-------------

Hoc est.

¶ Diis manibus sacrum. Caio Antonio Caij filio Flauino, sextumuiro iuniorum, hastato legionis secundae Augustalis, torque aureo, & annona duplici ob virtutem donato, Iunia Verecunda Flaminica perpetua municipij Eborensis, mater faciendum curauit.

¶ Habuit Eboræ etiam antiquis illis temporibus, ciues complures rei bellicæ gloria, & multis aliis virtutibus claros, quibus ob merita in patriam, statuas, & alia monumenta dedicauit.

¶ Quorum memoria, tot annorum serie, tot Hispaniæ cladibus, tanta rerum Romanarum obliuione, tam deformi totius antiquitatis interitu, haud omnino extinguui aut obliterari potuit.

¶ Extant namque aliqua vestigia venerandæ vetustatis, ex quibus conijcere quis possit, quam ferax olim hæc ciuitas fuerit fortium, & illustrium virorū.

¶ Et in primis sese offert cippus ingens marmoreus eleganter sculptus, qui in Resendiædibus visitur, sed quo loco sit repertus, ipse non dicit, nec nos peruestigare potuimus.

¶ Suspiciamur autem, ex fundamentis templi Deipatæ virginis Gratiarum, in quo Augustiniani fratres degunt, erutum fuisse, vbi etiam lapis, quem illico apponam, inuentus est, teste ipso Resendio. verisimile autem mihi fit, ibi forum ciuitatis fuisse Romanorum tempore. id enim inscriptiones ipsæ innuunt.

L. VOCONIO. L. F. QVIR.

PAVLLO. AED. Q. II VIR.

VI. FLAM. ROM. DIVORVM

ET AVGG. PRÆF. COH. I.

LVSIT. ET COH. I. VETTO

NVM. LEG. III. ITAL. OB

CAVSAS VTILITATESQ. PV

Blicas. APVT. ORDIN. AM

PLISS. FIDELITER ET CON

STANTER DEFENSAS. LE

GATIONE QVA GRATVI

TA ROMÆ PRO. R. P. SVA

EVNCT. EST.

LIB. IVL. EBORA.

PVBlice IN FORO.

Lucio

Id est.

¶ *Quinto* Voconio, Lucij filio Quirina Paulo, ædili quæstorî duumviro sextum, flâmini Romæ diuorum, & Augustorum, Præfecto cohortis primæ Lusitanorum, & cohortis primæ Vettonû, tribuno legionis tertie Italicæ, ob causas utilitatesq; publicas apud ordinem amplissimum fideliter, & constanter defensas legatione, qua gratuita Romæ pro republica sua functus est. Liberalitas Julia Eboræ publicè in foro.

¶ Est autem in marmore scriptum apud, pro apud, inscitia vt credo sculptoris.

¶ Alter cippus fractus, & mutilatis aliquot literis à Resendio ereptus fuit. è manibus operarum, vt ipse testatur, cum Architecti in ædificando templo occupati, eum frangere, & sine vilo delectu iam parieti inferere cœpissent: sic verò sese habet ea pars, quæ semilacera remansit.

CILIO Q. F. VOLVS
 AFF. COH. I. C. R.
 X. PROVOC. VICTORI
 S. DONATO AB IMP.
 II. HAST. PVR. III. VEX.
 VIC. I. MVR. IIII. OBSI
 NIB. H. IN. R. P. SVA FVNC
 BORENS. CIVI. OPT.
 ERITA EIVS IN MVNIC
 RMOR. BASI AENE.
 D. D.

¶ Cuius sensus integer esse videtur.

¶ Quinto Cæcilio Volusiano Quinti filio, præfecto cohortis primæ, ciuium Romanorum, sexies prouocatione victori, donis donato ab Imperatoribus suis, duabus hastis puris, tribus vexillis, duabus ciuicis, vna murali, quatuor obsidionalibus, omnibus honoribus in republica sua functo, Eborenses ciuitoprino, ob merita eius in municipium, statuam marmoream basi Æneæ dedicarunt.

¶ Lapis verò integer in hunc modum mihi sculptus fuisse videtur.

Q. I.

Q. C I C I L I O V O L V S

P R A E F. C O H. I. C. R.

S E X. P R O V O C. V I C T O R I

D O N I S D O N A T O. A B I M P.

S V I S I I. H A S T. P V R. I I I. V E X.

I I. C I V I C. I. M V R. I I I I. O B S I

D I O N. O M N I B. H. I N. R. P. S V A F V N C

E B O R E N S. C I V I O P T.

O B M E R I T A E I V S I N M V N I C

S T A T V A M M A R M O R. B A S I Æ N E

Æ.

D.

D.

Inuenti sunt duo alij lapides elegantissimis literis inscripti, in muro Antiquo Sertoriano, luxa eadem diui Vincentij, quos Alphonsus Cardinalis Emmanue-
lis Regis filius, ad villam, quæ Vallis viridis dicitur, transferri curauit, cum ef-
set Eborensis præsul, & amoenissimum illum secessum, omnibus modis ornare cu-
peret, vbi nunc visuntur, in ipso ædium vestibulo, super bases decenti structura
collocati.

¶ Primus est huiusmodi.

XXXXX M VNA 2V
CANIDIAE ALBINAE
C. M. F. MATRI CATINI
CANIDIAN. C. M. V.
CONSOBRINI. SVI
CATINIA M. F. ILL
ACILIANA. C. F.

¶ Id est. Canidiæ Albinæ Caij Munatij filiz, matri Catinij Canidiani, clara
memoriæ viri, consobrini sui, Catinia Marci filia Aciliana, curauit faciendum.

Sua Pecunia. Recit.

¶ De Caio Catinio, qui in agro Astensi cum Lustranis conflixit, & sex hominum
millia in ea pugna occidit, sed postea Astam oppugnans, vulneratus occubuit, con-
sular, qui volet Lustrum Decade 4. lib. 9. pag. 173. meminit etiam Catinij Aciliani,
Onuphrius Panuinius, lib. 2. Fast. pag. 359. in inscriptione quæ incipit LVCIO
FABIO. Et iterum in lib. de antiquis nominibus Romanorum pag. 16. vbi ait se
legisse in quodam marmore, Quinto Fabio Ciloni Septimino Catinio Aciliano
Fulgiano, & ita sex cognomina ab uno usurpata.

¶ Alter lapis e regione huius erectus hanc habet inscriptionem, & (quod mirū videri, ac vix credibile poterit) vel leuiter tactus, sulphureum odorem emittit, teste ipso Resendio.

D. M. S.

A S I N I V S

FLORENTIN

V. S. ANNO. XXXXV.

H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est.

¶ Dilectis Manibus Sacrum. Asinius Florentinus annorum quadraginta quinque hic situs est, sit tibi terra leuis.

¶ Nomen Florentini, ad originis locum referendum videtur, vt intelligamus, hunc Asinium ciuem Florentinum fuisse.

¶ In schedis Resendij nostri annotatum inuenimus repositos fuisse quinque marmoreos cippos, ordine pari dispositos olim in antiquo muro, iuxta nouam portā, qui omnes vnā inscriptionem efficiebant, quos conqueritur a cementariis fuisse euulsos, & laceratos, ex quorum fragmentis, extat hodie in quadam turri conuicij sancti Iohannis, hæc inscriptio imperfecta.

C-IVNIO L. F. GAL

C. NORBANY S. L. F.

IVNIVS. DEXTER

HERED.

¶ Id est. Caio Iunio Lucij filio, Galeria, siue ex tribu Galeria Rullo. Caius Norbanus Lucij filius, & Iunij dexter heredes. Extat eodem loco, & hæc imperfectior.

C. IUNIO. LIGARIO.

PVLIT F.

C. NORBANVS

I V N I V S.

HERES.

¶ Id est. Caio Iunio Ligario, Caius Norbanus Iunius heres. Abrafas literas supplere non potuimus. Apparet autem ex nomine Iunij & Norbani, vnâ, & eandem eum superiori fuisse memoriam vt diximus.

¶ Caio Iunio Ligario Caius Norbanus Iunius heres. Abrafas literas supplere non potuimus. Apparet autem ex nomine Iunij & Norbani, vnâ, & eandem eum superiori fuisse memoriam vt diximus.

¶ In eodem cœnobio extat tabula marmorea, cuius prior pars contracta, seu reuulsa, nusquam apparuit, a Resendio magna cura diu quaesita, vt ipse testatur.

IR. STLITB. IVDICAND.

LIA. Q. FAVITA MATER.

ITEMQVE D. D.

¶ Hoc est (vt solum integras dictiones exponere nobis liceat, quando aliter facere non possamus) Scilitibus iudicandis Quinta Fauita mater, itemque dedicauit, seu Decreto decurionum.

¶ Suspicor autem cippum erectum fuisse in honorem alicuius decēviri flitibus iudicandis, cuius magistratus saepe sit mentio in inscriptionibus antiquis, & etiā apud Ciceronem, ut tradit Onuphrius in ciuitate Romana, ubi agit de minoribus magistratibus ordinariis.

¶ Aduertendum quoque existimo prænomen Quintæ, seu Quinctæ (sic enim veteres scribebant) Fautæ feminae attribui, quæ consuetudo vique ad Augusti tempora permansit, teste eodem Onuphrio, de antiquis nominibus Romanorum, in capite de mulierum nominibus.

¶ Vnde apparet hunc lapidem florēte adhuc reipublicæ libertate dedicatum fuisse. Quinta autem dicebatur, quæ quinto loco nata fuerat, hoc est, quæ cum quatuor sorores haberet, ipsa ab ordine nascēdi, Quintæ prænomen fuerat sortita.

¶ In vico, qui ducit à foro ad summum templum, qui vulgò via Sellaria dicitur, quòd ibi artifices coriarij habitent, qui epiphia vendunt, in ædibus cuiusdam armorum fabri, extat cippus utrinque mutilatus in hunc modum.

N Q V I

C T I S S

C O I V C

C A E S S A

I A N I

I S A V C

R E N S I

¶ Quis quæso, fit adeò ab omni humanitate, & literarum cognitione alienus, qui non ingemiscat, & ægrè ferat tam illustria antiquitatis monumenta, sic à rudibus, & imperitis hominibus fuisse corrupta?

¶ Gloriatur M. Cicero, vir illa prudentia, illa grauitate, illa (ut cætera, omittā) in republica Romana autoritate, libro quinto Tusculanarum questionum, ignoratum Syracusanis Archimedis sepulchrum à se repertum fuisse, cum in ea provincia questuram gereret, idque indicio carminum, quæ audierat in eius monumento esse inscripta:

¶ Verba autem ipsius apponam, quia elegantissima sunt, & non omnibus passim obuia.

¶ Cuius ego (Archimedem intelligit) questor ignoratum ab Syracusanis, cum esse omnino negarent, septum undique, & vestitum vepribus, & dumetis, indagavi sepulchrum.

¶ Tenebam enim quosdam senariolos, quos in eius monumento esse inscriptos, acceperā, qui declarabant, in summo sepulchro, spheram esse positam cū cylindro.

¶ Ego autem cum omnia collustrare oculis (est enim ad portas Agragianas magna frequentia sepulchrorum) animaduerti collūnellam, nō multum e dumis eminentem, in qua inerat spheræ figura, & Cylindri.

¶ Atque ego statim Syracusanis (erant autem principes mecum) dixi me illud ipsum esse arbitrari, quod quarerem.

¶ Inmissi cum falcibus multi purgarunt, & aperuerunt locum. Quò cum patefactus esset aditus, ad aduersam Basim accessimus.

¶ Apparebat epigramma ex his posterioribus partibus versiculorum dimidiatis ferè.

¶ Ita nobilissima Græciæ ciuitas, quondam vefo etiā doctissima sui ciuis vnus acutissimi monumentum ignorasset, nisi ab homine Arpinate didicisset.

¶ Hactenus ille. Ex ore cuius melle dulcior fluēbat oratio. cuius suauitate, lectorem tantisper nostræ elocutionis tedium condire uolui.

¶ Nil igitur mirum si hoc tempore extent homines ignari rerum antiquarum, cū etiam illo seculo, in Sicilia, & in vrbe Syracusana, Archimedis sepulchrum tam abiectè, & obscurè iaceret.

¶ Et mihi venia dāda erit, si huius Ciceroniani loci occasione, hic versiculos meos adiecerō, quibus alibi, de hoc antiquitatis interitū, & corruptis vetustate, Romanorum monumentis conqueror.

*Sed collapsa iacent veterum monumenta ruinis
Obruta perpetuis, dumisq̃, & sentibus altis
Obsita, confractisq̃, notis, & torrida flauimis.
Multa tamen noster Resendius abdita profert
In lucem, & vigili vestigans singula cura,
Antiquum decus, & priscos tibi reddit honores,
Lysiadum gens clara: viro quam debita tanto
Præmia, vix reor exhaustis persolvere arenis
Posse Tagi, aut vellis Eoo ab litore gemmis.*

¶ Sed ad reliquas inscriptiones redeamus: omisis ergo his, quas ad hanc urbem pertinentes, Resendius iam exhibuit libro tertio, ubi agit de viis militaribus, ultimam earum, quæ ante Constantini magni tempora dedicata sunt, hic reponendā curauimus etiā mutilatam, & aliquot literis abrais. Extat autem in quodam prædio à mœnibus vrbis duodecim M. Paremoto, cui fons Abbatis nomen est.

M. AE L I A

T E R T V L L A

L. CÆCILIVS

V X O R I E

¶ Id est. Memoriz *Æliæ Tertullæ*. *Lucius Cæcilius* vxori fecit. Nec deerit qui literam *M*, monumentum significare putent.

¶ A quibus vt dissentiam, mouet me, quod lapis iste beffalibus, & maioribus literis sit eleganter exaratus.

¶ Deinde quia in superiori parte, desunt illa propria sepulchrorum verba, *D. M. S. Diis Manibus Sacrum*, & in inferiori illa, *S. T. T. L.* sit tibi terra leuis.

¶ Pars autem cippi huius adhuc sub terra latet, illa videlicet, quæ aliquot elementa occultare videtur.

¶ Visitur autem iuxta initia aqueductus *Sertoriani*, qui aqua argentea dicitur, cuius iam a nobis sæpius facta est mentio.

¶ Atque hic ferè fuit *Eborensum* status, florente *Romano Imperio*.

¶ Quo tandem prolapso, & afflicto *Getarum*, seu *Gothorum* armis, ad eius gentis reges, lumina rerum *Hispaniæ* deuenit.

¶ Sub quorum dominatu, constat *Sisebuti* Regis tempore, in hac vrbe, argentariam officinam fuisse cudendæ monetæ: vt colligitur ex argenteis numis ibidem repertis, in quibus ex altera parte ipsius Regis effigies est, cum hac inscriptione, *D. N. SISEBVTVS REX*. Ex altera verò crucis signum cum his literis, *CIVITAS EBORA*. In circuitu autem scripta sunt hæc verba, *DEVS ADIVTOR MEVS*.

¶ Vetus etiam numisma sibi ab *Ambrosio Morali* dono missum restatur *Resendius*, in quo ex vna parte erat imago *Germanici Cæsaris*, cum hac inscriptione, *GERMANICVS CÆSAR AVGVSTVS*. Ex altera verò, corona cum his literis, *LIBERALITATIS IVLIAE EBORAE*.

¶ Turres quoque duæ ingentes à *Sisebuto* erectæ fuisse dicuntur, quarum vna prope forum initio viæ *Sellariz*, altera non lōge ab ecclesia dñi *Iacobi*, e regione maioris ianuz conspicitur.

¶ Nec raro aliorum Gothorum regum numismata in hac vrbe reperta sunt, teste ipso Relencio, in Epistola ad eundem Ambrosium Moralem.

¶ Regnare cepit Sisebutus anno sexcentesimo duodecimo, & regno potitus est annis octo. Euit Rex clarissimus, & religionis Catholice acerrimus defensor, quique ad armorum gloriam, eruditionis, & eloquentiæ decus adiecit, vt scribit Rodericus Archiepiscopus Toleranus, & meminit Valsus, tomo priori, folio centesimo primo.

¶ Merito igitur Eboræ gloriari potest, se a Sertorio fortissimo duce, antea instauratam fuisse, & ab hoc præstantissimo Rege, longo post tempore, ædificiis, & omni beneficentiæ genere locupletatam.

¶ Quæ expeditiones aduersus Romanos feliciter susceptas, non parum iuuiffe credenda est, vt olim Sertorianas iuuerat, & in præmiũ strenuæ a ciuibus suis nauatæ opera, vtiusque amiritiæ, egregiæque fauorem fuisse consequuta.

¶ Sed potior multo illa gloriatio, quod Christi fidem, in ipsis nascentis ecclesiæ primordiis, amplexa, authore diuo Mancio domini discipulo, natione vt traditur Romano, eam per tot secula, tenacissime retinuit, hodieq; integram, illibatâque religiose conseruat: quotidie maius incrementum pietatis, ac diuini cultus, sacro sanctæque Apostolicæ sedis venerationis suscipiens.

¶ Martyrium passus est diuus Mancius, tempore traiani, aut (vt quibusdam videtur) Neronis, sub præsidè Validio.

¶ Eius corpus Eboræ primum ab ethnicis ignominiose abiectum iacuit, post aliquod verò tempus, à Christianis honorificè sepultum, in villa illustri cuiusdam viri duodecim M. P. à mœnibus distante, diu summa cum veneratione asseruatum, seuiente postea in Hispania Arabum tyrannide, à pijs hominibus in Asturias, aut in vicinam illis regionem, quæ campestris dicitur, exportatum, tandem in oppidulo, non longè à foro Egurrorum, quod Villam nouam sancti Mancij vulgò appellant, repositum fuit, in monasterio quodam ordinis sancti Benedicti, sub inuocatione ipsius martyris, vbi religiosissime asseruatur, & incredibili populorum deuotione colitur.

¶ Præter hunc sanctissimum martyrem, verisimile est, nonnullos alios in hac vrbe

extirpasse, cum in Christianum nomen gentilica rabies defeciret. Sed trium præcipuè memoria extat, Vincentij videlicet, & Sabinæ, ac Christetidis fororum ipsius, quibus Eboræ natale solum fuit.

¶ Palmam verò martyrij Abulæ tempore Diocletiani, & Maximiani, sub Datiano Hispaniarum præfide, vel potius crudelissimo carnifice adepti sunt.

¶ Episcopos post beatum Mancium, habuit quamplurimos, ex quibus hic aliquot nominare satis erit.

¶ Quintianus Episcopus floruit tempore magni Constantini, cum adhuc maiestas imperij Romani in Hispaniis vigeret, ut constat ex Illiberitano concilio, in quo ipse subscripsit.

¶ Deinde sub Gothorum regibus, quinque Episcopos Eborenses, seu Elborenses, ut illis temporibus dicebantur, nominatos inuenimus in Synodis Toletanis. nempe, Sisifelum, Abientium, Zosimum, Tructimundum, Arcontium.

¶ Reperi etiam in Schedis Resendij, codicem manu scriptum Emeritenfis illius concilij, cuius ipse sæpe meminit, quod celebratum fuisse dicitur à duodecim Episcopis, anno natalis domini sexcentesimo sexagesimo quinto; regnante Receseuntho, cui interfuit Petrus Eborensis Episcopus.

¶ Extant in ædibus Resendianis duo cippi literis minus elegantibus, & iam Gothicam phrasim redolentibus, quorum primus memoriam continet Iuliani Episcopi in hæc verba.

LIBER QVINTVS.

IVLIANVS

FAMVLVS XPI

EPISCOPVS

ECCLESIAE

EBORENSIS

H. SITVS EST.

VIX. ANN.

PLVS MINVS LXX.

REC. IN PA

CE KAL. DECB.

ERA DCIIII.

¶ Id est.

¶ Iulianus famulus Christi episcopus ecclesiae Eborensis, hic situs est, vixit annos plus minus septuaginta, requieuit in pace. Kalendis Decembris Era sexcentesima quarta. Et sic anno natalis Domini quingentesimo sexagesimo sexto.

¶ Alter est huiusmodi.

DEPOSITIO PAULI. FAMVLVS

DEI VIXIT ANNOS L. ET VNO.

REQUIEVIT IN PACE D.

III. ID. MARTIAS ERA. D. LXXXII.

¶ Hoc est.

¶ Depositio Pauli. Famulus Dei vixit annos quinquaginta & vno. Requieuit in

pace domini tertio Idus Martias Era. quingentesima octuagesima secunda, & ita anno salutis quingentesimo quadragesimo quarto.

¶ Everso deinde Gothico imperio, & vastata, ab immuni, & impia Arabum multitudine, non solum Hispania, sed vniuersa ferè occidentalis Europæ plaga, caruit Eboræ (proh dolor) libero religionis Christianæ cultu, spatio circiter quadringentorum annorum, quod extremæ cuidam infelicitati adscribi merito debet.

¶ Regnante deinde primo Lusitanæ rege Alphonso Henrico, quo iustior alter nec pietate fuit, nec bello maior & armis, à Maurorum tyrânide liberata est opera, & virtute fortissimi viri Giraldis, cui ob animi, & corporis robur, intrepidi, seu absque timore cognomentum Lusitani indiderunt.

¶ Cuius effigiem armatam stricto gladio caput Arabis præferentem, & manu sinistra etiam caput puellæ Mauræ gestantem, pro gentilitio nobilitatis insigni Ebo-
renses habent.

¶ De cuius laudibus, & bellica virtute, deque singulari strategemate, quo hanc urbem ex insidiis aggressus, præclaram victoriam reportauit, si quis encomium scribere cupiat, satis amplam, vberemque dicendi materiam illi tam illustre facinus suppeditabit.

¶ Iterum ergo Eboræ Episcopalis sedis dignitatem recuperauit, creato Antistite Pelagio, viro præstantissimo, iussuragante ipso rege Alphonso.

¶ Hic autem Pelagijs à fundamentis ecclesiæ ædificationem exorsus, magnificum templum hoc quod hodie extrat, extrui, ornarique curauit, multaq; ad sacrosam celebritatem, pronentiuque diuisionem spectantia sapienter decreuit, vt apparet ex antiquis monumentis quæ in publicis ecclesiis seriniis asseruantur.

¶ Cui successit Suerius episcopus, qui antea Decani dignitatem ibidem obtinuerat.

¶ Et complures deinde, vsque ad Henricum Cardinalem, qui primus Archiepiscopus Eborensis creatus est, regnante fratre ipsius Ioanne huius nominis tertio, salutis anno millesimo quingentesimo quadragesimo primo.

¶ Habet ecclesia amplissimos redditus, & ex illa qua amplurimi insignes viri, quibus semper abundauit, ad amplissimas dignitates assumpti, atq; euecti sunt, quos si nominare velim, vereor ne diffusa narratione lectori tedium afferam.

¶ Danda vero erit, ut spero, amor, vel potius pietati meæ venia, si auunculi mei Gondisalui Pinarij obiter hic mentionem fecero, qui cum canonicus ob singularem doctrinam, motumq; probitatem, ab Alphonso Cardinale Emmanuelis regis filio electus fuisset, postmodum ad Zaphiensem episcopatum, deinde ad Tingensem, & postremo ad Visentem promotus, & amplissima legatione apud Franciscum Gallorum regem functus, ut diffusius in eius vita narrauimus, mihi eundem canonicatum annuente summo pontifice resignauit, meque multis aliis beneficiis affecit, quorum in memoriam videri possem, nisi oblatam eius nominandi occasionem, hoc loco auide arripuissem.

¶ Nec prætermittendum existimo, qua cura, & liberalitate, superiores Eboræ antistites, in extruendis, dedicandisque in eadem vrbe Cœnobiis semper claruerint. In primis Valeus episcopus diuæ Claræ monasterium, intra nouum ciuitatis ambitum, alterum vero diui Hieronymi, sub inuocatione sanctissimæ virginis Deiparæ à Rubo nuncupatæ, in amenissimo loco duobus passuum millibus à mœnibus distante erexit, & utrumque magnis redditibus locupletauit.

¶ Henricus autem, qui post Sebastiano successit in regno, cum Eborensi ecclesiæ præfesset, collegium insignis patribus Societatis I E S V, vnâ cū magnificentissimo templo extruxit, vbi celebrem instituit academiam, in qua humaniores literæ, & Philosophia ac sacra Theologiæ studia, cum pia morū disciplina maximè florent.

¶ Vnde non tantum huic vrbi, sed etiam ceteris vicinis oppidis, & vniuersæ Lusitanix, ingens utilitas, ornamentumque accessit.

¶ Edificauit etiam, non longè à muris ciuitatis, monasterium beati Antonij, fratribus Franciscanis, qui ob ætatiorem viuendi normam, à pietate denominantur. Cum illis antea aliud erexisset, distans sex millibus passuum ab eadem vrbe, prope villam quæ Vallis viridis dicitur, cuius iam mentionem fecimus.

¶ Nec est silentio prætereundum nobile templum diui Antonij Archimandritæ, quod in publico ciuitatis foro, conspicuo, & illustri loco, erigi eleganti, magnificaque operis structura curauit, ex communibus cathedralis ecclesiæ prouentibus. In cuius frontispicio, eius iussu, ab Andrea Resendio literis maiusculis lapidi inserta inscriptio conspicitur huiusmodi.

DIVO ANTONIO ÆGYPTIO. SANCTISSIMO

MONACHORVM ARCHIMANDRITAE SACRVM

HENRICVS DIUI EMMANVELIS LVSITAN. RECIS.

P. F. INVICTI OF. S. R. E. PRESB. CARDINALIS.

PRIMVS EBORENSIS ARCHIEPISCOPVS. PRIORE

DIRVTO. NOVVM HOC. STRUCTVRA. FORMAQVE

AVGVSTIORE. RELIGIONIS. ERGO EREXIT.

DIVO ANTONIO ARCHIMANDRITAE. SANCTIS. SACRVM.

¶ Id est. Diuo Antonio Aegyptio sanctissimo monachorum Archimandrita sacrum. Henricus diui Emmanuels Lusitanæ regis pij felicitis inuicti filius sanctæ Romanæ ecclesiæ præbyter Cardinalis, primus Eborensis Archiepiscopus priore diruto, nouum hoc structura formaque augustiore religionis ergo erexit.

Diuo Antonio Archimandrita sanctissimo sacrum.

¶ Nec minorem curam in eisdem piis ædificiis erigendis, dotandis, reficiendisque adhibet Illustrissimus Archiepiscopus Theotonius, qui nunc ecclesiæ præest, filius Iacobi ducis Brigantini, qui Emmanuels regis nepos fuit ex sorore.

¶ Is, ut pium Antistitem decet, Xenodochium, seu Ptochotrophium ad alendos, excipiendosque hospitio egenos nuper erexit. Quæ in re & pauperum saluti, tam corporum quam animarum, egregie prospexit, & magnum pietatis, ac liberalitatis verè Christianæ exemplum præbuit.

¶ Constituit præterea re ipsa efficere, quod iam diu animo concupiuerat, hoc est fratrum Carthusianorum ordinem primus in Lusitaniæ regnum perducere, quo hætenus caruerat.

¶ Impetrata itaq; à summo præfecto sanctissimæ illius religionis licentia, fauorẽ quoque suum præstante piissimò rege Philippo, accessit ex Barchinonensi prouincia, aliquot eiusdem ordinis religiosissimos viros, in regis ædibus, quas in formam cœnobii redegetat, benigne & liberaliter fouet, redditibus annuis ad monasterij congruam sustentationem assignatis, pretiosisque ad diuina officia celebranda, attributis ornamentis.

¶ Nunc autem in loco opportuno, & salubri, extra ciuitatis mœnia, templum, & reliqua ædificia vñbus fratrum necessaria aggressus, magnis impensis extrui diligentissimè curat.

¶ Præter hæc, & alia similia pietatis, virtutisque opera assidue exercens, optimi vigilantissimique præsulis officium peragit.

¶ Habet hæc ciuitas præter ea, quæ iam diximus, quatuor alia fratrum insignia monasteria, monialium verò septem, non minoris magnificentiæ, de quorum eleganti, sumptuosa, atque admirabili structura, si quis dicere cupiat, ille profectò nō breuem conficere queat narrationem.

¶ Quæ prætermissa, illud tantummodo addam, in omnibus ferè fontes ex mare more candidissimo, adfabrè factos, subterraneis aquæ argenteæ, canalibus scaturire, vnde & aquandi facilitas religiosis ipsis, & cœnobiis pulchrum ornamentum, & vniuersæ vrbi grata, ac salubris aeris temperies æstiuo tempore prouenit.

¶ Portas habet decem, nulla suburbia, præter vnum singulorum, & hortos muris vicinos circiter centum, in quibus hortulani ardes satis commodas habent.

¶ Visuntur vndique vsque ad sex millia passuum innumera villæ suburbanæ, nec mediocri sumptu, nec minori elegantiæ edificatæ.

¶ Ambitus mœnium tria millia passuum, & quadringenta quinquaginta duo continet in hunc modum.

A porta Blasiana ad Raimundiam.	Passus CCCCLxxxvij.
Ad Olisiponensem, quæ Alconchelensis dicitur.	Pass. CCC.
Ad Lacunarem.	Pass. Dxxxij.
Ad Ausitanam.	Pass. CCCLxx.
Ad Portam molæ acriz.	Pass. CCCCXvj.
Ad Proditoriam.	Pass. CLiiij.
Ad Machedinensem.	Pass. CCLxij.
Ad Mendestephaninam.	Pass. CXC.
Ad Mesquitaleam.	Pass. CCCLxx.
Ad Blasianam.	Pass. CCCLxx.

¶ Noua mœnia condidit Rex Ferdinandus primus huius nominis, & numero Lusitanorum regum nonus, qui regnare cœpit anno salutis millesimo trecentesimo sexagesimo octauo, & regnauit annos sexdecim, cuius opera, & industria complures aliæ ciuitates muris cinctæ, & munitæ fuerunt.

¶ Constat autem mœnia duplici muro, sed dispari altitudine: interior enim pars duplo altior exteriori, eadem etiam proportionem, turres eminentiores habet. Propugnaculis altissimis vniuersus ambitus in formam serræ dispositis, vndique cingitur, aded mirabili artificio, vt ex vtroque muro hostes à lateribus, & à fronte, missilibus (vt illa tempora ferebant) facile arceri, ac propulsari possent.

¶ Sed iam tempus postulat, vt receptui canamus, & à muris Eboræ recedentes, ceteras Lusitanæ vrbes, in quibus Romana antiquitatis extat vestigia, peragremus.

¶ Libet autem pro meo erga Eborenses amore singulari, hanc orationis parrem, faustis piisque precationibus claudere, Deum optimum maximum, & cæli Reginam, omnesque Diuos, sub quorum numine, & tutela hæc vrbs est, orando vt eam in perpetuum saluam, & incolumem, virtute, iustitia, morum disciplina, rebusque omnibus florentem conferuent.

A SIC CORRIGENDA SVNT.

Libro primo.

Fol. 2. lin. 19. Lusitanie, legendū Lusitanie.
 11. lin. 24. vrbis, lege vrbs.
 Eodē, lin. 30. Cæsareana; leg. Cæsariana.
 23. lin. 1. Papiā; lege Papiria.
 34. lin. 14. percussit, lege perculit.
 35. lin. 18. Lusitanos; lege Lusitanos.
 41. lin. 1. Olisiponi, lege Olisiponi.
 Eodem, lin. 24. fierit, lege fieri.
 45. lin. 17. Hemeno, lege Hermeno.
 46. lin. penul. habitundū, leg. habitandū.
 51. lin. 13. lege Scintillam.
 Eod. lin. 17. anhelauit, leg. anhelauit.

Liber secundus.

Fol. 55. lin. 19. accedere, lege accedere.
 57. lin. 20. verisimille, lege verisimile.
 58. lin. 3. lege pisce.
 59. lin. antepenult. lege branchiis.
 60. lin. antepen. lege a porco.
 Eodem, lin. vltima; lege cum dicit.
 61. lin. 5. lege scriptoris.
 62. lin. 4. lege olisibus.
 63. lin. 8. lege Oxyrinchus.
 69. lin. 21. Percem, lege Percen.
 70. lin. 18. vlulatus, lege vlulatur.
 Eod. lin. 19. Maonitum, lege Maonium.
 76. lin. 1. manibus, lege mœnibus.
 77. lin. 14. lege Palantes.
 79. lin. 4. Irenes, lege Irenes.
 Eodem, lin. 9. lege profemdat.
 80. lin. 6. lege amœnitate.

Libro tertio.

Fol. 83. lin. 18. lege cum inquit, viuos au-
 tem cepit.

Fol. 84. lin. 8. & 15. lege Pœnorū, & Pœni.

Eod. lin. 10. lege Phœnicēs.
 94. lin. 24. Bastetanos, leg. Barestanos.
 102. lin. 12. lege est.
 Eodem, lin. 13. lege qua.
 Eodem, lin. 16. lege recepisset.
 Eodem, lin. 17. lege interfecit.
 108. lin. 11. lege contentus.
 110. lin. 14. lege qui uis.
 117. lin. 3. lege Pœni.
 127. lin. 2. lege accurrens.
 159. lin. 17. Blagiani, lege Plagiaria.

Libro quarto.

Fol. 173. lin. 19. scacellum, leg. facellum.
 178. lin. 17. Prici, lege Prisci.
 186. lin. 17. lege translatum.
 194. lin. 19. lege decrat.
 210. lin. 1. lege peribetur.
 211. lin. 19. lege vnde quaque.
 212. lin. 12. lege expectabat.
 228. lin. 11. lege Lusitanos.
 243. lin. vlt. post Salaciensē, adde sibi
 relicto.

Libro quinto.

Fol. 5. lin. 1. Quo, lege a quo.
 6. lin. 19. petiit, lege petij.
 11. lin. 21. Pœnnos, lege Pœnnos.
 Eodem, lin. vlt. lege flumum.
 12. lin. 13. atq; lege etiam.
 13. lin. 21. libro tertio; lege quarto.
 15. lin. 14. lege idoneumque.
 24. lin. 6. cenforium, lege cenforiū.
 26. lin. 5. VNI. lege IVN.

L A V S D E O.

EORVM QVAE MAGIS DIGNA VISA

SVNT VT SIGILLATIM ANNOTARENTVR IN QVIN-

que libris de Antiquitatibus Lusitaniae

INDEX.

A

Acipenser vnus omnium piscium in Squamis ad os versis contra aquam nando meat fol. 57.

Aeminium vbi & fuit oppidum, & flumen. fol. 248. 249.

Algarbium Lusitaniae. fol. 177.

Algarbi nomen a Mauris regno inditum. fol. 179.

Alani Emeritam, maioremque Lusitaniae partem cum Olisipone tenuerunt. fol. 144.

Alcoba mons. fol. 38. 52.

Alfonfus Hispaniae Rex qui Toletum expugnauit tres habuit filias ex diuersis vxoribus, Eluiriā, Therasiam, & Orracam. fol. 209.

Alonsi Henrici bella. fol. 211.

in aere Christum cruci suffixum suspicit fol. 212. Eiusdem extramentem positi oratio. Ibidem Rex nominatur. fol. 213. Is mariū cum quatuor regibus vincit. fol. 214. Triduo in castris permanfit fol. 215. Insignia primus regno & successoribus dedit. Ibidem. ante insignia ab eo inuenta niueo utebatur scuto. Ibidem. insignium Lusitaniae ratio ibidem.

Ambrosius Morales laudatur. fol. 238.

Antonini in Itinerario locus explicatur fol. 43. Alter restituitur fol. 249.

Annibalis portus qui fuerit. quo tempore eo venerit Annibal coniectura. fol. 187.

Annibal successit Asdrubali. Lu-
 sitaniā suo iunxit imperio fol.
 87. 88.
 Anas fluuius. vide infra fluuius.
 Asturionem fert. fol. 55.
 Alosas. fol. 52.
 Apringius Episcopus pacensis
 scripsit eruditissime in Apoca-
 lypsim. fol. 200.
 Artabrum promontorium quod;
 & ibi reprehenditur Resendius.
 in scholijs. fol. 247. 248.
 Arucci vetus. fol. 173.
 De Asturione pisce variae serētie
 & appellationes. fol. 55. 64. Non
 idem qui Silurus fol. 56. Neq;
 idem qui Acipēser. Nullas habet
 squamas. fol. 57. Suillus vel vul-
 go Solho. fol. 61. 65. An idem qui
 Antacæus Hycca siue Hysca. fol.
 63. In Cōgi Regno sunt fisci re-
 gijs. fol. 64.
 Asdrubal dux egregius Cartha-
 ginenſium. fol. 87.
 Auo fluuius. fol. 76.
 Bacchus etiam Lyſius dictus a
 Græco Lyo. fol. 2. Eius sacerdo-
 res Lyſij, ibidem, & in scholijs.
 fol. 246.
 Balsa hodie Tauilla. fol. 180.
 Baptistæ Mantuani locus decla-
 ratur, in scholijs. fol. 258.
 Barbarius mōs Rabida. fol. 26. 38.
 Barbari qui & ubi fuerint apud
 Lusitanos. fol. 26.
 Barbari montis rupes lāspidea
 & multicolores fol. 27. Et admo-
 dum lucidæ si poliantur ibidem.
 Batāza caccem reguli ex pultriciſ
 Græciæ Imperatoris neptiſ Co-
 nimbricæ sepultæ genealogia.
 fol. 191.
 Bæturia, pars Bæticæ a Maria-
 nis montibus ab Anam pertin-
 gens. fol. 96.
 Bætica a Vādalis occupata. f. 144.
 Bamba Rex Ecclesijs cathedrali-
 bus fines præscripsit. fol. 198.
 Belitani a Lusitanis originē tra-
 hunt. fol. 3. & 4.
 Berosus fictus. fol. 82.
 Brachari Grauiſ dicti. fol. 36.
 Bracharos Plinius quadrifariam
 partitur. fol. 36. Græcorum Sobo-
 les. fol. 37. Eorum mores ibidem.
 a Græcis trahunt originem ibi-
 dem.
 Bracara prouincia montibus Ma-
 rano, Iureſto, & Muro ſecatur.
 fol. 52.
 Bracharorū flumina plura. f. 76.
 Bracari Callæciæ victi. fol. 117.
 Briga Veterē Hispanorum lin-
 gua urbem ſignificat. fol. 196.
 Brutus vnde Callæcus dictus.
 fol. 118. De Lusitanis, & Callæcis
 triumphauit. ibidem. Solenne
 est in oppido ſancti Iacobi de Ca-
 cem poſt ſacrificij Euangelium
 ſacerdotem ad hortari populum
 vt præcentur Deum pro Batāza
 la cara Imperatoris Græciæ Nep-
 tē. fol. 195.

Callipolis nomen pluribus vr-
 bibus datum ; & quid significet
 apud Græcos, in scholijs fol. 239.
 Callipodis fluij Salaciensis pis-
 ces fol. 65.
 Callæciam Sueui tempore Go-
 thorum tenuerunt. fol. 144.
 Callæciam venit Teucer Tela-
 monis filius. fol. 37.
 Catinensi in agro fontes miracu-
 lo clari. fol. 71.
 Carthaginis Induæ quis autori
 fol. 85.
 Carthago in Africa quo cœperit
 tempore. fol. 86.
 Caro qui fuerit cuius memoriæ
 marmor extat inscriptum in a-
 gro Sittriensi libris pag. 24.
 Celtici vbi & qui hodie in Lusitania
 fol. 18.
 Cerra quod scuti genus, in scho-
 lijs. fol. 238.
 Celandus fluuius. fol. 76.
 Cetobriga vbi fuerit & vnde sic
 dicta. fol. 196.
 Cetarij qui Cete magnos pisces
 salunt condunt & vendunt. fol. 198.
 Cetariæ & cetaria lacus in quibus
 pisces conduntur. fol. 196.
 Cicus mons Algarbij regnum se-
 cat. fol. 38.
 Cippi in Pace Iulia fol. 201. 202.
 203. 204. 205. in foro 206. in coclea
 summi templi 207. in agro. 208.
 Cippi in Sitt oppido. fol. 222.
 223.
 Cippi iuxta Mauram quatuor.

fol. 174. 175. 176. 177.
 Cippus inter Pharam & Tasil-
 lam in turri muri. fol. 184.
 Cippus phari ad portam maris.
 fol. 184.
 Cippus Merobrigæ. fol. 189. al-
 ter. fol. 190.
 Cippus phari in muro. fol. 182. al-
 ter ibidem in muro. fol. 183.
 Cippus iuxta Serpam. fol. 172.
 Cippus in ædibus magistri equi-
 tum. fol. 3.
 Cippus in ædibus Resendin. fol. 21.
 Cippus Emeritæ in domo Petri
 Mexiæ. fol. 192.
 Cippus Saguti in cœnobio san-
 ctæ Trinitatis. fol. 192.
 Cippus in Pago oliuæ ex ruinis
 Caperensibus. fol. 23.
 Cippus in eod. Pago. fol. 23.
 Cippus in promontorio Lunæ.
 fol. 39.
 Cippus alter ibidem. Cippus ibi-
 dem alius sed qui legi nō potest.
 Cippus Olisiponæ. fol. 91.
 Cippus in agro Sittrensi. fol. 92.
 Calpurnius de Lusitanis triu-
 phat. fol. 98.
 Cippus in territorio Eboracæ.
 fol. 113.
 Cippus prope Viscum urbem.
 fol. 114.
 Cippus in oppido Atilia in Ita-
 lia. fol. 133.
 Cippus iuxta Salaciam. fol. 149.
 Cippus in loco Turcorum. fol. 152.
 Cippus iuxta Pacem Iuliā. fol. 158.
 Cippus iuxta Olypetiam. fol. 171.

Cippus in oppido colla. fol. 221.
 Cippi in Heluis vrbe plures. fol. 225. 226. 227. 228.
 Cippus iuxta Terranum oppidum in fano olim Iouis. Nunc Iusti & Pastoris. fol. 240. alter elegantissimus. fol. 241. & alius ibidem.
 Cippus Cubæ. fol. 242.
 Cippi duo super Callipodem fluium, quem Sadanum vocant, qui Fortunæ obsequentiis delubrum ibi fuisse ostendunt. fol. 242. 243. 244.
 Cippi Eboræ lib. 5. pag. 14. 15. 20. 28. 29. 30. duo Cippi inventi in muro Sertoriani & a Cardinale Alphōso ad villam vallis viri dis translari vbi nunc visuntur. pag. 31. 32. quinque cippi ordine pari dispositi, qui omnes vnā inscriptionem faciebant a cœmentariis lacerati. ibidem.
 Cippi in Callipoli vrbe, seu Villa Vizola. fol. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237.
 Cippus in Callipouensi oppido. lib. 5. pag. 25.
 Cippus in prædio Mesquita inuentus. lib. 5. pag. 26.
 Coccus plurimus apud Barbarios in Lusitania. fol. 27.
 Córdubamōns. fol. 38. 32.
 Concierius mons Herminij pars. fol. 45.
 Cognomina sex vni data. lib. 5. pag. 31.
 Columna Aquis flauijs. fol. 37.

Columnas quadratas tres ex promōtorio lunæ erutas, in quarum vnā vaticinium Sybillæ conueri, fama est. fol. 40.
 Congi regnum Æthiopie cum suis regibus ab Idolorum cultu conuersum per Reges Lusitanos. fol. 64.
 Comitum origo. fol. 136. 137.
 Comentarior Hispanienſis belli mutilus & corruptus & confusus. fol. 138.
 Columna inter Salaciam atq; Eboram. fol. 150.
 Columnæ duæ in prædio Tabularios dicto iuxta Eboram. fol. 151.
 Columnæ duæ in agro Stermōtienti. fol. 153. 154.
 Colūnæ quatuor in itinere a scalabi supra Almerinum oppidum. fol. 162. 163. 164. 165.
 Columnæ aliæ tres post mille passus. fol. 166. 167.
 Columnæ quatuor iuxta diuersorium Mestas. fol. 168.
 Coloniae parue erant effigies, & simulacra vrbis Romæ. lib. 5. pag. 18. Earum a municipijs differentia. ibidem pag. 21.
 Colla oppidum in Oriehienſi agro. fol. 219. Mensa. ibidem. fol. 220.
 Cuda fluius Coa. fol. 178.
 Cuncus ager, caput sanctæ Mariæ. fol. 178.
 Curia ad quos pestinerent. lib. 5. pag. 21.

D

Diodori Siculi locus emenda-
tur. fol. 30.

Dionis locum ex Græco vertit
Resēdius. fol. 46. explicat. fol. 48.

Duiona Gallicæ fontem diuinū
significat. lib. 5. pag. 12.

Ducum origo. fol. 137.

Duces magnum ad victoriam af-
ferre momentum ex Floro colli-
git Resēdius. fol. 34.

Durius fluuius aquarum mole
Tagum superat compressior ta-
men aluco. fol. 72. eius prouerbiū
ibidem. Grandiores fert Alosas,

Lampetras, & Troctas, Minio
excepto. ibidem. Erupe Magno
fragore præcipitatur. fol. 73. Idē

aurifer. fol. 74.

E

Eburius Lusitanus miles pius in
hostem. in scholijs. fol. 258.

Ebora in medio Lusitanix sita
fol. 124.

Eborensem Episcopatum Ceto-
briga terminabat. fol. 196.

Ebora vrbs sic olim dicta libro
quinto. pag. 10. Altera non pro-
cul a Cæsaraugusta. lib. 5. pag. 2.

Eboræ vrbs & nominis origo.
ibidem. eius vrbs tractus a Cel-
ticis habitatus fuit. ibidē. pag. 12.

ab Eburonibus Belgis, seu ab E-
buronicibus Cælticæ Galliæ po-
pulis nomen accepit. ibidem. ab

eisdem condita. ibidem. pag. 13.

eius antiqua Mœnia Sertorius
erexit. ibidem. Muri ab Sertorio
conditi firmitas & vestigium.
fol. 14. eiusdem vrbs aquæ du-
ctum construxit. ibidem. pag. 14.

agri & vrbs cum vrbe Roma, &
Romano agro comparatio. ibi-
dem. pag. 16. quo cœperit anno.
ibidem. pag. 19. & Roma videtur
antiquior. ibidem. pag. 20. vnde
Liberalitas Iulia dicta. ibidem.

Ius latij veteris quo tempore ha-
buerit. ibidem. pag. 21. imunita-
tis ius habebat. pag. 22. regibus
Lusitanis dilecta fuit. ibidem.

post Olisiponem primum obti-
net locum. ibidem. fortium viro-
rum ferax. pag. 27. forum eius
tempore Romanorum. Vbi nunc
templum Virginis Gratiarum.
ibidem.

Eborenses a Mancio Christi
discipulo cælesti doctrina initia-
ti. fol. 236.

Eboresis pro Eborensis. lib. 5.
pag. 25.

Emerita Vettonum colonia. fol.
25.

Endouellici inscriptiones ex tem-
plo antiquo, quod extat iuxta
oppidum Therennam Theodo-
sius Brigantij Dux asportari cu-
rauit, & inseri in Frontispicio
Cænobij Hermitarum D. Au-
gustini. fol. 231. qui nam fuerit

3

Endouellius coniectura. fol. 235.
alia coniectura eiusdem nominis
a Menœtio. in scholijs. fol. 239.
Encratidis Virginis, & Marty-
ris pater Dynasta Lusitanus.
fol. 141.

Epitaphium a Resendio matri
positum in vita Resendis. Equæ
Vento concipiunt in monte Ta-
go siue iuncto. fol. 41. Hoc vero
modo incompertum. ibidem.

Equi in monte iuncto perniciosi-
mi apti ad perferendos labores
mediocres corporatura. fol. 41.
De Equarum conceptu Histo-
ria, Resendio narrata circa id
quod aiunt eas sibi vento concipe-
re. fol. 42.

Eutropij locus emendatus. fol. 101.
Exulibus & peregrinis nouam
aliquam incolentibus regionem
mos fuit antiquissimus patriæ
nomina nouis sedibus imponere.
lib. 5. pag. 1819.

Fol. 101. **F**ol. 101.

Fanum Iouis fuit olim iuxta
Terranum oppidum quod postea Di-
uis Iusto & Pastori sacrum fuit,
& ibi inscriptio. fol. 28.

Fertilitatis Lusitaniæ testimo-
nium. fol. 80.

Floriant Campensis reicitur o-
pinio circa appellationem gentis
Barbariæ. fol. 25. Iterum repre-
henditur. fol. 199.

Fluminibus multis irrigatur Lu-
sitania. fol. 54.

Fluuij Lusitaniæ grumulis auri
abundant. ibidem.

Fluuius Anas cuniculis se totum
condit. fol. 54. potus eius grandes
cunt pecudes. ibidem. pilces eius
proceri. Asturionem fert. fol. 55.

Flumina Lusitaniæ plurimaque
quia in mare non intrant incogni-
ta sunt Geographis. fol. 78. eorū
nomina in scholijs. fol. 257.

Fodinae plumbi apud Meidu-
brigenfes etiam auri. fol. 43.

Fontes in agro Catinensi miracu-
losi. alter omnia respuens, al-
ter omnia absorbens, & rei experi-
mentum. fol. 71.

G

Galba qui Lusitanos perfide
cecidit Seruius ne an Sergius di-
catur. fol. 103. 104.

Gothi qui gentium fuerint. fol.
141. & unde nomen, in quas Gen-
tes distributi. ibidem. & fol. 142.

diuisi in Ostrogothos, Vesogo-
thos, Vandalos, Alanos, & alios
ibidem. fol. 143. quamuis varijs va-
rias Hispaniæ partes tenuerint,
vniuersi tamen Gothorum nomē
amplexati. fol. 146.

Græcæ originis multa in His-
pania sunt vestigia. fol. 38.

de antea. in quibus nomen est

H

Herminius Mons. fol. 38. 42.

Herminia ciuitas diruta. fol. 42.

eius plurima vestigia. ibidem.

Herminij Montis. Incolæ a Cæsare post Præturam expugnati. fol. 46.

Henricus primus Lusitanie comes, Regis Vngariæ filius. fol. 210. Therasiam duxit uxorem ibidem. Dos illi assignata Portugale a Durio ad Conimbricam vsq; Bracariq; a Minio vsq; ad Durium. ibidem.

Helux ciuitas aquibus sic appellata. fol. 224. Eadem nobilissimos habet ciues. fol. 225. Episcopalem dignitatem adepta. fol. 225. Cippos habet plures. ibidem.

Hispania multa Græcæ originis habet vestigia, tum in vocabulis, tum in literis, tum etiam in articulis. fol. 38.

Hispania Romanorum tempore in sex prouincias diuisa erat. Bætica, Lusitania, & Callæcia cōsulares. Reliquæ præsidiales. fol. 136. Durauit sub ditione Gothorum vsq; ad Roderici interitum per annos trecentos, & octoginta. fol. 145. 146. eius imago quo pacto pingatur. fol. 230.

Hispani cur Celtiberi appellati. lib. 5. pag. 12. Ea illis olim fuit lingua qua nunc vtuntur Cātabri. ibidem. Eadem vtebantur Celtæ.

ibidem.

Hirtuleius Sertorius dux fol. 123.

I

Iacobi Moenetijs Vasconcelli patentes. lib. 5. pag. 1. Ortus. ibidem. Auunculo traditus. lib. 5. pag. 3. Vna cum cōsobrijs Ioanne Pinario, & Michaelē Cabedio fratribus, Baionam ad Zaphrentem Episcopum auunculum Legatum a Rege Lusitano Missum Euocatus. ibidem. profectio ibidem. Burdigalam ad capeendas disciplinas Missus. ibidem. Iterum Tolosam ad iuris prudentiam perdiscendam adiit. ibidem. Præceptores in iure habuit Corasium, & alios. ibidem. In Patriam rediit. lib. 5. pag. 4. Conimbricam ad Legalem scientiā profectus. ibidem. Iterum in Galliam redit. ibidem. Aurelianensem Academiam, Deinde Lutetiam frequentat. ibidem. Iterum in Lusitaniam redit. ibidem. Missus a Rege Tridentum ad Concilium. lib. 5. pag. 5. Ab Aloysio Lipomano Hospitio excipitur. ibidem. Cardinales eidem amici. ibidem. Cum Dionysio Alencastrio vrbe egreditur. lib. 5. pag. 6. Olisiponem profectus. ibidem. Canonizatus Eborensis possessionem capit. pag. 7. Idem Inquisitor. ibi-

dem. Magistratu se abdeat. pag. 8. a Rege Sebastiano ad grauissima negotia inuitatus. lib. 3. pag. 8. Insidiari verbum militare. fol. 35.

Insulā parua in qua oppidum dirutum cernitur iuxta Alborem. fol. 187.

Insignia Lusitaniæ qui primus inuenerit. fol. 215. Eorum ratio. ibidem.

Iouis Fanum vide supra Fanum.

Isinarij exercitus. fol. 211. Pugnatum cum Alfonso Henrico. fol. 211. Victus ab Alfonso. fol. 214.

Iter vnum Antonini ab Olisipone Emeritam emendatur. fol. 251. In scholijs. Alteram emendatur. fol. 252. Tercium emendatur. ibidem.

Ius Italicum, seu antiqui latij non omnes coloniæ habebant. lib. 3. pag. 22.

Iunctus Mons. fol. 38. Idem Tagus. fol. 40.

Iurestus Mons. fol. 38. 52.

Iduo pro B. fol. 174. 175.

Lampetræ qui pisces.

Lacobriga vrbs. fol. 176.

Lagos effecta ciuitas a Sebastiano Rege Lusitaniæ. ibidem.

Laberia Flaminica totius Lusitaniæ Flaminio præerat. lib. 3. pag. 24. Eiusdem inscriptio. ibidem. Obijt in Colliponensi oppido. ibidem.

Lapide ab vrbe primo &c. Quæ forma loquendi veteres olim utebantur quo pacto intelligendum. fol. 147.

Leirinenfis ciuitas ex ruinis colliponensis oppidi constructa. lib. 3. pag. 24.

Legatus prætorius & consularis in Hispaniam mittebatur ad ius dicendum. fol. 135.

Liuis locus emendatur ex coniectura Resendij. fol. 91.

Limia fluius Bracarorum. fol. 76. Et quare obliuioni dictus. fol. 77.

Lusitaniā & Callæciā Imperio Romano subdidit Iulius Cæsar. fol. 126.

Lusitania prouincia in Pompei quam Cæsaris partes. fol. 127. 130. 133.

Lusitanis prætorius legatus ius dicebat. fol. 135.

Lusitania prouincia consularis. fol. 136.

Lusitania in duas diuisa prouincias. fol. 136.

Londobris insula Berlengas. fol. 49.

Lunæ Mons. fol. 38.

Lusitaniæ nomen dedit Lusus.

ac Lyfa, cum Libero Patre Bacchantes. fol. 1. & 24. *Britannia* Lyfa. *Lyfania* dicta est. ibidem. Non a Lyfa, id est Bacchantium rabie. ibidem. *Lusitania* nomen passim apud auctores. Græcos & Latinos inuenitur. fol. 2. Itinç. *Lyfania* ibidem. Idem nomen in marmoribus inuenitur. fol. 13. *Lusitania* plures continet populos. ibidem. *Lusitania* termini. fol. 4. Vide infra termini. *Lusitaniam* quæ olim Gentes obtinuerint. fol. 82. Plures reges. fol. 7. *Lusitania* in quas prouincias & populos diuidatur. fol. 256. *Lusitani* unde dicti *Beitani*. fol. 3. *Quales*, quiue eorum mores. fol. 30. *Omnium* Iberorum fortissimi. ibidem. *Annis* plurimis Romanorum armis oppuginati. ibidem. *Valerij* de illis dictum. fol. 31. *Malta* *Lusitanorum* prælia refert *Liuius*. Illis vsus & *Annibal* in *Hispania* & *Italia*. fol. 33. *Lucium* *Emilium* cum vniuerso exercitu ceciderunt. ibidem. *Galbam* prætorem vinctum. ibidem. fol. 102. *Incauti* profligantur. ibidem. *Novem* milia perfide trucidantur. ibidem. Pro illis in perfectis accusauit *M. Cato*

Serg. Galbam. fol. 34. & 103. *Tirecenti* leum, mille Romanis pugnant, Et vincunt. ibidem. Numerus eorum qui vtrinque ceciderunt. ibidem. *Ingens* *vnus* *Lusitani* *facinus* & *audacia*. ibidem. *Graviter* vexant Romanos. ibidem. *Cæsus* exercitus Romanus ab eisdem. ibidem. *Solis* *Gentium* *Lusitanis* duces contigerunt. ibidem. *Lusitanorum* mores. fol. 34. *Plura* olim *Iacula* ferebant. Id nunc *Bracatorum* & *Callaïcorum* plerique seruantes. ibidem. *Quidam* *hastilibus* vtuntur. ibidem. *Aquæ* potiores etiam hunc. fol. 35. *Eorum* *pueri* *nobiles* & *Reges* vino abstinent. ibidem. *Lusitani* *Græcam* originem præseferunt. ibidem. *Gymnica* cæstina nã exercent. ibidem. *Leui* *armatura* vsque. ibidem. *Gravito* rem a Germanis, Romanis, & Gallis acceperunt. ibidem. *Pedites* cætrati pugnant. ibidem. pro *Annibale* pugnant. fol. 38. *Lucium* *Emilium* *Paulum*, cum vniuerso exercitu ceciderunt. fol. 93. *His* *stipatoribus* se muniebat *Mucianus* *Flacus*. fol. 125. *Lusorum* gens quæ. fol. 204. *Lusos* oppidum. ibidem. *Lusus* & *Lyfa* vide super *Lusitania*. *Filius* fuit *Liberi* patris. fol. 106.

Ludouicus Ataidius Toparcha
Tractus Aronguix, laude di-
gnissimus. fol. 49. Propugna-
culi eiusdem inscriptio.

Lusitania Imperio Cæthaginen-
sium addicta tempore Annibalis.
fol. 88. Ab Augusto, vsq; ad Go-
thos in Romanorum dominatu
acqueuit. fol. 137.

Lusitanix præfectus otho Cæ-
saria Nerone vt vxore eius po-
tiretur. ibidem. & fol. 138. In tres
Iuridicos conuentus diuisa Eme-
ritensem. Pacensem & Scallabita-
num. fol. 140. Urbium alias colo-
nias, alias municipia vel ciuitum
Romanorum; vel antiqui latij,
vel stipendiarias factas ibidem.

In Lusitania Reguli siue Dy-
nastæ. fol. 141. Gothorum tempo-
re ab Alanis occupata. fol. 144. &
fol. 145. Qua mare Atlanticum.
Spectat tria habet promonto-
ria. fol. 178.

Lusitani Didis copias delent. fol.
131. Eorum cohortes sub Vitellio
in Italia militarunt. fol. 138. Se-
parati ab Hispanis ab antiquis.
fol. 139. 140. In Romanorum mo-
res abiire. Ciuitatem, & linguã
latinam accepere. fol. 140. Ple-
risq; Cæsaribus statuas erexerunt
ibidem. Christianam fidem a tem-
pore Apostolorum retinet. Eaq;
tori Orienti & Antipodis tra-
diderunt. fol. 237.

M

¶ Maranus mons. fol. 52.

Mario qui piscis, an idem qui
Asturio. fol. 63.

Martinus Ficaretus multa im-
pedit in cataracta Durij amouen-
da sed rem ob inuidiam non per-
fecit. fol. 73.

Marchio vnde dictus, & qui.
fol. 137.

Maura vrbs vnde sic dicta. f. 173.
176. Nouum fuisse Arucci.

Magistratus decem viri qui stli-
tibus iudicandis præpositus erat
sæpe fit mentio in inscriptioni-
bus antiquis. lib. 5. pag. 34.

Marcus Tullius gloriatur Ar-
chimedidis sepulchrum a se reper-
tum. lib. 5. pag. 35. Et qua con-
iectura ilud indagauerit. ibidem

D. Mancius primus Eborensi-
bus fidẽ Christianam annũciauit
lib. 5. pag. 38. Eiusdem Marty-
rium sub Validio præside tem-
pore Neronis, seu Traiani ibi-
dem. Et eiusdẽ reliquiarũ inuen-
tio. Et translatio ibidem. Nunc
vbi sint. ibidem.

Martyrium Vincentij, & soror-
um. lib. 5. pag. 39.

Mœnium Eborensium ambitus
quot constet passibus. lib. 5. pag.
44.

Mœnia noua Eboræ condidit
Rex Ferdinandus. lib. 5. pag.
45. Ea constant duplici muro

pluribus turribus, & propugnaculis. ibidem.

Merobriga vbi. fol. 188.

Meidobrigenses quare Plumbarios Plinius appellauerit. fol. 43.

Mensa in Turegia loco Iuxta Eboram. fol. 152.

Minus fluius. fol. 178.

Michael Siluius Episcopus Visensis Cardinalis creatus. lib. 5. pag. 17. Quo argumento Regi persuadebat ne Eborensem Aquæ ductum instauraret. ibidem.

Mores Lusitanorum annotauit Strabo. Multi cum religione mutati, multi perseuerant. fol. 35.

Montes Lusitaniæ. fol. 38.

Mons Cicus, Barbarius, Iuctus, Herminius, Lunæ. ibidem.

Mons Lunæ a nobis Sintriæ dicitur. ibidem. Efficit promontorium magnum siue Olisiponense. ibidem.

Mons Herminius in quo Alacri portus & alia oppida. fol. 42.

Mons Stellæ idem qui Herminius. fol. 43. 44.

Montes Lusitaniæ fere omnes partes videntur, seu rami

Montis Vindui. fol. 53.

Monetæ Eborensis quæ tempore Sisebuti Regis. Cudebatur inscriptiones. lib. 5. pag. 37.

Monasteria D. Claræ, & diui Hieronymi Vascus Episcopus

Eborensis extruxit. lib. 5. pag. 42.

Plura ab Henrico Cardinale ibidem Extructa. ibidem.

Monasteriū Chartusianorū primus D. Theotonius de Bargança in Lusitania in vrbe Ebora extruit, & alia plura extruxit. lib. 5. pag. 44.

Monasteria Eborensium quot. lib. 5. pag. 44.

Mulierum nominibus prænomina dabantur vsq; ad Augusti tempora. lib. 5. pag. 34.

Murus mons. ibidem. fol. 52.

Munda fluius quo loci. fol. 69.

Et ipse aurifer. fol. 71. Lampetris Alosis, & Troctis abundat. ibidem. Modicis Imbribus ex crescit ad Infaniam. ibidem. Agros fecundat. ibidem. Olim Muliadæ. fol. 71.

Municipia sunt parua effigies & simulacra vrbis Romæ. lib. 5. pag. 18. Eorum a colonijs. differentia. ibidem. pag. 21.

Myrtilis vbi & ipsa multis antiquarum rerum monumentis abundat, quibus & Gothi & Mauri abusi sunt. fol. 179. A Pace Iulia quibus absit passibus. ibidem.

Municipium veteris Iatij. ibidem. Iuliæ cognomen habet. ibidem.

N

Nabab fluvius, fol. 79.
 Nabis fluvius, fol. 76.
 Nero luxuriose piscatur, fol. 27.
 Neocetobriga; & ibi inscriptio in parthenone, fol. 197. Vbi nunc sit, & quo tempore coeperit, fol. 298. Ibi mare piscosissimum, ibidem. Salinarum ibidem. Multitudo, fol. 199. Hodie Cefubala, ibidem.
 Nilum ex Marinis piscibus præter Alosam, Mugilem, & Delphinum, nullos fert idæ propter Crocodilos, fol. 56.
 Nomina in Arius finita fere semper hominum denotant officia, fol. 28.
 Nobilitatis gentilitium insignie Giraldi effigies armata stricto gladio caput Arabis præferens & manu sinistra caput puellæ Mauræ gestans Eborenlibus est lib. 5. pag. 41. Eiusdem stragema in vrbe Eboræ capienda, ibidem.
 Numisma Eborense ab Ambrosio Morali. Ad Resendum Misum. Et eius inscriptio, lib. 5. pag. 37. Et alia Gothorum Regum Numismata, ibidem, pag. 38.
Officina argentaria cudende monetæ Sisebuti Regis tempore Eboræ erat, lib. 5. pag. 37.

Oliuentia, fol. 170.
 Ona Vox, apud cantabros bonum, seu diuinum sonat, lib. 5. pag. 12.
 Orosij locus emendatur, fol. 100.
 Orichienfis ager, fol. 209. In eo regni Lusitaniæ coepit origo, ibidem.
 Ossonoba vrbs diruta pæne, cuius extant vestigia iuxta Pharum. Basuit sedes Episcopalis, fol. 180.
 Ossonobensis Episcopus in conciliis legitur, fol. 180.
 Ossonoba hodie Estoi, fol. 181.
Passuum milia erectæ columnæ distinguunt, fol. 147.
 Pax Iulia siue Augusta Beia, fol. 200. Lusitaniæ secundus conuentus, ibidem. Pontificatus dignitas inde Badajosan translata, ibidem. Viri qui in ea floruerunt, ibidem. Multa in ea fragmenta antiqua, fol. 208.
 Petrus Eborenensis Episcopus.
 Pelagius Episcopus Eborenensis Alfonsi primi Regis Lusitaniæ tempore, lib. 5. pag. 41. Templum Maximum ea forma quæ hodie visitur extruxit, ibidem. Multaque ad fructuum diuisionem pertinent ordinauit, ibidem.
 Portas decem Eboræ habet, lib. 5. pag. 44.

Pæfuri; aut Pæfures quæ gens.
 fol. 29.
 Petrus Ratenfis Apostoli Iacobi
 discipulus Bracharenfes Christi-
 stianis tactis initiauit. fol. 237.
 Phosphorus. Idem qui Lucifer.
 pag. 245.
 Plinii locus libro 4. cap. 20. Emenda-
 datur. fol. 7. Locus alius emenda-
 tur. fol. 29. & 36. Alius emenda-
 rur. lib. 3. pag. 13.
 Portus Annibalis. fol. 186.
 Pompeii Iunioris virtus. fol. 132.
 Pompeii locus emendatur. fol.
 36.
 Portugallie Regno qui fines ho-
 die. fol. 13.
 Pompeius Iunior se Neptuni
 filium iactat. fol. 133. Militer in-
 terfectus. ibidem.
 Prouinciarum omnium Roma-
 no Imperio subditarum. & aliarum
 proconsulares. & prætoriarum aliarum
 aliarum denique præsidiales. fol. 135.
 Promontorium lunæ olim tem-
 plum habuit. fol. 38. & lunæ dica-
 tum. fol. 38.
 Promontorium magnum. & flue-
 Olisiponense. Mons est lunæ.
 fol. 138.
 Promontorium sacrum. Et vnde
 sic appellatum. fol. 138.
 Prudentii loci explicantur. fol.
 26.
 Ptolomæi locus deprauatus.

lib. 3. pag. 10.
 Publii Scæui fratris. fol. 47.
 Purpura Melibæa ex conchis est.
 fol. 28.
 Purpureæ vestes in quo ablatteis
 & oticinis distinguantur. fol. 27.
 Hodie eadem. fol. 27.
 Purgionum vsus Hispanis &
 præcipue Lusitanis antiquissi-
 mus. fol. 135.
 Quintus Fabi Maximus lau-
 datus calliditatis nomine a Cice-
 rone. fol. 235.
 Quintus Sertorius. fol. 120.
 Laudes eius. ibidem. Qui de
 eo scripserunt. fol. 121. Lusi-
 tanorum Dux. ibidem. Ro-
 manos duces subegit. ibidem.
 Multa Romanorum milia ab eo
 occisa. ibidem. & fol. 122. Eius
 de Pompeio dictum. fol. 123. A
 Metello præmia statuta. ei qui
 Sertorium necasset. ibidem. Do-
 mus eius Eboræ adhuc extat. fol.
 124. Et lib. 3. pag. 14.
 a Perpennia inter epulas obtrun-
 catus. fol. 125. Eo mortuo. Vrbes
 omnes Hispaniæ Romanis se de-
 didere. ibidem. Primus Eboram
 Muro cinxit. lib. 3. pag. 13. Aquæ
 ductum construxit. lib. 3. pag. 14.

eius in Eborenses, & eorum vr-
bem Amor. lib. 5. pag. 15. Romæ
repetendæ auidissimus fuit. lib. 5.
pag. 17. Matris nomen, non pa-
tris more Romano Inscriptioni
apposuit. ibidem. Mauult inter
suos humilem & priuatam vitam
degere. quam exul in summa po-
tentia viuere. ibidem. pag. 18. In
Hispania literas edoceri curauit
ibidem. pag. 19. eius Cineres Ebo-
ræ repositi an fuerint. ibidem.
Lucius Voconius pro Eboren-
si Republica Legatione functus
Romæ. lib. 5. pag. 28.
Quintus Cæcilius Eboræsis plu-
rimis donis ab Imperatoribus
suis donatus. lib. 5. pag. 29. Et illi
erecta statua. ibidem.

Resendij coniectra circa colū-
nas Promontorij Lunæ. fol. 40.
Resendius Valentinum Mora-
uum notat. fol. 40. Ex quibus in-
notitiam vrbs Herminia vene-
rit. fol. 43.
Resendij Epigramma in Ludouici
Athaidij laudem. fol. 50.
Resendius que de antiquis His-
paniæ regibus successiue tradū-
tur mendacium putat. fol. 84.
Placet sibi in Apologiā contra
Michaelem Syluium. lib. 5. pag.
18. Romani scriptores sua sæpe ex-

tollunt, ex tranca deprimunt. fol.
31. Circa id expenditur Liuij lo-
cus. fol. 32.
Romanorum perfidia maximi
tumultus causa vniuersæ Hispa-
niæ. fol. 33.
Romani duces aduersus Lusita-
nos pugnantes. fol. 86. 87. 88. Et
toto fere eo libro.
Romanorum in Viriatio bello
occisorum monumenta. fol. 112.
Tam in Italia, quam in prouin-
cijs vias publicas, faciles & expen-
ditas efficere conabantur. fol. 146.
Rodericus Toletanus Archiepis-
copus in Historia sua parum Lu-
sitani æquus. fol. 209.

S
Sanctus Iacobus de Cacerem op-
pidum. fol. 190. Vnde oppido no-
men datum. fol. 191. A quo expu-
gnatum. ibidem.
Saceris oppidum. fol. 188.
Sena oppidum sub Stellæ Mō-
te. ibidem.
Sebastianus Rex in Orichienfi
agro, victoriæ Alfonsi loca per-
lustrat. fol. 216. ibidem. templum
ædificari iubet & arcum cum
inscriptione. ibidem. & fol. 218.
Serpa vrbs antiquum nomen re-
tinet. fol. 171.
Sertorius primus Eboram mu-

ro cinxit. lib. 5. pag. 13. aquæ dū
 ctum construxit. ibidem. fol. 147.
 domum Eboræ habuit. ibidem.
 eiusdem in Eborenses amor. pag.
 15.
 Silurus piscis. Maleficus. fol. 187.
 Siluis vrbs Algarbiforū. fol. 188.
 Simulacrum paruū vulcani in-
 uentum Merobrigæ. fol. 188.
 Simulacrum in templo Cetobri-
 gæ quod indicat illud olim Iouis
 Ammonis fuisse. fol. 188. 189.
 Sinis oppidum maritimum. fol.
 222.
 Sidonij Appolinaris locus resti-
 tutus. fol. 222. 223.
 Stellæ nomen vnde moni datum
 fol. 222.
 Statio Nauigiorum commoda in
 oppido Almor. fol. 222. 223.
 Strabonis locus explicatur vbi
 vocat Lusitanos insidiatores.
 fol. 222.
 Stellæ mons idem qui Hermi-
 nius. fol. 222.
 Stephanide vrbibus error. lib. 1.
 pag. 10. & lib. 1. fol. 13. lineas &
 pag. 1. V. s. erroris. fol. 222.
 Statuas octo Myrtili effollas
 sine capitibus. fol. 222.
 Subur flautus. fol. 222.
 Sybillæ Vaticinum. fol. 222.
 Tagus fluius qui & quantus
 & quo loci mari miscetur. fol. 222.

multæ in eo Insulæ. fol. 222. ex. v.
 troq. amnis latere campis efficit
 fertilissimos. ibidem. Varia am-
 nis nomina. fol. 222. piscium fera-
 cissimus. fol. 222. auri quoq. f. 222.
 Tagi nomen vnde. fol. 222. 223.
 Tagrus Mons siue Iuctus. f. 222.
 Tapiæus Mons. fol. 222. 223.
 Tamaca fluius. fol. 222.
 Termini Lusitanie qui. fol. 222.
 iuxta Strabonem. ibidem. & fol. 222.
 iuxta Ptolomæum. fol. 222. iuxta
 Pomponium. ibidem. iuxta Plin-
 nium. ibidem. Termini Lusita-
 niæ nbi coarct. fol. 222. inter pa-
 centes & Eborenses. fol. 222. 223.
 Testamentum Galli Fauonij lo-
 cundis. fol. 222.
 Terges fluius maurore fange-
 guine inudans fluxit sanguineus.
 fol. 222. 223.
 Therasia mater Alfonsi primi
 Lusitanie Regis. ex iuxta uxore
 Alfonso patri Regi Castellæ na-
 ta est. fol. 222. semper Regina ap-
 pellata. fol. 222.
 Transagani Lanceas solent ge-
 stare. fol. 222.
 Triton ab Olisipontibus in-
 speculans visus. & de eo lega-
 ti Romam Missi. fol. 222.
 Triumphus de Lusitanis a Romā-
 nis acti. a Bruto. f. 222. a Cæpione.
 ibidem. a Dolabella. f. 222. a Crasso
 f. 222. a Mutello. & Pompeio. f. 222.
 Turdetani vbi fuerint. fol. 222.

Turduli qui. & ubi fol. 16. & an
ijdem qui Turdetani fuerint.
fol. 17.
Turduli veteres, a quibus alij
trahunt originem ubi & qui f. 29.
Turia fluuius Valentiae fol. 74.
Tydem urbem condidit Diome-
des. fol. 37.

Vacca fluuius pisciu ferax. f. 71.
Vaccæ populi vnde dicti. f. 72.
Valerij locus emendatur. fol. 128.
Vaticinium Sybillæ. fol. 40.
Vandalia dicta Bætica. fol. 142.
Vasconica lingua, quæ vtuntur cā-
tabri vnde dicti. lib. 5. pag. 12.
Valentia vrbs a Lusitanis mili-
tibus quæ sub Viriato militaue-
rant, condita & nominata. fol. 117.
Vectones, & Vectones qui &
ubi fuerint. fol. 17. 24. 249.
Vectones. ijdem qui Vectones.
fol. 26.
Vettonica herba. fol. 24.
Vermiculata vestis vnde dicta.
fol. 27. Blattea, coccinea vel, pur-
purea. ibidem.
Vestes Blatteæ, coccinæ, & pur-
pureæ. In quo distinguantur.
fol. 27.
Vestium infectores Barbarica-
ri appellati. fol. 28.
Ventorum nomina, quibus hodie
Nautæ Lusitani vtuntur a Ca-
rolo Magno imposta. fol. 142.

Veneris templum in prædio Po-
marjensi extitit. lib. 5. pag. 23.
Viriatus Lusitanus si fortuna
cessisset Hispaniæ Romulus, vel
Sertorius. fol. 34. annos decem
varia victoria Romanos fatiga-
uit. ibidē. fol. 89. C. N. Seruiliū
obtruncat. fol. 90. inter ficitur ab
Annio Paulo secundum Silium
sed alter Viriatus a primo fol.
91.
Viriati duo Lusitani. fol. 91.
Viriati nomen vnde. fol. 91.
Viriatus dictus Annibal a Lucio.
fol. 91.
Viriati belli causa extitit Ser-
gius Galba. fol. 105.
Viriatus quo tempore fuerit. fol.
105. eius laudes. ibidem. & fol. 106
mors. fol. 105. eius. interfectores
indigni præmio iudicati. fol. 108.
eiusdē stratagema. ibidem. Dux
maximus. ibidem. Lælio cessit.
fol. 109. Latrone in fuisse quomō-
do intelligat Resendius. fol. 109.
modestia eius & frugalitas. fol.
110. in eadē eius duplex perfidia.
ibidem. Imperatores a Viriato
victi. fol. 111. quō loco cum Viri-
mano pugnauerit. fol. 111.
Villa Vizosa oppidum. Ducum
Briganti sedes. fol. 228. dici
potest Græce Callipolis. ibi-
dem. ibidem Proserpinæ fuit
templum. de quo extat monimen-
tum. fol. 229.

Vias publicas Romani lapidibus sternebant propter lutum fol. 146. Vnde stratae regiae a Lusitanis dictae. fol. 147. Aliquando via haec agger publicus dictus, & quare. ibidem. Viae septem publicae, adhuc ex tempore Romanorum signatae extant in Lusitania & Bracarum. fol. 148. 157. 159. 160.

Vrbes pleraque Lusitaniae etiam Romanis temporibus prisca nomina amiserunt. fol. 170. Non

de omnibus Lusitanis urbibus scripsit Resendius & quare fol. 200.

Urbium nomina ponuntur, in scholijs. pag. 253.

Z

Zanaga Congi Regni fluvius, eosdem fert pisces quos Nilus, idemque a Nilo defluit. fol. 65. Idem rapidissimus. fol. 64.

Zezarus olim Ozecarus flumen. fol. 79.

F I N I S.

Res
3068

1. The first step is to identify the problem or question that needs to be answered. This involves understanding the context and the specific requirements of the task.

1. The first part of the paper is devoted to a general discussion of the problem of the existence of a solution of the system of equations (1) for a given set of initial conditions. It is shown that the system of equations (1) has a unique solution for a given set of initial conditions if the functions $f_i(x, y, z, t)$ are continuous and satisfy the Lipschitz condition.

[Faint, illegible handwriting]

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

Cal. 116.

